

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 01860

DI HOYPT SHTREMUNGEN IN
DER LITERATUR FUN
NAYNTSENTEN YORHUNDERT

Georg Morris Cohen Brandes

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

געארט בראנדעם

די הויפט שמרעמונגען
אין דער ליטעראטור פון
ניינצענטען יארהונדערט

באנד 11

יונג-דייטשלאנד

איבערזעצט פון
ד.ר. יעקב גרינפעלד

מאקס נ. מייזעל
אידישער פארלאג פאר ליטעראטור און וויסענשאפט
424 גרענד סטריט, ניו יארק.

1921

Copyright, 1921
by
Max N. Maisel

אינהאלט:

(יונגדייטשלאנד, אפטיילונג 2)

- קאפיטעל 11. — העגעליאניזם — — — — — 6
קאפיטעל 12. — די נייע גרופע: ווינגבארג, גומשקאוו און
לאובע — — — — — 18
קאפיטעל 13. — גומשקאוו, לאובע און מונדט — — — — — 41
קאפיטעל 14. — ראהלער, בעמינא, שארלאטע סטיעגליץ — — — — — 73
קאפיטעל 15. — פרידריך ווילהעלם דער פערטער פון פרויסען — — — — — 110
קאפיטעל 16. — די נייטראלע ליטעראטור — — — — — 139
קאפיטעל 17. — די פאליטישע ליריק, די פילאסאפישע רע-
וואלציע — — — — — 155
קאפיטעל 18. — די רעוואלוציאנערע פאעזיע — — — — — 177
קאפיטעל 19. — 1848-טער יאהר — — — — — 206
קאפיטעל 20. — דער סך הכל — — — — — 282

11.

הענעליאניזם.

די הענעליאנישע פילאזאפיע, צוזאמען מיט דער יולירעוואָז' לוציע, האָבען מיטגעריסען די גייסטיגע קרעפטען אין דעם שטורם מיטשען לעבען פון דער מאָדערנער געשיכטע און פּאָליטיק. מען דער 60-יעהריגער פילאָזאָף האָט זיך אין זיין יוגענד באַצויגען צו דאָרף ניט דרינגען דערפון, אַז הענעל האָט סימפּאַטיזירט מיט דער יולירעוואָלוציע — פאַרקערט: די צושטימונג, מיט וועלכער די געשעהענישען פון דער גרויסער רעוואָלוציע, האָט ער ניט געקאָנט אַרויסווייזען אין באַצוג צו דעם אַריינרייסען זיך אין דעם פאַרנינפטיגען גאַנג פון זאַכען, וואָס ער האָט געהאַלטען פאַר ריכטיג. ער איז שוין פון לאַנג אָן געוואָרען זעהר קאָנסערוואַטיוו אין אַלע פּאָליטישע פּראָגען.

נאָר פונדעסטוועגען האָט די יולירעוואָלוציע געענדערט דעם גרונדבאַראַקטער פון דער הענעליאנישער פילאָזאפיע. דאָס איז געווען דער היסטאָרישער פונקט, די היסטאָרישע איבערקעהרעניש, אין וועלכער מען האָט זיך גענויטיגט, כדי צוצופאַסען די פילאָזאָפיע צום לעבען. אפילו די לעהרע האָט זיך אויסגעצייכענט דערמיט, וואָס מען האָט איהר געקאָנט אויסטייטשען אויפ'ן פאַרקערטיטען אופן. פון דעם מאָמענט אָן איז זי געוואָרען איינע פון די עלעמענטען, וואָס בויט איבער דאָס גאַנצע לעבען. מיר האָבען שוין דאָס געזעהן אין אַ ביישפיעל מיט היינען, וועלכער האָט ניט געקאָנט דערמאָנען וועגען הענעליס איבערגעהן אויף דער זייט

פון פריישישען קאנסערוואטיוזם, ניט געפינענדיג פאר איהם אַ פארטיידיגונג: פאר איהם איז העגעל פארבליבען אויף אלע מאל דער גרויסער פילאָזאָף פון דער נייער צייט, דער פול־מעכטיגער הער־שער אין קעניגרייך פון געדאַנק.

העגעל האָט ביז זיין אַנקומען קיין בערלין ניט געהאַט קיין ערפאלג אין זיין פּעדאַגאָגישער טעטיגקייט. ער האָט געצויגען וועניג אויפּמערקזאַמקייט אין אַנדערע אוניווערזיטעטען און אין די יונגע יאָהרען האָט ער געדאַרפט פאַרלעזען פאַר אַ כמעט פּוסטע אוידיטאָריע פון דריי־פיער צוהערער. נאָר נאָר זיין אַריבערקומען קיין בערלין איז ער געוואָרען זעהר באַריהמט. אין געגענוואַץ צו שעלינגען, וועלכער איז פריה רייף געוואָרען און פריה פאַרוועלקט געוואָרען, האָט העגעל, זייענדיג אַ פעסטערער אין זיין נאַטור און אַ לאַנגזאַמערער, דערגרייכט צו 48 יאָהר די וויכטיגסטע עפאַכע פון זיין לעבען.

מען האָט אויף איהם געלעגט גרויסע האַפּענונגען, וועלכע זיינען פאַרווירקליכט געוואָרען. זיין פאַרשטאַנד האָט זיך אויס־געצייכענט מיט אַ מעכטיגער קראַפט. העגעל איז אַריינגעוואַקסען מיט אלע זיינע וואַרצלען אין זיין צייט און דאָך האָט ער געשוועבט איבער איהר, אַרויסווייזענדיג אַ טיפּע באַקאַנט־שאַפט מיט אלע אידעען פון זיין יאָהרהונדערט און אַרומטראַכטען זיי מיט דער ווירדיגער רוהיגקייט פון גייסטיגען אַריסטאָקראַט און מיט טיפּער איבערצייגונג. הונדערטער און הונדערטער צוהערער פלעגען קומען איהם הערען. אַלס אוניווערזיטעטישער פּע־דאָגאַט איז ער געווען אַן אַריגינעלער עקזעמפּלאַר פאַר צוהערער, וואָס פלעגען איהם זעהן דעם ערשטען מאל. אין אוידיטאָריע פלעגט אַריינגעהן אַ פריה־אַלטי־געוואָרענער מענש, אַיינגעהויקערט, באַטש, ווי עס פלעגט אויסווייזען, שטאַרק געבויט פון דער נאַטור, וועלכער פלעגט מאַכען פון דעם ערשטען בליק אַן איינדרוק פון אַן אַלטען עהרליכען בורזשאַ. ער פלעגט אַרויפקומען אויף דער קאַטעדראַ, פאַרטיפּען זיך אין זיינע פאַפירען, דורכמישען זיי אייניגע מאל און זוכען עטוואָס אין די ערשטע אָדער אין די לעצטע שורות פון בלאַט. ער פלעגט זיך האַלטען זעהר פאַר־שעמט און צוריקגעצויגען; די שטריכען פון זיין פנים זיינען גע־

ווען צושוואַומענע, דער פנים איז געווען אַן אויסגעמאַטערטער און אויסגעצערטער, ניט פון ליידענשאַפט, נאָר פון אַנגעשטרענגטער קאַפּ־אַרבייט. נאָר די פּאַרם פון זיין קאַפּ איז געווען אַ שענהע און אַ נאַבעלע, און ווען דער פנים, אויף וועלכען עס איז געווען דער שטעמפּעל פון אויסערגעווענהליכער חכמה, פלעגט זיך ווענדען צו די צוהערער, פלעגט ער מאַכען דעם איינדרוק פון טיעפער און געטליכער ערנסטקייט.

ער פלעגט אָנהויבען רעדען, אַפּשטעלען זיך, אַפּהוסטען זיך, שטאַמלען און זוכען מיט זרוים שוועריגקייט דאָס פּאַסענדע וואַרט. ער האָט געהאַט אַ שטאַרקיגן שוואַבען־אַקצענט און אַפּגעהאַקטע ריטמלאַזע שפּראַך: ער פלעגט זיך שטענדיג פּראַפּלאַנטערען אין אַ לאַנגען זאַץ און זעהן זעלטען זיך געבען אַן עצה מיט איהם; מאַנכעסמאָל פלעגט ער זעהן לאַנג זוכען דאָס פּאַסענדע וואַרט, אָבער ער פלעגט עס סוף־נל־סוף געפינען; און דאָס וואַרט האָט זיך אויסגעדראַכט פאַר די צוהערער צו זיין דאָס געלונגענסטע, סיי ער פלעגט געהמען פון די, וועלכע ער באַנוצט זיך שטענדיג, אָדער פון די, וועלכע ער פלעגט צוטראַכטען אין דעם מאַמענט. צוכים לעכווייז זיינען די צוהערער געקומען צום באַשלוס, אַז אַזאָ שווערער אַרט רעדען איז בלויז אַ רעזולטאַט פון אַן אויסערגעווענהליכער, אינערליכער קאַפּ־אַרבייט. עס פלעגען זיך טרעפּען צייטענווייז מיעד־מאַכענדע ווידערהאַלונגען, נאָר אויב דעם צוהערערס אויפּמערק־זאַמקייט פלעגט ווערען אַפּגעשוואַכט, און ער פלעגט דורכלאַזען עטליכע פּראַזען, פלעגט ער אַלס שטראַף פאַרלירען דעם פּאַדים פון דעם געדאַנקע־גאַנג; ווייל אפילו אין ניט־דוויכטיגע זאַצען פלעגט דער אָדער יענער געדאַנק אַרויסווייזען זיין איינזייטיג־קייט, באַגוענעצקייט, ווידערשפּרובען און מען פלעגט דאַרפּען לע־זען די ווידערשפּרובען אָדער זיי פלעגען שוין זיין געלייזט, ווען דער צוהערער פלעגט גענעצען אָן אַ זייט.

דער אַריגינעלסטער שטריך ביי העגעל'ן איז געווען די צור־נויפּינדונג פון צוויי עלעמענטען: די פּראַקטישקייט פון זיין יידיען — אַלץ וואָס ער פלעגט דירען האָט געהאַט אַ דירעקטע שייכות צו דער זאך, — און די שטרעבונג צו קלאַהרקייט, מאַכענדיג

דעם איינדרוק, אז העגעל פלעגט אלץ רעדען פאר דעם צוהערער, כדי ער זאל קאנען גוט באגרייפען דעם געגענשטאנד (1). א שלעכטער ערצהעלער איז געווען דער אַראַטאַר, אַבער און אויסערגעווענהליכער דענקער און אויסטייטשער. די קינסטליכע אויסדרוקע, וועלכע ער פלעגט נוצען, זיינען געווען נעבעלדיג, נאָר מען פלעגט זיך צוגעוועהנען צו דער טערמינאָלאָגיע, און דעם צוהערער פלעגט זיך אַפט אויסדוכטען, און ער שוועבט איבער דער ערד אין אַבסטראַקטע געדאַנקען, אויף אזוי פיעל פינגע, און די דיאַליקטיק אין פלאַטאָנס „פאַרמענידען“ איז געווען ניט שעהן גענוג אין פאַרגלייך מיט העגעל'ס דיאַלעקטיק: דער צוהערער פלעגט זיך אַפט אויסדאכטען, און ער דרינגט אַרײַן אלץ טיעפער און טיעפער אין סוזשעטען, וועלכע פלעגען ווערען אלץ מעהר רעאַליסטישע און ערדישע. דעם אַראַטאַרס שטימע פלעגט קלינגען שטאַרַקער, דער בליק, מיט וועלכען ער פלעגט אַרומכאַפּען די גאַנצע אוידיטאָריע, איז געווען מעהר געוואַנט און מיט אַ מעהר זיכערען אויסדרוק, ווען ער פלעגט מיט עטליכע קורצע און שאַרפע ווערטער באַראַקטערזירען די גייסטיגע באַוועגונג, די עפאַכע, דאָס פאַלק אָדער אַ גרויסען מענשען, ווי צום ביישפּיעל, ראַמאַס פלימעניק, וועגען וועלכען מען רעדט אין „פענאַמענאָלאָגיע“, ניט אַנרופּענדיג זיין נאָמען.

דער צוהערער, קימענדיג דעם ערשטען מאל אין דער אוידיטאָריע, און הערענדיג ווי דער באַריהמטער אַראַטאַר ענטוויקעלט באַגריפען אַהן שום ביישפּילען, באַגריפען געמיינשאַפטליכע פאַר אַלע ערשיינונגען אין דער וועלט פון נאַטור און גייסט און דער פאַרפאַרקערפערטע אין אַ געהיימיניספולע און אויך אין דער זעלבער צייט אַ סיסטעמאַטישע נעץ פון אַט דער נאַטור און גייסט, פלעגט קאנען אַפט פיהלען ווי צו אַנטלויפען ווייט פון זיין לעהר דער און קיינמאל ניט אומקעהרען זיך צוריק. אַבער ער פלעגט זיך אומקעהרען, ווייל די שווערע אויסלעגונג פון דער לעהרע פלעגט אויף איהם צויבערהאַפט ווירקען, און זיינע

(1) האַמא: פאַרשטאַדען פאַר לעבען און קונסט. זייט 883. האַיום:

העגעל און זיין צייט. זייט 392.

אויגען פלעגען זיך עפענען. עס פלעגט זיך איהם צייטענווייז אויסדאכטען, אז אַ בלייז פון געדאַנק שניידט דורך די פינסטערניש. דער צוהערער פלעגט אָנהויבען צו פאַרשטעהן, אין איינקלאַנג מיט דער פאַרזיכערונג פון דעם אַראַטאַר אַליין, אז עס האַנדעלט זיך דאָ מיט וועגען אַ וואַסערעניטי־איז סיסטעם, פונקט ווי אַנדערע סיס־טעמען; דער מענש האָט זיך געהאַלטען פאַר אַן אַנזאָגער פון אַן אַבסאָלוט אַריגינעלער וויסענשאַפט, וואָס נעמט אַרום דעם זיין, וואָס ערקלערט אַלץ, גאָט און די וועלט, און רעזומירט אַליין, ווייל אַלע אידעען פון די פריהערדיגע דענקער געהען אַריין אין זיין סיסטעם, פונקט ווי אַלע נידעריגע פאַרמען פון חיות געפינען זיך אין דעם גאַנג פון דער ענטוויקלונג פון דעם מענשליכען שורש; דאָס גאַנצע פריהערדיגע האָט געשטרעבט און זיך געווענדעט צו איהם אַלס צו אַ ציעל, אַלע פריהעריגע שטרעבונגען האָבען זיך דורך איהם פאַרענדיגט, און פון יענער צייט אָן האָט מען נאָר געקאָנט רעדען וועגען אויספילען באַזונדערע טיילען פון דער גרויסער איינ־הייטליכער גאַנצקייט, וואָס ער האָט אַנגעצייכענט.

פון דאָן אָן פלעגט דער צוהערער ווערען פאַרצויבערט. די נע־בעלקייט פון דער טערמינאַלאַגיע האָט נאָך פאַרגרעסערט די פאַר־געמערונג פונם לעקטאָר. די שוועריגקייט פלעגט אַרויסרופען מעהר אינטערעס; עס איז געוואָרען אַ פראַגע פון עהרע אויפהויבען דאָס פראַבלעם פון לעבען. מיט וואָס פאַר אַ געפיהל פון ענטציקונג פלעגט מען זיך, ענדליך, צושלאָגען צום פאַרשטעהן.

די לעהרע פלעגט ווערען פאַרשטענדליך: די גאַנצע וועלט פון געפיהלען — אַ מיראָזש; זיין תמצית — דער געדאַנק. מיט קיין באַזונדערער און פערזענליכער, נאָר דער אַלגעמיינער, איך דענק, און מיט דער הילף פון דעם נויטווענדיגען פראַגרעס פון מיין דענקען נאָך באַשטימטע און פעסטע געזעצען, דערנעהענטער איך זיך צום גולען פאַרשטעהן זיך אַליין און דער וועלט. איך באַטראַכט מיין אייגענעם געדאַנק און גלידער איהם פאַנאָדער מיט אַלס מיינעם, נאָר אַלס אַ געמיינשאַפטליכען געדאַנק; איך שמעל זיך פאַר דעם גאַנצען מענשליכען פאַרשטאַנד צונויפגעקניפט מיט מינעם. נעהם פון איהם אַוועק דאָס אינדיווידועלע און

פֿערזענליכע, וואָס זעהט אויס ממשות'דיג, און אין דער אמת'ן גאַרניט ממשות'דיג, און איד זעה אין אַלע געדאַנקען בלוין איין און איינציגען געדאַנק, און אין דעם געדאַנק — דעם פרינציפ פון זיין. דאָס איז דער פונדאַמענטאַלער אינהאַלט, וואָס האָט געקראָגען דעם גרעסטען אויסדרוק אין דעם מענשען, דערזעלבער וואָס דרינגט דורך די וועלט און באַשאַפט איהר. דער פונדאַמענטאַלער איינ-האַלט, וואָס ווירקט און שאַפט בלינדערהייט אין דער נאַטור, ווערט באַוואוסטזיניגער אין מיר. דאָס אומבאַדינגטע, די אידעע, וועל-כע דאָס פאַלק רופט אָן נאָט, איז ניט קיין באַוואוסטזיניג אָדער אינדיווידועל ווען, ווייל באַוואוסטזיין און פערזענ-ליכקייט צווינגען אונז צו דענקען, אַז עס עקזיסטירט עטוואָס אויסער דעם באַוואוסטזיין און פערזענליכקייט, אָבער אויך דאָס עטוואָס קאָן ניט זיין אינגאַנצען אונבאַוואוסטזיניג. די דערקענונג פון נאָט דורך דעם מענשען, איז די זעלבעס-דערקענונג פון דער נאַטהייט. אידער אויף צו לעבען אַלס איינצעלנער, צופעליגער מענש, און איד פיהל ווי דאָס אַלוועלטליכע לעבען לעבט און פולסירט אין מיר.

די לאַגיק, וואָס דיענט אַלס אַ סכאַלאַסטישע דיסציפלין, אַט די לאַגיק, וואָס מיט איהרע באַרבאַרישע נעמען שטעמפעלט זי אָפּ יעדען היוצא לנז מזה אין אונזער פאַרשטאַנד, אַט די לאַגיק, וועלכע מען האָט שוין כמעט פאַרשטויסען, האָט ווידער אויפגעלעבט, אַלס די לעהרע וועגען אידעען פון זיין אין זייער געגענזייטיגער פאַרבינד-דונג און וועגען דער אינהייט, ווייל דער ערשטער געדאַנק האָט אַרויסגערופען דעם צווייטען, זיך צונויפגעגאַסען אין אַ נייעם און אַרויסגעפיהרט אויף דער סצענע זיין געגענזאַץ, וואָס האָט איהם אין דערזעלבער צייט דערגענצט. איין געדאַנק האָט עליפי נויטוועג-דיגקייט אַרויסגערופען אַ צווייטען און אַזוי ווייטער. און אַזוי אַרום האָט זיך, פונקט ווי אַ שלאַנג, וואָס בייסט דעם אייגענעם עק, אויסגעבילדעט אַ קייט פון וועלכער, ווי רינגען פון אַ דיין רינג, עס טיילען זיך אָפּ די מלוכות פון נאַטור און גייסט.

אַלע וויסענשאַפטען האַבען אָנגעהויבען צו שעפּען פון דער גייער מעטאָפּיזיק ווי פון אַ לעבעדיקוואַל און אַלע זיינען זיי גע-וואָרען אינגער. דאָס סיסטעם איז געוואָרען קלאַהרער אין די אויגע-

פון די תלמידים, אן אייגענארטיגע, פארצווייגטע שטרענג סיסטעמאָן טישע, וואָס ענטהאַלט אין זיך אַ אינערליכע אומענדליכקייט, אַ מעמפעל פון גייסט, אַ גראַנדיעזע גאָטישע קירכע, וואו יעדער קלייַ נער טייל איז עטוואָס גאַנצעס פאַר זיך, וואו יעדע קליינע טרויאַדע האָט פּערזאָנליכע צווייט די גרויסע דרייאַיניגקייט: דעם געדאַנק, די נאַטור און דעם גייסט.

געבויט אויף דעם גראַניט פונדאַמענט פון געדאַנק, האָט זי געשטרעבט דורך אַלע אַרקען און סלופען פון דער נאַטור־קעניג רייך אין די מלוכה פון גייסט, און האָט זיך פאַרענדיגט מיט אַ גראַנדיעזען ביזן הימעל טורעם, וועלכער איז באַשטאַנען פון דריי גאַרען: דער ערשטער — רעליגיע, דער מיטעלער — קונסט, און דער לעצטער גאַרען — די פּילאָזאָפּיע.

נאָר פאַרן תלמיד איז דער מעטאָד געווען וויכטיגער אידער דאָס סיסטעם, ווייל אייגענטליך דער מעטאָד, וואָס דעפינירט דעם גאַנג פון דער געדאַנקען־ענטוויקלונג, האָט מיט זיך פאַרגעשטעלט דעם שליסעל פון דער וועלט און הימעל. דער מעטאָד האָט גע־צוואַנגען אַלץ צו פאַרשטעהן. דער מעטאָד האָט באַוויזען, אַז די וועלט־געשיכטע איז אַ פאַרפלאַנטערטע דראַמע, די איינציגע גרוי־סע דראַמע פון פרייהייט. יעדעס פּאָלק האָט געשפּיעלט אין איהר אַ ראַלע, און די אַלע ראַלען זיינען געווען ענג פאַרבונדען איינס מיטן צווייטען.

הענעליס סיסטעם איז געווען אַהן צווייפעל, אַ גרויסע פּאַעמע פון געדאַנק, דורכגעבראַכען מיט וויסענשאַפטליכע באַווייזע. זיכער איז דאָס געווען אַ נייע פּאַעזיע, אָבער אַ מעהר דראַמאַטישע און אַ בעסער געבויטע אידער די, וועלכע שעלינג פלעגט פונאַדערשפּרייטען; פון אַט אַ דער נייער פּאַעזיע איז אַרויס אַ נייע פאַרישכורונג, אָבער אַ שענהערע און אַ שטאַרקערע אידער די, וועלכע מען פלעגט אַרויסרופען דורך דער נאַטור־פּילאָזאָפּיע. אמת, אין אונזער צייט איז דאָס גאַנצע סיסטעם פאַנג אַנדערגעפאַלען, אַ צווייטער געוועהר פון דעם מעטאָד האָט זיך צובראַכען אין אונזערע הענט, איבערלאָזענדיג נאָך זיך בלוין עט־ליכע באַזונדערע גרויסע פונדאַמענטאַלע געדאַנקען, — אָבער דער, וואָס האָט אין זיין יוגענד דורכגעלעבט די העגעליאַנישע צייט

מיט דער גאַנצער עקזאלטאַציע פון זיין יונגער נשמה, פאַרשטעהט די ענטציקונג, וועלכע האָט אין יענע עפּאָכע אַרומגעכאַפט די יונגע דורות און דעם כת, וואָס זיי האָבען געשעפּט פון יענע וועלט־אידעען.

צווישען העגעלים תלמידים אין 1830 טען יאָהר זיינען געווען אַזעלכע גרויסע דענקער, ווי אַטאָ, האַנס, מארהיינעקע, מישלע; כמעט אַלע גרויסע מענשען, וועלכע האָבען פון יענער צייט אָן ביז דעם סוף פון די פּופציגער יאָהרען געשפּיעלט אַ ראָלע אַלס טאַלאַנטפולע פאַרשטעהער פון אַלערליי ספּעציאַליטעטען, ווי ראָ-זענקראַנץ און ווערדער, שטראַוס און פּישער, פייערכאָד, מאַרקס און לאַסאַל, זיינען געווען אונטערין איינפלוס פון דער העגעליאַ-נישער פּילאָזאָפּיע. קווען אין פּראַנקרייך, הייבערג אין דענע-מאַרק, ווערא אין נעאַפּאָל, האָבען אַריבערגעטראָגען די העגעליאַ-נישע לעהרע אין זייערע היים־לענדער.

פון דער קאַטעדער פון דער אוניווערזיטעט אין בערלין, האָט זיך די העגעליאַנישע פּילאָזאָפּיע פּאַנאַנדערגעשפּרייט איבער דייטשלאַנד און איבער דער גאַנצער וועלט. זעלטען, אָדער אפשר קיינמאַל האָט אַ גייסטיגע הערשאַפט אָנגענומען אזאַ ברייטען כאַ-ראַקטער. ווען העגעל איז אין 1831 געשטאַרבן פון דער כאַלעראַ, האָבען זיינע תלמידים פאַרגליכען איהם מיט אַריסטאָטלען, מיט אַלעקסאַנדער דעם גרויסען און אפּילו מיט יעזוס.

וואָס אַנבאַלאַנגט דער שעהנער ליטעראַטור פון דער פּאָלגעני-דער דעקאַדע, אין ספּעציעל דער אַזויגערוּפּענער יונגער דייטשלאַנד, האָט העגעלים פּילאָזאָפּיע געווירקט באַפּרייענדיג, ווי אַ קראַפט, וואָס האָט געבראַכען דעם גלויבען אין דאָגמען און באַפּרייט די איינצעלנע פּערזאָן פון דעם דרוק פון דער רעזירונגס־קירד. מיר האָבען געזעהן, אַז אפּילו אַזעלכע לידישע נאַטורען, ווי היינריך היינע, האָבען אַרויסגעוויזען אין דער באַציהונג אַ שוואַכע שאַטירונג פון העגעליאַניזם; שוין ניט ריידענדיג וועגען דעם, וואָס היינע האָט אַזוי געשליכען זיין שאַרפען מח אין דער הע-געלשער שולע, אַז אפּילו אין דער פּאַרס פון זיין שאַרפּוין מערקען זיך שפּורען פון דער העגעליאַנישער דיאַלעקטיק, וואָס שטעלט אַרויס קענען יעדען געדאַנק זיין גענענאַצי.

נאך אַ גרעסערע ווירקונג האָט די הענעליאַנישע פּילאַזאָפּיע, אַלס אַ טייל פון דעם מאָדערנעם העלעניזם, געהאַט אויף די יונגע מחות. אין דער באַציהונג האָט הענעל אַרויסגעוויזען אַ שטאַרקע דען איינפלוס איידער געטע.

דער לעזער געדענקט זיכער דעם פּלאַץ אין דער אָפּהאַנדלונג פון היינע און בערנע, וואו היינע רעדט וועגען בערנעס נאָר זאַרעאישע באַגרעניצטקייט. ער רופט דאָס אָן „נאַזאַרעאיש“, כדי, ווי ער דריקט זיך אויס, ניט צו געברויכען אירישע אָדער קריסטליכע אויסדרוקען, ווייל ביידע האָבען פאַר איהם דיזעלבע באַדייטונג און באַצייכענען ניט דעם גלויבען, נאָר דעם כאַראַקטער; ער שטעלט דאָס וואָרט נאַזאַרעאיש אַלס אַ געגענזאַץ צום וואָרט העלעניש, וואָס איז פאַר איהם אַן איינגעבאַרענע ווי אויך אַן אויסגעאַרבייטע גייסטיגע ריכטונג און וועלט־אַנשויאונג. מיט אַנדערע ווערטער: אַלע מענשען זיינען פאַר איהם אָדער נאַזאַרעאער, אָדער העלענער, — אָדער מענשען מיט צוריקגעהאַלטענע שטרעבונגען, שונאים פון בילדליכקייט, קראַנקהאַפּטע אָנהענגער פון ראַציאָנאַליזם, אָדער מענשען מיט אַ ליכטיגען וועלט־בליק, שטאַלץ מיט זיער ענטוויקלונג. ער רופט זיך אַליין העלענער, — אַ נאָמען, פון וועלכען יעדער דייטשער ראַמאַנטיקער וואַלט זיך אָפּגעטרייסעלט.

נאָר אין דער הינזיכט קומט דער העלעניזם אַרויס פון העגעל'ן. מיט זיין גאַנצער גייסטיגער ריכטונג ווייזט העגעל אַרויס אַ נייגונג אויסצופילען אַלטע פאַרמען מיט אַ מאָדערנעם אינהאַלט, ווי מיר טרעפען עס ביי געטע אין זיין „איפּיגעניע“ און ביי טאַרוואַלדסען אין זיין סטאַטוע פון דער גראַפּיניע באַראַטינסקי אין גריכישער קליידונג. דאָס איז ניט קיין צופאַל וואָס העגעל און טאַרוואַלדסען זיינען — גערוקט בלוז אין אייניגע חדשים — געבאָרען געוואָרען ביידע אין 1770. עס איז אויך ניט קיין צופאַל וואָס העגעל האָט מעהר פאַרשטאַנען די זייט פון געטע, וואָס האָט מעהר געצויגען צו גריכענלאַנד.

העגעל, אַלס ווירטעמבערגער, האָט געשעפּט זיין בילדונג פון צוויי קוועלען: פון דער אויפקלעהרונג פון 18טען יאָרהונדערט מיט איהר אויפשטאַנד געגען דער טעאַלאָגיע, און פון דעם קלאַ-

שישען אַלטערטום, וואָס האָט איהם נאָך אין די שולען פון זיין היים פאַראַינטערעסירט. נאָך אויף דער שול־באַנק האָט ער זיך פּלייסיג אָפּגעגעבען מיט דער גריכישער שפּראַך און ליטעראַטור און נאָך אַלס קינד האָט ער אַזוי לייעב געקראָגען סאַפּאָקל'ס „אַנ־טיגאַנע“, אַז ער האָט עסגעהאַלטען פאַר אַ טיפּיש־קינסטלערישען פּראָדוקט און אין זיינע ווערק פּלעגט ער זיך אָפט אומקעהרען דערצו. ער האָט דאָס שטודירען פון דער אַלטער וועלט באַטראַכט אַלס די אמת'ע אַרײַנפיהרונג אין דער פּילאָסאָפּיע און האָט שטור פּענווייז אויסגעאַרבייט זיין סיסטעם ענטשפּרעכענדיג די סיסטעמען פון דער אַלטער וועלט. זיין סיסטעם האָט דיזעלכע שייכות צו דעם געדאַנקען־גאַנג פון אַריסטאָפּאָ, ווי געטעס „איפּיגעניע“ צו אַויריפּיד'ס „איפּיגעניע“, און ווי טאַרוואַלדסע'ס „אַלעקסאַנדעריס קריעני־צוג“ באַציהט זיך צו פאַרטענאַז'ס פּריזע.

זיין אורשפּרינגליכע באַציהונג צום קריסטענטום ווייזט זיך אַרויס אין די עטודען און אויספאַאַרשונגען, מיט וועלכע ער פּלעגט זיך פון יוגענד אָן אויפ'ן געביט פון טעאַלאָגיע באַשעפּטיגען. דעם אינהאַלט פון זיי האָט היים איבערגעגעבען פון הענעל'ס מאַנוסקריפֿט טען. ער ווייזט דאָ אויף, אַז די גריכיש־רױמישע רעליגיע איז געווען די רעליגיע פאַר פּרייע פעלקער, אַז די אידעע פון פּרייער נעזעל־שאַפט איז געווען פאַר די גריכען די העכסטע אידעע, דער אידעאַל, פאַר וועלכען זיי האָבען געאַפּפּערט זייער גאַנצע לעבען און זייער אַרבייט. דער קריסטליכער גאַט איז געווען בלוז אַ סוראַגאַט פאַר דער פאַרלאָרענער רעפּובליקאַנישער פּרייהייט. זיי האָבען ניט געדאַמט מעהר קיין מאַכט, זיי האָבען עס מעהר ניט געוואָלט האָבען; זיי האָבען געקאַנט בלוז וועלען און מתפּלל זיין. און וואָס מעהר דער מענש איז פאַרשקלאַפט געוואָרען, אַלץ מעהר האָט ער זיך געדאַרטיגט אין אַ גאַט אויסער זיך און איבער זיך. און הענעל פאַר־ענדיגט זיין מיינונג וועגען דעם, זאַגענדיג, אַז מיר דאַרפען פאַר־דערען צוריק יענע מענשליכע אוצרות, וועלכע דער הימעל האָט ביי אונז צוגענומען.

* * *

הענעל האָט אין זיין יוגענד געקוקט אויף דעם אידישען אַלץ־טערטום דורך ברילען פון קלאַסישער וועלט־אנשוואַונג. די אַלמע

געשיכטע פון אידען רופט ער אז „א צושטאַנד פון אַבסאָלומער העסליכקייט“. די גרויסע טראַגעדיע פּוּנִים אידישען פּאַלק, — זאָנט ער, — איז ניט די גריכישע טראַגעדיע: זי רופט ניט אַרויס שרעק און מיטגעפיהל, ווייל די געפיהלען שטאַמען בלוז פון דעם אַרויס גערופענעם עליפי נויטווענדיגקייט גרייז פון דעם שעהנעם וועזען. ווי איהר זעהט, פּאַלנט ער נאָר די געשיכטע און דעם שיקזאַל פון אידישען פּאַלק אויף פון פאַן סאַפּאַקליס וועלט־אַנשוואַנג און אַריסטאָטעליס לעהרע. דער באַגריף פון געזעץ און שטראַף מאַכען אויף איהם אַן אומאַנגענעמע ווירקונג. ער איז גרייט צו לאָזען די קריסטליכע פּאַרשטעלונג וועגען פּאַרגעבען זינר, נאָר אונטער אַ באַדינגונג זי צו פּאַרטוישען מיט דער פּאַרשטעלונג וועגען פּאַטום, וועלכער ניט זיך אונטער אַ דאַנק דער ליעבע. מיט אַני דערע ווערטער: ער קאַן באַטראַכטען יעזוס'עס ליידען אַלס עמ" וואָס שעהנעם בלוז דאַן, אויב ער קוקט אויף יעזוס'ען פון דעמועלי בען שטאַנדפונקט, מיט וועלכען ער קוקט אויף עדיפּין אין קאַלאָנע, זעהענדיג אין איהם דעם אומשולדיגען, וועמען דער פּאַטום האָט אַני געגריפען, אַבער ניט דעם קרבן, וועלכען מען האָט געבראַכט פאַר אַנדערע. פאַר איהם איז די אידישע און די קריסטליכע רעליגיע פאַר די זעלבע זאַך, אייגענטליך: אַ מיאוסער געגענזאַץ פון העלעניזם.

ערקלערענדיג דעם דורכפאַל פון די לעהרע פון דער רעליגיע, בלייבט פּאַרט אין זיין באַוואוסטזיין יעזוס'עס פּערזענליכקייט און זיין געשיכטע. יעזוס, אַלס פּערזענליכקייט, איז פאַר איהם דאַס, וואָס די אַלטע וועלט איז געווען פאַר איהם, אַלס אַ פּאַרם פון רעד גירונגס־לעבען; אַ פּראַכטפולער געטליך־מענשליכער לעבען. אַט דער יעזוס איז אייגענטליך ניט יעזוס, נאָר יעזוס־אַפּאַלאַ, ווי דער וועמען היינע האָט שפּעטער באַשריבען אין זיין ליעד „פּרידען“: אַ מעכטיגע שאַפּונג, וואָס טראַגט אַנשטאַט אַ האַרץ, אַ פּלאַמענ־דיגע, רויטע זון אין ברוסט. און ווען היינע אין זיין באַוואוסטער פּאַררעדע צו „ראַמאַנסעראַ“ רעדט וועגען זיין לעצטען קניגען פאַר דער „געבענשטער געמין פון שעהנקייט, אונזער טייערער הערשערין פון מילאָ“, וועלכע קוקט אויף איהם מיט אַזוי פיעל מיטגעפיהל, און אַ צעוועהטאַנטע, ניט קאַנענדיג איהם העלפען, דאַן זעהט

מיר ביי איהם דזעלבע צונויפניסונג פון פאגאניזם און קריסטענ-
טום; ווייל דאס איז אויגענטליך ניט ווענערצ, נאר ווענערצ
מאדאנא.

הענעל איז דער פאטער פון דעם פאגאניסטישען העלעניזם,
אין וועלכען מען האט באשולדיגט דאס יונגע דייטשלאַנד.
אין זיין פילאזאפיע הערשט א גייסט, וועלכער האט געקאנט
באשאפען אזא פרינציפ, ווי „עמאנסיפאציע פון קערפער“, דעם
אויסדרוק האט היינע געבראכט פון פראנקרייך און אריינגעבראכט
אין דער דייטשער ליטעראטור. זיינע פארעהרער און אנהענגער
האבען דאס אונטערגעכאפט, ענטוויקעלט, און זיינע שונאים און
באשולדיגער האבען זיך באנוצט מיט דעם אויסדרוק אין זייערע
שארפסטע, פול מיט שנאה, אַנפאלען. דער אויסדרוק האט געהאט
א ליכטיגער באדייטונג ביי היינע און א העסליך-צינישע ביי
היינריך לאובען.

די באפרייאונג פון „קערפער“ האט פאר דאמאלסדיגע יונגע
טרוימער באדייט בלויז אומקעהרען דער נאטור איהרע געזעצען,
און קעמפען געגען די פיינדליכע צו דער נאטור קרעפטען. זיי
האבען געשטרעבט צו פארוואנדלען די נאטורגעזעצען אין א מאס
פאר אונזערע ערדישע באציהונגען, צו באפרייען די נאטור אלעין
פון אלערליי אונטערדריקונגען און פארבאמען. (קארל גוצקאוויץ;
„ריקבליקע אויף מיין לעבען“, ז. 185).

פאר זייערע אויגען האט זיך געטראגען א נייער העלעניזם,
דורכגעפיהרט אין הענעלס גייסט.

פאר זיי האט קיין באדייטונג ניט געהאט דאס, וואס הענעל
איז צו דער עלטער געווארען דער גרעכסטער פרייסישער קאנסער-
וואטאר, אדער וואס די העגעליאנישע פילאזאפיע האט אָנערקענט
אלס הייליגטום, אלע עקזיסטירענדע אינסטיטוציעס און האט אָפּ-
געלייקענט די העכסטע מאראלישע אידעען, אלס פאגאניזם. הענעל
האט ניט פארשטאנען, ווי גרויס די קראפט פון מאָדערנעם סקעפּ-
טיציזם איז געווען.

זיינען פארבליבען א סך אינסטיטוציעס, וועלכע דער נאָר-
מאלער מענש פון יענער צייט האט פארגעמערט און אין זיי גע-
גלויבט? יעדענפאלס זיינען עס געווען פיער: די קעניגליכע מאכט,

די קירכע, הייראט און אייגענטום. אין באצוג צו זיי איז העגעלס לעהרע די פּאָלגענדע:

ער פארזיכערט ניט, אז די קעניגליכע מאכט איז א זיכערע גאראַנטיע דורכצופיהרען אין לעבען גרויסע פּאָליטישע פּלענער, ניין: פאר איהם איז א מאָנאַרך די פּאַרענדיגונג פון דעם רעגירונגס-בנין, און דאָס ווידערשפרעכט אַנדערע טיילען פון העגעלס לעהרע, אין וועלכע ער זאָגט, אז דאָס סוביעקטיווע, פּערזענליכע, איז נאָר די אַקטיווע קראַפּט, וואָס ענדיגט זיך שנעל; דערפאַר דאַרף דער מאָנאַרך אַפּטרעטען דעם אַרט דער סאָווערעניטעט פון דער רעגירונג. אין אַזאַ פאַל האַלט זיך די קעניגליכע מאַכט אַלס הנחה צו דער עקזיסטירענדער אַרדנונג. וואָס איז דאָ צו באַוואונדערען, וואָס דער שפּעטערדיגער דור האָט געמאַכט דערפון זיינע אייגענע שלוםען!

אין באצוג צו דער קירך האָט העגעל באַשאַפּען די באַוועגונג, וועלכע איז שפּעטער געווען דורכגעפיהרט אין פּראַנקרייך דורך זיין תלמיד קוזען, ווען דער לעצטער איז געווען א מיניסטער. ער האָט ערלויבט זיינע אַנהענגער, ווי צום ביישפּיעל, העשען, צו דערווייזען די איבעראַיינשטימונג פון זיין לעהרע מיט דער ביבעל און מיט דעם קלויסטער-קריסטענטום; ער האָט אפילו געלויבט אין זיין זשורנאַל העשעניען פאַר זיינע אַפּאַריזמען. העגעל, וועלכער פּלעגט אין זיין יוגענד, אין זיינע בריעף צו שעלינגען, אַנפאַלען אויף קאַנטים פּילאָזאָפּיע, שטיצענדיג זיך אויף דעם, אַז זיין פּילאָזאָפּיע פאַרטיידיגט דעם גלויבען; העגעל, וועלכער האָט פאַרשוואוירען העלדערלינען קיינמאַל ניט צו מאַכען שלום מיט דאָגמען, ערלויבט זיך אין זיין פּילאָזאָפּיע פון רעליגיע אַ צווייבאַדייטענדיגע שפּיעל, פאַרוואַנדלענדיג יעדע דאָגמע אין אַ סימבאָליגערדאַנק און פאַרטיידיגענדיג זיי דערפאַר, ווייל זיי האָבען אַרויסגעזאָגט דיזעלבע אמתיען וואָס די וויסענשאַפּט, נאָר אין פאַרם פון פאַרשטעלונג. וואָס איז זיך צו וואונדערען, וואָס זיינע תלמידים האָבען אויך פון דאַנען געמאַכט זייערע אייגענע לאַגישע שלוםען?

וואָס אַנבאַלאַנגט הייראט, האָט העגעל געזעהן אין איהר אַ וויכטיגען פאַקטאָר אין פּאַמיליען-לעבען, וואָס קאָן זיך כמעט פאַרנליכען אין באַדייטונג מיט פּאַמיליען-אייגענטום. ווי אַזוי

קומט פאַר היראַט — דאָס איז געווען פון קלענערער באַדייטונג; דעם מאַראַלישסטען וועג ווי צו היראַטען, איז צו היראַטען מיט דער הילף פון עלטערען. אין זיין עקעל צו דער פרייהייט פון דער איינצעלנער פערזאָן, האָט העגעל באַטראַכט פאַר העסליך דאָס, וואָס אַ מאַן וויל האָבען אַלס ווייב גראַדע די מיידעל, און ניט קיין אַנדערע. ער האָט גערעדט וועגען היראַט האַלב ווי אַן אַלטער ספּאַרטאַק, האַלב ווי אַן אַלטער פּיליסטער, און די יונגער האָט איהם ניט נאָכגעפּאָלגט אויף דעם וועג.

צו לעצט, אייגענטום, נאָך העגעל'ס מיינונג, איז איינגאַנצען אַ זאָד פון דער פּאַמיליע. בלוז דאָ, ווען דאָס אייגענטום באַלאַנגט ניט צו דער איינצעלנער פערזאָן, קען מען זיך באַפרייען פון קליינ־ליכען עגאָאיזם. העגעל, פאַרשטעהט זיך, לייקענט אָפּ מיט אומ־צופרידענהייט אויך דעם קאָמוניזם. אָבער די שלוסען זיינען פאַר־בליבען אָפּענע און עס איז געקומען אַ צייט, ווען די העגעליאַנער, ווי מאַרקס און ענגעלס, האָבען געקאָנט אַרויסדרינגען אַ רעוואָלוציאַר־נערע פּילאָזאָפיע פון זייער לעהרער.

• • •

12.

די נייער גרופע: ווינבאָרג, גומשקאָוו און לאַובע.

ווען פון דעם אַלץ אַרומנעהמענדען געדאַנק פון העגעל, דער נאָבעלער קונסט פון פּלאַטען, דעם ראַפּינירטען ווייץ פון אַ בערנע, היינעם לירישי־סאַטירישען טאַלאַנט און דער קלאַסישער גאַנצקייט פון אימערמאַנים „אבערהאַף“ קומען מיר צו, צו די מענער, אויף וועמען דער נאָמען יונג־דייטשלאַנד ווערט ספּעציעל אָנגעווענדעט, פילען מיר אין דעם איבערגאַנג אַ פּאַלען, אין דעם קינסטלערישען זין — אַ פּאַלען פון פּאַלקאַמענע און פּאַלשטענדיגע מייסטערס צו ניט־דערוואַקסענע און אומרייפּע אָנפאַנגער. נאָך מעהר פיהלט מען דעם איבערגאַנג פון היינען ביז זיינע נאָכפּאַלגער, ווי אַ פּאַל־לען פון אַ גראַציעזער און געטליכער געוואַנטקייט, ביז אַ רויער, איינגעלשער אַרויסטרעטונג געגען אַלע פעסטע מנהגים און די נאַן־צע קאָנווענציאָנעלע מאַראַל.

און דאך האָבען די בעסטע פון די מענער, אין זייערע בעסטע מאַמענטען, געוווּזען אַן איבערגעבענהייט, פון וועלכע היינע האָט גאָר קיין באַגריף ניט געהאַט.

צווישען די מענער פון יונג־דייטשלאַנד ווערען ניט אַריינגע־רעכענט היינע, בערנע און זייערע צייט־גענאַסען. (זיי ווערען באַטראַכט ווי די פּאַטערס פון יענעם קרייז.) און אויך ניט די גרופע פון יונגע וויסענשאַפטס־מענער, וואָס האָבען זייערע מיט־נונגען אויסגעדריקט אין ריגעים און עכט־מייערס „האַלישע יאָהר־ביכער“. אויך ניט די גרופע פּאַליטישע דיכטער, וואָס האָבען אין די פּערציגער יאָהרען אויסגעדריקט אין דער ליטעראַטור די געפיה־לען וואָס זיינען פּראַקטיש אָנגעווענדעט געוואָרען אין די טאַמען פון 1848.

טראַדיציאָנעל ווערט דער נאָמען יונג־דייטשלאַנד אָנגעווענדעט אין א פּיעל איינגערען זין, ווי דער וואָס ווערט איהם געגעבען אין דעם בוך.

דער גרינדער איז געווען א זעהר ערנסטער, אָבער ניט קיין זעהר באַגאַבטער צפונדיטשער שרייבער, רודאָלף ווינבאַרג. גע־באַרען אין אַלטאַנאָ אין 1808. אין 1834 האָט ער אונטער דעם קעמפּענדען טיטעל „אַן עסטעמישע באַוועגונג“ (א טיטעל וואָס איז ערפונדען געוואָרען פון קאַמפּע, דער ארויסגעבער), פאַרעפּענט־ליכט אַ רייה לעקציעס וואָס ער האָט געהאַלטען אין קיעל, און דורך וועלכע ער האָט פאַרלאָרען דאָס רעכט פון אַ לעקטאָר. טראַץ דעם, וואָס מיט זייער אומשולדיגען אינהאַלט און מיט דעם גע־מאַכטען טאָן האָט ער קיינעם ניט באַאַבזיכטיגט אויפצורייצען. צו דעם בוך, וואָס איז שוין איצטער שווער דורכצולייצען, האָט ער צוגעשריבען די ווידמונג: „צו דער יונגער דייטשלאַנד, ניט צו דער אַלטער, ווידמע איך דאָס בוך“. דאָס איז פּאַקטיש אַליץ, וואָס מענשען געדענקען היינט פון ווינבאַרג'ס לעקציעס. מיט יונג־דייטשלאַנד האָט ער באַצייכענט אַלע יונג־דייטשע גייסטער, וואָס האָבען אָפּגעבראַכען מיט די טראַדיציעס אין קונסט, קירכע, שטאַאַט און געזעלשאַפט, און האָבען זייער ליטעראַרישען טאַלאַנט געווידמעט דער רעפּאָרם באַוועגונג, וואָס איז אויך געווען זייער אידעאַל.

עס איז ערשטוינט צו ווערען פון דער אומבאשטימטקייט פון דעם פראַגראַם וואָס ער האָט פאַרגעשלאָגען פאַר דער נייער ליטע-ראַטור. איהר וועלט אַנשוואונג דאַרף זיין נעכויט אויף אַ האַרמאַץ נישער פאַראייניגונג פון זינליכקייט און פאַרשטאַנד. ער פראַקלאַר מירט דעם נייעם העלעניזם, אין וועלכען דאָס זינליכע וועט זיין דורכגעדרונגען מיט גייסט, ווי דאָס איז געווען ביי די גריכען, און דאָס גייסטיגע מעהר דורכגעדרונגען מיט דאָס זינליכע, ווי אין קריסטענטום. אָבער פאַר דער ליטעראַטור מוז דאָס לעבען ווידער געבאַרען ווערען, ניט פריהער ווי דאָס לעבען אַרום זיי וועט ווערען געזינטער און האַרמאַנישער, וועט דער יונגער דור קאַנען שאַפען אַ גרויס קונסטווערק.

אין דער דעקלאַראַציע און נביאות, ווי מיר זעהען, איז קיין נייעס ניט געווען. היינע האָט שוין דאָסזעלבע געזאָגט אויף אַ הונד-דערט פאַרשיידענע אופנים, הומאַריסטישע אָדער פאַעטישע: אפילו מענצעל האָט, אין זיין ערשטער פּעריאָדע, דאָסזעלבע געזאָגט, מיט דער פיינקייט פון אַן אומערפאַלגרייכען דיכטער און אַ היציגען פאַרטיי-מענש. דאָ איז דאָס געווען אויסגעדריקט אין אַ בלומענ-שפראַך און מיט דער רעטאָריק וואָס פאַרפעחלט זעלטען צו מאַכען אַן איינדרוק אויף אומענטוויקעלטע מחות.

ניי איז נאָר געווען דער פאַקט, וואָס צום ערשטען מאל האָט אַ רעפרעזענטאַנט פון דעם יונגען דור, וואָס האָט היינען געהאַלטען פאַר דעם גרויסען קינסטלער פון דער צייט, אויסגעדריקט די איר דעזען. און צום ערשטען מאל איז געגעבען געוואָרען אַן אויסדרוק צו דער טעאָריע, אַז פראַזע איז די ליטעראַרישע פאַרם פון דער נייער צייט, און איז פון אַ גרעסערען ווערט ווי די פאַעזיע. ווינץ באַרגס עסטעטישע טעאָריעס האָבען זיך אויסגעלאָזען אין דער פאַרהערליכונג פון היינען, וועמען ער האָט פראַקלאַמירט אַלס דעם גרויסען, אַלס דעם גרעסטען פראַזא-שרייבער. די דייטשע פראַזא, דערקעלערט ער, אונטער דעם איינפלוס פון דער פראַנצויז-זישער, איז נאָך ניט פאַרמירט געוואָרען. שילערס סטיל רופט זינבאַרג אָן, די פאַראַד-שפראַך, און געטעיס, די שפראַך פון קע-ניגליכען הויף. אַלע פריהעריגע שרייבער, אפילו יאן פאַעל, האָבען געלעבט. לויט ווינבאַרגען, איז אַ כישוף-קרייז, ווייט פון דעם וועלט-

שטורם. וואָס אונטערשיידט די פּראָזע פון אַ היינע, אַ בערנע, אַ מענצעל, אַ לאובע, פון די פריהעריגע שרייבער איז, לויט זיין מיינונג, דער מאַנגעל אין רוהיגקייט, געלאַסענקייט. אָבער אַט דער מאַנגעל מאַכט זיי גרעסער, גיט זיי די גרויסקייט פון לעבען. ספּעציעל ווערט היינע געלויבט, פאַר צוריקהאַלטען זיך פון דעם „מאַמענטאַלען כבוד“ פון אַ לירישען דיכטער, כדי צו קאָנען שפּיעלען אויף דעם קאַלאַסאַלען קאַסמישען אינסטרומענט וואָס לייענט אין די הענט פון דעם מייסטער פון דער דייטשער פּראָזאַ.

צוערשט שליסט זיך אָן מונרט, און דאָן לאובע, אָן דער פאַר-הערליכונג פון דער פּראָזאַ אויף דעם חשבון פון דער פּאָעזיע. קיין איינער פון זיי איז ניט געווען אימשאַנד אָנצושרייבען אַן ער-טרעגליך לייער. נאָך מעהר דערפאַר, ווייל מיט דעם האָבען זיי אויך פּראָטעסטירט געגען דער שוואַכישער שולע אין דער פּאָעזיע. די פּוילע נאַכפּאָלגער פון דעם אולאַנדישען צווייג פון ראַמאַנטי-ציזם. מונרט האָט זיכער דעם נייעם קולט פון דער פּראָזאַ דער-הויבען צו דער הויך פון אַ נייער תּורה. ווי וועניג טאַלאַנט ווייניג באַרג האָט געהאַט קאָן מען זעהן אין זיין צווייטען בוך, „צו דער נייעסטער ליטעראַטור“, אַ זאַמלונג פון שוואַכע עסייען. דער אייניג ציגער פאַרדיינסט פון דעם בוך איז זיין מוטיגע און ערליכע אַרויסטרעטונג פאַר היינען אין דער צייט ווען געגנער, וואָס האָבן בען איהם מקנא געווען און מאַראַלישע פּרעדיגער האָבען אַרויס-געוויזען אַ גרויסע געגנערשאַפט צו איהם.

ווינבאַרג האָט דעם נאָמען „יונגדייטשלאַנד“ אַרויסגעבראַכט, אָבער נאָך אַלץ האָט דאָס ניט באַצייכענט קיין באַשטימטע גרופּע שרייבער. מערקווירדיג איז, וואָס צום ערשטען מאל איז דער נאָמען אָנגעווענדעט געוואָרען אויף די פּערזאָנען, וואָס זיינען פון דעם פּאַלק פּאַרדאָמט געוואָרען, און געגען וועמען די ברוטאַלע מאַכט פון געזעץ איז אָנגעווענדעט געוואָרען.

די פּאַקטען זיינען פּאַלגענדע: אַ צאָהל יונגע שרייבער, וואָס האָבען ביסלעכווייז אָנגעפּאַנגען באַמערקט צו ווערען, וועלכע זיי-נען ניט געווען פאַרבונדען איינע מיט די אַנדערע, אָבער וועמעס געמיינזאַמער שלאַגוואָרט איז געווען גייסטיגע באַפּרייאַונג. זיי

האַבען זיך געהאַלטען ווייט פון קריסטענטום און האָבען געזיחלומט פון אַ נייער פּאַנטעאיסטישער רעליגיע, פאַר דער נייער צייט. אַ סך פון זיי האָבען געפאַדערט, אונטער דעם נאָמען „די עמאַנ-ציפירונג פון קערפער“, אָדער די „ווידעראויפֿלעבונג פון דעם קערפער“, די אָפּשאַפונג פון די טראַדיציאָנעלע מאַראַלישע געזעצען, און מעהר פרייהייט אין די געזעצען וואָס באַציהען זיך אויף דער פאַראייניגונג און שוידונג פון די צוויי געשלעכטער. דער אויסדרוק פון דעם פאַרלאַנג און דער פאַרלאַנג אליין, איז געווען ביי אַזאַ מענש ווי לאַובע, געשמאַקלאַז פּעיקוריש, ביי אַזאַ מענש ווי גוטש-קאָון — נוצלאַזיגקייט און מאַדנע קראַנקשאַפט. ביי אַנדערע, ווי מונדט, נעמט דאָס אָן די פאַרמע פון אַ קאַמף, וואָס ער רופט אומבאַשטימט אָן די עמאַנציפירונג פון די פרויען, און וואָס איז אָבער בלויז געווען די פאַדערונג פאַר דער זעלבסטמענדיגקייט פון דעם היים־לעבען און היראַט. די אַלע שרייבער האָרבען זעהר אַ סך געהאַלטען פון געוויסע באַריהמטע פרויען — אין פראַנקרייך זשאַזש זאַנדר, פון וועמען זיי זיינען געווען שטאַרק באַאיינפלוסט. אין דייטשלאַנד — רחל, בעטינאַ און שאַרלאַמע סטיגליץ.

זיי האָבען אַלע גערעדט, אַ סך און הויד, וועגען דאָס רעכט פון דער יוגענד. זיי האָבען אַלע אָנגענומען פון העגעל אַ געוויסען גלויבען אין פרייהייט, זייער אַלגעמיינע פּאָליטישע טענה־דענץ האָבען זיי אַלע גענומען פון דער יולירעוואָלוציע. זייער צוועק איז געווען, צו פאַראייניגען ליטעראַטור און לעבען, ווי העגעל האָט פאַראייניגט אידעע און ווירקליכקייט. זיי האָבען אין דער אמת'ן ניט געהאַט קיין גרויסע סימפּאַטיע איינע פאַר די אנדערע. און באַלד איז זיך יערער געגאַנגען זיין אייגענעם וועג. זיי זיינען איינע פון די אנדערע גאַנץ ווייט געווען, וואָס אַנבאַלאַנגט זייערע זואוינונגען: היינע איז פאַריז, ווינבאַרג אין קיעל — פּאָלשטענ־דיג אָפּגעזונדערט פון אַלעמען. גוטשקאָו האָט געוואוינט אין דרום־דייטשלאַנד, מונדט איז געווען אין בערלין, לאַובע אין לייפציג: דער מהלך וואָס האָט זיי צושיידט איז אין יענע צייטען געווען אַ באַדייטענדער. לאַובע איז אין גיכען געוואָרען, אין אַ סך זאַרען, גוטשקאָוויס אַ געגנער, און אַ קאַלטער אונפריינדליכער קריי-

טיקער פון מונדט און קוהן. מונדט האט אטאקירט גוטשקאוויץ. א צופעליגע באעגעניש צווישען לאובע און גוטשקאוויץ אין צפונד איטאליע, אין 1833, האט זיי מעהר דערווייטערט איינעם פון דעם אנדערען, ווי געהענטער געמאכט. קיין אנדער געמיינשאפטליכע פארבינדונג ווי די, וואס עס עקזיסטירט געוועהנליך צווישען מענשען פון דעמזעלבען עלטער און דערנעלבער פראפעסיע אין צוויי שטעט ווי נים געווען. זיי זיינען געווען ווינציגער א פאליטישע פארטיי, ווי א ליטערארישער פארבאנד. טראץ דעם איז די ליטעראטור טור נים געווען ביי זיי דער הויפט-צוועק: זייער פארלאנג איז געווען: צו דינען דעם גייסט פון דער צייט.

דאס איז אויך געווען די אורזאכע, וואס זיי האבען זיך נים אפגעגעבען מיט די ריינע פארמען פון ליטערארישער קונסט, נים מיט דער עפישער און אויך נים מיט דער לירישער פאעזיע, און זעהר ווינציג מיט דער דראמא. זיי האבען אלע אידעאלאזירט דעם „צייטגייסט“ און האבען איהם געדיענט מיט זשורנאליסטישע און בעלעטריסטישע ארבייטען, מיט קריטישע און ארגומענטישע טאטיווע עסיען, מיט פאנטאסטישע ריזע באשייבונגען, נאך דעם מוסטער פון היינע און פרינץ פאקלער-מוסקאז און צייטענדי וויזן — אין לאנגאויסגעשפונענע ראמאנען.

דער באדייטענדסטער צווישען זיי איז אהן צווייפעל געווען קארל גוטשקאוויץ, געבארען אין 1811 אין בערלין. ער איז געווען אן ענערגישער, ארבייטזאמער, פארשענדער און פארווערטס שטרעבענדער גייסט, ער האט זיך פארטיפט אין טויזענדער פראגראם בלעמען פון דעם מאדערנעם לעבען, ער איז געווען אויפן קרייז וועג, צווישען אן אנאליטישען קריטיקער און א דיכטער, אבער א מענש, וועמען קיין זאך איז נים לייכט אנגעקומען און אויף אלץ האט ער געמוזט שווער ארבייטען. זיין פערזענליכקייט איז נים געווען קיין אנציהענדע, זיין יוגענד אהן פרישקייט, זיין פראזא אהן ריטם, אבער ער איז געווען וואגענד, ערפינדעריש, אינטעליגענט און אונטערנעמונגס-פעהיג. ער האט געהאט פאטאס, אבער נים קיין ליריק. ער איז געווען שארף, אבער נים מעלאנדיש. זיין געדאנק האט אומגעפאסט אלע געדאנקען און גייסטיגע באוועגונגען פון זיין צייט. פון דער נאטור האט ער באלאנגט צו די אומבא-

האַלפּענע, אבער זיין ענטוויאָזם פאַר דער ליטעראַטור איז געווען אַז עכטער, זיין אַמביציע אַזוי גרויס און זיין ווילען אַזוי שטאַרק, אַז ער איז איז גיכעו געוואָרען דער אינטעלעקטועלער צענטער און זיין איינפלוס האָט געווירקט אין ברייטע קרייזען. עס איז געווען אַ צייט, אומגעפֿעהר אַרום דעם יאָהר 1840, ווען אַלץ וואָס איז געווען גוט אין דער דייטשער ליטעראַטור, איז פון איהם און זיינע נאָכ-פאלגער באַאיינפלוסט געוואָרען.

מיל האַבען געזעהן, ווי די יולירעוואָלוציע האָט אין איהם ערוועקט די לוסט צו שרייבען. דער יאָהר נאָך דעם, דער יאָהר פון ענטווינגען, ווען א סך זיינען אַרעסטירט געוואָרען און אַ סך זיינען פון פרייסען אַרויסגעשיקט געוואָרען, האָט ער די פען אין זיין האַנט אַריינגעלעגט. עס איז געווען אַ צייט וואָס יערעס וואָרט איז שטרענג צענזורירט געוואָרען; ווען אפילו די אַנאַנסען פון דער אינטעליגענץ-בלאַט איז אויפּמערקזאַם דורכגעקוקט געוואָרען, צו זעהן, אויב אין זיי איז ניטאָ קיין באַהאַלטענער פּאָליטישער אינהאַלט.

גוטשקאַוו פּאַנגט אַן מיט דעם אַרויסגעבען פון אַ צייטונג „פּאַרום דער זשורנאַל-ליטעראַטור“. ער איז ערצויגען געוואָרען אין דער העגעליאַנישער אידעע פון וועלט-פּאַרטשריט, אַז די וועלט פּראַגראַעסירט צו אימער גרעסערער פּרייהייט, ווי גוטשקאַוו דריקט דאָס אויס: פאַר זיינע אויגען האַבען שטענדיג געשוועבט דער פּאָליטישער זונען-אויפּגאַנג און די וועלט-באַפּרייענדע טע-אַריעס“. זיין צייטונג האָט דערגרייכט אַ צירקולאַציע פון זיבע-ציג קאָפּיעס, און דאָן האָט ער זי געמוזט אויפּגעבען.

טראַץ זיין האָס צו געטעין, ניין, טיילווייז צוליעב דעם, — איז וואָלפּגאַנג מענצל אין דער פּעריאָדע פּאַרעהרט געוואָרען פון דער גאַנצער דייטשער יוגענד, אַזוי ווי קאַטקאַפּ און פּלאַה — אין זייער ערשטער פּעריאָדע — זיינען פּאַרעהרט געוואָרען אין רוסלאַנד און דענעמאַרק. ער, מעהר ווי יעדער אַנדערער, איז פאַר דער דייטשער יוגענד געווען דער מאַן פון דער צייט, דער פּריינד פון פּרייהייט. איינע פון גוטשקאַוו'ס אויפּגאַבען פאַר זיין צייטונג איז געווען, צו פּאַרטידיגען מענצלען, זיין אידעאַל פון אַ מאַן, גענעו יעדען אַנגרייף פון זיינע געגנער — און אַזעלכע האָט מענצלען

געהאט אַ סך, ווייל זייענדיג אַ רעצענזענט איז ער געווען קריגע־
 ריש, אַנגרייפֿענד און באַליידיגענד. ער איז אַבער געווען אַדער
 ער האָט אויסגעוויזען צו זיין, אַ מענש מיט פעסטע איבערצייגונגען.
 אין דער זעלבער צייט, ווען ער פרעדיגט אַ טיעפֿערען פּאָטריאַטיזם
 און מעהר רעליגיעזע איבערגעבענהייט, איז ער אין פּאָליטיק אַן
 איבערגעבענער ליבעראַל, און, ווי אַזעלכער — אַ פּאַרעהרער פון
 בערנע און היינע, וואָס האָבען אויף איהם געקוקט ווי אויף אַ פּאַר־
 טרויענסווערטען קאַמפּסיגענאַסע: ווי נאָר ער ווערט ערוועהלט אין
 פּאַרלאַמענט, ווערט ער דער פּאַרקעמפֿער פון אַלע פּראָגרעסיווע
 רעפּאַרמען, צווישען אַנדערע אויך די עמאַנציפּאַציאָן פון די
 אידען.

גוטשקאַוו, ניט פּיעל עלטער פון צוואַנציג יאָהר, אַ קליינער, מאַך־
 גערער, בלייכער און אַ בלאַנדער, איז אַנגעקומען צו זיין הער און
 מייסטער, וואָס איז דרייצעהן יאָהר עלטער פון איהם, אַ שעמעווי־
 דיגער פּאַרעהרער. ער פּאַרגלייכט זיך צו דעם סטודענט וואָס ער־
 שיינט פּאַר מעפיסטאָמפּלעס־פּאַוסט, אין דעם ערשטען טייל פון
 געטעס דראַמאַ. ער האָט דערזעהן אַ מאַן מיט ברייטע פלייצעס,
 אַ פעסט־ענטוויקעלטע ברוסט, דונקלע האַר, וועמעס גלאַט־ראַ־
 זירטער פנים האָט געמאַכט אויף איהם דעם איינדרוק פון אַ רוי־
 מישען גלח, אַ רונד מויל מיט מיאוסע געלע צייהן, אויף די ליפֿען
 האָט גערוהט אַ סאַטירישער שמייכל. דער אויסדרוק פון די קורצ־
 זיכטיגע אויגען איז געווען האַלב־טראַציג און האַלב־שטאַלץ. דער
 טעמפּעראַמענט פון דעם מאַן האָט אויסגעוויזען צו זיין אַ געפּעהר־
 ליכער, זיין ווילען — אַן אומבויגזאַמער. אַן אויסדרוק פון פּאָר־
 נישער זינליכקייט שפּיעלט זיך אין איהם אָפּ ווען ער רעדט פון
 עפעס אַן עראַטיש בוד, און דאָר איז געטעס וועלטליכקייט אַזוי
 פּאַרהאַסט געווען ביי איהם, ווי זיין גלייכגילטיגקייט צו פּאָליטיק,
 און ער האָט אומקריטיש געבויגען זיינע קניע פּאַר יעדען מענש
 אַדער ערשיינונג וואָס האָט מיט זיך פּאַרגעשטעלט דאָס מיסטע־
 ריעזע. זיין כאַראַקטער איז געווען אַן עכט־פּריסטערליכער געמיש
 פון איראַניע און מיסטיציזם. ער האָט לייעב געהאַט וואַלטערין
 און איז געווען אַן ענטוויאַסטישער פּאַרעהרער פון גערעס.
 דער רבי און דער תּלמיד האָבען אין אַנפּאַנג געשטימט נאַנץ

נוט, סיי אין זייערע געשעפטליכע סיי אין זייערע געזעלשאפטליכע באציהונגען. גוטשקאווי, וואס האט געלעבט דא אין דער, דא אין יענער שטאדט ארום שטוטגארט, האט רעצענזירט די גרויסע צאהל ביכער, וואס מענצעל האט איהם צוגעשיקט אין גאנצע פעק. ער כאפט גלייך דעם קורצע, פליסיגען זשורנאליסטישען סטיל און אלץ איז געווען ווי געוואונשען. די יוגענטליכע שריפטען, וואס ער האט אליין ארויסגעגעבען האבען, זעלבסטפארשטענדליך, געפונען אין מענצלען א גינסטיגען קריטיקער, און דאך זיינען זיי געווען אמת שוואכע ביכער. די „בריע איינעס נארען אן איינער נארין“ (די בריעה פון א נארישען מאן צו א נארישער פרוי) זיינען הומאריסטישע אויססונגען, אהן וועלכע עס איז אריגינאליטעט און א סטיל וואס איז טיילווייז א נאכאמונג פון יאן פאל און טיילווייז פון היינען: און „מאהא גורו די געשיכטע פון א גאט“ קומט פאר אין טיבעט, און שילדערט דעם פסיכאלאגישען צושטאנד פון א מענשען, וועמען מען מאכט פאר א דאלאילאמא און מען דיענט צו איהם ווי צו א גאט. דאס איז א פאנטאזיע, וואס היינט איז דאס אומלעזבאר, דאך האט מענצעל, רעצענזירענדיג דעם לעצטען טען בוך, אויסגעקליבען ווייגעטען, מיט וואס ער האט פון צייט צו צייט באצירט דעם שערבלאט פון זיין זשורנאל, א לאר בערקראנץ, און האט גוטשקאוויס נאמען צוויי מאל געדרוקט אין זיין צירקעל.

גוטשקאוויס אכזיבט מיט „מאהא גורו“ איז געווען צו ווייזען, ווי א גאט, וואס האט געזאלט זיין פארקערפערט אין דאלאילאמא אז נידעריגער ווי דער מענש אין איהם. א פאלשע גאטהייט ווערט פאלשטענדיג פארשטעלט פון דער אמתער נאבעלקייט, דער אמתער געטליכקייט פון דעם מענש. אויסער דעם האט דאס בוך געזאלט זיין א פילאזאפיש סאטירישער ראמאן, געשריבען אין דעם אלטען סטיל, וואס האט געזאלט אונטער א פרעמדער מאסקע פארשטעלען דעם צושטאנד אין דער היים. די טינאקראטיע אין טיבעט זאל דערמאנען די הירארכיע אין איראפא, די טיבעטישע פאליאנדרן זאל אנווייזען אויף דער איראפאישער עמאנציפאציע פון פרויען. די פרעמדע לאנדשאפטען, וואס גוטשקאווי האט קיינמאל ניט געזעהן, די פרעמדע מנהגים, וואס ער שילדערט ניט צו-

ליעב זיי אליין, קאנען ניט פאראינטערעסירען. צו דער אידעע פון דעם בוך איז ער געקומען דורך אן אַנעקדאט, וואָס מען דערצעלעט פון דעם פראַנצויזישען אַטעאיסט ביליאַ וואַרען, וואָס האָט זיך אַרויסגעדערעהט פון דער גיליאַטינע אין דער טעראָריסטישער פע־ריאָדע און איז אַנטלאָפֿען קיין אַמעריקא און דארט האָבען איהם די אינדיאַנער פֿאַר אַ גאָט געמאַכט. זיין געשיקטקייט פייגעל צו כאַפֿען, זיי לערנען און זיי אָנשטאַפֿען, האָט אויף זיי געמאַכט אַזאַ אַיינדרוק, אַז זיי האָבען איהם געמאַכט פֿאַר אַ צווייטען באַשע־פֿער, אַבער דאָס אַליץ האָט ווינציג וואָס צו טאָן מיט טיבעט און מיט דער ערנסטקייט פון גוטשקאָוויט טעמאַ.

ביז איצט זיינען נאָך יונג דייטשלאַנד און איהרע פֿאַטערס אין מענצעליס אויגען ניט געווען קיין אַפֿלאַכער פון הייליגטום, אָדער שלעכטע פֿאַטריאַטען. דאָס וואָס גוטשקאָוויט איז ניט געווען קיין גלויביגער, האָט נאָך ביז איצט ניט געשטערט די גוטע באַציי־הונג צווישען זיי. מענצעל אליין האָט געלויבט בערנעס, «בריע־פֿון פֿאַרזי», וואָס זיינען פון אַלע זייטען אַטאַקירט געוואָרען. ער האָט זיי באַטראַכט אַלס העלדענטאַטען און האָט ענטשולדיגט די שטאַרקע אויסדריקע, ווי אַן אויסברוך פון געפיהלען, וואָס מען טאָר צו שטרענג ניט אורטיילען. ער פֿאַרגלייבט זיי צו גליהווערעם, וואָס שיינען אַזוי שעהן אין די מילדע זומער־נעכט, וואָס ווערען אַבער געוועהנליכע גרויע אינזעקטען, ווען מען נעמט זיי אַן מיט גראַבע הענט.

עס איז אַבער געווען אומפֿאַרמידליך, אַז דער באַנד צווישען גוטשקאָוויט און מענצעל זאָל באַלד לויז ווערען. נאָך פון אַנפֿאַנג איז גוטשקאָוויט געוואָרענט געוואָרען, אַז ער זאָל זיך מיט דעם שטומגאַרטער שרייבער ניט צו טיע־פֿאַר אַריינלאָזען. העגעל אליין, וואָס האָט זיך פֿאַראינטערעסירט אין דעם יונגען מאַן, האָט צו איהם געזאָגט: „ווי קאָן מען זיך פֿאַרבינדען מיט אַזאַ מענשט?“ די ערשטע שטרייטיגקייט צווישען זיי איז געווען, וועגען מענצעל'ס שטעלונג צו די דרום־דייטשע לירישע דיכטער, דער אַזוויאַנגער־פֿענער שוואַבישער שולע, נאַכפֿאַלגער פון אולאַנדין, אַ דיכטער וואָס האָט ניט נאָר געהאַט דעם כבוד וואָס ער האָט פֿאַרדינעט, נאָר נאָך אַ פֿיעל־גרעסערען. ווי אַ גוטער שוואַב האָט מענצעל גע־

אַכטעט און אונטערשטיצט די מענער: גוסטאָו שוואַב, גוסטאָו פּיצינע, פּיצינע, קאַרל מאַיער און אַז. וו. — ווי אַ פעסטונג פון קאַנווענ-
ציאָנעלער פרומקייט און מאַראַל. גוטשקאָו אָבער, מיט זיין לע-
בעדיגע זין פאַר די אידעען פון דער צייט; גוטשקאָו, פאַר ווע-
מען די ליטעראַטור איז געווען די קעמפּענדע קירכע, איז געווען
שטאַרק דאַגעגען די זונטאג־נאַכמיטאָג גאַלד־באַדעקטע דיכטער,
מענשען וואָס טוען אַרײַן אין זייערע פּערזען אַלע, טויטע באַלאַ-
דען־טעמעס, אָדער זייערע אייגענע סענטימענטאַלע שטימונגען,
בשעת זיי האָבען פאַרויכטיג געהיט זייערע אינטערעסען ווי רעד-
גירונגס־דיענער, וועלענדיג ווערען פּראַפּעסאָרען אָדער קירכען־פאַר-
וואַלטענדע ראַטגעבער.

ווען „געטעיס געשפרעכען מיט עקערמאַן“ איז ערשינען, איז
באַקאַנט געוואָרען, ווי שטרענג געטע האָט געאָרטיילט זיין פאַר-
עהרער אולאַנדיס פּאַעזיע. מעהר ווי פון די באַלאַדען האָט ער ניט
געוואַלט הערען, האַלטענדיג, אַז אַלע אַנדערע שריפטען זיינע זיי-
נען ווערטלאָז. אַ פאַרניכטענדע מיינונג איבער דער גאַנצער שוואַ-
בישער שולע, פון אולאַנד ביז פּיצינע, איז באַלד פאַרעפּענטליכט
געוואָרען אין „געטעיס קאַרעספּאָנדענץ מיט צעלמער“. ער (געטע)
האַט פון דער זייט קיינמאַל ניט ערוואַרטעט עטוואָס פּרישעס
אָדער רעגענדעס. די חברה באַהאַלטען זייער טאַלאַנטלאָזיגקייט
אונטער אַ מאַראַל־רעליגיעז־פּאַליטישען בעטלער־מאַנטעל (1).

נאָך דעם קריגט גוטשקאָו אויך מוט און דערקלערט, אַז אויך
איהם איז די קלויסטער און פּאַסטור־ראַמאַנטיק פאַרהאַסט. אין
דער אָפּהאַנדלונג „געטע, אולאַנד און פּראַמעטעאָס“, גרייפט ער
העפּטיג אָן די דיכטער, וואָס האָבען געזוכט און געפונען „זייער
גלויבען אין זייער טויף־צייגניס, זייערע זיטען אין קאַנווענציאָנאַל-
ליטעט, זייערע פּרינציפּען אין דאַגמעס און זייער פּאַעזיע אין דער
פּאַעזיע פון אַנדערע“. וואָס קאַנט איהר אונז נעבען? — שרייט

(1) וואונדערבאַר איז דאָס, ווי די חברה וויקלען זיך אַזוי גער-
שיקט אַרום מיט אַ געוויסען זיטליך־רעליגיעז־פּאַליטישען בעטלער מאַנ-
טעל, ווען אפילו דער נאַקעטער עלענבויגען קוקט אַרויס, מוזען סײַ
דעם מאַנגעל אויך אָננעהמען ווי אַ פּאַעטישע נויטווענדיגקייט.

ער אויס. א שפאציער ביי דעם זון־אונטערנאָנג? ! וואו איז אַיער פארזוך אנצוהאלטען מיט דער צייט?

דערווייל איז די רעאקציע געגען דעם איינפלוס פון דער יולי־רעוואַלוציע געווען אין פולען גאַנג אומעטום. די פאליטיק פון פרייסען אזוי ווי די פון עסטרייך איז באהערשט געווען פון מער טערנידן, און ווען די יוגענד פון דייטשלאַנד האָט געזעהן, אויף וועלכער זייט די מאכט איז, און וועט וואַרשיינליך זיין אַ לאַנגע צייט, זיינען זיי איבערגעגאַנגען צו יענער זייט. גוטשקאָו וואָנט, אַז פון יעדע הונדערט סטודענטען פון בערלין איז יענער צייט, זיינען זיבען און ניינציג געווען שטאַרק קאַנסערוואַטיוו; און אַז יעדע באַגעגעניש זיינע מיט אַן אַלטען שול־אַדער אַוניווערזיטעט־חבר, ספּעציעל ווען יענער איז אַ באַאַמטער פון דער רעגירונג, אַדער אַן אָפיצער, לאָזט איבער אַ פּיינליכען אַיינדרוק אויף זיין גייסט.

אונטער אַזעלכע אומשטענדען טרעפט עס אָפּט, אַז די באַ־נאַכטע און פּעהיגע יונגע לייט פאַרלירען זייער גלייכגעוויכט און טוען אָפּ איבערגעאָיילטע טאַטען, פאַר וועלכע זיי ווערען זייער גאַנץ לעבען באַשולדיגט.

שלייערמאַכער איז געווען טויט. ער איז באַערדיגט געוואָרען מיט גרויס צערעמאָניע, באַוויינט געוואָרען ווי אַ פּאַטער פון דער פּראָטעסטאַנטישער קירכע, איינער פון די הייליגע פון דער טעאָ־לאָגיע. מיט רעכט האָט מען אַ סך מאַל אויף איהם געזאָגט, אַז זיין באַראַקטער פּאַסט זיך צו צו זיין נאַמען (שלייער מאַכער). דורך זיין צווייזיטיגקייט און אומקלאַרע אַרויסטרעטונגען, איז ער געבליבען פּאַפּולער ביז זיין טויט. קיינער האָט איהם ניט פּאַר־געוואָרפען די ראַמאַנטישע זינד פון זיין יוגענד, „די פּאַרטרויליכע בריעה וועגען לוסירען“.

אַבער איצטער האָט גוטשקאָו, וועלכער האָט געדענקט, אַז דער פּאַרנעסענער בוך וועט אויסגעלאָזען ווערען פון דער אַלגעמיינער אויסגאַבע פון שלייערמאַכער'ס ווערק, וואָס איז דאָן צוגעגרייט גע־וואָרען צום דרוק, ניט געקאָנט ביישטעהן דעם נסיון און איהם פּאַרעפּענטליכט, אום דערמיט צו פּאַרטיידיגען זיך און זיינע פּריינד געגען דער אומאויפהערליכער באַשולדיגונג פון גאַטלאָזער אונמאַ־

ראַליטעט, ווייזענדיג, אַז זייערע אפיקורסישע געדאַנקען, און זאפילו זייער לעהרע פון דער ווידער־אויפֿלעבונג פון דעם גוף, איז געווען פֿרעדיגט געוואָרען פון דעם געמליכען מאַן, וואָס איז געווען דער באַוואַנדערטער הער און מייסטער פון די טעאַלאָגען.

דאָס וואָלט אפשר געווען אַ גוטער טאַקטישער צוג פון דעם יונגענמאַן (ער איז דאָן אַלט געווען דריי און צוואַנציג יאָהר), ווען ער וואָלט ניט געשריבען קיין נאַריש־אינגעלשען פֿאַרוואָרט צום בוך. אין דעם פֿאַרוואָרט ווענדעט ער זיך צו די „וועכטער פון ציון“, לאַכט פון זייער הייליגקייט און גייסטיגער קאַקעטסטוואַ. ער שרייט צו זיי אויס: „וואַרפט פֿאַר איין אויגענבליק אַראָפּ פון זיך די מאַנטלען פון גייסמליכע, פֿאַרגעסט אַ אַ מאַן, וועמען איהר האַלט אין איין קרייצגינגען איז געווען אַ גאַט, און הערט זיך צו וואָס אַמאָל האָט פֿאַסירט ערגעץ־וואו, אין דער וועלט פון פֿרייהייט, יוגענד און פֿאַנטאַזיע!“

וואָס עס האָט פֿאַסירט, איז געווען די ערשיינונג פון שלעגעליס „לוסינדע“, דער תּאוה־דיגער סקעלעט, וואָס איז פֿאַר גוטשקאַווין אַ וואַנדערליך קלאַסישע ווערק און שליייערמאַכערס בריעף וועגען דעם, וועלכע גוטשקאַוו האַלט פֿאַר געמליך. די בריעף רעדען פֿאַר זיך אַליין. זיי איבערשעצען „לוסינדע“ אויף אַ נאַרישען אופן. אָבער דער עכט־מענשליכער געפיהל אין זיי איז שעהן און מוטיג. אין גוטשקאַוו'ס פֿאַרוואָרט ווערט יעדע זאַך אונטערשטראַכען אויף אַ ניט־שעהנעם און טראַציגען אופן. ער רעדט וועגען דער געניאַ־ליטעט פון דער לייעבע, ער באַהויפטעט, אַז די גלחים גיבען גאָר ניט צו און געהמען גאָרניט אַוועק פון דער הייליגקייט פון דער הייראַט; ער טאַדעלט די קאַלמע פֿראַזאַ פון די געוועהנליכע הייראַטען. „די וואַסער־זופּ הייראַטען, די שמוציגע געבורט פון קינדער און דער קאַמף פֿאַר פֿאַרשימעלטע ברויט“. און ער ענדיגט ליכטיזיניג: „זאָג מיר דעם אמת, ראַזאַליע, איז דאָס ניט זינט דו האַסט גענומען טראַגען שפֿאַרען אויף דינע זיידענע שטיוועלעך, זינט איך האָב דיר אויסגעלערענט אריבערצוואוואָרפען דעם מאַנטעל איבער דינע פֿלייצעס, זינט איך האָב נייע אומאויסדרוקבאַרקיי־טען פֿאַר דיר ערפונען, אַזוי אַז יעדער האַלט דיר פֿאַר מיין אינג־סטען, באַליעבסטען ברודער; איז דאָס ניט זינט דאָן, אַז דו

ווייסט וואָס איך האָב געמיינט ווען איך האָב געזאָגט: „איך ליעב דיר?“ און זיך ניט באַזונגענדיג מיט דעם ווייבליכען הויזען־טרעך גער, וואָס איז זיין רעאַליזאַציע פון פרויען עמאַנציפאַציע, שפיעלט גוטשקאַוו אַרויס זיין לעצטען, אַטעאיסטישען טריומף: „וואו איז פראַנץ? — קום אַהער צו מיר, מיין ליעב אינגעל, איך ווייס, אַז זיי האָבען דיר אין געהיים געטויפט. ווער איז גאַט? וואָס, דו ווייסט ניט, דו אומשולדיגער אַטעאיסט, דו פילאַזאָפיש קינד! אַה, ווען די וועלט וואָלט גאַרניט געוואוסט פון גאַט, וויפיעל גליקליי־כער זי וואָלט געווען!“

מען דאַרף ניט קיין צו שאַרפען קריטישען בליק צו זעהן, אַז דעם סטודענטס באַריהמעריי איז אַן אויסגעטראַכטע. דער אַרר־גינאַל פון דער ראַזאַליע, וועלכע האָט איהם געדאַרפט נאַכפאַלגען איז די קליידער פון אַ פאַזש, איז עהנליך געווען צו דער קאלאַדע פון ביראַנים „לאַראַ“, מעהר ווי צו וועלכער עס איז נייטערין פון היידעלבערג אַדער בערלין. עס איז זיך לייכט פאַרצושטעלען וואָס פאַר אַן איינדרוק אַזאַ פאַררעדע צו אַזאַ בוך האָט געמאַכט אויף דעם אַלגעמיינעם פובליקום און אויף דער אַרטאָדאָקסישער זשור־נאַליסטיק.

נאָך איין טראַפען בלויז האָט מען געדאַרפט, אַנצופילען דעם בעכער פון דעם צאַרען פון דער עפענטליכער מיינונג, און גוטש־קאַוו פאַרזאַמט ניט, און גיסט דעם טראַפען צו.

אין 1885 האָט ער אויפגעשריבען „וואַלי, די צווייפלערין“. אַ זעהר שוואַכער און אין פיעל שטעלען אַ פאַראַדיסטישער ראַמאַן, וואָס האָט אַבער מעהר באַאיינפלוסט דעם גאַנג פון דער שעהנער דייטשער ליטעראַטור פון יענער צייט, ווי יעדער אַנדער בוך.

שטראַוסעס „לעבען פון יעזוס“ איז אין יענער צייט ערשיי־נען. און זיין פאַנאַנדערברעכען די היסטאָרישע עלעמענטען אין יעזוסעס געשיכטע אויף איינפאַכע מיטהען, שאַרף און פאַנטאַס־טיש, ביז נאַרישקייט, ווי די היפאַטעזע זאָל ניט האָבען געווען, האָט דאָך שטאַרק באַאומרוהיגט די דענקענדע גייסטער פון דייטש־לאַנד. דער כעס איז געווען אַן אַלגעמיינער. אַ טויזענד־שטימיגער פאַרדאַמונגס־געשריי האָט זיך געטראַגען פון דער אַדער ביז דער

שווייץ. אין דעם פאלקס־באוואוסטזיין איז געווען פאר יאהרען און יאהרען אַ שוואַרצער פלעק אויף דעם נאָמען דאָוויד שטראוס. וועגען דעם בוך האָט מען אומעטום גערעדט. איינמאָל האָט גוטשקאָוו אָנגעפאָנגען צו ריידען וועגען די פראַבלעמען פון דעם בוך צו אַ יונגער מיידעל, אין וועלכער ער איז געווען עטוואָס פאַרליעבט. „בעסער זאָלען מיר וועגען דעם ניט ריידען“, האָט זי געזאָגט, „פון דעם געדאַנק אַליין ווער איך אין כּעס“. די ווערטער האָבען אויף איהם געמאַכט אַ שטאַרקען איינדרוק.

שטראוס'עס בוך אַליין האָט איהם ניט צופרידענעשטעלמ, זייענדיג אַ ראַציאָנאַליסט פילט ער פאַרט די נויטיגקייט צו האָבען אַ היסטאָרישען יענוס. און ער פאַנגט אָן צו שטודירען דעם אַלטען רימאַרוס'עס „וואַלפּענבעטעל פראַגמענטען“, צו וועלכע לעסינג האָט שוין פריהער פון איהם אָפּגעגעבען אַזוי פיעל אויפּמערקזאַמקייט. ער באַשליסט אַרויסצוגעבען אויסגעקליבענע פראַגמענטען פון זיי, אָבער אומזיסט ווענדעט ער זיך צו דעם מוטיגסטען פאַרלעגער אין דייטשלאַנד, קאַמפּע. טראַץ זיין פאַליטישע שטעלונג, האָט קאַמפּע ניט געוואָגט זיך אונטערצואוואַרפען דעם האָס פון די האַמבורגער קלעריקאַלען, די נאַכפאַלגער פון פאַסטאַר נאָריטץ אַלס נשמה'דיגערס.

עס איז געווען אומגעפעהר אין דער צייט, וואָס די נאַבעלע שאַרלאַטע סטיגליץ איז באַגאַנגען זעלבסטמאָרד. דער איינדרוק וואָס אויף איהם האָט געמאַכט די טראַנישע פאַסירונג, איז פון זיין געדאַנק פאַרבונדען געוואָרען מיט דער באַמערקונג פון זיין יונגער פריינדין און מיט רימאַרוס'עס ביבעל־קריטיק — און דער־פון איז אַרויסגעקומען „וואַלי די צווייפלערין“.

די „וואַלי“ איז אַ קינדעריש בוך, אָבער אומשולדיג, ניט גע־קינסטעלט און נאַאיוו. די העלדין פון דעם בוך איז אַ יונגע וועלט־דאַמע, וואָס האָט אַן אַ מאַמענט פון פאַרצווייפלונג, ווען זי האָט ניט געהאַט דעם כּח זיך צו ראַנגלען מיט דעם רעליגיעזען צווייפעל, וואָס איז אין איהר ערוועקט געוואָרען, דורך דעם מאַן וואָס זי האָט געליעבט, דעם סקעפטישען צעזאַר, זיך דערשטאַכען מיט אַ מעסער. עס איז אונגעגליך געווען פאַר גוטשקאָוויץ בייצושטעהן דעם נסיון. און ניט דערמאַנען די עהרווירדיגע לייכטענדע גייסטער און פאַר־

טידיגער פון דער קירכע, די אלע הוידיגעשטעלטע מענשען פון פארשידענע קלאסען, וואָס זיינען געווען פאראייניגט אין דעם רויטען אַדלער, אַז אַמאָל האָבען געלעבט אַזעלכע מענער ווי יום, וואָלטער, לעסינג, א. א. וו. עס איז געלעגען עטוואָס רייצענדעס פאַר אַ יונגען מאַן אין דעם דערמאָנען אַזעלכע פיינע מענשען אַז די פאַרנעמענע נייסטער. אָבער דאָס האָט געדאַרפט געטאָן ווער רען מיט טאַלאַנט. אין גוטשקאַוו'ס ראַמאַן אָבער איז דער סוזשעט ניט מעהר ווי אַ געלעגענהייט צו פרעדיגען טעאָריעס. „וואַלי איז געווען אַ שוואַכע נאַכאַהמונג פון „לעליאַ“, דער לעצטער ראַמאַן וואָס זשאַרזש זאַנד האָט פאַרענפּענטליכט.

אָבער דער שרייבער איז געווען אינעם פריהלינג פון זיין לעבן. עס האָט זיך איהם אויסגעדאַכט, אַז די גאַנצע וועלט ווערט ווידער יונג. די שטראַלען פון בעגעליס אונטערגעהענדע זון האָבען נאָך אַלץ באַלויכטען דעם האַריוואַנט. בעמינג האָט אויפגעשיינט ווי אַ מאַרגענשטערן. די אייביג יונגע חכמה פון ראַהעל איז נאָך איהר טויט פאַרשפּרייט געוואָרען איבער דער ערד, ווי אַ פּרוכטבאַר דער טוי. לענאָו'ס און ריקערט'ס יוגענד־פּאַעמען זיינען געווען ווי דאָס ליעד פון אַ לערנע. רונגע'ס ערשטע קריטישע אַרטיקלען און פייערבאַד'ס ערשטע פּילאָזאָפּישע שריפטען זיינען געווען ווי דער פּרישער פריהלינגס־ווינטעל וואָס האָט די לופט אויסגערייניגט — די צייט, האָט זיך איהם אויסגעדאַכט, איז אַזאָ זוניגע. אַזוי פאַרשפּרעכענד, אַזוי אָנגעלאָדען מיט פּרוכט, אַז זי איז איהם פאַרגעקומען, ווי זי וואָלט סימבאָליזירט געוואָרען אין די צוויי געדאַמענע זומערען, פון 1884 און 1885 מיט זייער רייכען שניט פון קארן און וויין. דאַן איז דאָס געווען, ווען ער האָט זיין ערשטען יוגענד־ליכען פּעהלער באַגאַנגען.

ער האָט זיך ניט באַנוגענט מיט דער פאַרקערפּערונג פון זיין רעליגיעזער אפיקורסות אין דעם בוך. ער האָט אויך פּראַקלאַמירט זיין מאַראַלע אפיקורסות, זיין גענערשאַפט צו דעם אָנגענומענעם געזעץ פון געשלעכטליכען מאַראַל, אַז אומגעלומפּערטע און אינגעל־שע געגנערשאַפט. אָבער אַם בעסטען קאָן מען פאַרשטעהן ווי אומשולדיג גוטשקאַוו האָט פאַרטייטשט די מאַטאָ, וואָס ער אַליין באַנוצט אַזוי אַפּט. „די באַפּרייאונג פון קערפּער“, ווען מען לייענט

איבער די באַריהמטע סצענע אין „וואַלי“, אין וועלכע דער שריי-
בער האָט געוואַלט ווייזען, ווי ער פאַרעהרט דאָס שענהע
וואַלי ליעבט צעזאָרין און ווערט פון איהם געליעבט. אָבער
זיי קאָנען ניט הייראַטען, ווייל וואַלי האָט געמוזט זיך פאַרלאָבען
צו דעם סאַרדינישען אַמבאַסאַדאָר. צעזאַר בעט זי, אַז זי זאָל
אַזוי ווי אויף אַ סימבאָלישען אופן פייערען אַ גייסטיגע הייראַט
מיט איהם, זיך ווייזענדיג פאַר איהם, אַ נאַכט פאַר איהר חתונה,
אין איהר גאַנצער נאַקעטער שעהנקייט. אין אַן אַלטער דייטשער
באַלאַדע ווייזט זיך אַזוי די העלדין, סיגונע, צו טשיאנאַטולאַנדערען.
קיינער וועט ניט לייקענען, אַז צעזאַר'ס פאַרלאַנג איז משוגעת,
און אַז די דורכפיהרונג פון דעם איז לעכערליך. אָבער דער צוועק
פון דער סצענע איז אַזאַ ריינער, און די אויספיהרונג ניט אַנגריי-
פענד, אַז בלויז נידעריגע מענשען האָבען דאָס געקאַנט מאַכען
פאַר אַן אורזאָכע צו רופען די פּאָליציי צו הילף. מיר לייענען:
„דער מאַנטעל גליטשט זיך אַראָפּ פון די שולטערען פון דעם יונגען
העלד, זיינע האָר זיינען פריי צולאָזען. לינקס פון איהם ערשיינט,
פון דעם זונען נעבעל אַרויס, אַ בילד פון באַצויבערטער שעהנהייט —
סיגונד, מעהר שעהמענדיג ווי די מעדיקאַנישע ווענוס, באַהאַלטענ-
דיג איהר נאַקעטקייט. זי שטעהט דאָרטען הילפלאָז, געבלענדעט
פון דעם גלאַנץ פון דער ליעבע, וואָס האָט דעם געשאַנק געוואַלט;
איהר ווילען האָט זי פאַרלאָזען, זי איז די פאַרקערפערונג פון
בושה, אומשולד און זעלבסט־איבערגעבענהייט, און צום צייכען
אַז דאָס איז אַ פרומע, הייליגע סצענע, בליהען ניט קיין רויעזען,
נאָר אַ הויך־שטאַנדיקע ליליע שפּראַצט אַרויס נאָהענט צו איהר
קערפער, באַדעקענדיג זי סימבאָליש, אַלס די בלום פון ריינקייט.
דאָס האָט אַלץ פאַסירט אין אַן אַטעמלאָזען, שטילען מאַמענט —
דאָס איז געווען אַ זינד, אָבער אַזעלכע, וואָס קומט פון אומ-
שולד און אייביגער, שמערצליכער זעלבסטפאַרליקענונג. ניט
מעהר ווי דאָס.

די באַציהונגען צווישען גומשקאָו און מענצעלץ זיינען שוין
ניט מעהר דאָס, וואָס זיי זיינען געווען. איין מאָל און נאָך
אַמאָל איז אַ פאַררעדע אָדער אין אַן אַרטיקעל, ערלויבט זיך גומש-
קאָו צו מאַכען אַ מילדען ווייז, אָדער אַ באַשיידענעם פּראַטעסט

געגען זיין פריהערדיגען באַשיצער. און אויס פראַקטישע גרינדע איז שוין גוטשקאָוו אַ לענגערע צייט אַ דאָרן אין מענצעל'ס אויג. זיין ליטעראַרישע ביילאַגע צו דער פראַנקפורטער צייטונג „פיניקס“ איז געווען אַ געפעהרליכער קאָנקורענט צו מענצעל'ס „ליטעראַטור-בלאַט“. אָבער עס איז געווען נאָך אַן ערגערע זאַך: גוטשקאָוו האָט ביסלעכווייז פאַרבונדען אַ פריינדליכע קאָרעספּאָנדענץ מיט די פיהרער פון דער נייער ליטעראַטור, לאַובע, ווינבארג, מונדט און אַזוי ווייטער, מענער, וואָס האָבען ביסלעכווייז פאַרנומען די וויכטיגסטע אָרגאַנען פון בערלין, לייפציג, פראַנקפורט און האַמבורג. ווען גוטשקאָוו און ווינבארג האָבען אין 1835 אַרויסגעלאָזען אַ פראַספעקט פון אַ ליטעראַרישען זשורנאַל, נאָכ'ן מוסטער פון *Revue des deux Monde* מיט כמעט ווי אַלע באַרימטע ליטעראַרישע נעמען אויף דער ליסט, אַלס מיטאַרבייטער, — אוניווערויטעטס פראַפּעסאָרען ווי בעק, אַיינפלוסריכע שרייבער ווי ווערנהאַדען, ניט רעכענענדיג שוין אַזעלכע טאַלענטירטע שרייבער ווי בערנע און אַזאַ געניע ווי היינע — האָט מענצעל געפיהלט, אַז מען דאַרף זיי געבען אַ גרויסען קלאַפּ.

אַן אַינלאַדונג זיך צו אַבאַנירען אויף דער „דייטשער רעוויז“ איז פאַרעפענטליכט געוואָרען. זי איז געשריבען געוואָרען פון גוטשקאָוו'ן אין אַ מעטאַפאָרישער און בלומענדיגער פאַרדערקלעך רענדיג, אַז די וויסענשאַפט זוכט זיך אַרויסצורייסען פון דעם פאַרשטיקטען קלאַסיצימער אין דער פרייער אַפּענער לופט, אַז דער פויגל געל פון מינערוואַ איז שוין מעהר ניט דער נאַכטפויגעל, וואָס האָט מורא פאַר ליכט, נאָר דער אַדלער, וואָס קוקט גלייך אויף דער זון, און אַז. וו.

אַנשטאַט זיך צו באַנוגענען מיט אַן אַטאַקע אויף דעם פראַגראַם, וואָס איז געווען אומשולדיג, און אין מאַנכע הינזיכטען פאַרשפרעכענדיג, האָט מענצעל אין זיין „ליטעראַטורבלאַט“ פון דעם 11טען און 13טען סעפטעמבער 1835, אַרויסגעלאָזען אַן אַלגעמיינעם אויפּרוף געגען דער גרופּע יונגע שרייבער, געפיהרט פון קאַרל גוטשקאָוו. אין דער ענטשולדיגונג פאַר דער טאַט וואָס ער מאַכט, ווען ער איז שוין אַן אַלטער מאַן (אין זיינע ערינערונגען, ז. 804) קאַן מען זעהן זיין שמאַליקעפּיגקייט, אָבער ניט, אַז דאָס איז גע-

טאָן געוואָרען אויס עהרליכע איבערצייגונגען. אום אונטערזושטריר-
כען זייערע קאסמאָפּאָליטישע טענדענצען און זייערע סימפּאָטיעס
פאַר פּראַנקרייך, רופט ער זיי אַן „דאָס יונגע דייטשלאַנד“. זיין הויפּט
אַטאַקע איז אַנגעווענדעט אויף „וואַלי“, פון וואָנען ער ציטרט אַ
פאַר ניט פאַרבנדענע אויסציגע צו ווייזען, אַז דער ראַמאַן איז
אונמאַראַליש און גאַטסלעסטערענר. די אומבאַדייטערנע זינליכע
עלעמענטען, די סיגנאַר-סצענע מאַכט ער פאַר דער הויפּט זאַך פון
דעם בוך.

„נאָר אין דעם טיעפסטען זומפ פון אונמאַראַליטעט, נאָר אין
די באַרדעלען ווערען אזעלכע אַטעאיסטישע מיינונגען געבאַרען. זיי
זיינען געווען אין דער מאַדע ביי די פּילאָזאָפּישע פאַראַזימען אין
דעם אַלט-פּראַנצויזישען קעניגליכען הויף, אין דעם פּאַלע
ראַיאַל זיינען זיי איבערזעצט געוואָרען פון דער שפּראַך
פון הויף אין דער שפּראַך פון די יאַקאַבינער. הער גוטשקאָוו האָט
דאָס געמאַכט פאַר זיין אויפגאַבע איבערצופּלאַנצען אין דייטש-
לאַנד, די אומווירדיגע פּראַנצויזישע פאַרזעהעניש, וואָס ליגענדיג
אין די אַרעמס פון אַן אויסגעלאָסענער פרוי, לעסטערט זי נאָט.
אַבער ער האָט דאָס געמאַן אין אַ צייט, דאַנקען נאָט, מעהר רייף
און מענליך, ווי די צייט פון וואַלטער. דעמאָלט שוין איז דאָס
פון אונזער פּאָלק צוריקגעוויזען געוואָרען, און איצט וועט דאָס
נאָר זיין מעהר אונמעגליך צוצוקומען צו איהם. די ליטעראַטור
וועט דאָס צוריקווייזען, די עפענטליכע מיינונג בראַנדמאַרקען...
ווען מען זאָל אַזאַ שולע פון פּרעכע אונמאַראַליטעט און ראַפּיניר-
טען ליגען אין דייטשלאַנד צולאָזען, ווען די נאַבעלע גייסטער
פון דער נאַציע וועלען זיך ניט שטעלען גענען דעם, אויב די דייט-
שע פאַרלעגער וועלען זיך ניט היטען, נאָר זיי וועלען נאָך וואַגען
זיי צו העלפּען פאַרקויפּען דעם גיפּט און לויבען זייער סחורה,
וועלען מיר אין גיכען זעהן די פּאַלגען... אַבער איד וועל אַראַפּ-
רייסען דעם שמוץ, טראַץ דעם וואָס איד ווייס, אַז איד וועל דאָס
טוענדיג זיך אַליין באַשמוצען, איד וועל צומרעטען דעם קאַפּ פון
דער שלאַנג וואָס וואַרימט זיך ביי דער הייסער בעט פון זינליכ-
קייט... אַזוי לאַנג ווי איד לעב וועלען אזעלכע שענדליכקייטען אין
דער דייטשער ליטעראַטור ניט בלייבען אומבאַשטראַפּט.“

און מענצעל, דער פראקטישער זשורנאליסט, איז ניט צופרידען געווען צו זאגען עטוואס איינמאל פאר אלע מאל, ווי דער געוועהנליך בער שרייבער. ער האט איבערגעהזרט די באשולדיגונגען אין איין נומער פון זיין צייטונג נאכ'ן אנדערען, נאך מעהר אונטערשטראך בען, מיט גרעבערע ווערטער און גיפטיגערע באשולדיגונגען. ער אפעלירט מעהר און מעהר אפען צו דער רעגירונג, זי זאל זיך אריינג מישען ווי לאנג עס איז נאך דא צייט.

דעם 26טען אקטאבער שרייבט ער: „איד ווייס, אז זייער קריעג גענען קריסטענטום, געגען מאראל, געגען דער היראט האט ניט קיין גרעסערען ווערט, ווי דער קריעג פון די יונגע נאכטפויגלען געגען דער אלטער זון. אבער פון א פונק קאן נאך ווערען א פייער... אויף דעם נייעם ליטערארישען ריכטער שטול אין פראנקפורט, וועט ארויפגעזעט ווערען ווענוס וואולגיוואנא אנשטאט גערעכטיגקייט... קיינמאל וועלען די מענער, וואס גלויבען נאך אין די פלייש, די פריסטער פון שמוץ, ניט פארגעבען קיין שרייבער וואס איז דינער פון זיי... איז דאס מעגליך צו זיצען שטיל און ערלויבען זיי צו פראפאגאנדירען די פראנצויזישע מאראליטעט צווישען אונז מיט ווארט און טאט. אונטער דער מאסקע פון פראנצויזישען רעפובליקאניזם וויל די פארלוימדערישע, לעסטערנדע, נייע פראנקפורטער שולע אריינברענגען די שוידערליכסטע אונמאראליטעט. זייערע שלאגווערטער זיינען: „די פלייש, אומגעצאמטע סענסואלי-טעט, דאס אפשאפען פון דער היראט, און ניט נאך שרייבען זיי אליין שמוציגע ביכער, נאך זיי סערווירען נאך די אלטע איבער א נייעס... זיי זיינען, ביז א געוויסען גראד, נאכפאלגער פון סען סימאן, זיי פראקלאמירען נאך א מעהר צולאזענעם רעפובליקאניזם, אהן וועלכער ניט איז טוגענד, אן אויסגעלאסענע רעפובליק אויף דעם העכסטען מאסשטאב... היינט ווערען נאך די פרינציפען אין דעם בלוז ענגערען אריסטאקראטישערען קרייז פון דער ליטערא-טור געפרעדיגט... אבער צו וואס אפעלירען דען די לעהרען, אויב ניט צו בעסטיאליטעט און רויבלוסט, וועלכע שלאפען נאך איצטער דוהיג, אבער וועלכע מען וועט קאנען לייכט אויפוועקען אין די הויפטשטעט און ארבייטער-געגענדער, פון זייערע פארווארפע-נע לעכער פון שמוץ און שכרות.“

דעם 11טען נאָוועמבער ווענדעט מענצעל זיין אַטאַקע דירעקט אויף די פריישישע אוניווערזיטעטס-פראַפעסאָרען, וועלכע זיינען גע- ווען ניט פאַרויכטיג גענוג, צוצוזאָגען גוטשקאָוויץ זייער מיטאַר- בייטערשאַפט אין זיין זשורנאַל: „זיינען די אוניווערזיטעטען ניט קיין שטאַט-אינסטיטוציעס? פאַרטיידיגט שוין מעהר ניט דער פריישישער שטאַט דאָס קריסטענטום, די מאַראַל און די היי- ראַט? מיר האָבען אַזוי פיעל געהערט פון דעם מאַראַליש, רעליגיעז קאַנסערוואַטיווען גייסט וואָס הערשט אין פרייסען. דאַרפען מיר אַיצט זעהן ווי די באַריהמטסטע פראַפעסאָרען פון בערלין, קעניגס- בערג און האַלע וועלען נאַכגעהן נאָך די טריט פון אַ שמוציגען מאַ- ראַט, וואָס פּרעדיגט, אַזוי ווי דער אמת'ער מאַראַט, די הייליגקייט פון דעם „אומבאהערשבאַרען מאַמענט“. און אַ רעפּובליק פון סאַנקטלאַטען און סאַנכעמיסען? וועלען מיר זיי הערען, ליאַרמענ- דיג מיט איהם צוזאַמען געגען קריסטענטום, מאַראַל, היראַט, די פאַמיליע, טוגענד, געגען גאַט און אומשטערבליכקייט, געגען דעם דייטשען נאַציאָנאַליזם און געגען אַלע אונזערע מנהגים?“ און ער ענדיגט זיין אויסברוך מיט דעם, וואָס ער באַצייכענט די גוטע דייטשען, גוטשקאָוו, ווינבאַרג, מונדט, לאַובע, קוהנע, אַלס מיט- גילדער פון אַ אידישער פאַרטיי, צוליעב זייערע סימפּאַטיען פאַר בערנע און היינע. יונגדייטשלאַנד זאָגט ער, איז אין דער ווירק- ליכקייט אַ יונגע פאַלעסטינאַ.

אַלס פאַלגע פון דער אַרויסטרעמונג איז קאַרל גוטשקאָוו אַרעסטירט געוואָרען אויף דער קלאַגע פון גאַטלעסטערונג און פאַר'ן שילדערען אומאַנשטענדיגע געגענשטאַנדען, און מענצעל איז נאָך געווען אומאַנשטענדיג גענוג פאַרטצוזעצען זיין אַטאַקע און ערוועקען געגען איהם די עפענטליכע מיינונג, אין דער צייט ווען ער איז געווען פאַרהאַלטען און ווען זיין פראַצעס איז אָנגעגאַנגען אין מאַנהיים. ער ווערט אָבער באַשטראַפט בלוז מיט צעהן וואַכען זיצען, פאַר'ן אַטאַקירען די עקזיסטירענדע רעליגיעזע אינסטיטוט- ציעס פון באַדען.

אָבער דער שרעק פאַר דער רעוואַלוציאָנערער באַוועגונג, צו וועלכע די אירעען פון יונג דייטשלאַנד פיהרען, ווי מענצעל באַ- הויפטעט, צווינגט די דייטשע קאַנפּעדעראַציע צו נעהמען אַ

שטעלונג. דעם צעהנטען דעצעמבער, 1835, האָט דער אַלגעמיינער פאַרלאַמענט דורכגעפיהרט אַ רעזאָלוציע, וואָס האָט באַצוועקט ניט מעהר און ניט וועניגער, ווי די פאַרניכטונג פון דער גאַנצער גרופע שרייבער, יונג און אַלט, וואָס ווערען באַצייכענט מיט דעם נאָמען „אונג דייטשלאַנד“. די רעזאָלוציע לייענט זיך ווי פּאַלגט: „צוליבן פאַקט וואָס אַ שולע אין דער ליטעראַטור, וואָס האָט לעצטענס אויפגעלעבט אין דייטשלאַנד, און וועלכע איז באַקאַנט אונטער דעם נאָמען „יונג דייטשלאַנד“, אָדער די „יונגע ליטעראַטור“, ווע מעס צוועק איז, דורך בעלעטריסטישע שריפטען, וועלכע זיינען צוגענגליך צו אַלע קלאַסען לעזער, צו אַטאַקירען די קריסטליכע רעליגיאָן אויפן פרעכסטען אופן, צו דיסקרעדיטירען די עקזיסטירענדע סאָציאַלע אומשטענדען און צו שטירצען די דיסציפּלין און מאָראַל, האָט דער ראַט פון דער דייטשער קאָנפּעדעראַציע אַ י נ ש ט י מ י ג אָנגענומען די פּאַלגענדע רעזאָלוציע:

1) אַלע דייטשע רעגירונגען פאַרפליכטען זיך צו באַשטראַך פּען אין זייערע באַזונדערע לענדער, אַלע שרייבער, פאַרלעגער, דרוקער און באַאַרבייטער פון שריפטען פון דער ליטעראַרישער שולע, באַקאַנט אונטער דעם נאָמען „יונג דייטשלאַנד“, אָדער די יונגע ליטעראַטור, צו וועלכע עס באַלאַנגען מענער ווי היינריך היינע, קאַרל גוטשקאַוו, היינריך לאַובע, רודאָלף ווינבאַרג און מעאַר דאָר מונדט. און אויך מי טגעזעצליכע מיטלען צו שטערען די פאַר שפּרייטונג פון די שריפטען פון דער שולע, דורך בודיהענדלעך, ליידיבליאָטעקען און אַנדערע אופנים“, און אַזוי וו. א. א. וו.

אַט אויף אַזאַ אופן איז דער נאָמען „יונג דייטשלאַנד“ צום ערשטען מאל באַקאַנט געוואָרען צו די ברייטע מאַסען. די דייטשע פּאַליציי האָט זיך געמאַכט פאַר אַ קריטיק־אויטאָריטעט, וואָס האָט געבראַנדמאַרקט אַ גרופע שרייבער, וועמעס נעמען זי האָט דערמאַנט אַלס אַ געפּערליכע און אונמאָראַלישע „שולע“ — און דאָס איז געמאָן געוואָרען אויף דער בלויער אינפּאַרמאַציע פון אַן איינצעלנעם קאָנקורענט זייערען, וועלכער האָט געוואַלט ראַטעווען דעם לעזענדען פּובליקום.

מענצעל איז געווען פאַר יונג דייטשלאַנד דאָס וואָס סאָווי איז געווען — אין זיין צייט — צו דער „סאַטאַנישער שולע“ אין

דער ענגלישער ליטעראַטור, אליאַס, בייראַן און שעלי, אדער וואָס קאַטקאַף, מיט אַ דור שפּעטער, צו דער „פאַררעטערישער שולע“ אין דער רוסישער ליטעראַטור — הערצען, אַנאַרעוו און באַקונין. אין אומרוהיגע צייטען אין דער מסור אַזאַ נויטיגע פיגור פאַר די מענשען וואָס שטעהען אין פּאָדערגרונד, ווי דער אינטריגאַנט און שפּיאַן פּאַרז העלד אין די אַלטע טראַגעדיעס.

18.

גוטשקאָוו, לאַובע און מונדט.

דער באַשלוס פון דעם פּעדעראַטיווען ראַט צו אונטערריקען די שריפטען פון „יונג דייטשלאַנד“ האָט ניט נאָר געטויטעט די „דייטשע רעוויו“ נאָך אידער זי האָט זיך צובליהט, נאָר האָט אויך אַ סוף געמאַכט צו דער עקזיסטירענדער „ליטעראַרישער צאדיאַקוס“, אויך געשטערט דער אַרויסגעבונג פון לאַובעס „מיטערנאַכטצייטונג“ וואָס האָט געזאָלט ערשיינען אין ברוינשווייג. גלייך נאָך מענצעלס ערשטער אַטאַקע אויף גוטשקאָוו און זיינע פריינד, האָט מונדט מיט דעם מוט פון אַ פאַרויכטיגען מאַן, געשריבען אַ סעריע שטרענג-גע אַרטיקלען געגען היינע, גוטשקאָוו און ווינבאַרגן — אַבער דאָס העלפט איהם אויך ניט. זיין שיקזאַל איז שוין געווען פאַרויגעלמט. עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז מיט דער רעזאָלוציע איז ניט נאָר באַצוועקט געוואָרען צו באַריהרען יעדע זאַך וואָס די דער-מאַנטע שרייבער האָבען שוין אויפגעשריבען, נאָר אויך אַלעס וואָס זיי קאַנען נאָך שרייבען אין דער צוקונפּט.

אַ באַפּעהל איז אַרויסגעלאָזען געוואָרען פון דער פריישישער רעגירונג, דאָטירט דעם 11טען דעצעמבער 1885, וואָס האָט אויס-דריקליך געזאָגט, אַז: „די צו קי נ פ ט י ג ע ליטעראַרישע אויס-גאַבען פון היינריך היינע, וואו זיי זאָלען נאָר ניט אַרויסגעהן און אין וועלכער שפראַך, זיינען אונטערוואָרפען דיזעלכע באַדינגונגען ווי די שריפטען פון גוטשקאָוו, ווינבאַרג, לאַובע און מונדט.“ און ניט נאָר איז יעדער מעגליכער מיטעל אויסגענוצט געוואָרען שטיל צו מאַכען די איינגעקשניטע שרייבער, נאָר (ווי אין רוסלאַנד, ווען די רעגירונג איז געגען דעם שרייבען) עס איז געמאַכט געוואָר-

רען אומגעזעצליך, אפילו פאר די וואס ווילען שרייבען שלעכטס וועגען זיי, צו דערמאנען זייערע נעמען. מונדטים נאמען איז אויסגעמעקט געווארען פון דער ליסטע פון מיטארבייטער פון „די בערלינער יאהרביכער פאר וויסענשאפטליכער קריטיק“ און אין דער אנאנסע פון ווארהאגען און מונדטים אויסגאבע פון קנעבעלים „ליטערארישען נאכלאס“ האט נאר ווארהאגענים נאמען געקאנט ארויפגעשטעלט ווערען ווי פון א דירעקטאר.

באזונדער שטרענגע מאסרעגעלען זיינען אין דערזעלבער צייט אנגענומען געווארען געגען אויסלענדישע אויסגאבען. נאר א פאר אומשולדיגע ענגלישע און פראנצויזישע צייטונגען זיינען צוגעלאזען געווארען. פאר אלע אנדערע איז געבליבען בלויז אין אויסוועג, נעמליך: מען זאל באצאהלען פאר זיי אזוי פיעל פאסטגעלט, ווי מען צאהלט פאר בריעה, אויף דעם אופן אויפהויבענדיג דעם פרייז פון אזא צייטונג צו אמוועניגסטענס 500 טהאלער א יאהר.

פאר די ליטענדע גייסטער פון יונג דייטשלאנד איז אלואגעבליבען די איינציגע ברירה פון אדער שטומען און גארניט פאר עפענטליכע, אדער זיי זאלען זיך אפזאגען פון זייער פאראנגעניגט און מאכען ערנידעריגענדע פארשפרעכונגען פאר דער צוקונפט. קיינער, וואס האט וועלכע ניט איז דורכשניטליכע ערפארונג אויף דעם ליטערארישען געביט וועט זיך ניט וואונדערען, וואס נאר א פאר האבען די פראבע געקאנט אויסשטעהן. די מעהרסטע האבען דעם לעצטען אויסוועג אנגענומען. היינט און ווינבארג און גוטשקאוון האבען זיך ניט אונטערגעגעבען, אבער די אנדערע האבען געמאכט אן אונבאהאלפענעם ספעקטאקעל פון זיך. מאסען יונגע שרייבער, וועלכע האבען פריהער שטאלצירט מיט זייער רעוואלוציאנער פילאזאפישער אפאזיציאניסטיש-פאליטישע אידעען, האבען זיך איצט געאילט צו וויזען אין זייער פילאזאפישער אויבערפלעכליכקייט, זייער פאליטישע אומשעדליכקייט. דער נאמען „יונג דייטשלאנד“ איז פריהער אן עהרענ-נאמען געווען. איצט אבער, ווען די וואס האבען איהם געטראגען האבען געדארפט איבער זיך האבען א ספעציעלע פאליצייאישע אויפזיכט, וויל פון איהם שוין קיינער מעהר ניט וויסען. יעדער זאגט אז ער, וועניגסטענס, האט

קיינמאל צו דער גרופע ניט באַלאַנגט, און אויב יאָ, איז דאָס שוין אַן אַלטע געשיכטע, און זינט דאָן איז ער שוין געוואָרען אַ גוטער, אַרענטליכער בירגער פון דער געזעלשאַפט. דער פּאַקט באַוווּיזט נאָך אַמאָל, ווי עס ווערט גאַנץ אַפּט באַוווּיזען, אַז די מאָדערנע בילדונג און ערציהונג גיט אונז אַביסעל קענטנים און וויסען, אָבער עס העלפט גאַרניט צו פאַרמירען אונזער כאַראַקטער, און נאָך ווײַן ציגער, דעם כאַראַקטער פון די, וואָס פאַרדינען אויף אַ לעבען דורך זייער פען.

אַנוסט לעוואַלד, וועלכער האָט לויט אַלע וואַרשיינליכקייטען געהערט צו דער גרופע, ווירקט אויס, אַז מען זאָל צוריקציהען דעם פאַרבאָט געגען זיין צייטונג „איראַפּא“ דורך דעם וואָס ער ער-קלערט, אַז ער האָט קיינמאל אין זיין צייטונג ניט גע-דרוקט אַזוינס, וואָס איז געגען דער רעגירונג, רעליגיאָן אָדער מאָד-ראַל, און דערפאַר קאָן ער אויף קיין פּאַל ניט געהאַלטען ווערען פאַראַנטוואָרטליך פאַר די טאַטען פון „יונג דייטשלאַנד“. עדוואַרד דולער, וואָס איז געווען גוטשקאַווים מיטערדאַקטאָר פון דער צויר-טונג „פעניקס“ אַנטזאָגט זיך עפענטליך פון אַלע סימפּאַטיעס מיט די ציעלען פון יונג דייטשלאַנד און ערקלערט, אַז זיינע פּרינציפּען זיינען דורכאויס אַנדערע פון זיינע פּריהערדיגע מיטאַרבייטער. טעאָדאָר מונדט ערקלערט, אַז ער האָט זיך אַלע מאָל געהאַלטען ריין פון דער „פאַבריצירטער קאַטעגאָריע“, יונג דייטשלאַנד, ווייל עס איז אַלע מאָל פאַר איהם קלאָר געווען, אַז פון אזאַ באַנעהמונג וועט דערפון, פּריהער אָדער שפּעטער, מוזען ווערען אַז „עקעל נאַמען“ און אין דער פאַררעדע צו זיין נייער צייטשריפט „דיאַסקורען פאַר וויסענשאַפט און קונסט“ ערקלערט ער, אַז ער האָט אפילו געוואָלט שטערען דעם ליטעראַרישען איבערפלוס פון דער לעצטער צייט, דורך דעם וואָס ער האָט באַוווּיזען, אַז אין זייערע איבערצייגונגען זיינען ניטאָ קיין קאַנסטרוקטיווע פּרינציפּען.

שוואַכער פון אַלע, אָבער, האָט זיך אַרויסגעוויזען צו זיין היינריך לאַובע. ער, וועלכער איז געווען דער געוואַנסטער און מוטיגסטער פון די יונג דייטשען; ער, וועמען היינע האָט אָנגע-רופען: „איינער פון די גלאַדיאַטאָרען, וואָס שטאַרבען אין דער אַרענא“, — אַן אַפּשאַצונג וואָס קלינגט איצט שוין לעכערליך, ער

האַט באַהויפטעט אין דער „אַלגעמיינער צייטונג“, אַז צוזאַגענדיג דר. גוטשקאוויץ מיטצואַרבייטען אין זיין זשורנאַל, האָט ער אויף קיין פאַל ניט געזיחלומיט מיטצוהעלפען דער גרופע, וואָס איז באַ- קאַנט אונטער דעם נאָמען „יונג דייטשלאַנד“, אין איהרע אַטאַקעס אויף דער עקזיסטירענדער געזעלשאַפט, און נאָדווייניגער צו העלפען איהר שטירצען. אין גענענטייל, ער האָט פון אַנפאַנג אָן געגעבען צו פאַרשטעהן, אַז ער וויל זיך מיט דער באַוועגונג ניט פאַרבינדען. אין דער אַנאַנסירונג פון זיין „מיטערנאַכטסצייטונג“, וועלכע איז איהם ערלויבט געוואָרען אַרויסצוגעבען מיט דעם באַדינג, אַז זיין נאָמען זאָל ניט ערשיינען אַלס רעדאַקטאָר, אום ניי-יאָהר 1886, שרייבט ער, אַז ער איז געוואָרען אַן אַנדער מענש, אַז ליטעראַטור איז שוין פאַר איהם ניט מעהר קיין אויסדרוק פון פּאָליטישע איר בערציגונגען, אַז עס איז ניט זיין אַכזיכט צו נעהמען אַן אַנטייל אין די ליטעראַרישע דיספוטען פון דעם מאָמענט, „די רויע מלחמות מיט צושיבערטע האַר און אומגעוואַשענע הענט“. ניו, ער האָט שוין לאַנג געטראַכט פון גרינדען אַ „נעאַראַמאַנטישע שולע“, און אין איהר וויל ער ניט קיין לעסטערענדע און צושטערענדע עלע- מענטען. ער וועט אונטערשטיצען דאָס עקזיסטירענדע און ניט קעמפען געגען דעם. ער וויל זיך ניט אידענטיפיצירען מיט מענצ- לען (ווירקליך!) אָבער ער קאַן אויך ניט זיין מיט דער אַזוי-גערור פּענער יונג דייטשלאַנד. ער, וואָס איז דער מוטיגסטער געווען, ווייזט זיך אַרויס פאַר דעם בויגזאַמסטען פון אַלע.

ווי עס איז געווען צו ערוואַרטען, האָבען די צייטונגען, טאַג נאָך טאַג, ענטהאַלטען ערקלערונגען פון פאַרשיידענע אוניווערזי- טעטס פּראָפּעסאָרען, וואָס זיינען געווען אומפאַרזיכטיג גענוג צו צוזאַגען זייער מיטאַרבייטערשאַפט אין גוטשקאוויץ זשורנאַל. אול- ריסי, ערוואַרד גאַנז, האַטא, ראַזענקראַניץ און טרענדעלבורג, הענגע ליאַנער און אַנטיהעגעליאַנער, אַלע, איינער נאָכ'ן אַנדערען, האָבען זיך אָפּגערייניגט פון דער באַשולדיגונג. זיי האָבען חרטה געהאַט מיט זייערע אָפּזיציעלע נשמות, זיי האָבען זיך איינע די אנדערע געוואַלט איבערשטייגען אין זייער צוריקווייזונג פון גוטשקאוויץ. היינע איז ניט געווען פון די מענשען, וואָס פאַרלירען זייער מוטה אָדער זייער קאַפּ אין אַ צרה. און יעדענפאַלס טיילווייז דער-

פאר, וואָס ער איז שוין געווען אַ דיכטער מיט אַ רעפּוטאַציע, און טיילווייז צוליעב דעם, וואָס ער איז פּערזענליך געווען זיכער, דורך דעם וואָס ער האָט געלעבט אין אויסלאַנד, איז דער פּאַרבאָט פאַר איהם ניט געווען אזאָ שטאַרקער קלאַפּ, ווי פאַר די אַנדערע. דעם 28טען יאַנואַר 1886, נאָכדעם ווי ער האָט זיך דערוואוסט, אַז זיינע ביכער זיינען פאַרבאָטען געוואָרען, שיקט ער אַריין אַן ערנסטען פּראָטעסט צו דעם פּעדעראַלען פּאַרלאַמענט, אַ זאָך, פון וועלכער ער האָט גלייך נאָכדעם, אין אַ פּריוואַט בריעף צו זיין פּאַרלענער, זיך געוויצעלט. אין זיין פּראָטעסט דריקט ער אויס זיין פאַרוואונדערונג, וואָס ער איז פאַראורטיילט געוואָרען אַהן אַ פּאַרהער, און ניט האַבענדיג די מעגליכקייט זיך צו פאַרטיידיגען. ער דערמאָנט דעם פּעדעראַלען פּאַרלאַמענט, אַז אפילו מאַרטין לוטער איז אזוי ניט באַהאַנדעלט געוואָרען פון דער הייליגער רוימישער קעניג רייך — ער וויל זיך צו איהם אויף קיין פאַל ניט פאַרגלייכען „אַבער דער שילכער באַרופט זיך גערן אויף זיין לעהרער“. אָבער וועגען וואָס ער וויל באַזונדערס פּראָטעסטירען איז געגען דעם, וואָס דער געצוואונגענער שווייגען (וועלכען ער האָט שוין לאַנג, ביי זיך, באַ-שלאָסען צו צוברעכען) ווערט אַנגענומען פאַר אַ צוגעבען פון שלעכטע כּונות, אָדער אפילו פאַר אַן אַפליקענונג פון זיינע פּריהעריגע שריפטען. צו לאַוביען, פון וועמעס נייע שטעלונג ער האָט נאָך ניט געוואוסט, שרייבט ער אין דערזעלבער צייט, אַז אין פּאַליטישע פּראַגען מעג מען, דערוויילע, מאַכען קאַנצעסיעס. פּאַליטישע פאַר-מען זיינען ניט פון גרויסער באַדייטונג, אזוי לאַנג ווי דער קאַמף פאַר די העכסטע לעבענס־פּרינציפּען האַלט נאָך אַז. אָבער זיי מוזען האַלטען דאָס רעכט אויף פּרייע דיסקוסיע איבער רעליגיעזע און מאַראַלישע פּראַגען. אויב ניט, ווען באַלד זיין אַ סוף צו אַלע פּראָטעסטאַנטישע דענקונגס־פּריהייט. לאַובע, ווי מיר ווייסען, געפינענדיג זיך געצוואונגען עטוואָס נאַכצוגעבען, האָט באַלד אַלץ־דינג נאַכגעגעבען. מיט אַמאָל האָט ער אַוועקגעוואָרפען זיינע פּאַלי־טישע, רעליגיעזע און מאַראַלישע פּאַהנען.

אַ שטיקעל טרייסט פאַר די ליידענדע איז געווען דער אומשטאַנד, וואָס דער מסור איז אויך באַשטראַפּט געוואָרען. היינע האָט געשריבן בען „איבער דען דענציאַנטען“, און בערנע האָט געשריבען וועגען

„מענצעל דעם פראַנצויזען פרעסער“ וואָס ווערט, מיט רעכט, גע' האַלטען ווי בערנעס וויציגסטע, און אין דערזעלבער צייט האַרציג' סטע, שריפט.

אַבער די שטרענגערע שטראַף קומט פון היינעז, וואָס האַט זיך אַרויפגעוואָרפען אויף זיין קרבן מיט זיין גאַנצער טיגערישער קראַפט, און האַט איהם אַזוי לאַנג געטרייסעלט, ביז עס איז פון איהם געבליבען אַ פאַרמלאָז לעבערליך בינטעל.

היינע ווייזט אָן, ווי פאַרויכטיג מענצעל האַט אויסגעוועהלט די צייט פאַר זיינע באַשולדיגונגען, אַ צייט, ווען די פיהרער פון דער באַוועגונג זיינען אַדער געווען אַרויסגעוויזען פון לאַנד, אַדער זיי האָבען געמוזט שווייגען, אַדער זיי זיינען געזעסן אונטער שלאַם און ריגעל. ער דעקט אויף מענצעל'ס היפּאָקריטסטווא, וויי' זענדיג, אַז ווי לאַנג ער איז געווען צוזאַמען מיט גוטשקאוויץ האַט ער געקוקט און געשווייגען, טראַץ דעם וואָס ער האַט געוואוסט, אַז קריסטענטום איז אין געפאַהר. ער וויל איהם געבען אַ געוויסען קרעדיט פאַר „אַ געוויסער פיזישער מאַראַליטעט“, — ווייל אַ מענש קאָן זיין טונגענדהאַפט אַליין, אַבער צו ווערען פאַרברעכעריש מוז ער האָבען אַ מיטהעלפער, הער מענצעל'ס פערזענליכער אויסזעהן קאָן איהם פיעל מיטהעלפען, ווען ער וויל פון פאַרברעכען אַוועק' לויפען. היינע האַט אַ צו הויכע מיינונג פון דעם געשמאַק פון פאַרברעכען, אַז עס זאָל וועלען נאָכלויפען אַ מענצעל. דער אַרי' מער געטע איז ניט געווען אַזוי גליקליך באַגאַבט. וועגען מענצעל'ס פאַליטישע איבערצייגונגען האַט היינע מורא צו רעדען צוליב פאַליטישע אורזאַכען, ער קאָן אויך גאַרניט זאָגען וועגען זיין פרי' וואַט לעבען, (ווי דורך אַ טעות פון דעם זעצער שטעהט „פּריוואַט' שעלמענלעכען“ אַנשטאַט „פּריוואַטמענשענלעכען“) שוין בלויז דערפאַר, ווייל איהם פעהלט פלאַץ.

היינע האַט נאָך קיינמאַל ניט געשריבען עטוואַס, וואָס זאָל זיין אַזוי באַלידיגענדר און אַזוי פאַרניכטענדר.

און ווי איז דערוויילע געגאַנגען מיט גוטשקאוויץ, וואָס איז צו פיער'און-צוואַנציג יאָהר געוואָרען אַ מיטעל-פונקט פון ליטעראַ' רישע פאַסירונגען און אויף וועמען דער „גלית פון דער פּיליסטינער שאַרמע“ איז אַנגעפאַלען? פאַר אַ מאַמענט איז ער געווען ערשטוינט

און נידערגעשלאַגען. דאָס איז געווען זיין ערשטע באַלעהרענדע ערפאַהרונג אין לעבען. זיין זינד איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס ער האָט אויסגעדריקט זיינע געפיהלען, נאַאיוו און ערנסט, אין אַ מיטעלמעסיגען ראַמאז, אַלס אַ דעוולטאַט פון וועלכען ער איז איצט פאַרשריען געוואָרען אַלס אַ געזעלשאַפטליכע פעסט, אויס־געלאַכט פון זיינע שונאים און פאַרלאָזען פון זיינע פריינד. פאַל־שמענדיג רהיג האָט ער געהערט, ווי מען פאַרגלייכט איהם צו די מענער, וועלכע האָבען פאַרבאַרייטעט דעם גרויסען פאַרבערענען אין מיונסטער אונטער יאָן פאַן ליידען — די צוטיילונג פון אייגענטום, הייראַמען מיט צוועלף ווייבער אין דערזעלבער צייט א. א. ו. ו. ער איז געווען אומערפאַהרען גענוג צו האַפען אויף די נעריכטס פאַרהאַנדלונגען, פון וועלכע ער האָט ערוואַרטעט אַרויסצוקומען דער זיענער. און ווען מען האָט איהם אין מאַנהיים אַרעסטירט, איז ער געגאַנגען אין געפענגניש מיט אַ געפיהל פון ערליכטערונג. דאַרטען האָט ער ניט געהערט דאָס שרייען פון דער פרעסע. ער האָט גאַרניט געהערט, אויסער דאָס קוויטשען פון די מיין, וואָס זיינען געלאַפען איבער זיין בעט. ער האָט געקאַנט פיהרען אַ ריר הינען לעבען, אַ לעבען אַן אומגעשמערטען, אַ רוהיגען און אַ פראַ־דוקטיווען. ער האָט געשריבען דעם ראַמאז „סעו אַפינע“ און אַ ווערק אונטערן נאַמען: „פילאָזאָפיע דער טאַט אונד דעם ערייגניסעס“ (די פילאָזאָפיע פון טאַט און פאַסירונגען), אַ מין קריטיק איבער העגעל'ס „פילאָזאָפיע פון געשיכטע“. ווען ער איז אַרויסגעקומען פון געפענגניש, האָט ער צוריק אויפגענומען זיין לעבענס־אַרבייט. ער שרייבט פאַרלויפֿיג אַנאַנים און דריקט זיך אויס אַביסעל מעהר פאַרזיכטיג, אָבער מיט דערזעלבער ענטשאַסענהייט.

מיט אומגעפעהר אַ יאָהר צוריק האָט ער זיך פאַרליעכט אין אַ מיידעל פון בערלין, און איז צו איהר פאַרלאַכט געוואָרען, אָכער די בערלינער צייטונגען האָבען איהם אַנגערופען אַטעאיסט. און דער יונגער דאַמעס מוטער איז געווען אַ היסטערישע נאַרישע פרוי. איין טאַג פלעגט זי נוטשקאָוין אומאַרמען און אויף מאַרגען פלעגט זי שוין שרייען צו איהר טאַכטער: „קלייב זיך אויס צווישען מיר און איהם!“ אַזוי ווי די דאַמזאַמקייט פון ערלויבען אַ פאַראייניג־גונג פון איהר טאַכטער מיט נוטשקאָוין איז געוואָרען אַלץ מעהר

צווייפּעל־האַפּט, זיינען איהרע גוטע טעג געוואָרען זעלטענער און די אומצופרידענע אַפּטער, ביז צום סוף האָט זיך די יונגע דאַמע אין גאַנצען צוריקגעצויגען. די פּאַסירונג האָט אויף גוטשקאַוו'ס יונגע האַרץ איבערגעלאָזען אַן אומגעהויערען איינדרוק. דאָס האָט איהם געלערענט, אַז אום צו האַבען איבערצייגונגען וואָס זיינען געגען די פּונים פּאַלק, מוז מען אויך אין פּריוואַט לעבען זיין אַן אַפּגעזונדער־טער. מען קאָן ניט ערוואַרטען צו זיין ערפּאָלגרייך אין לעבען אָדער אין דער ליַעבע.

זיינע פּריינד האַבען זיך אויך ניט בעסער צו איהם פּאַרהאַל־טען. ווי נאָר ער איז אַרויס פּון געפּענגניש, איז ער פּאַרוואַרפען געוואָרען פּון פּאַרוואַרפען פּון פּערוואַנען, וועמען ער האָט פּריהער צוגעזאַגט ליטעראַרישע באַשעפּטיגונג און וועלכע זיינען איצט ניט נאָר ענטוישט געווען אין זייערע האַפּנונגען, נאָר זיי זיינען אויך קאָמפּראַמענירט געוואָרען דורך דעם, וואָס ער האָט זיי געהאַלפּען. זיין ערשטע ענטוישונג אין ליַעבע האָט איהם געמאַכט אַנצור־שרייבען איינע פּון זיינע בעסטע קורצע ערצעהלונגען: „דער צרוקי פּון אַמסטערדאַם“. און די ענטוישונג, וואָס איז געווען פּאַרבונדען מיט דער אַלגעמיינער אויסניכטערונג, האָט איהם אַריינגעוואַרפען אין די שטימונגען, פּון וועלכע עס איז שפּעטער אַרויסגעקומען די דראַמאַטיזירונג פּון דער נאָוועלע וואָס ער האָט פּאַרעפּענטליכט שפּעטער אונטער דעם נאָמען „אוריאל אַקאַסטאַ“— וואָס איז אַהן צווייפּעל זיין בעסטע דראַמאַ און אפּשר זיין בעסט ווערק.

דער העלד איז אַ היסטאָרישע פּערזאָן, גבריאַל — שפּעטער אוריאל אַקאַסטאַ — געבאָרען אין 1594, אַ רעליגיעזער פּילאָזאָף פּון אידישער נאַציאָנאַליטעט. זיינע עלטערען זיינען געווען גע־טויפטע קריסטען, אָבער ער אַליין, ווייל ער האָט ניט געגלויבט אין קריסטענטום, האָט געמוזט פּאַרלאָזען זיין פּאַטערלאַנד, פּאַר־טונאַל, און איז געקומען קיין האַלאַנד און איז צוריק געוואָרען אַ איד. אָבער באַלד האָט ער גענומען פּאַרעפּענטליכען ווערק, וואו דער אידישער גלויבען איז אַזוי פּריי קריטיקירט געוואָרען, ווי דער קריסטליכער. דערפּאַר האָט מען איהם באַשטראַפּט מיט אַ געלד־שטראַף און צום סוף האָט מען איהם פּאַראורטיילט צו אַ שענר

ליכער שטראַף: ער זאל עפענטליך זיך אפזאָגען פון זיין אפיקורסות און נאכדעם זיך לעגען אויפ'ן שוועל פון בית-המדרש און זיך ער-לויבען טרעמען מיט די פיס פון דער נאַצער גלויביגער קהלה. נאך דעם ווי ער איז זיבען יאָהר פארפאלגט געוואָרען, האָט ער זיך אונטערגעגעבען און גענומען אויף זיך די שטראַף. אָבער גלייך נאך דעם, אויס פארצווייפלונג פארוואָס ער האָט אָפגעלייקענט זיינע איבערזייגונגען, האָט ער זיך דערשאָסען (אין 1647). ער איז געווען דער פארלויפער, און אויב מען קאן גלויבען דער לעגענדע, דער לעהרער פון שפינאָזאָ.

אין דער אַלטימאָדישער ערצהלונג „דער צדוקי פון אַמס" טערדאָס", ווערען די וויכטיגסטע פערזאָנען פון דער צוקינפטיגער דראַמא סקיצירט: יהודית, אַקאסטאָס וואַקלענדע און שפעטער אומגעטרייע געליעבטע, איז וואַרשיינליך געצייכענט געוואָרען נאָך זיין אומגעטרייער בערלינערין. דער סטיל איז נאָאיוו און שוואַך. שפינאָזאָ ווערט אַריינגעפיהרט אויף אַזא אופן: „זי האָט גערופען, און איהר איינציג קינד, אַ אינגעל פון זיעבען יאָהר, איז געקומען צולויפן צו זיין פעטער, וועמען ער האָט לייכט דערקאָנט אין דער לבנה'ליכט. נעהמט אַראָפּ אייערע היטלען! דער אינגעל איז געווען ברוד שפינאָזאָ!"

וואָס גוטשקאוון האָט צוגעצויגען צו דער טעמא, ווען ער איז נאָך אַ יונגער מאַן געווען, איז וואַרשיינליך, איהר פאַטאָס, דאָס, וואָס דאָס איז די געשיכטע פון דעם ערשטען מאַרטירער פאַר'ן פרייען געדאַנק.

היינטיגע צייטען לייגען מיר וועגען אַזעלכע מאַרטירער און מיר ווערען ניט זעהר שטאַרק געריהרט פון זיי. די גייסטיג עמאַנ-ציפירטע ווייסען, אַז דעם גאַנצען פאַרטשריט וואָס מיר האָבען ביז איצט געמאַכט, האָט נאָר אויף אַזוי פיעל אַ ווערט, וואָס זיי ווערען איצטער טאַלעריט. אין דעם לעבען וואָס זיי פיהרען, האָבען זיי זיך אַזוי אַיינגעוועהנט צו הערען, אַז אַלץ וואָס זיי האַלטען פאַר גרויס, זאָל פאַרדאַמט ווערען און אַלץ וואָס זיי באַטראַכטען פאַר נאַריש און שלעכט, זאָל געריהמט ווערען, אַז אַזא מעשה קאן שוין קיין סך ניט אינטערעסירען.

אַנדערש איז געווען מיט דעם דור פון 1880 אין דייטשלאַנד.

אפילו דער פאקט, וואָס אוריאל אַקאָסטאָ האָט געבעטען פאַרציי-
 הונג און האָט תשובה געטאָן, האָט ניט געמינדערט גוטשקאוויס
 אינטערעס אין איהם. אין דער ערצהלונג שרייבט ער: „מיר,
 וואָס זיינען געבאָרען געוואָרען אין אַ צושטאַנד פון אומאויפהער-
 ליכען מאַרטירערטום, צוליב אונזערע איבערצייגונגען, וואָס האָבען
 דעם גאַנצען לעבען געלעבט אין איהם, דאַרפֿען זיך אָפהאַלטען פון
 פאַראורטיילען אַ מענש, וואָס האָט געהאַט דעם מוט צו פּראָטעס-
 טירען געגען די דאָגמאַס פון אַ פּאַנאַטישער, אומטאַלעראַנטער
 רעליגיע, און האָט דאָך געקאַנט זיך בויגען אונטער דער האַנט וואָס
 האָט איהם געשטראַפֿט.“ ער שילדערט דעם מיט-מאַש אין אוריאל'ס
 נשמה: גלויבען, איז דעם בלינדעניס שטעקען. זיינע אויגען ווערען
 מיט אַמאַל געעפֿענט, אָבער זיי זיינען נאָך ניט אַיינגעוועהנט צו
 אונטערשיידען געגענשטאַנדען, זיי קאַנען נאָך ניט, ווי זיין שטע-
 קען, צו וועלכען ער איז שוין פון אַזוי לאַנג צוגעוועהנט, איהם
 אָפהאַלטען פון פאַלען, און ער טאַפֿט נאָך הילפֿלאָזער ווי פריהער.

נאָכדעם ווי דער שטורם וואָס מענצעל האָט אויפֿגעהויבען איז
 מיט זיין נאַצער קראַפֿט אַריבער איבער גוטשקאוויס קאַפּ, האָט
 די נעשיכטע פון אַקאָסטאָ פאַר איהם געקראָנען אַ גאַנץ נייע באַ-
 דייטונג. באַטראַכטענדיג דאָס איצטער, האָט ער געזעהן ניט נאָר
 איהרע ריין דראַמאַטישע מעגליכקייטען, נאָר די הענליכקייט פון
 איהרע הויפט-שטריכען צו זיין לעבען. ער איז אויך געווען אונ-
 טערדריקט און איז אַריינגעוואָרפען געוואָרען אין חרם. ער איז
 אויך, נאָכדעם ווי ער איז פאַרשאַלטען געוואָרען, פאַרלאָזען גע-
 וואָרען. ער האָט אויך באַצאָהלט אַ שטראַף פאַר זיינע אומער-
 שראַקענע געדאַנקען. ער איז אויך אונטערגעוואָרפען געוואָרען
 אונטער דער שאַנדע פון דעם קירכענשוועל, און די גאַנצע מאַסע
 האָט געטראַטען אויף איהם.

אין 1846, אין פאַריו, אונטער דעם איינפלוס פונם שפילען
 פון די גרויסע טראַניקער, האָט גוטשקאווי דראַמאַטיזירט די ער-
 צעהלונג. ער מאַכט אייניגע ענדערונגען, אום צו מאַכען זי
 אינטערעסאַנטער. ער אידעאַליזירט די הויפט-פּרױען פיגור.
 יהודית איז אין דער טראַגעדיע „אוריאל אַקאָסטאָ“ פאַרקנסט צו
 אַן אַנדערען, אוריאל איז איהר לעהרער, אָבער ווען די רבנים, מיט

א פיערליכער צערעמאָניע, לעגען איהם אַרײַן אין חרם, און אַלע טרעטען פון איהם אָפּ, און ער בלייבט אַלײַן אויף דער ביהנע, וועהרענד ער הערט ווי די ווערטער:

פאַרשאַלטען זאָל זײַן דער פּרײַנד, וואָס איז דיר געטריי אין דיין נויט! קײַנמאָל זאָל זײַך אַ פּרױס ליעבענדע האַרץ דיר נישט אײַ בערגעבען.

ווערען אַרױסגערעדט, געהט זי דורך דער ביהנע און שטעלט זיך אַוועק בײַ זײַן זײַט, און האַלט די באַריהמטע און שענהע רעדע, וואָס ענדיגט זיך מיט דער שורה:

ער ווערט געליעכט! גלויבט בעסער נביאים!

פון אַ מענטש וואָס איז כמעט ווי נײַטאָ אין דער ערצעהלונג, האָט גוטשקאַוו געמאַכט אַן אומשטערבליכען כאַראַקטער, דעם בעסטען און אַרײַגינעלסטען אין דער דראַמאַ, דעם אַלמען רב הכולל בן עקיבא. דער אַלמער מאַן האָט אין דער ווירקליכקײַט נאָר אײַן ענטשידענעם ענטפער, וואָס ער חזרײַט איבער אײַן מאָל נאָכײַן אַנדערען צו אוריאַל אין צו די אַנדערע: „אַלץ איז שױן פּריהער געווען“.

וואונדערבאַרע ווערטער! בן עקיבא איז שױן אַלט, ער האָט שױן אַלץ פּריהער געזעהן, ער האָט געזעהן ווי די רעליגיע ווערט אַטאַקירט, ווי די רעליגיע טריאומפירט אַלע מאָל. ער האָט געזעהן ווי סקעפטיקער און קעמפער קומען אָן, ווי זיי ווערען ערנידער־רײַגט, באַזעגט, טויט און באַגראָבען. די אַנדערע גלױבען, אַז דאָס איז עטוואָס נײַעס, סײַז אַלט און עס פיהרט צו גאַרנישט. בן עקיבא איז דער דאָגמאַטישער קאָנסערוואַטײַזם אין מענטשען גע־שטאַלט. ער איז ערפאַהרונג, שאַקלענדיג איהר שווערען קאַפּ. וואַלט די יוגענד איהם אױסגעהערט, וואַלט דער אומפאַרמײַדליכער רעזולטאַט געווען אַ יאושדיגע גלײַכנילטיגקײַט.

אוריאַל לאָזט זיך איבערריידען חרטה צו האָבען. ער טוט דאָס צולײַכע זײַן מאַמען און צולײַכע יהודײַן. זײַן אַלמע, בלינדע, גלױביגע מוטער קומט צו איהם און אין אַ סצענע וואָס פאַרפעהלט קײַנמאָל נישט צו מאַכען אַן אײַנדרוק אויפֿן פובליקום, רעדט זי איהם צו, ער זאָל חרטה האָבען און ער זאָל זיך דער שאַנדאָפּטער שטראַף אונטערוואַרפען. זי ווירקט אויף איהם מיט איהר שױנ־

גענדען שטאַלץ און מיט דער קראַפט פון איהר ליעבע. זי בעט איהם קיין איינמאַל ניט, ער זאל דאָס אָדער עטוואָס אַנדערש טאָן צוליבע איהר. אוריאל נעהמט אָן די שטראַף, האָפענדיג, אז ער וועט זיין מוטער א שטיין פון האַרץ אַראָפּגעהמען און אז ער וועט קענען חתונה האָבען מיט יהודית'ן. אָבער ווען ער איז נאָך פאַר-שפּאַרט, פאַרבאַרייטענדיג זיך פאַר דער שטראַף, שטאַרבט זיין מוטער און יהודית ווערט געצוואונגען חתונה צו האָבען מיט בן יוחאי. ער ערנידעריגט זיך אומזיסט. יהודית פאַרגיפּטעט זיך, און ער (דאָס איז היסטאָריש ריכטיג) שיסט זיך.

צוליב דער טעמא פאַרנעהמט די טראַגעדיע „אוריאל אַקאַסטע“ אַ באַזונדערען פּלאַץ אין דער דייטשער ליטעראַטור פון יענער צייט. עס איז אַ טראַגעדיע פון פּרייען דענקען, אַ דראַמע, דורך וועלכער מיר פאַרשטעהען אַם בעסטע די פּעריאָדע, אין וועלכער זי איז געשאַפּען געוואָרען — אַ פּעריאָדע פון ענערגישען קאַמף פאַר פּריי-הייט, און נאָך מעהר ענערגישער אונטערדריקונג — און פון דעם גייסט פון יונג דייטשלאַנד, וואָס איז געווען אַזוי בראַוו אין זיין קאַמף, אָבער צו שוואַך דעם קאַמף לאַנג אַנצוהאַלטען. יעדער איינער וואָס וועט פאַרגלייכען גוטשקאַוו'ס „אוריאל אַקאַסטע“ מיט היינע'ס „אַלמאַנאַסאַר“, וועט צושטימען צו דעם, אז די מער טאַ-לאַנטפולע פירער פון יונג-דייטשלאַנד האָבען אַרויסגעוויזען אַן ערנסטקייט און מוטיגקייט, וועלכע מיר טרעפען ניט ביי היינע'ן.

אויף דער דייטשער ביהנע איז „אוריאל אַקאַסטע“ שוין פון לאַנג אַ באַליעבטע שטיק. דער ריינער סטיל און די באַהאַנדלונג פון דער טעמא דערמאַנט אונז אַן לעסינג'ס „נאַטאַן דער ווייזע“, אָבער גוטשקאַוו איבערשטייגט אין דעם פאַל לעסינג'ן אין ענערגיע און פאַטאַס. טראַץ אַ פאַר שוואַכע שטעלען, ווי די שטעלע מיט שפּינגאַז, איז די קאַנסטרוקציע פון דער דראַמאַ אויסגעציי-כענט.

פון אַלע גוטשקאַוו'ס ווערק איז די דראַמאַ אַממערהרסטענס פאַר-שפּרייט געוואָרען. עס איז איבערוועצט געוואָרען אין אַלע סלאַ-ווישע און אַלע לאַטיינישע שפּראַכען, און אויך אין ענגליש, אונט-אַריש און שוועדיש.

אין דייטשלאַנד איז די דראַמע אַ לאַנגע צייט געווען, ווי גוטש-קאָוו באַמערקט אַליין גאַנץ ריכטיג, אַ מין באַראַמעטער, וואָס האָט געוויזען דעם צושטאַנד פון דער עפענטליכער מיינונג. ווען די קירכליכע רעאַקציע האָט געהאַלטען אין איין שטייגען, האָט מען זי אין אַ סך פּלעצער פאַרבאַטען, און ווען די צייט האָט זיך גע-ביטען, האָט מען דעם פאַרבאַט אַראָפּגענומען. עס איז באַראַקטע-ריסטיש פאַר עסטרייך, וואָס מען האָט די שטיק אַלע מאָל געקאַנט שפּילען אין דער פּראַווינץ, אַבער דער אָפּמאַך מיטן פּאַבסט האָט געשטערט איהר אויפּפיהרונג אין דעם בורג טעאַטער אין וויען. ווי עס איז געווען צו ערוואַרטען, האָט דאָס גענומען אַ לאַנגע צייט, ביז די שטיק איז געקומען קיין דענמאַרק. זי איז דאָ צום ערשטען מאָל געשפּיעלט געוואָרען אין די ניינציגער יאָהרען.

נאָך 1835 שרייבט שוין גוטשקאָוו מעהר ניט קינדעריש אָדער אומריף. פון איצט אָן און ווייטער ווערט ער דער גרויסער אומ-ערמידליכער ליטעראַרישער אַרבייטער, אַ פאַרשער און שילדערער אויפן קריטישען געביט, וועלכער באַזיצט די פּעהיגקייט צו פאַר-שטעהן און ערקלערען די באַציהונג, אין וועלכער די מענשען פון דער פאַרגאַנגענהייט און געגענוואַרט שטעהען צו די פּאָדערונגען פון זיין צייט; אַ שאַרפּער באַאָבאַכטער פון די פאַרשיידענע שטרע-בונגען פון דער צייט; אַ פּסיכאָלאָג, וואָס צייכענט זיך אויס מיט זיין פאַרשטעהן פון אינדיווידועלע באַראַקטערע. זיין „געטע“ איז אַ געדאַנקען-רייך ווערק, וואָס איז צום אַלעם ערשטען אַ פּראָטעסט געגען מענצלען. זיין לאַנגע סעריע פאַרטעמען („ציטגענאַסען“, שפּעטער „סעקולאַרבילדער“) ווייזען פּעהיגקייטען, וואָס זיינען איהם שפּעטער שטאַרק צונגן געקומען אַלס אַ ראַמאַניסט. זיין „לע-בען פון בערנע“ (1840) איז אַן עהרען-דענקמאַל צו דעם פאַרפאַ-סער פון יונג דייטשלאַנד און אַ וואַרנונג צו היינען, וועמעס אומ-גערעכטע און ענגהאַרציגע ווערק וועגען בערנען האָבען איהם ער-נידעריגט אין די אויגען פון יונג דייטשלאַנד.

אַ באַזונדערען אינטערעס קריגען גוטשקאָוו'ס דראַמאַטישע פאַרזוכען דערפון, וואָס ער און לאַובע זיינען געווען די ערשטע באַ-דייטענדע דייטשע שרייבער, זינט קלייסטן, וואָס האָבען זיך אָפּ-

געגעבען מיטן טעאָטער און וואָס האָט געוואונען פאַר זיך אַן עה-
 רענהאַפטען פּלאַץ אויף דער דייטשער ביהנע. גוטשקאָוו מאַכט אַ
 געקוינסטעלטען אָנפאַנג מיט אַ סענטימענטאַלער דראַמאַ, וואָס באַ-
 פּרידיגט שוין היינט צו טאָג ניט דעם פּאָלקים געשמאַק. זיין „ריי-
 כאַרד סאַוואַזש, אָדער דער זוהן פון אַ מוטער“ (1839), איז פון
 אָנפאַנג ביזן סוף אַן אויפגעבלאָזענע איבערטרייבונג. אַ טאַלענדי-
 טירטער ענגלישער דיכטער, וואָס איז אויפגעוואַקסען ניט וויסענדיג
 ווער זיינע עלטערען זיינען, ענטדעקט זיין מוטער אין אַ שעהנער
 און גלענצענדער וועלט־דאַמע, וועלכע ענטזאָגט זיך איהם צו אָנ-
 ערקענען און וויל פון איהם אַבסאָלוט ניט וויסען. די גאַנצע שטיק
 איז ניט מעהר ווי פּאַרשטעלונג פון אַ רייע פּרוכטלאָזע פּאַרוו-
 כעז פון איהם, צו געווינען דאָס קאַלטע האַרץ פון זיין מוטער. „ווער-
 נער, אָדער האַרץ און וועלט“ (1840), איז אַ פּאַטעטישע בירגער-
 ליכע דראַמע, וועלכע דרעהט זיך אַרום דער טעמאַ, וואָס איז אָפט
 פון גוטשקאָוויץ באַריהרט געוואָרען: דער האַרטיקאַמפּף פון
 דעם מאַן, צווישען אַן אַלטער צוגעבונדענקייט און אַ נייער. היינ-
 ריך ווערנער האָט זיך געלאָזט אַדאַפּטירען פון מענשען פון אַ הע-
 כערען ראַנג ווי ער איז געווען. ער איז געוואָרען אַן אַדעלמאַן אונ-
 טער דעם נאָמען פּאַן זשאַראָן. ער האָט פּאַרלאָזען אַן אַרימע,
 אָבער וואונדערבאַרע מיידעל, כדי ער זאָל קאָנען הייראַטען מיט
 אַ דאַמע פון הויכען שטאַנד. אָבער אין דער נייער רייכער סביבה
 פעהלט איהם זיין פּראָסט לעבען און מעהר פון אַליץ מאַריע ווינטער,
 דאָס מיידעל, צו וועלכער ער איז געווען פּאַרקנסט און וועלכע
 ער קאַן ניט פּאַרגעסען. פּלוצלונג באַגעגענט ער זי אַלס גובער-
 נאַנטקע אין זיין אייגען הויז, און עס ווייזט זיך אַרויס זיין נייגונג צו
 דער מיידעל, וועמען ער באַשליסט צו לייעבען בלויז פּלאַטאַניש,
 אָבער וועמען ער האָט אין דער אמת'ען לייעבער פון אַליץ אין דער
 וועלט. צום סוף קומט דער קריזיס. דאָס ווייב פּאַדערט איהר רעכט
 — אַ רעכט, וואָס היינריך אַנטזאָגט זיך צו אַנערקענען. זיין מאַראַל
 איז אַ העכערע, אַ פרייערע פון איהרער. זי „ציטערט פאַר זיינע פריי-
 ציפען“. דער פּלאַנטער ווערט ענדליך איבערגעשניטען מאַשינאַל:
 אַ יונגער פריינד פון היינריך קומט מיט מאַריע'ן צו אַ פּאַרשטענדר
 ניש, אַ זיי וועלען ביידע הייראַטען און דורכעס פּאַרמיידען דאָס

צוברעכען פון אַ פאַמיליען־לעבען. אויף דעם אופן, ווי מען זעהט, ווערט דער טראַגישער מאַטיוו באַרױבט פון זיין קלימאַט אין 1843 שרייבט גוטשקאַוו אַן דאָס שױשפיעל „צאפּ און שװערד“. דאָס איז די ערשטע פון זיינע פיעסען, פון וועלכע מען קאן נאָך איצט אויך האַבען אַ געװיסען פאַרגעניגען. דאָס איז אַ פיעסע, װאָס האָט פאַרנומען אַן אַנגעזעהענעם פּלאַץ אויף דער דייטשער ביהנע. אויסערהאַלב דייטשלאַנד האָט זי זיך אבער ניט געקאַנט האַלטען, װײל זי איז דורכאױס אַ נאַציאָנאַלע דראמע. עס פיהלט זיך אין איהר דאָס קלאַפען פון אַ פריישיש האַרץ. גוטשקאַוו האָט געװאַלט פאַרשטעלען פרידריך װײהעלם דעם ערשטען און זיין הויף אין אַזאַ קאַמעדיע װי די, װעלכע סקריבע פלעגט אין יענער צײט אַזאַ גרויסען ערפאַלג האַבען. די היסטאָרישע אויפֿ־פאַסונג איז דאָ אַבער ניט אַזױ פּלאַך װי בײ סקריבען. גוטשקאַוו האָט באַמערקט די שעהנע אַזױ גוט װי די קאַמישע שטריכען אין דעם קאַרגען פאַמיליען טיראַן און דעם ספּאַרטאַניש־שטרענגען כּאַ־נאַרד, אבער דער בלויווער פאַקט, װאָס די פיעסע איז אַ קאַמעדיע, מאַכט שױן אַן ערנסטע שטודיום פון דעם כאַראַקטער אונטערגלייך. עס איז ניט געװען גוטשקאַױס טבע, און נאָך װײנציגער לאַװעס, זיך צו פאַרטיפען אין די היסטאָרישע כאַראַקטערס און סיטאַציעס, ביז זיי האַבען ניט ענטדעקט אין די געשיכטליכע אמת־ען אַ װידער־שפּרוך צו די טראַדיציאָנעלע. די געשיכטע איז בײ זיי געװען ניט מעהר װי אַ מיטעל פאַר אַ מעהר אַדער װעניגער גײסטרייכער פאַרבינדונג פון דער האַנדלונג. מיר דאַרפען בלוז אויפּעפענען דעם ערשטען באַנד פון קאַרלייליס „פרידריך דער גרויסער“ און מיר װעלען זעהן אַ פיעל מעהר קרעפטיג און מעהר אײנדרוקספול בילד פון דעם עקסצענטרישען פרייסישען הענטיג מיט זיינע הויכע גרענאַדירען. אין פאַרגלייך מיט דעם יוערט גױטשקאַױס פאַרשטע־לונג אײננעשרומפען אין אַ בלאַסען שפּאַס און מיר דאַרפען בלוז אַרײנקוקען אין די מעמוזרען פון דער העלדין, די פרינצעסין װײל־העלמינע פון בײרוט צו זעהן, אַז אין איהרע באַציהונגען צו איהר פאַטער, איז קײן אַנדײטונג אויף קאַמישעס ניט געװען. אַבער, אַװעקלעגענדיג אויף אַ זײט די היסטאָרישע פינקטליכקײט, האַבען מיר אַ נאַנץ פײנע אײנטריגאַנטע־שפיעל, געשיכטליך צוגעפאַרברט

אזוי, אז עס מוז אפּעלירען צו יעדען איינעם, וואָס האָט ליעב פרייסען. „צאָפּ און שווערד“ איז אַ מיין סאַרט לייכטע באַצירונג צו קלייסטיס ערנסטען „פרינץ פון האַמבורג“.

פון די אַנדערע פיעסען וואָס גוטשקאָוו האָט געשריבען אין די פּערציגער יאָהרען, איז „די אורבילד פון טאַרטופּע“ געווען די ערפּאָלגרייכסטע, אָבער צופיעל איבערשעצטע, ווערק. אַ זעהר פיינע שווישפיעל איז געווען „דער קעניגס לייטענאַנט“, אַ פיעסע אַהן פּרעטענזיעס, וואָס איז געשריבען געוואָרען צו געמעס הונד דערט יעהריגען געבורטסטאָג און וואָס באַהאַנדעלט געטען אין זיינע יוגענדיאָהרען.

די לאַנגע היסטאָרישע ראַמאַנען, ווי „די ריטער כּון גייסט“ און דער „כּשווי-מאַכער פון רוים“ און אז. וו., וועלכע גוטשקאָוו האָט געשריבען בשעת דער רעאַקציע נאָך די 48-גער, און וואָס האָט שטאַרק פאַרשטאַרקט זיין איינפלוס איבער זיינע צייטגענאַסען, קאַנען ניט באַטראַכט ווערען אין דער איצטיגער אַרבייט. זיי זיי-נען פאַרלויפער פון דער לאַנגער רייהע שפיעלהאַגען ראַמאַנען.

נאָך גוטשקאָוו'ן איז דער באַדייטענדסטער מיטגליעד פון דער נייער גרופּע געווען היינריך לאַובע (געב. אין ספּראַטאו, שלעזיען, אין 1806). ער איז אַ באַשטימטע פּערזענליכקייט. אַ מאַן מיט גענוג פּרישען און קרעפטיגען טאַלאַנט, אַ רייכען גייסט, מיט אַן אינטיאומיווער פאַרשטענדנים פאַר דאָס וואָס ווירקט און נעהמט אויס, מיט אַ פּעהיגקייט פאַר לייכטע, אָבער אין די מעהרסטע פּעלע געניגענדע כאַראַקטערצייכונגען, מיט אַ סך וואַגענדע, אָבער פּלאַכע און אַלטע אידעען. ער איז ניט אַהן געפיהל, ניט אינ-גאַנצען אַהן ערנסטקייט, אָבער זיין באַדייטענדסטער שטריך איז זיין שנעלע, ענערגישע פּראַקטישקייט. צווישען 1826 און 1832 שטודירט ער טעאַלאַגיע אין האַללע און ברעסלאַו. אין 1839 פאַנגט ער אָן זיין זשורנאַליסטישע טעטיגקייט אין לייפציג. אין זיין אומד פּעדאַגאָגישען סטיל און אויך אין זיין אויסערליכען אויסזעהן קאַן מען דערקאַנען, אַז אין זיינע אַדערען פליסט סלאַווישע בלוט. ווען ער איז נאָך געווען אַ סטודענט, האָט ער ליעב געהאַט אַרומצוגעהן אין זיין פּויליש באַשטריקטען ראַק און אַן עקסצענטרישע הוט און אַ מאַנטעל נאָך זיין אייגענעם פּאַסאַן. ער שרייבט פליסיג און

קרעפטיג, מיט אַ רויער נאַטירליכקייט און אַ מאַנעל אין פינקט-ליכקייט, וואָס איז ניט כאַראַקטעריסטיש פאַר אַ דייטש. זיין בלוט איז געווען הייס און שנעל פליסענדיג. ער האָט געהאַט אַן אויפֿגעקאָכטען טעמפּעראַמענט אַהן אַ וועלכער עס איז מעלאַנכאָלישער שאַטירונג.

זייענדיג אַ מיטגליעד פון אַ סטודענטען-פאַראיין, איז ער אין 1834 פון זאַקסען אַרויסגעשיקט געוואָרען און איז פאַראורטיילט געוואָרען צו גיין מאַנאַטען געפּענגניס אין בערלין, ווייל ער האָט פריי אויסגעדריקט זיינע סימפּטיעס מיט דער יולירעוואָלוציע און איהר ווירקונג אויף דייטש-לאַנד. אין זיין איינלייטונג צו זיין דראַמא „מאַנאַלרעשי“ שילדערט ער זיין לעבען אין געפּענגניס, די מאַנאַטאַנטקייט פון דעם שעהנעם זומער פון 1834, וועלכען ער האָט פאַרבראַכט אין זיין קאַמערל, אַהן אַ בוך — וואו עס איז קיין זאך ניט געווען, אויסער אַ בעט, אַ טיש, אַ בענקעל און אַ קריגעל וואַסער. ער שילדערט אויך דיזעלבע ערפאַהרונג אינדירעקט, אָבער שטאַרקער, אין דעם דריטען טייל פון זיין „יונגע אייראָפּא“, וואו וואַלירע שרייבט אויף שטיקלעך פאַפּיער וואָס ער האָט מיט גרויס שוועריגקייט געקראַגען, זיינע איינדריקע פון זיין לאַנגער אָפּגעזונדערטקייט אין אַ פרייסישער געפּענגניס.

מיר ווייסען שוין ווי ער האָט זיך געהאַלטען נאָכדעם ווי דער פּעדעראַל ראַט האָט פאַרבאַטען זיינע שריפטען, ווייל זיי האָבען באַלאַנגט צו דער יונג דייטשער שולע; אָבער אויב מיר ווילען זיין גערעכט צו איהם דאַרפּען מיר געדענקען, אַז דאָס האָט פאַסירט גלייך נאָכדעם ווי ער איז באַפרייט געוואָרען פון געפּענגניש, און אַז טראַץ זיין פאַרזיכטיגער אויפּפיהרונג, איז ער נאָך אַמאָל, גלייך נאָך זיין הייראַט, אין 1837, פאַראורטיילט געוואָרען, צוליעב זיין באַטיילונג אין דעם סטודענטען פאַראיין. דאָס מאַל איז זיין שטראַף געווען אַ מילדע, וואַרשיינליך צוליעב דער פראַטעקציע פון פרינץ פּעקלער-מאַסקאו. זיין געפּענגניס איז געווען אַ הויז אויף דעם גוט פון פרינץ מאַסקאו; אַנשטאַט אַ קעמערל קריגט ער אַ גרויסען זאָל; אַנשטאַט אַ פּענסטערל — אַכט גרויסע פּענסטער.

וואָס האָבען אַרויסגעקוקט אויף דריי זייטען. אפילו אַ קורצער שפּאַציר אין איהם יעדען טאָג ערלויבט געווען צו מאַכען. ער קאָן לייענען און שרייבען וויפיעל ער וויל. זיין פרוי איז מיט איהם געווען אין געפענגניס. פון איצט אָן און ווייטער ווערט ער אין פּאָליטיק זעהר מעסיג, ווען ער איז, אין 1848, ערוועהלט געוואָרען צו דער דייטשער נאַציאָנאַלער פאַרזאַמלונג האַלט ער ניט מיט די רעפּובליקאַנער, נאָר מיט דער קייזערליכער פאַרטיי.

לאובע פאַנגט אָן אין דער ליטעראַטור אַלס אַ תלמיד פון היינע. זיינע „רייזע נאָוועלען“ — אַ לאַנגע רייה בענד, זיינען דאָס די דירעקטע אַרויסשפּראַצונג פון די „רייזע בילדער“. אָבער צוזאַם מיט דעם איינפלוס פון היינע'ן באַמערקען מיר אויך היינעס איינפלוס. פון היינע'ן נעמט לאובע לעבעדיגקייט און סטיל'ס טישע שאַרפּקייט און אויך ביי אַ געוויסען גראַד די פּוסטע גאָה, וואָס איז אונז צייטענווייז דערווידער. אָבער עס איז ווילהעלם היינע, וועמען ער האָט אַם מעהרסטען פאַרעהרט און וועמען זוער ער האָט רעדאָגירט, פון וועמען ער האָט איבערגענומען די ניט פאַרשטעלטע זינליכקייט, וואָס מען זעהט אַם מעהרסטען אין אַ פּאָזיטיווען קולט, אונטערצושטרייבען קלאָר און דייטליך די אויך סערליכע ווייבליכע שעהנקייט. ביי היינע'ן איז די פאַרעהרונג פון ווייבליכער קאָליר און פאַרם, די פאַרעהרונג פון דאָס פלישיגע, מעהר פרימיטיוו, מעהר נאַאיוו וואַקאַנאַליש, מעהר ערנסט רע-ליגיעז, ווי ביי לאובע'ן. לאובע איז צייטענווייז דערווידער מיט זיין רויקייט, צייטענווייז מיט זיין כמעט ווי ריינפערזענליכער באַריהמערי פון זיין פעהיגקייט, צו צוברעכען פרויען-הערצער, און צייטענווייז איז עס קלאָר, אַז ער שרייבט מיט דעם צוועק צו רייצען דעם גוטען בירגער.

ווען ער פאַנגט אויף דער עלטער אָן איבערצודרוקען זיינע יור גענדישריפטען, ווערט דער יונגער דור ערשטוינט פון דער געשמאַק-לאַזיגקייט, וואָס די יונגע לעזער מיט פּערציג יאָהר פריהער האָבען לייעב געהאַט, און אַ סך פון זיי שטימען אַיין מיט דעם שטרענגען אורטייל, וואָס עמיל קוה האָט איבער איהם אַרויסגעגעבן, אין דעם קאַפיטעל איבער יונג דייטשלאַנד, פון זיין בוך איבער העבעל. אָבער עס וואַלט געווען אומגערעכט ווען מיר וואַלטען ערלויבט, אַז

א ביסעל רויהקייט דא און דארט זאל אונז אפהאלטען פון אפשע-
צען זיינע ווערק אין זייער גאנצקייט.

אין די „רייכע נאוועלען“ אין דא, טראץ דעם כלאחר-יד טאן,
אין וועלכען זיי זיינען געשריבען, ווינציג אריגינאל־טעט. גלייך
אין אַנפאַנג, אין דער אָפטיילונג וואָס הייסט לייפציג, מיט דער
ליעבע צו פראַנקרייך און די פאַרנעמערונג פון נאַפּאַלעאַניען, פיהר
לען מיר דעם איינפלוס פון היינעם „רייזע בילדער“. לאובע האַט,
ווי היינע אין זיין קינדהייט, געזעהן דעם גרויסען קייזער, אַזוי גיט
ער אונז צו פאַרשטעהן, אָבער אַזוי אומבאַשטימט, אַז מיר בליי-
בען אין צווייפּעל, צי ער האַט איהם געזעהן אין הלום, צי אין
דער ווירקליכקייט. אויך לאובע האַט (אין דעם קאוואַליעריסט
גאַרדי) זיין טאַמבור לעגראַנד.

די וואָס ווילען האַבען אַ פאַלשטענדיגען איינדרוק פון דעם
וואָס לאובע איז געווען אין זיין יוגענד, דאַרפּען ליינענען זיין „יונגע
איראַפּאַ“ (4 בענד 37-1838). אַ לאַנגע פּעריאָדע פון זיין אַנט-
וויקלונג ליעגט קלאַר פאַר די אויגען פון דעם לעזער אין דעם,
מיט ניט אַהן רעכט פאַרנעמען בוד, וואָס האַט איצט בלוז אַ ווערט
פאַר היסטאָריקער. די דריי טיילען: די דיכטער, די סאַלראַטען,
די בירגער — זיינען דריי אַרבייטען פון גאַנץ פאַרשידענע סאַר-
טען און ווערט.

אין דעם ערשטען טייל איז דער שרייבער פאַלשטענדיג אונט-
טער דעם איינפלוס פון היינעם „אַרדינגעלא“. „די דיכטער“ איז
אַ סאַרט לויבגעזאַנג צו דער ווייבליכער שעחנקייט און פרייע
ליעבע, אין דער אַלטמאָדישער פאַרמע פון אַ ראַמאַן אין בריעף.
וועלכע גיבען אונז איבער דעם איינדרוק פון אַ ווילדען עקסטאַטישען
פאַרלאַנג פון יונגע, קרעפטיגע, האַפנונגספולע מענער, און אַז ענט-
שלאַסענעם זיך איבערגעבען פון יונגע וואַגענדע אָבער צערמליכע
פרויען. דער איינדרוק פון אַ דור, אין וועמעס אַדערען עס ברענט
דער פאַרלאַנג נאָך פאַליטישע, סאַציאַלע און עראַטישע פרייהייט —
וואָס צוברעכט אַלע פאַרמען און אַלע טראַדיציעס. מיר קוקען
אַרײַן אין אַ פאַנטאַסטיש ראַמאַנטישער וועלט, די וועלט פון לאַר-
בעס יוגענטליכע טרוימען, וואו עס איז דאָ גענוג קראַפט און גע-
נוג לעבען, אילוזיעס פון דער באַנייאונג פון דער וועלט

דורך אַלע סאַרטען רעוואָלוציעס. עס איז אַ ראַמאָן פון שעהנע קערפערס און שעהנע נשמות, מעגליכע און ווייבליכע, וועמעס עקזיסטענץ-ציעל איז, צו רעוואָלטירען געגען קריסטענטום און געגען דער היראַט.

צווישען דעם ערשטען און דעם צווייטען טייל האָט, וואַרשיינ־ליך, דער שרייבער גאַנץ באַדייטענד געביטען זיינע מיינונגען. ער האָט גענומען פאַרשטעהן, ווי שטאַרק די רעאַקציע קאָן זיין. ער איז געוואָרען אַ רייפער מאַן. אין דעם ערשטען טייל איז שווער ניט צוזאַמענצושען די כאַראַקטערע — די מענער אונטערשיידען זיך בלויז דורך זייער מעהר אָדער וועניגער פייערדיגען, עראַטישען, אומקאַנטראָלירבאַרען טעמפּעראַמענט, און די פרויען — דורך דער פאַרשיידענאַרטיגקייט פון זייער פיזישען אויסזעהן. אין דעם צווייטען טייל ווערען מיר שוין אַריינגעבראַכט אין אַ וועלט, וואו אַן אמתער קאַמף פאַר נאַציאָנאַלע און פּאָליטישע פרייהייט געהט אָן. די בריעף פאַרמע איז דאָ אויפגעגעבען געוואָרען און עס זיינען דאָ פאַרהעלטניסמעסיג ווינציג פּערזאָנען.

עס איז דער אויפשטאַנד אין פּוילען, וואָס ווערט דאָ געשיל־דערט. וואַלאַריוס, איינער פון די הויפּט־כאַראַקטערע פון דעם ערשטען טייל, שליסט זיך אָן די פּאָליאַקען, אויס זיין ענטוויאָזם פאַר פרייהייט. דער שטאַף האָט שוין אַ געוויסען אינטערעס, ווען אפילו דאָ און דאָרט איז ער צו ריין היסטאָריש. דאָס פּוילישע פּאָלק ווערט געשילדערט אומפאַרטיאיש, און מיט אַ געוויסער זי־כערקייט: זייערע כאַראַקטער־שטריכען — דער שטאַרק פאַטריאַ־טישער געפיהל, וואָס באַגייסטערט גרויס און קליין, די פּאָראַר־טיילע און די טיראַניי פון דער אַריסטאָקראַטיע, די זוילרקיט און קראַפט פון די נידעריגע קלאַסען — ווערען געמאַלען אַזוי ווי זיי שפּיגלען זיך אָפּ אין דעם באַוואוסטזיין פון אַ דייטשען וואָלונ־טיר. דער מיסטרויען, מיט וועלכען מען עמפּפאַנגט איהם, ווייל ער איז אַן אויסלענדער, דאָס וואָס די פרייהייט־מענער זיינען אַזוי פיל מיט פאַראַורטיילען, וואָס ער באַמערקט אַם בעסטען אין זייער באַציהונג צו זיין פריינד, אַ פּוילישער אָפיצער פון אידישער אַפּשטאַמונג, שוואַכען אָפּ איינע נאָך די אַנדערע יעדע אילזויע.

וועלכע ער האָט באַזעסען פאַר אַ נאַלדענער צוקונפֿט פאַר איראַ פּאָ נאָר דער יולידעוואָלוציע.

דורך דעם גאַנצען בוך ציהען זיך דורך טראַגישע שטימונגען. מיר זעהען, ווי פּרוכטלאָז דער אויפשטאַנד אין פּוילען איז, ווי ער ענדיגט זיך, ווי ער האָט זיך געמוזט ענדיגען, אין אַ צושמעטערענ דער נידערלאַגע. און מיר זעהען ווי דער יונגער איד יואל, טראַץ זיין מוטיגען קעמפען אויפֿן שלאַכטפעלד צו געווינען פאַר זיך יענע רעכט, וועלכע זיינע אַריסטאָקראַטישע לאַנדסלייט האָבען גענאַסען, קאָן זיך דאָר קיינמאָל ניט אַרויסהויבען פון זיין לאַגע, אַלס דער אַרויסגעוואָרפענער פון דער פּוילישער געזעלשאַפֿט. די פּרוי, וועמען ער האָט ליעב, וואָגט איהם ניט צו געבען איהר האַנט; אַ פּראָסטער פּויער פאַראַכטעט זיין סימפּאַטיע. נאָכדעם ווי דער אויפשטאַנד איז אונטערדריקט, לעגט ער אַוועק זיין מונדיר מיט פאַרדראָס און ווערט צוריק דער וואַנדערענדער הענדלער. די קריסטען פאַרשטויסען איהם, די אידען האָט ער שוין פון לאַנג — דורך אַ בונד מיט די קריסטען — פאַרלאָזען. קיין מענשען רעכטע באַזיצט ער ניט. עס בלייבט איהם גאַרניט איבער — ער מוז פאַר געסען זיין בילדונג, זיין פּילאָזאָפּיע, זיין וויסענשאַפֿט און מיליטערישען טאַלאַנט. ער מוז וואַנדערען פון דאָרף צו דאָרף פאַרקויפֿען בענדלעך, ווי זיינע אור־עלמערען האָבען געטאָן.

דער כאַראַקטער האָט אַ באַזונדערען אינטערעס פאַר דענער, ווייל גאָלדשמיד האָט, וואַרשיינליך, גענומען אַ פאַר הויפּט־שטרייכען פון דעם העלד פאַר זיין ראַמאַז „אַ איד“. ער ווערט אויך אַ פּוילישער אַפּיצער אין דעם קאַמף פאַר פּרייהייט. און אויך ער ווערט פון אומעטום צוריקגעוויזען און אויס פאַרצווייפלונג ענדיגט ער שליסליך ווי אַ פּראָצענטניק אויסערהאַלב דער געזעלשאַפֿט.

דער דריטער טייל פון „יונג איראַפּא“ (די בירנער) איז שוין פון אַ קלענערער באַדייטונג. דער הויפּט אינטערעס לעיגט אין דעם, וואָס ער דערצעהלט אונז פון צוויי פון די ענטוואַסטישסטע און אומבויגזאַמסטע העלדען פון דעם ערשטען טייל. היפּאָליט און קאַנסטאַנטין. היפּאָליט ווערט שליסליך געטריבען צו פאַרצווייפֿלונג לונג דורך דער ציוויליאַציע פון דער מאַדערנער וועלט, וואָס האָט ניט קיין פּלאַץ פאַר גרויסע אויסנאַהמען, נאָר פאַרלאַנגט, אַז אַלע

זאלען זיין גלייך אומבאָדייטענדיג און קאַנסטאַנטן, וואָס האָט מוטיג געקעמפט אין די גאַסען פון פאַרזו אין די יולייטעג, ער־שיינט, ניט מיט קיין סך יאָהרען שפּעטער, אַלס אַ פּרייסישער ריכטער, אומבוֹיגזאַם, פּאַנאַטיש שטרענג אין זיין אורטייל אויף פּאַליטישע רעוואָלוציאָנערען. קאַנסטאַנטן מאַכט אַ לאַנגע ער־קלערונג וועגען די איינפלוסען וואָס האַבען איהם אַזוי געביטען (דער באַראַקטער איז וואַרשיינליך גענומען געוואַרען פון לעבען.) אַבער דער שרייבער איז נאָך אַזוי באַהערשט פון די אידעאלען פון זיין יוגענד, אַז ער מאַכט איהם באַגעהן זעלבסטמאָרד, אויספאַרצווייפלונג פאַרוואָס ער האָט פאַרראַטען זיינע אידעאלען.

פון דעם יאָהר 1849 ביז זיין טויט אין די אַכציגער, האָט לאובע, ווי עס איז גוט באַוואוסט, געווירמעט אַלע זיינע קרעפטען דעם טעאַטער. ער ווערט אין גיכען דער באַדייטענרסטער טעאַטער־פאַרוואַלטער פון דייטשלאַנד און עסטרייך, און אַלס אַזעלכער גיט ער אַלע מאָל דעם פאַרצוג דער פּראַנצויזישער דראַמאַ. וואָס ער אַליין האָט געשריבען פאַר דער ביהנע, וועט זיין נאַמען אַמלענגסטען אויפהאַלטען.

פון די פיעלע היסטאָרישע דראַמעס וואָס ער האָט פּראָדוצירט, זיינען די וויכטיגסטע — „מאַנאַלדעשי“ (1834). „שטרויענסוי“ (1844) און „די קאַרלשילער“ (1847) — פאַר זייער אַנדיטונג אויף די אידעאלען פון יונג דייטשלאַנד, ווי זיי האַבען זיך פאַרמירט אין לאובע'ס מח. די לעצטע פיעסע איז געוואָרען פּאָפולער און מען קאַן זי נאָך איצט גאַנץ אַפּט זעהן אויף דער ביהנע. די אַנדערע זיינען גאַנץ עפּעקטפולע טעאַטער־שטיק, אין א סטיל וואָס איז שוין יעצט פאַרעלטערט.

„מאַנאַלדעשי“ איז אַ קעמפּענדער באַראַקטער, ער איז אַ וואַג גענדער, אומערמידליכער לעבע יונג, וואָס האָט ניט קיין העכערען צוועק, ווי דורכצופיהרען זיינס און געניסען פון לעבען אין גאַנצען. ער פאַרשטעהט אַבער דעם ווערט פון מאַכט, און ער וויל זיין מאַכט אויסנוצען אויף אַ ווערטפולען אופן — דער היפּאָליט פון „יונג איראַפּאַ“ אין אַ היסטאָרישער. מיט דער קעניגין קריסטאַנאַס קאַמפּליצירטען פרויען־באַראַקטער איז שוין לאובע ניט אַזוי ער־פאַלגרייך, טראַץ דעם וואָס זיין פאַרשטעלונג פון איהר האָט אַז

עלעמענט פון וועלכען א גוטע אַקטריסע קאן מאַכען אַ באַדייטענדע ראָלע. אָבער די פיעסע אַלס אַ גאַנצע ווערט פאַרלאָרען אונטער דער אומערטרעגליכער סענטימענטאַליטעט פון דער ליבעס סצענע, (מאנאלדעשי האָט אַ ראַמאַנטישע פאַרבינדונג מיט אַ געוויסער סיליוויא בראהע.) און עס ליידעט, אַלס אַ קונסט ווערק, פון דעם שרייבערס מורא אַנצוגרייפֿען אַ פּיליסטעריש פּובליקומיס חוש פאַר אַנשטענדיגקייט. די אמת'ע באַציהונג צווישען קריסט טיאנא און מאַנאלדעשי קומט אַרויס זעהר בלאַס. די שאַרפע עקען פון דעם געשיכטליכען פאַקט זיינען אַרומגעפּיילט, כדי די טעמאַ זאָל זיך אַריינפאַסען אין די פאַרמען פון טעאַטראַלען ראַמאַנטי ציום.

אין „שטרוענסײ“, די צווייטע פון לאובע'ס דראמעס, וועמעס האַנדלונג קומט פאַר אין דעם סקאַנדינאַווישען עניגליכען הויף, האָט ער זיך נאָך מעהר פּרייהייט ערלויבט מיט דער געשיכטע און געשיכטליכע באַראַקטערע. לאובע מאַכט „שטרוענסײ“ דעם נאָבעלען, פּרייהייטס ליבענדען רעפּאַרמע, וועמעס איינציגער פּערלער איז זיין גרויסע דייטשע הומאַניטעט, וואָס האָט מורא פאַר בלוט־פאַר־גיסונג. וואָלט ער נאָר געווען עטוואָס וועניגער גוט־הערציג און פאַרזיכטיג, וואָלט ער לייכט פאַרבליבען אין מאַכט; די שוואַכקייט וואָס רואינירט איהם. איז זיין ריטערליכע פּלאַטאַנישע איבערנע־בענהייט צו קאַראַלינאַ מאַטילדע, וואָס ענטפּערט פּונקט אזוי אומ־שולדיג זיינע געפיהלען. קריסטיאַן דער 7טער ווערט פאַרגעשטעלט ווי אַ ווירדיגער, אַביסעל צוריקגעהאַלטענער מאַנאַרד, עטוואָס גע־נייגט צו מעלאַנכאָלישע אַטאַקעס. „שטרוענסײ“ ווערט געשטירצט פון דייטשען, וואָס זיינען איהם טיילווייז מקנא און טיילווייז אין כעס אויף איהם, ווייל ער וויל זייערע אומזיניגע פאַדערונגען ניט נאָכ־געבען; און די ביטערע מאַראַל פון דער שטיק איז, אַז די איינציגע שונאים פון אַ דייטשען אינטעלעקטועלען העלד, זיינען זיינע אייגענע לאַנדסלייט — דייטשען האָבען אַלע מאָגלעכע צו זייערען אַממעהר־סטען פון דייטשען, וועלכע ווייזען זייער מאַנגעל אין פאַטריאָטיזם אין זייער פאַרהעלטעניש מיט אויסלענדער.

שוין ניט רעדענדיג וועגען דער היסטאָרישער פּינקטליכקייט פון די באַראַקטערס, איז דער סענטימענטאַל עראַטישער שטרוענסײ,

מיט „זיין ענטוויאָזום פאַר אַלץ וואָס איז נאָכעל און שעחו“, אָן אונמעגליכער אויפגעקומענער שטאַאַטס־מיניסטער. לאַובע האָט אַזוי פאַרדרעהט די היסטאָרישע פאַקטען. אָן ער האָט זיך ער־לויבט פאַרצושטעלען שטרענסיים טויט, ווי די פּאַלנע פון אַ קויל וואָס ווערט אויף איהם געשאַסען אויף דעם באַפּעהל פון גולדבערג, איז דעם מאַמענט ווען מען אַרעסטירט איהם איז זיין שלאָס דעם 17טען יאַנואַר 1772. די הויפּט־אורזאַכע, און אין דערזעלבער צייט די הויפּט־ענטשולדיגונג פאַר פאַרדרעהען די פאַקטען, ליעגט אין דער נויט אַזוי פאַרצושטעלען, אָן דער צענזאָר זאָל ניט פאַר־וועהרען די שטיק, צוליעב דער מעגליכקייט פון באַלידיגען אַ פריינדליכע מאַכט. מיר קאַנען האַבען אַ באַגריף ווי שטרענג דער צענזאָר איז אין יענער צייט געווען, ווען מיר ליענען, אָן טראַץ לאַובעס פאַרויכטיגקייט, איז די פאַרשטעלונג פון „שטרענסי“ פאַר פיעל יאָהרען געווען פאַרבאַטען אין פרייסען, אום ניט צו פאַר־לעצען די געפיהלען פון דער דענישער קעניגליכער פאַמיליע.

עס איז אָבער אונמעגליך צו פאַרשטעהן, פאַרוואָס אַזאַ אומ־שולדיגע און באַלעהרענטע, פיקטליכע און ריינע פיעסע ווי „די קארלשילער“ איז, גלייך ווי זי איז ערשינען אין 1846, פאַרבאַטען געוואָרען אין גאַנץ עסטרייך, פרייסען, האַנאווער, ווירטעמבערג, העסען־שלאָס, אין אַלע גרויס־הערצאָגטומען און מאַנכע הערצאָג־טומען. עס איז אין דער ווירקליכקייט ניט מעהר ווי אַ פאַרהער־ליכונג פון דעם יונגען שילער, פאַרשטעלענדיג די גוט־באוואוסטע שוועריגקייטען וואָס ער האָט געהאַט, ווען ער איז געווען אַ רעגיר־מענט דאָקטאָר, אין דיענסט פון הערצאָג קארל פון ווירטעמבערג, און וועלכע האָבען זיך געענדיגט מיט זיין אַנטלויפּען פון שטוט־גאַרט קיין מאַנהיים. עס איז אַ פאַראַלעל צו גוטשקאָוויס געטע־קאָ־מעדיע „ דער קעניגס ליוטענאַנט“, וואָס איז פיעל שטאַרקער אין דראַמאַטישער קראַפט. אין דעם פאַל האָט לאַובע געגעבען ריין־היסטאָרישע אמתען. הערצאָג קאַרלס באַראַקטער איז געמילדערט און דער כאַז איז שוואַכער געמאַכט, פונקט ווי קעניג פרידריך ווילהעלם אין גוטשקאָוויס „צאַפּ און שווערד“. דאָס איז שוין ניט בלויז קונסט וואָס איז געצוואונגען צו זיין פאַרויכטיג, נאָר קונסט, וואָס האָט זיך שוין דורך דעם דרוק פון אַ טראַדיציע אייגענלעכט

אין דעם גייסט פון דעם קינסטלער. אָבער דער גייסט איז געווען לוסטיג און שווימענד, און די האַנט וואָס האָט די סצענעס געשריבן בען איז געווען לייכט און געשיקט. עטוואָס פון דעם גלאַנץ וואָס דעם העלד'ס נאָמען האָט אַרום זיך איז אין דער פּיעסע דאָר אַריין. עס איז מעגליך, אַז ווי לאַנג שילער וועט אָנהאַלטען זיין פּאַפּער לאַרימעט אין דייטשלאַנד, וועלען די דייטשען האָבען פאַרגעניגען פון דער באַשרייבונג פון זיינע יונגענדיאַהרען, וואָס אין דער צייט ווען די „קאַרלשילער“ איז געשריבען געוואָרען האָט מען ניט גע-וואוסט. מען ערוואַרטעט ניט, אַז אַזאַ פּיעסע זאָל קאָנען האָבען אַז ערפּאָלג אויסערהאַלב דייטשלאַנד.

נאָך גוטשקאַווין און לאַובעץ, ווערט מונדט'ס נאָמען אַממעהר סטענס דערמאָנט, ווען מען רעדט פון יונג דייטשלאַנד און איהרע פיהרער. אומגעפעהר אַרום 1835 איז מונדט דער אָנגעזעהענסטער פאַרטרעטער פון די געפיהלען און אידעען פון דער גרופע. אין 1835 פאַרעפענטליכט ער „שאַרלאַטע סטיגליץ, אַ דענקמאַל“ — דער איינאינציגער פון זיינע היסטאָרישע שילדערונגען, וואָס האָבען געהאַט אַן איינפלוס אויף דער יוגענד פון יענער צייט. דאָס ווערק, הויפטזעכליך אַהן צווייפּעל צוליעב דער טעמאַ, האָט מיט שטורם גענומען טויזענדער הערצער. אין דעם זעלבען יאָהר איז ערשינען זיין „מאַדאָנאַ, אונטערהאַלטונגען מיט אַ הייליגען“, וואָס דריקט אויס, מעהר ווי יעדע אַנדערע פון זיינע ווערק, די סענטימענטען פון יונג דייטשלאַנד און אויך אַן אַנדייטונג אויף דעם שרייבער.

טעאָדאָר מונדט איז געבאָרען געוואָרען אין פּאַסטראַם, אין 1808. ער איז געווען אַ מאַז, וואָס איז געווען פעהיג צו ענטר זיאַסטישער און דאָך קלאָרער איבענגעבענהייט צו אידעען און מענשען. ער האָט געהאַט ווינבאַרג'ס ענטוויאַסטישען טעמפּפּעראַ-מענט (נאָר ניט זיין מוטיגקייט), מיט אַ פּיעל מעהר באַגאַכטען און פּיעלזויטיגערען גייסט. און דאָך איז זיין וויץ ניט געווען שפּיציק אָדער שאַרף, קיין גראַציע אין זיינע קאַפּריוזען, קיין מע-טאָדע אין זיין שרייבען און קיין קלאַרקייט אין זיין סטיל. זיין בוד וועגען שאַרלאַטע סטיגליץ, איז דאָס איינציגע פון זיינע ווערק וואָס האָט איהם איבערגעלעבט, און דאָס איז נאָר אַ דאַנק דער טעמאַ. ער קאָן זיין ברענענד, בייסענד און אומגערעכט, ווי אַלע

שוואַכע נאַטורען, נאָר אפילו זיינע שאַרפּסטע אויסברוכען זיינען ניט דער אויסדרוק פון אַ קריענערישער נאַטור; זיי זיינען נאָר געשריבען געוואָרען צוליעב זעלבסט־פאַרטיידיגונג. זיי ווערען נאָר אַרויסגערופען פון אַ מיספאַרשטענענדיג פון אַ געגנער און זיי זיינען אזוי אומשעדליך, ווי דאָס סטראַשען פון אַ בייזען שעפּס.

דער מאָדערנער לעזער ווערט ערשטוינט הערענדיג, אַז אַזאַ ווערק ווי מונדטים „מאַדאַנאַ“ איז באַטראַכט געוואָרען פאַר אַ גע־פעהרליך בוך. צו פאַרשטעהן ווי דאָס איז מעגליך, מוזען מיר האַבען אין זינען, אַז די וואָס האַבען אין יענער צייט געהאַט די מאַכט, זיינען געווען אין היילע שרעק פאַר שאַטענס. עס איז אָבער אַ בוך וואָס מען טאָר ניט דורכלאָזען, ווען מען מאַכט אַ שטודיום פון יענער עפאַכע, ווייל אין איהם איז דאָ עטוואָס טיפּר שעס אין דער אַרט און ווייזע ווי די געדאַנקען ווערען אויסגעדריקט און דער ענטוואַיאַזם פון דער יוגענד פון יענער צייט.

דאָס בוך הויבט זיך אָן מיט אַ „פאַסטהאַרן סימפּאָניע“, גוט געשריבען, אין דעם אַלט ראַמאַנטישען סטיל, אָבער ניט ראַמאַנטיש אין דער טענדענץ. עס איז אַ פאַרהערליכונג פון „באוועגונג“, דאָס שלאַג־וואָרט וואָס מונדט אַליין האָט באַשאַפּען אין האָט זיך אין דעם פאַרליעכט. באַוועגונג איז פאַר איהם, וואָס קאַמף און פראַגרעס זיינען פאַר די אַנדערע — דער שלאַג־וואָרט פון אַ נייער צייט. ער רעדט פון דער באַוועגונגס־פאַרטיי, די נייע ליטעראַטור רופט ער אָן באַוועגונגס־ליטעראַטור. אין אַ צושריפט צו דער „מאַ־דאַנאַ“, רופט ער דעם בוך אָן „אַ באַוועגונגס בוך“. מיר באַמערקען, אַז דער אויסדרוק איז גאַנץ נאַטירליך און אומשולדיג.

דער איינציגער טייל, וואָס איז נאָך היינט לעבאַר אין דער „מאַ־דאַנאַ“, איז דער העלדיגער שילדערונגען פון איהרע לעבענס ערפאַר־רונגען. דער שרייבער טרעפט זיך מיט איהר צום ערשטען מאל אין אַ קליינעם באַהעמישען דאַרף. ווען ער זעהט זי צום ערשטען מאל אין אַ רוימיש־קאַטוילישער פראַצעסיע, ווערט ער ערשטוינט פון איהר אויסערגעווענהעליכער שעהנקייט. שפעטער, אין דעם זעלבען טאָג, קומט ער צופעליג אריין אין איהר פאַטערס שטיבעל, אַז דער ווערט באַפריינדעט מיט דעם שמאַלי־קעפיגען, פאַנאַטישען אַל־

טען (אויף אַ זעהר אומוואַרשיינליכען אופן). ער דערזעהלמ איהם די געשיכטע פון קאסאָווא, וועלכער האָט אַמאָל געוואוינט אין יענעם געגענד אין דעם שלאָס דוקס. ער ווערט אַיינגעלאָרען צו בלייבען דאָ דעם אָבענד און ער פאַרברענגט מיט דער טאַכטער אַ טייל פון דער נאַכט אין סענטימענטאַלע געשפרעכען. ער ענט־דעקט אין איהר אַ פרוי, וואָס, לויט זיין אָפּשאַצונג, פאַרדינט דעם נאָמען הייליגע — אַ וועלטהייליגע — און ווי אַזעלכע אומ־אַרעמט זי איהם און קושט איהם, וויינענדיג מיט הייסע טרערען. מאַרגען פריה מוז זי דעם געגענד פאַרלאָזען, אָבער אַ ביסעל שפּע־טער קריגט ער פון איהר אַ לענגערען בריף, „די וידוי פון אַ וועלט־ליכער נשמה“, אין וועלכען זי ענטדעקט אָפּענהערציג אַלע איהרע ערפאַהרונגען.

דאָס שעהנע מיידעל איז אַ קרבן. זי איז צוגערעדט געוואָרען פון אַ קרובה, אַ פאַרדאַרבענער פרוי, אַז זי זאל פאַרלאָזען טעפּליץ, איהר געבורט־שטאָרט, וואו זי האָט מיט איהרע עלטערען געלעבט אין אַרעמקייט און קומט קיין דרעזדען. דאָרטען האָט זי, אונטער דער פרעמענויע פון פאַרזאָרגען איהר צוקונפט, זי ערצויגען פאַר אַ רייכען לעבע־יונג, אַ מאַן פון הויכען ראַנג, וועמעס קרבן זי האָט געדאַרפט ווערען, אַזוי שנעל ווי זי וועט אויסוואַקסען. די צייט איז געקומען, אַלע פאַרבאַרייטונגען זיינען געמאַכט. ביי נאַכט ווערט זי אַיינגעשלאָסען אין איהר צימער מיט איהר באַשיצער און פאַרפאַלגער, וועמען זי האָט פיינט. זי רייסט זיך מיט געוואָלד פון איהם אַרויס, עס געלינגט איהר אַרויסצוגעהן פון צימער און אין איהר פאַרצווייפלונג — דערזעהענדיג אַ ליכט אין דעם צימער פון אַ יונגען טעאָלאָגישען סטודענט, וואָס וואוינט אין דרעזעלבער הויז — באַהאַלט זי זיך דאָרט. זי האָט דעם יונגען מאַן שוין פון לאַנג געליעבט, און ער זי אױך. איצט גיט זי זיך איהם איבער מיט אַ שעמעדיגען ענטווייאָם און ער האָט ניט קיין האַרץ איהר אָפּצוזאָגען. אָבער אויף מאַרגען אין דער פריה, חרטה האָבענדיג אויף זיינע זינד, ווי אַ קריסט, באַגעהט ער זעלבסטמאָרד. דאָס יונגע מיידעל מוז וואַנדערען צו פּוס פון דרעזדען צו איהר היים אין באַהעמיע, וואו נאָך איהרע ערפאַהרונגען אין אַ גרויסער שטאָרט, לעבט זי אומעטיג און איינזאַם אין איהר פאַטער׳ס הויז.

איהר פאָטער איז א קאַליקע און א שטרענג־פאַנאַטישער רוימישער קאַטאָליק.

דער הויפּט־שטריך אין דער געשיכטע שיינט צו זיין, די אומשולד פון דער יונגער מיידעל מקריב צו זיין זיד, אן אומשולד. וואָס די וועלט באַטראַכט ווי א שולד. פאַר דעם שרייבער איז די העלדין אַ הייליגע, אַ מאַדאָנאַ, דער טיפּ פון ליעבליכער ווייב־ליכקייט. זי איז אַ קערפּערליכע הייליגע, אַהן צווייפעל; אָבער ס'איז זיין גלויבען, אַז עס איז ניטאָ קיין הייליגערע זאַך, אַ עס עקזיסטירט ניט קיין גייסטיגערע זאַך, ווי דער קערפּער. ער ענט־דעקט ניט פאַר אונז קיין נייעס און באַדייטענדעס, נאָר עפעס אַ מאַדנע צוזאַמענגעשטעלטע טעאָריע פון דער נויטיגקייט צו פאַר־אייניגען קערפּער און גייסט און דער אָפּשאַפונג פון דעם אונטער־שייד פון דאָס פיזישע און גייסטיגע. „די וועלט און דאָס פלייש מוזען צוריק קריגען זייערע רעכט, כדי דער גייסט זאָל ניט דאַרפּען לעבען אויפֿן זעקסטען שטאַק, ווי עס איז די מאַדע אין דייטש־לאַנד“. און ער ענדיגט די לאַנגע באַהעמישע לעגענדע פון ליבוסאַ מיט דעם פריידיגען אויסגעשריי: „די פרייע פרוי איז הערשער! זאָל זי באַשטימען, זאָל זי רעדען, — זי האָט דאָס רעכט דערצו! און זיס איז דאָס גליק פון פרייער ליעבע!“

מונדט האָט אַנגעפאַנגען ווי אַ העגעליאַנער, אָבער זיין העגע־ליאַניזם, ווי מיר זעהען, איז געוואָרען אַ מין פאַנטאַסטישער מיט־טיציזם. קריסטוס האָט געזאָגט, אַז זיין קעניגרייך איז ניט פון דער וועלט, און דאָך איז ער געקומען און איז אַליין געוואָרען אַ שטיק פון דער וועלט. נאָט, דורך ליעבע, איז אַרין אין דאָס פלייש. און דער וועלטס פלייש איז געוואָרען הייליג, ווייל עס איז געוואָרען געטליך, און דערפאַר בלייבט דאָס קעניגרייך פון גאָט איר בער דער גרויסער ערד, און דאָך איז דאָס, וואָס קריסטוס האָט געזאָגט, ניט פון דער וועלט, ניט פון דער וועלט וואָס איז בלויז פלייש און וויל זיך ניט פאַראייניגען מיט דער פרייער „באוועגונג“ פון גייסט. מונדט פאַררעהט זיך אין אַ לאַנגע פאַרפלאַנטערטע פאַלעמיק, ווי אַ ניט־געאיבטער פּעדאַנט, געגען דעם „דאַרטען“, וואָס איז אַהן דעם „דאָ“ און געגען דעם „דאָ“ וואָס אַנטזאָוט זיך צו וויסען עמוואָס פון דעם „דאַרטען“. ער ענדיגט ענטוואַסטיש.

לויבענדיג דאָס וואָס ער רופט אָן „דאָס בילד“ (אין געגענזאץ צו נייסטלאָזער מאַטעריע און מאַטעריעלאָזען נייסט): „אַ, איהר פֿי־לאָזאַפֿען! וואָס אַיך פֿעהלט, איז דאָס בילד... איד קעמף פֿאַר דער ווידער־אומקעהרונג פֿון דעם בילד“ (1).

אויב עס איז ווערעס־איז געווען אַ מאַז, וואָס האָט זיך ניט געפֿאַסט צו זיין אַ פֿיהרער און אַ לעהרער פֿון אַנדערע, איז דאָס געווען דער ערפינדער פֿון קלאָרע אמת־ען. נאָך דער „מאָדאַנאַ“ איז געקומען אַ לאַנגע רייע היסטאָרישע ראַמאַנען (נאָך אַ לענגערע רייע איז געקומען פֿון דער פען פֿון מונדט'ס פֿרוי, וואָס האָט גע־שריבען אונטער דעם פֿסעוודאַנים לאַיאַז מולבאַרד) און אַ באַדיי־טענדע צאָהל קריטישע און היסטאָרישע שריפֿטען. פֿון די לעצט דערמאָנטע איז דאָס בעסטע זיין „געשיכטע דער ליטעראַטור דער געגענוואָרט“ (1842), ווייל אין דעם בוך שרייבט ער וועגען אַ פֿראַגע, מיט וועלכער ער איז גוט באַקאַנט. אָבער אויך דאָס בוך, ווי אַלע אַנדערע, איז פֿאַרמלאָז, פֿול מיט אומפֿאַרדייעמען מאַטע־ריאַל און פֿאַרדאַרבען פֿון אַ געמאַכטער טיפֿזיניגקייט. ער זעהט, צום ביישפּיעל, אַ ספּעציעלע באַדייטונג אין דעם פֿאַקט, וואָס הע־געל איז געשטאַרבען פֿון כאַליערע. העגעל'ס סיסטעם, שרייבט ער, איז ווי קאַזימיר פֿעריעריס, אַן אַוניווערזאַלע פֿאַרפֿלאַכונג, אַ „גאַלדערנער מיטען“ סיסטעם און דערפֿאַר איז ער און קאַזימיר פֿעריערי, פֿון שיקזאַל באַשטימט געוואָרען צו שטאַרבען פֿון דער וועלט־פֿאַרפֿלאַכענדער קראַנקהייט. די כאַליערע מוז באַטראַכט ווע־רען, ווי אַ פיזישער אויסדרוק פֿון די אַלגעמיינע ליידען פֿון דער צייט וואָס איז אומרוהיג און שטורעמדיג. דאָס לעבען האָט געגען זיין אייגענע אינגעווייד געקעמפט און ער מוז שליסליך באַצאָה־לען די שטראַף פֿאַר דער ליידענשאַפט זיך זעלבסט צו דערקאַנען, דורך דער אויסערליכער טאַט פֿון זעלבסט־באַטראַכטונג: זיך זעלבסט אויסצושפּיען (2).

אין אַ ווערק וואָס הייסט „דאָס יונגע דייטשלאַנד“, וואָס באַ־שמעהט הויפּטזעכליך פֿון בריעף צו דעם פֿאַרלעגער, האָט פֿע־

(1) טונדט. מאָדאַנאַ, ז. 406, 374, 326, 274, 142.

(2) מונדט. ליטעראַטור דער געגענוואָרט, ז. 358.

אַראַר וועהל, דער גוט־באַקאַנטער טעאַטער־פּאַרוואַלטער, געוואַלט געבען דער לעזערער וועלט אַ ניכטיגערען באַגריף פון מונדטיג, ווי דער וואָס הערשט היינט צו טאָג. און איהם איז געלונגען צו מאַכען דעם איינדרוק, אז ער איז געווען אַ מענש פון אויסגעציי־כענטע אַבזיכטען, אז ער האָט פיעל געוואוסט און אז ער האָט געהאַט גרויס ענטוואַזען פאַר די זאַכען, וואָס זיינען איהם געווען סימ־פּאַטיש. ער איז ניט און וועט קיינמאַל ניט באַטראַכט ווערען ווי אַ גרויסער שרייבער.

איז גרונד גענומען זיינען די שריפטשמעלער פון דעם צווייטען ראַנג, אַזעלכע מענער ווי גוסטאַוו קוהנע, הערמאַן מאַרגראַף און אַלעקסאַנדער יונג, זיין גלייכען. זיי זיינען האַלב פּובליציסטישע און האַלב־דיכטערישע טאַלאַנטען. זיי זיינען מענער מיט כאַראַק־טערע, בילדונג און פון אַ באַשטימטען ליטעראַרישען טאַלאַנט, איבערגעגעבען דערזעלבער פונדאַמענטאַלער אידעע, ווי די מענער פון דער פּאָדערשטער רייע.

דער לעזער וואָס נעהמט קוהנעס „וויבליכע און מענליכע כאַ־ראַקטערע“ (1838) וועט אַנגענעם ערשטוינט ווערען פון דער פיינ־קייט פון זיינע באַשרייבונגען און פון דער פינקטליכער אַפּשאַצונג פון באַקאַנטע פּערזאָנען. זיינע העלדינען זיינען די פרויען פון זיין שולע — רחל, בעטינאַ, שאַרלאַטע שטיגליץ; אַבער ער זעהט זיי מיט זיינע אייגענע אויגען און שילדערט זיי מיט אומפּרעטענ־ציעזען ענטוואַזען. די דיכטער וואָס ווערען פון איהם כאַראַקטע־ריזירט און געלויבט, זיינען ניט נאָר די גרויסע ראַדיקאַלען פון דעם פרייהעריגען דור, ווי שעלי, ניט נאָר די זינגער פון פרייהייט פון זיין אייגענעם דור, פון אַנאַסטאַסיוס גרון ביז קאַרל בעק, נאָר אויך אַזעלכע רוהיגע גייסטער ווי רוקערט און שאַמיסאַ. ער איז ניט איברינס אַריגינעל, אַבער ער איז אומפּאַרטייאַיש און אַהן פאַראורטיילען.

דאַסזעלבע קאַז געזאַגט ווערען וועגען הערמאַן מאַרגראַף, כאַטש זיין בוך „דייטשלאַנדיש יונגסטע ליטעראַטור אונד קולטור עפּאַכע“ איז געשריבען געוואָרען אין דעם גייסט פון יונג־דייטשלאַנד, לאָזט ער אַבער אַלע מאַל זיך דאַס רעכט פאַר פולער זעלבסטשטענדיג־קייט. ער איז אַ דענקערער ערנסטער קריטיקער און אַ גוטער

שרייבער, צייטענווייז גייסטרייך. אין זיינע פעהלערען זיינען מעהר שולדיג זיינע קאנסערוואטיווע טענדענצען, ווי זיין ווייטגעהענדער מאדערניזם.

ווען מען זוכט ניט נאָר די קליינע פעהלערען פון דער נייער גרופע — און אזעלכע זיינען דאָ, ווי אין יעדער גרופע — קאָן מען אויף קיין פאָל ניט זאָגען, אַז זיי האָבען פארדיענט דעם לידענ־שאַפטליכען אָנגריף, וואָס איז אויף זיי געמאַכט געוואָרען. עס איז ניט יונג דייטשלאַנד, נאָר זייערע אָנגרייפער, וואָס ווייזען גע־שמאַקלאַזיגקייט און איבערטרייבען אַזוי שטאַרק.

אַזאַ באַקעמפער איז געווען טיק, וואָס איז שוין אַן עלטערער מאַן. מאַנכע פון זיינע נאָוועלען ענטהאַלטען אָנגריפען געגען יונג דייטשלאַנד. אַם שטאַרקסטען ווערען זיי אָפגעלאַכט אין זיין נאָ־וועלע „דער וואַסערמענש“, אָבער די קאַריקאַטור איז אַזוי איבער־טריבען, אַז דער אַיינדרוק ווערט פאַרלוירען.

פּלאַרהיים, דער רעפּרעזענטאַנט פון יונג דייטשלאַנד, איז האַלב־משוגע פאַר ענטוויאַזם פאַר פּראַנצויזען און אידען. ער פאַ־זירט ווי אַ דעמאָקראַט און פּרייהייטס־ליעבהאַבער, אויף אַן אָפּן וואָס מיר וואַלטען באַטראַכט נאַריש פון אַ חדר־אינגעל. ער וויל, אַז אויף יעדען קאָנצערט זאל מען שפּילען די מאַרסעליעזע, כדי מענשען זאָלען ניט פאַרגעסען דאָס, וואָס איז וויכטיגער פון אַלץ. ער וואַלט אַריינגעשטעלט פאַרטרעטען פון גרויסע פּרייהייטס־העל־דען — מיראַבאָ, וואַשינגטאָן, פּריינקלין, קאַסציוסקאַ, א. א. וו., אין יעדען בוך, אפילו אין קאָר־ביכער; ער וואַלט געמאַכט, אַז אין יעדען אַלמאַנאַך, אויב ער וואַלט דאָס נאָר געקאַנט אויספיה־רען, זאָל דער מאַנאַט יולי געדרוקט ווערען מיט גאָלדענע בוכשטאַ־בען, כדי די וואונדערבאַרע רעוואָלוציע פון יולי זאל פאַרבלייבען פּריש אין זכרון. און ער האַפט, אַז יעדער אמת נאָבעלער מענש וועט פאַדערען, אַז די נעמען־ווערטער פּריינקי, לאַרד, קעניג, גראַף, יונקער א. א. וו., וועלען געדרוקט ווערען אין גרויסע אַנפאַנגס־בוכשטאַבען, כדי צו ווייזען די גרינגשעצונג פון זייער באַדייטונג. ווען דער געהיימראַט, דער רעפּרעזענטאַנט פון אינטעליגענטען קאָנסערוואַטיוזם, פרעגט פּלאַרהיימען, ווי ער און זיינע חברים, „איהר, וואָס איהר רופט זיך יונג דייטשלאַנד“, וועלען אויספיהרען

זייערע פלענער געגען דער עקזיסטירענדער געזעלשאַפט, ענטפערט
 ער נאָאָיוו: „דורך דעם, וואָס מיר וועלען אַלץ, וואָס אונז שטעהט
 אין וועג, באַשימפּען“. און ער זעצט פאַר, אַז אזוי האָט מען באַ-
 האַנדעלט געמעין אין די לעצטע יאָהרען פון זיין לעבען — אַ באַ-
 הויפטונג, וואָס אין דורכאויס פאַלש, — און ווי זיי וועלען, איצט,
 ווען זיי זיינען שוין די „פאַרטיי פון באַוועגונג“, און באַזיצען שוין
 די וויכטיגסטע צייטונגען, גרינדען אַ געהיימען און דאָך אָפענעם
 פאַרבאַנד, וואָס וועט זיך פאַרשפּרייטען איבער גאַנץ דייטשלאַנד און
 וועט רואינירען יעדען שרייבער וואָס דענקט ניט ווי זיי, און מאַכען
 זייערע אייגענע שרייבער אַ רעפּוטאַציע דורך אַן אומאויפהערליכען
 גענענזייטיגען לויב (1).

אין דער ווירקליכקייט אין עס גאַנץ אַנדערש געווען. די קאָ-
 ריקאַטור האָט דעם צווייזייטיגען חסרון, דאָס וואָס זי אין ניט
 עהנליך און ניט אַמוזירענד. מונדט האָט זיך שפּעטער אויף אַ
 געשיקטען אופן מיט איחם אָפּגערעכענט: ער האָט פאַרגע-
 שלאָגען, אַז מען זאָל אויפּהירען טיקים „מערכענדיכטונג“ קאַמע-
 דיעס אין בערלין.

(1) ל. טיק: געזאַמעלטע ווערק, ברעסלאו, 1866, ג. 1, ז. 79-88.

14

ראהעל, בעטינא, שאַרלאַמע סטיעגליץ.

די שילדערונג פון די פאַרהעלטנישען צווישען ליטעראַטור און פּאָליטיק, די געשיכטע פון די ליטעראַרישע פּאַסירונגען און די באַשרייבונג פון די כאַראַקטערס און אַרבייט פון די אַנגעזעהענסטע פּערזאָנען, וועלכע האָבען רעפּרעזענטירט דאָס יונגע ריימשלאַנג, דערצעהלען אונז ניט אַלעס פון דעם גייסט, און די פּסיכישע צו שטענדען פון דער צייט.

וואָס עס איז געטאָן געוואָרען, און וואָס ס'האַט פּאַסירט, איז דער אויסערליכער אַוסדרוק. אין ביכער, איז דער עפּעקט פון דער ערשטער וויכטיגקייט; דאָס וואָס דאַרטען ווערט געשילדערט מוז ביז אַ געוויסער מאָס זיין איבערטריבען, מוז געמאַכט ווערען בולט, זאָל זיין אַז נישט מעהר ווי צוליב דייטליכקייט. אום צו קריגען אַ בעגריעף פון דעם אינטעלעקטועלען לעבען, ווי ער איז געלעבט געוואָרען אין אַ געוויסער צייט־פּעריאָדע, מוזען מיר צוקומן אַזוי נאָהענט ווי מעגליך צו דעם לעבעדיגען, פיהלענדען אינדיווידואַם, און מיר טאַרען ניט פאַרנאַכלעסיגען צו צוגעבען צו דעם איינדרוק, וואָס מיר ערהאַלטען פון דעם בעאַבאַכטען פון די לייטענדע מענער פון דער צייט, אַ שטודיום פון זייערע טיפישע פּרויען.

דאַרטען, וואו ס'זיינען פאַראַן מעהר געפיהלען ווי טעטיגקייט, וואו ניט קוקענדיג אויף גרויס אַריגינאַליטעט, זיינען די שאַפּענדע, פאַרמירענדע כוחות צו שוואַך אינאַנצען אַפּצושטעלען דאָס ווערט פון דער פּערזענליכקייט, אַט דאַרטען איז עס וואו דער סמודענט

קומט אין דער נאָהענסטער בעריהרונג מיט דעם לעבנסקוואַל פון דער צייט. אַ בריעה פון אַ הויך־באַנאַכטע פרוי דערצעהלט אונז מעהר פון דער לבעדיגער מענשליכער פּערזאָן און איהרע אמתיע געפיהלען ווי אַ פּאַלימישע רעדע אָדער אַ טראַגעדיע.

קין איינע פון די ווינציגע גרויסע פרויען, וועלכע האָבען בעי־אַינפלוסט די געדאַנקען פון די מענער אין פאַרלוף פון דער פּע־ריאָדע, וועלכע מיר פאַרהאַנדלען יעצט, האָט ניט געשאַפּען קין קונסט־ווערק; קין איינע האָט אַפילו ניט געמאַכט אַ פאַרוו־דערצו. זיי האָבען ניט געשריבען קין ראַמאַנען אָדער אַפּהאַנד־לונגען. זייער אַינפלוס אין דער ליטעראַטור איז געווען אַן אַר־מיטלעבאַר פּערזענליכע, און זייער פּעהיגקייט צו באַוועגען די גייסטער פון די מענער, איז געווען אויגענשיינליך דערפאַר, וואָס עטוואָס פון דעם אינערליכסטען עסענץ פון דער צייט, איז געווען אויסגעדריקט אין זייערע פּערזענליכקייטען. זייערע נאַטורען זיינען געווען ניט־פּלאַסטיש, אויסווייכענד; די אויסערע שטריכען פון זייערע גייסטיגע לעבענס זיינען געווען צושוואַומען און ניט דייטליך; דאָס מאַכט שווער אָנצווייכענען זייערע כאַראַקטערס, דאָס מאַכט אַבער גרינגער צו פיהלען דעם פולס פון דער צייט אין זייערע רייד.

זיי העלפּען אונז צו קומען צום שלום, אַז דאָס וואָס האָט מעהר פון אַלעם בעאַיינפלוסט די לעבענס פון די נאָ־בעלסטע כאַראַקטערע פון דיזער פּעריאָדע, און וואָס לאָזט זיך פיהלען אין דעם ווידערשטאַנד וואָס זיי ווייזען אַרויס געגען דער פאַרהרונג פון דער מאַכט און טיראַניע פון טראַדיציע, איז דער געדאַנק, אַז דער איינציגער וועג, וואָס פאַסט פאַר אַ דענקענדער, פיהלענדער, מענשליכער פּערזאָן איז אונאַבּהענגיג און אונקאַנווענ־ציאָנעל אויסטייטשען דעם מענשליכען לעבען, די מענשליכע באַ־ציהונגען, פאַר זיך אַלײן, און זיך אויפפיהרען לויט זיינע אייגענע אויסטייטשונגען. דאָס איז ניט קין נייער געדאַנק; ער איז אַרייַן געבראַכט געוואָרען קין דייטשלאַנד דורך הערדערן, איז אָנגענומען געוואָרען פון אַלע פּרעדיגער פון דעם עוואַנגעליום פון נאַטור, אַריינגערעכענט היינען, וועלכער האָט געהאַט אַזאַ שטאַרקען אַיינפלוס אויף אייניגע פון די פיהרער פּוּנים יונגען־דייטשלאַנד.

ביי געמעינן איז אַט דער געראַנק געווען מעהר ענטוויקעלט און צוגעפאַסט צו אַלע פּערהעלטנישען פון לעבען.

אַ פאַרויכטיג שטודיום פון די כאַראַקטערע פון די מערקוויר דיגסטע פרויען פון דער צייט ווייזט, אַז דער אונטערערדישער, באַהאַלטענער סוד פון דער פּעריאָדע צווישען 1810 און 1838, וואָס עס האָט פאַסירט אין דער טיעפעניש אונטען, איז געווען דאָס, וואָס געטעם טעאַריע פון לעבען, האָט פונקט נאָך פונקט פאַרנו מען דעם אָרט פון דער טעאַריע פון דער קירכע, האָט באַהערשט אַלע מענער פון ערהאַבענע אינסטינקטען, מענער פון אמת־באַגאַב־טע גייסטער, פון דער צייט.

ראַהעל וואַרהאַנגען פאַר ענוּע, איז געווען, בלי שום ספק, די גרעסטע פרוי, וועלכע האָט געצויגען די אויפמערקזאַמ קייט פון דער אינטעלעקטועלער דייטשלאַנד אין די דרייסיגער און פּעריאָדע יאהרען. זי איז געשטאַרבען אין מערץ 1838, און אין 1835 האָט איהר מאַן פאַרעפּענטליכט די דריי בענד פון איהרע אויסגעקליבענע בריעף און טאַג־ביכער, וועלכע האָבען באַקאַנט גע־מאַכט דאָס גרויסע לעזענדע פּובליקום וואָס פאַר אַ סאַרט פרוי זי איז געווען. די דאָזיגע אויסגאַבע איז נאָכגעפּאַלגט געוואָרען פון פיעלע אַנדערע, אין וועלכע זי איז געווען די הויפט טעמאַ.

אַ פיעל ווינציגער גרויסע פרוי, נאָר מיט פיעל מעהר טאַלאַנט זוי ראַהעל, איז געווען בעטינא פאַן אַרניס, וועלכע האָט אין יאהר 1835, פאַרעפּענטליכט „געטהעיס בריפּוועקסעל מיט איינעם קינדע“ (געטהעיס קאַרעספּאַנדענץ מיט אַ קינד), אַ ווערק וועלכע האָט געמאַכט אַ גרויסע סענסאַציע און וועלכע מען האָט זעהר גוט אויפגענומען.

ראַהעל'ס נאָמען האָט זיך דערהאַלטען צוליעב דעם שטילען, שטאַר־קען איינפלוס, וואָס זי האָט אויסגעאיבט, פאַר אַ צייט פון פילע יאהר־דען; בעטינא'ס נאָמען שיינט מיט דעם גלאַנץ פון איהר ברילי־אַנטענעס טאַלאַנט און גלענצענדען ווייץ; די דריטע פרוי, וועלכע האָט געמאַכט אַ שטאַרקען איינדרוק אויף די מענער און פרויען פו זיענער צייט, ווערט דערמאַנט צוליעב איין טהאַט, — איהר זעלבסט־מאָרד. די פרוי איז געווען שאַרלאַטאַ סטיעגליץ, וועלכע איז באַזאַנגען זעלבסט־מאָרד אין דעצעמבער 1834, און וועמעס

ביאָראַפיע, טאַגביכער און בריעף זיינען פאַרעפענטליכט געוואָרען דורך טעאָדאָר מונדט אין יאָהר 1835. זי איז גלייך גע-
וואָרען אַז אַביעקט פון שטודיום און לויבגעזאַנגען ביי דער נייער
שוהלע. גוסטאַוו קוהנע, בעוונדערס, האָט אָנגעשריבען אַ וואונדער-
באַרע אָבהאַנדלונג וועגען איהר. ס'איז געווען א י ה ר טודט.
זוי מיר האָבען שוין באַמערקט, וואָס האָט בעאַיינפלוסט גוצקאַוו'ס
„וואָלף“.

דאהעל אַנטאַניאַ פרידריך וואָרנהאַנען (איהר פאַמיליען-נאַמען
איז פריהער געווען לעווין, שפעטער ראַבערט) איז געבוירען געוואָרן
אין בערלין אין יאָהר 1771. עס ווייזט אויס פון דעם, אַז זי דאַרף
בעלאַנגען צו אַ נאַנץ אַנדערע עפאַכע ווי די פון דער יולירעוואָד-
לוציע; נאָר עס איז ניט געווען פריהער, ווי נאָך איהר טויט.
אַז זי איז געוואָרען אַן עפענטליכע פערזאָן און האָט זיך פאַרבונדען
דורך איהר געשריבענעם וואָרט מיט'ן ליטעראַרישען פובליקום. זי
איז געווען איינע פון די זעלטענע באַשעפענישען, וועמענס אונער-
שעפליכע שטאַרקייט און פרישקייט פון געדאַנק ערלויבט זיי צו
פאַרשטעהן יעדער זאַך און יערען איינעם, צו סימפּאַטיזירען מיט
פאַרשידענאַרטיגע פערזאָנען און טענדענצען, צו דורכדרינגען ביז
דעם וואָרצל פון יעדער זאַך און וועמעס ברייטע און אונערמיד-
ליכע סימפּאַטיעס געוויינען פאַר זיי די ליכע און פאַרגעטערונג
פון די איידעלסטע פון זייער צייט, סיי יונג סיי אַלט. דאהעל
האַט באַקומען פון גוצקאַוו'ען דעמוזעלבען כבוד, וואָס זי האָט גע-
קראָגען פון שעללינג און פרידריך שלעגעל, פון שלעיערמאַכער און
ווילהעלט פאַן הגמבאַלדט. זי האָט זיך אַרויסגעוויזען פאַר אַ באַ-
גייסטערטער פאַטריאַטיקע אין דער צייט פון דעם קאַמף פאַר באַ-
פרייאונג, האַבענדיג די אויפזיכט איבער שפיטעלער אין בערלין
און פראַג; זי איז געהאַרט געוואָרען פון הענריך היינע, וועלכער
האַט איהר געווידמעט די ליריק אינטערמעצאַ אין דאָס „בוך דער
ליעדער“, ווען זי איז געווען פופציג יאָהר אַלט. זי, וועלכע איז
געווען אינטיים מיט די גרויסע מענער פון דעם אַנפאַנג פון יאָהר-
הונדערט, דעם פרינץ דע ליז, פּיכטע, פרינץ לואי פערדינאַנד,
פושע און פיעלע אַנדערע, האָט איבערראַשט יעדען איינעם מיט
איהר ענטוויאַסטישען אַפשאַצען פון וויקטאָר הוינאַס „לע אַריעני“

טאָל, און די שריפטען פון די סענסימאניטען. עס איז דאָ עט וואָס גרויסעס אין זאָ לעבען, ווי אונדראַמאַטיש ער זאָל ניט זיין. דאָס לאַנגע צעטעל פון די אזוי פיעל פאַרשיידענאַרטיגע פער זענליכקייטען, וועלכע האָבען זי פריינדשאַפּטליך פאַרעהרט. ניט אונז אַ באַגריעף פון דער פיעלזייטיגקייט פון איהר כאַראַקטער. עס איז דאָ טיעפענישען אין איהר נאַטור, וועלכע איבער ראַשען אונז, און אונבאַשטימקייטען, וועלכע דער מאַדערנער גייסט קען ניט באַגרייפן. דער כּשוף פון איהר נאַטור לינגט אין דעם אַרויסגערעדטען וואָרט, אין דעם מאַמענטאַלען אַינדרוק, און אין דעם פאַסיגען אויסדרוק; אזוי אַז ס'איז נישט לייכט עס צוזאָ מענשמעלען. אַ שטאַרקער אַיינפלוס שמראַהלט אַרויס פון איהר. דאָר איז איהר אמת לעבען געווען פאַרטיעפט אין זיך אַליין; זי איז געווען אַ פרוי פון דייטליכע אַריסטאָקראַטישע אינסטיטוטען און סענטימענטען, דאָר אזוי נוטהערציג, אַז איהרע סימפּאַטיעס האָבען זיך צייטנעשפּרייט ווייט און ברייט.

אַ טאַכטער פון אַ רייכען אירישען סוחר, אַלס זעהר איינפאַכע מיידעל, אַהן וועלכען ס'איז באַשטימטען טאַלאַנט, איז זי אויפֿ געצויגען געוואָרען אין איהר פאַטערס הויז אין בערלין אין אַ צייט ווען די אירען האָבען ניט געהאַט קיינע בירגער־רעכט. ווען זי איז אַלט געוואָרען פינף־און־צוואַנציג יאָהר, איז זי שוין געוואָרען אַן אַיינפלוס־רייכער מיטגליעד פון דער בעסטער געזעלשאַפּט פון הויפטשטאָדט, און פון דרייסיג יאָהר ביז איהר טויט, איז איהר הויז געווען דער אינטעלעקטועלער צענטער פון בערלין, און איינער פון די אינטעלעקטועלע צענטערס פון גאַנץ דייטשלאַנד.

איהר גרויס צוציהונגס־קראַפּט איז געווען איהר פאַלשמענדיגע אַריגינאַליטעט און דאָס וואָס זי איז געווען ניט קאַנווענציאָנעל. אַלע מענשליכע באַשעפענישען לייעבען און ווילען זעהן זיך אָפּגע־שפיגעלט אין דעם גייסט פון אַ גרעסערער מעשליכער באַשעפּער־ניש, אַלע דורשמען נאָד סימפּאַטיע, אַלע ווילען מען זאָל זיי פאַר־שטעהן. אַלע וועלכע זיינען צוגעקומען נאָהענט צו ראַהעל — פּרינצען און נאָבעל־לייט, דיפּלאַמאַטען און פּילאָזאָפּען, פאַעמען און וויסענשאַפּטס־לייטע — האָבען געפּיהלט אינסטינקטיוו, אַז די יונגע מיידעל, מיט דער אירדעלער, גראַציעזער פיגור, מיט די שעהנע

גליעדער, מיט די געדיכטע כוואליעדיגע האָר, וועלכע האָבען אַרומ גערינגעלט איהר פנים, וואָס האָט געהאַט אַן אויסדרוק פון ליי דען, מיט אַ טיעפען און פעסטען בליק און איהרע טונקעלע אוי גען, איז געווען ווירדיג זייער צוטרויען, און דאָס צוליעב דער איינ ציגער אָבער גענוגענדער אורזאכע, וואָס זי איז געווען פריי פון אַלע פאַראורטיילען.

זי האָט זיך מיט פאַרגעניגען געהאַרט מיט אַ ליבליכער קור טיזאַנקע, ווי פאַלינע ווייס, די פריינדין פון פרינץ לואיס פער דינאַנד; זי איז דער בויס־פריינד פון איהר, פון איהר צינישען מאַן און פון דעם פרינץ איהר געליעבטען. זי האָט אַן אמתן רעספעקט פאַר אַ רעאַקציאָנערען סענסואַליסט ווי פרידריך געני, זי באַגריסט איהם וואָרעם, ווען איז דער עלטער פון זעכציג יאָהר געווינט ער די לייעבע פון פעני עלסלער. זי זעהט אין איהם דעם אויסגעצייכענטען פראָזע שרייבער און פאַליטיקער, וועלכער איז געווען פון נאַציאָנאַלער וויכטיגקייט אין אַ קריטישען מאַמענט. די מענשען זיינען געווען פאַר איהר, זיין דעם זין פון געטהע, פראָדוק טען פון נאַטור.

דאָס וואָס זי, מיט איהר שטרענגער פערזענליכער מאַראַל־ טעט און ליבעראַלע טענדענצען, איז געווען פעהיג זיך צו דער הויבען צו אַזאַ הויך פון פרייהייט פון פאַראורטיילען און ערווער בען פאַר זיך אַזאַ ברייטען האַריוואַנט, איז הויפטזעכליך צו פאַר דאַנקען, וואָס זי איז געבוירען געוואָרען אין אַ מין בית־המקדש, אויסערהאַלב דער געזעלשאַפט, אין אַ הויז פון אַ רייכען בערלינער אידען.

אין דעם אונטאַלעראַנטען, פאַרמאָליסטישען אַלטען פרייסען, זיינען פאַר אייניגע יאָהרהונדערטע, די פרעמדע, פעראַכטעטע, קרום־נעזיגע פראַצענטניקעס געזעסען הינטער זייערע צאָהל־טיש לעך, אַהן וועלכען ס'איז אַנדער געדאַנק אויסער געלד, — קלייבענ דיג אַ טאַלער צו אַ טאַלער, אַיינקויפּענדיג וועקסלען, און אויס לייגענדיג געלד אפילו צו פרינצען. ניט קוקענדיג אויף זייער נאַכ צען רייכטהום זיינען זיי געווען אונוויסענדיג, אַרטאָדאָקסיש און אַבערגלויביש; נאָר פאַר דער צייט פון דער אויפֿקלערונגס־פּע ריאַדע האָט דער אַיינפֿלוס פון משה מענדעלסאָן זיי אינגאַנצען

אויפגעוועקט. זייער פרומקייט האָט זיך פאַרוואַנדעלט אין אַ נאָר-בעלען ראַציאָנאַליזם, און זיי האָבען גוט פאַרשטאַנען די בעדייטונג פון וויסענשאַפט און קולטור. צום סוף פון אַכצענטען יאָהר-הונדערט האָבען זיי געגעבען זייערע זיהן אַ פּאָלשטענדיג נייע ער-ציהונג, און די געזעלשאַפט האָט אָנגעהויבען צו באַטראַכטען די זיהן אַלס מענשען וועמען עס קומט באַלוינונג פאַר די שלעכטס, וואָס מען האָט זיי געטאָן.

עס איז געווען אין דעם דור פון די זיהן, ווען די אידישע היי-ער האָבען אויפגעפּענט זייערע לאַנג פאַרמאַכטע טירען, און האָט בען ענטפּלעקט אַזוינס, וואָס האָט אין קיין זאך ניט דערמאַנט די ענגע הייזער פון דעם דייטשען מיטעל-קלאַס — ברייטע הדרים, מיט רייכע אַריענטאַלישע קאַוויאַרען און פאַרהאַנגען; דאָ און דאָרטען אַ טייערע קונסט-בילד, וועלכע איז אָנגעקומען צום פּאָד-טער אַדער צום זיידען דורך אַ פּרינץ, וואָס האָט זיך געפונען אין אַ געלד פאַרלענעהייט; אויף די עס-טישען גאַלד און זילבער, דאָס שעחנסטע קריסטאַל פּינקלענדיג איבער, מיט קרוזשעווע-בעצירטע, לייזענט, די בעסטע פליישען און די זעלטענסטע וויינען. די בעל-הבית'טע פון הויז און איהרע טעכטער האָבען ערהאַלטען אַ העכערע און פּיינערע בילדונג ווי אַנדערע פון זייער שטאַנד; זיי זיינען געווען ערנסט פאַראינטערעסירט אין טהעאָלאָגיע, פּילאָזאָפּיע און מוזיק; זיי האָבען זיך שנעל ענטוויקעלט אונטער דעם אַיינפלוס פון דער געמישטער געזעלשאַפט, וועלכע פּונען קומען צו גאַסט אין זייערע הייזער.

וואָרים דאָ, ווי אויף אַ נייטראַלען באַדען, פלענען זיך באַגע-גענען אַלע, וועמען די געזעלשאַפט האָט געוויינטליך אָפּגעזונדערט, מיטגלידער פון פאַרשיידענע שטאַנדען און קאַסטען, און פּיעלע, וועמען זי האָט אינגאַנצען אויסגעשלאָסען; דייטשע און פּרעמדע אַקטריסעס זיינען נישט געווען ערלויבט אַריינצוגעהן צו קיין אַנדער הויז פון דעם מיטעל-קלאַס אין בערלין; דאָ, האָט מען זיי אויפגענומען אויף דעם זעלבען אופן ווי אַנדערע געסט. די פּרינצען פלענען ניט באַזוכען קיין אַנדער הויז פון דעם מיטעל-קלאַס, אויב גיט צוליעב אַנדערע אורזאָכען, איז דערפאַר, ווייל די געזעלשאַפט, וועלכע זיי פלענען באַגעגענען, פלעגט זיי לאַנגוויילען. צי דיזען

הייזער פלעגן זיי קומען, צוגעצויגען פון דעם לייכטען טאן און ווייץ פון די פרויען. עס איז געווען א ראפינירטע באהעמע. עס איז געווען די ערשטע ענטוויקלונג פון דעם קאסמאפאליטישען גייסט אין דעם בערלין פון דעם אלטען פרייסען.

אין אט די קרייזען האט זיך ראהעל ערצויגען, און זיך פריה אויסגעצייכענט דורך איהר פריינדשאפט צו דעם פרינץ לואיס פערדינאנד, דער העלד פון דעם יונגען דור פון יענער צייט, דער זעהן פון פרידריך דעם גרויסענס יונגסטען ברודער. ער איז געווען פון דעם זעלבען עלטער וואס ראהעל, א קאוואליער, ארטיסטיש, פריי אין זיין אויפפיהרונג, בראו ביו אונבארעכענטקייט, אן ערשט-קלאסיגער מוזיקאנט און אן ערשט-קלאסיגער קאוואלעריע גענעראל. געמעה באשרייבט איהם אין זיין בוך וועגען דער שלאכט פון 1798. זוי אלע פרינצען פון יענער צייט איז ער ערצויגען געווארען פראנץ ציוויש, אזוי ווייט (ווי מיר ווייסען דאס פון איינע פון זיינע גע-דרוקטע בריווע) דאס ער האט ניט געקענט אויסלייגען דייטש ריכטיג; פונדעסטוועגען איז ער געווען א הייסער פינד פון נאך-פאלעא, און שטענדיג געגלוסט צו פארמעסטען זיינע סאלדאטען געגען די סאלדאטען פוים גרויסען אימפעראטאר. ווי דער פרינץ פון האמבורג אין זיין צייט, האט ער ניט געוואלט פאלגען א בא-פעהל זיך צוריקציהען, און זייענדיג אויפגעקאכט פון דער מפלה געבען זאפאלפעלד, האט ער זיך ענטזאגט צו אנטלויפען, זיך ענט-זאגט צו אונטערנעבען, און איז צושניטען געווארען פון די פראנץ-צווישע הווארען. ער פלעגט פארטרוען זיינע ווילדע ריזיקאלישע ליעבעס אונטערנעמונגען צו ראהעל; און האט געפונען טרייסט, ווען ער האט געליטען צוליעב דעם בעטרוג פון א פאלשע דאמען-ליעבע, אין די שטילע ערנסטע געשפרעכען מיט זיין שוועסטער-ליבער פריינדין.

נאר ראהעל איז ניט שטענדיג געווען אין א צושטאנד צו טרייסט מען אנדערע. אין איהרע יונגע יאהרען האט זי זיך אליין גענויטיגט אין טרייסט. פון דער נאטור איז זי געווען פון אן אויפגערעגטען, נערוועזישען טעמפעראמענט, אלס קינד האט מען איהר מיט שווע-רינקייטען איינגעהאלטען ביים לעבען: „זאל די לופט ווערען צו געדיכט אדער צו שימער, צו ווארעם אדער צו קאלט, און איד ווער

שוין באַלד קראַנק. די קלענסטע אויפרעגונג האָט נאָך אַן ער גערע ווירקונג. איר קען זיך ניט פאַרשמעלען קיינעם ווער עס איז מעהר עמפינדליך.“ כמעט אין אַלע איהרע בריעף געפינען מיר באַלד נאָך דעם דאָטום אַ דעמאַלע באַשרייבונג פון וועטער און טעמפּעראַטור: „פרייטאָג, דעם 14טען מערץ, 1828 — אַ גרויער טאָג, מיט אַ דרום־מערב ווינד, נאַס, דאָך ווי פריהלינג, אַבוואָהל ניט גינסטיג פאַר אַ שפאַציער. טייבעלעך פליהען. יעדע דגע ערשיינט אין הימעל אַ בלויער פענסטער; אין דעם יעצטיגען מאָד מענט שטראַהלען אַרויס זונען־ליכט פון איינע פון זיי.“ „23טער מערץ, 1829 — די זון האָט זיך דורכגעשלאָגען דורך די וואַלקענס און זי שיינט העל; אַ שטאַרקער, קאַלטער, אַהן צווייפּעל צפון־מזרח ווינד; אונמעגליך צו געהן צו טהיערנאַרטען, וואו סײַזי נאָך דאָ אייז און סײַזי קאַלט ווי אין אַ קעלער.“ „17טער אַפּריל, 1830 — מיטאַג־צייט; אַ פריהלינג וועטער נאָך אַ רעגען; די בויער ווע דען גרין. פאַר מיר איז דאָס די בעסטע צייט פון יאָהר — ניטאָ קיין פליען, ניטאָ קיין מאַסקיטען און קיין היץ. פריהלינג קומט ברענגענדיג צו אונז טויזענדער עראינערונגען, און טויזענדער האַפּט־נונגען, וועלכע קענען קיינמאַל ניט פאַרווירקליכט ווערען, נאָר וועלכע זיינען דאָך אַ נויטווענדיגקייט פאַר אונז.“

אַזוי נאַטורען פאַרדיענען און ערוועקען אַזוי פיעל מיטלייד ווי פאַרגעטערונג. איהר פריינד וו. פאַן בורגסדאָרף, שרייבט צו איהר: „ווען איר האָב איר דערזעהן צום ערשטען מאַהל, האָב איר באַלד אַ טראַכט געטאַן, אַז איהר זיינט אויפגעצויגען געוואָרען דורך גרויסע ליידען.“ דאָס איז געווען ריכטיג; זי האָט געהאַט אַ שוואַך־צען קערפער, אַ מעלאַנכאָלישע יוגענד, אַ שטרענגען פאַטער, און האָט זעהר פריה געליטען ערנידערונג. איהר אידישע אָפּשטאַמונג איז געווען פאַר איהר די אורזאַכע פון פיעל אומגליק—עס האָט באַמת נאָר ניט געפאַסט פאַר איהר דאָס אַזוי אויפצופאַסען; זי האָט עס אָנג־גערופען אַ שווערד וואָס איז אַריינגעשטאַכען געוואָרען אין איהר האַרצען אין דער רגע, ווען זי איז געבוירען געוואָרן. קיין איין פאָרדיט פון איהר גאַנצער נאַטור האָט זי ניט פאַרבונדען מיט דער רע־ליגייעזע געזעלשאַפט צו וועלכע זי האָט געהערט לויט איהר געבורט. די עראינערונגען פון פאַנאַטיזם, און פון דער פאַנאַטישער פיינד־

שאַפט וואָס מען האָט אַרויסגעוויזען צו איהר אין נאָך געווען פּריש. נאָך אין 1756 האָט די אידישע געמיינדע אין בערלין אויס־געוויזען אַ קינד פון דער שטאָדט, דערפאַר וואָס עס האָט אַוועק־געטראָגען אַ בוך צו אַ קריסט. פון דער אַנדער זייט האָט אַפילו משה מענדעלזאָהן זיך ניט געקענט ווייזען אין גאָס מיט זיינע קינדער און מען זאָל אויף זיי ניט וואַרפען קיין שטיינער.

מיט דער גאַנצער מאַכט פון זיין אינטעלעקט און ווילען, האָט ראהעליס פאַטער געזוכט בייצוקומען די אונגאַבענגיגקייט פון דעם קראַנקען קינד'ס כאַראַקטער, און בלויז איהר אויסערגעווענהליכע עלאַסטיציטעט און שטאַרקייט פון גייסט האָט איהר ערלויבט אַיני־צוהאַלטען איהר אַריגינאַליטעט. ווען זי איז נאָך געווען יונג, האָט זי געפיהלט אַז זי האָט שוין געליטען אַזוי פיעל דאָס קיין זאָר איז אין איהר ניט איבערגעלאָזען געוואָרען צו בויגען אַדער צו ברעכען.

ס'איז געווען אונפאַרמיידליך דאָס אַ פרוי מיט אַזאַ ליידענדיג־שאַפטליכען כאַראַקטער, זאָל ליעבען ליידענשאַפטליך און זאָל ליי־דען יסורים דורך איהר ליעבע. און זי האָט ניט אויסגעמידען איהר שיקזאַל. צוויי מאָל, ווען זי האָט געליעבט זעהר הייס, האָט זי געפיהלט ווי מען וואַלט איהר געשטאַכען מיט אַ מערדער'ס אַ מעדער און איהר איבערגעלאָזען צו לעבען מיט דעם מעסער אין איהר וואונד.

אין דער עלטער פון פיער־און־צוואַנציג יאָהר, האָט זי זיך שטאַרק צוגעבונדען צו דעם גראַף קאַרל פאַן פינקענשטיין, דער זוהן פון אַ פריישישען מיניסטער, אַ מאַן פיעל יונגער פון איהר. זיי זיינען פאַרלאָבט געוואָרען און ראהעל האָט אַייניגע יאָהר נע־לעבט בלויז פאַר איהר ליעבע. פינקענשטיין איז געווען אַ גוטער מאַן, שטאַרק פאַרליעבט, און ערנסט איהר איבערגעבען, נאָר מיט אַ שוואַכען כאַראַקטער. ער האָט איהר דערצעהלט, וואָס ער האָט אויסצושטעהן פון זיין פאַמיליע, וועמענס שטאַלץ עס האָט רע־וואַלטירט געגען זיין פאַרבינדונג מיט אַ פערזאָן פון אַ ניערריגערן שטאַנד, און וועלכע האָט געזוכט אויף איהם צו ווירקען ער זאָל איהר אויפגעבען. ראהעליס שטאַלץ איז טיעף פאַרוואונדעט גע־וואָרען און זי האָט איהם צוריקגעגעבען זיין וואָרט. זייענדיג סיי

אין כאראקטער און סיי אין אינטעלעקט פיעל העכער פון איהם. האָט זי זעהר גרינג געקענט בייקומען זיינע פאראורטיילען, אויב זי וואָלט נאָר עס געוואָלט טאָן, נאָ ראַנשטאָט דעם האָט זי איהם באַלד פריי געלאָזען, און ער איז געווען גענוג שוועכלינג, אַבוואַהל ער איז געווען צו איהר צוגעבונדען, צו צונעהמען די פרייהייט וואָס זי האָט איהם פאַרגעשלאָגען. זי האָט קינמאָל ניט פאַרגעסען איהר ערשטע גרויסע ערנידערונג.

דריי יאָהר זיינען אַריבער, און זי איז ווידער געוואָרען פאַר ליבעט, דיזען מאָל ליידענשאַפטליך, מיט איהר גאַנצער נשמה און געפיהלען, און איהר ליבע און איהר אָפגעענטפערט געוואָרען. איהר צווייטע פאַרלאָבונג איז געווען מיט דאָן ראַפאָעל אורקין איזשא, אַן אויסגעוועהנליך אַנציהענדער יונגער אַטאַשע פון דער ספּאַנישער געזאַנדשאַפט אין בערלין. די פערלאָבונג האָט גע- דויערט אַ יאָהר. זי זיינען ליידענשאַפטליך געווען צוגעבונדען איינער צום צווייטען, נאָר זייערע כאַראַקטערע זיינען געווען פאַר שיידען, ער איז געווען ענטשיידען נידעריגער פון איהר. ער האָט איהר געמאַטערט און באַליידיגט מיט זיין אַייפערזוכט אַזוי ווייט, אַז אום אַנצוהאַלטען איהר זעלבסט-ווירדע האָט זי זיך געשיידען פון איהם; זי האָט עס אַבער געטאָן מיט אַ געפיהל פון אַ צור דריקענדע, ווילד-מאַכענדע פאַרצווייפלונג, אַ געפיהל פון אינוואַמ- קייט, אַ געפיהל פון ווערען איבערגעלאָזען צו דער קעלט פון דרוי- סען אַהן שוין, אַהן וועלכען זי מיט איהר פרויען-האַרץ האָט ניט געקענט אויסקומען.

נאָר דעם ווי פינקענשטיין האָט איהר פאַרלאָזען, האָט מען פאַרגעשלאָגען, אַז זיי זאלען מאַכען „אַ געזעצליכע חתונה“. איהר ענטפער איז געווען: „איד קען ניט חתונה האָבען, וואָרום איד קען ניט זאָגען ליגען. שטעל זיך ניט פאַר אַז איד בין צו שטאַלץ פאַר דעם; איד קען דאָס ניט טאָן אַקוראַט ווי איד קען ניט שפיעלען אויף דער פלייט... ער טאָר ניט האָבען קיין פאַר- אורטיילען, אַנדערש וועל איד ניט קענען אויסהאַלטען... און ער טאָר ניט זיין נאַריש און צווינגען מיר צו זאָגען ליגען און פרע- טענדירען אַז איד פאַרגעטער איהם. איד וויל זיין אימשטאַנד צו זאָגען אַלעס וואָס איד וויל“.

א לאַנגע צייט זיינען די פאַרלאַנגען פון איהר האַרץ ניט געווען פאַלשטענדיג באַפרייעדיגט, און זי האָט זיך איבערגעגעבען מיט וואָס רימקייט צו אינטעלעקטולער אַרבייט. עס איז געווען אַ גרויסע שמעץ רונג פאַר איהר וואָס זי האָט ערוואַרבען אַזוי ווינציג וויסענשאַפט. זי אַליין האָט גערעדט וועגען איהר גרויס אונוויסענהייט. זי איז געווען, זעלבסטפערשטענדליך זעהר ווייט פון צו זיין אומוויסענדיג, נאָר דאָס איז זיכער, זי האָט קיין מאָל ניט ערוואַרבען קיין אמת'ן בעגריפֿע וועגען דעם, וואָס וויסענשאַפט בעדייטעט, און האָט קיינמאָל ניט געטראַכט קיין וויסענשאַפטליכען געדאַנק.

זי האָט פון דער אידישער דאָגמאַ געוואוסט פונקט אַזוי ווייט ציג ווי פון געשיכטע אָדער געאָגראַפיע. זי דערצעהלט, אַז זי איז אויפגעוואקסען ווי אַ בוים אין וואַלד און עס איז געווען אונמעגליך פאַר איהר צו לערנען רעליגיעז ווי וועלכע אַנדערע זאָך. אַזוי האָט זי זיך געשאַפען אַן אייגענע רעליגיעז, און ווי קאַרל היילענבראַנד באַמערקט ריכטיג, האָט זי פיעל עהנליכקייט צו שאַפענדיג הייערס לעהרע; איהרע געדאַנקען פון אַ ווילען אין דער נאַטור, פון אונגליק אין דער וועלט, פון רחמנות אַלס דער איינציגער קוואַל פון מאַראַליטעט, זיינען עהנליך צו זיינע. זי איז געווען אַ גרויסע פאַרעהרערין און שעצערין פון אַנגעלום סילעזיאַוס און סעינטימאַרטין; ווי געטהע, איז זי געווען אַ הייסע פאַנטהעאיסטקע. זי קאַפירט דעם דייטשען מיסטיקערס שורות.

„אַלע טוגענדען זיינען איון טוגענד.“

שאַ, אַלע טוגענדען זיינען אָהן אונטערשייד.

ווילסט דו דען נאָמען הערען? זי הייסט גערעכטיגקייט.“

און אונטער דיזע שורות שרייבט זי:

„ווייל זי איז אמת. איינפאַכהייט, אונפאַרטייליכקייט,

זעלבסטלאַזיגקייט, אויסטיילונג פיר אַלע.“

זי האָט געזעהן יעדער זאָך אין איהר איינהייט און גאַנצקייט. זי האָט געהאַט עטוואָס פון דער דאָרפישער פריסטערין אין איהר נאַטור. עס איז אַ שאַד וואָס איהרע ווערטער, אַבערונדערט פון איהר פערזענליכקייט, אַזוי ווי מיר האַבען זיי, זיינען אַפּט דונקעלע, נביאות'דיגע אויסשפּרוכען.

זי איז געווען, דערצעהלט קאַרל היילעבראַנד, פול מיט פאַרענדיג

כונג צו די שולדיגע, מיט סימפאטיע צו די בעלידיגטע און נידע-
ריגע, מיט רחמנות צו די אַרימע; די איינציגע זאָר וואָס זי האָט
פּעראַכטעט איז די קאַרעקטע מיטעלמעסיגקייט, און איהר פאַר-
אַכטונג האָט זי געוויזען אַפען, אַפילו ווען זי האָט זיך דורך דעם
געמאַכט שונאים.

די צייט איז גענאַנגען און זי איז אויסגעוואקסען אַן אַלטע
מויד; נאָר די יאָהרען האַבען קיין ענדערונג ניט געמאַכט אין
איהר אויסזעהן און ניט קלענער געמאַכט איהר וואונדערבאַרע
קראַפט. אין פאַרלוף פון צעהן יאָהר האָט זי אָנגעפיהרט אַ צאָר-
טע קאַרעספּאַנדענץ. מיט איהר צוקונפטיגען מאַן וואַרנהאַנגען פאַן
ענוע. ער איז געווען מיט פּערצעהן יאָהר יונגער פון איהר. צוערשט
איז ער געווען אַ בראַווער אַפיצער, שפּעטער אַ קלוגער דיפּלאַמאַט,
און צום לעצט זי אויסגעצייכענטער אַגרעסיווער שרייבער; ער
האַט זיך פריהער געמוזט אויסצייכענען אין קריעג און פריעדען
אידער ער האָט געקענט ערשיינען אַלס איהר חתן און מען זאָל
איהם ניט אינגאַנצען פאַרזעהן. זי האָט איהם געהייראַט, ווען זי
איז אַלט געווען צוויי-און-פּערציג יאָהר, און האָט געהאַט אַ פּאַל-
שטענדיג גליקליכען לעבען פאַר אַ צייט פון ניינצען יאָהר.

ראהל האָט זיך ערוואַרבען איהר ליטעראַרישע אויסצייכנונג
דורך דעם פאַקט, וואָס זי איז געווען די ערשטע אין די ליטעראַ-
רישע קרייזען פון בערלין צו באַגרייפּען און פּראַקלאַמירען געטעהעס
אַמתיע גרויסקייט. אַ לאַנגע צייט אידער מען איז געקומען צו אַ
באַשטימטען שלום איבער דער וויכטיגער פּראַגע אין דער דייטשער
קולטור, האָט ראהעל, פּאַלשטענדיג איבערצייגט אין דער גרויסקייט
פון געטעהעס געניע, פּאַלשטענדיג אונטער דעם אַינדרוק פון זיין
קראַפט, פּראַקלאַמירט צו אַלעמען מיט וועמען זי איז געקומען
אין באַריהרונג, אַז דעם דאָזיגען מאַן קען מען ני טפּאַרגלייכען מיט
אַנדערע מענער; אַז ער שטעהט איינער אַליין — דער ערהאַבענ-
סטער אינטעלעקט, דער קליגסטער בעל-עצה און שופּט אין אַלע
זאַכען פון דעם לעבען. דאָס איז געווען אין דער צייט, ווען געטעהע,
אַלס שרייבער, איז געווען בלוז איינער פון עולם, און ווען אַנדערע
זיינען באַטראַכט געוואָרען פיעל העכער פון איהם. אַ לאַנגע צייט
אידער די קריטיק פון די ברידער שלעגעל האַבען פּעסטיגעשטעלט

זיין פאזיציע אויסער יעדען צווייפעל, האָט ראהעל אַרײַנגעפיהרט דעם קולט פון דעם גרויסען, ניט באַגריפענעם, און פאַלש־פאַרשטאַנענעם זשעניע אין איהר קרײַז פון בערלין, האָט איבעראַל פּראַפּט לאַמירט די שבחים פֿון זיין אַלץ־באַליכטערדען וואָרט, און ער קלערט זיין נאַמען אַלס אַ הייליגען.

אין דעם יאָהר 1795, ווען זי איז נאָך אַלט געווען פיעראַונד צוואַנציג יאָהר, האָט זי געהאַט דעם גליק צו באַגעגענען איהם אין טעפּליץ. מיר געפינען אויס פון אַ בריעף פון דוד ווייט צו ראהעל, וואָס געטהע האָט געזאָגט וועגען איהר: „יא, זי איז איצט אַ מיר דעל פון אַ וואונדערבאַרען אינטעלעקט, אַ מירדעל, וועלכע דענקט שטענדיג — און וואָס אַנבעלאַנגט פיהלען — וואו קען מען נאָך געפינען איהר גלייכען? מיר זיינען שטענדיג געווען צוואַמען, און מיר זיינען געווען אין די פריינדליכסטע, אינטימסטע באַציר הונגען.“ צו פּראַנץ האַרן, האָט געטהע געזאָגט: „זי איז אַ מיר דעל מיט אַ ליעבענד האַרץ; זי פיהלט אַלעס זעהר שטאַרק און ראָד דריקט זי זיך אויס זעהר אירדעל — מיר פאַרגעטערן איהר אַריגינאַליטעט און זיינען פאַרכשוּפֿט פון איהר פריינדליכקייט...“ ווען מען האָט עס דערצעהלט ראהעל, האָט זי געשריבען:

„ווי אַזוי קען ער וויסען, אַז איד האָב געפיהלען? קיינמאַל אין מיין לעבען איז מיר אַזוי שווער ניט געווען צו ווייזען זיך אַזוי ווי איד בין. נאָר פאַרוואָס זאָל איד אַזוי שרייבען? — ער איז געטהע און וואָס ער פיהלט און זאָגט איז אמת. איד גלויבט וואָס ער זאָגט מיר... ווען דו וועסט איהם זעהען, האַרן, גיב איהם אַפ אַ גערום פֿון איינער, וואָס האָט איהם שטענדיג פאַרגעטערט, זיך צו איהם געבוקט, אפילו ווען קיין אַנדער האָט איהם ניט געלויבט. פאַרשטאַנען און געשעצט. און אויב ער וואונדערט זיך, וואָס אַ געלאַסענע יונגע פרוי שיקט איהם אַזאַ גערום, גיב איהם צו פאַרשטעהן, אַז איהר גרויס עהרעפֿורכט פאַר איהם האַלט איהר צוריק, זי זאָל איהם דערצעהלען ווי זי פאַרגעטערט איהם. דערצעהל איהם, אַז דאָס איז ניט קיין אַנשטעל, נאָר אַז אמת צאָרט געפיהל. סײַז ניט מיין שולד ווען אַנדערע מאַכען אַז אַנשטעל פון דעם, וואָס אין מיין פאַל איז אַ סעריאָזנער ערנסט. בין איד גערעכט? — יא, יא! איד פאַרגעטער איהם.

מעהרער פון דעם האָט ניט פאָסירט; עס איז ניט געמאכט געוואָרען קיין מינדסטער פאָרווד פון ראהעל אָנצוהאַלטען איהר בעקאנטשאַפט מיט געטהע דורך קאַרעספּאָנדענץ אָדער דורך אַנדערע מיטלען. זי דערמאָנט קיינמאָל ניט זיין פּערזאָן נאָר אין נאָנטות. צוואַנציג יאָהר זיינען אַריבער און זי האָט איהם ניט געזעהן. אין 1811 האָט וואַרנהאַגען געשיקט צו געטהע אַן אַבשעצונג פון זיין פּאָעזיע געשריבע זפון ראהעל. געטהע איז שטאַרק איר בערראַשט געוואָרען פון דעם, האָט ערקלערט אַז דער שרייבער האָט אַ וואַנדערבאַרען טאַלאַנט צו פאַרשטעהן, באַגרייפּען, פאַרבינדען, העלפּען און פאַרענדיגען; נאָר ער האָט קיינמאָל זיך ניט דערוואוסט — ראהעל האָט פאַרבאָטען וואַרנהאַגען צו דערצעהלען — ווער דער אויטאָר איז געווען. אין 1815, נעבען פּראַנקפורט, האָט ראהעל ווידער געזעהן געטהען. ס'איז דאָ עטוואָס ריהערענדעס אין דעם באַגעגענען זיך. געטהע איז שוין איצט אַלט זעקסיאָן זעכציג יאָהר. ער האָט באַזוכט זיין פּריינד, מאַריאַנע פּאַן וויל'לעמער (דער סולעיקאַ פון „דיוואַן“) אין וויללמערס דאָטשע, „די לערבערמילע“. ראהעל, וועלכע האָט זיך געפונען אין פּראַנקפורט, האָט צופּעליגערווייזע דערזעהן געטהען פּאָהרענדיג מיט זיינע באַלעבאָטיס, און איהר פּרעהאָליכער איבערראַשונג האָט זי אויסגערופּען: „דאָרטען איז דאָר געטהע!“

צוואַנציג יאָהר, ווי מיר האָבען דערמאָנט, זיינען אַריבער. ס'איז געווען אַ פּערטעל נאָר ניין אין דער פּרייה, דעם 8טען סעפּטעמבער. ראהעל, וועלכע האָט געליטען פון איהרע אויגען, איז אויפגעשטאַנען שפּעטער ווי געוויינליך, און איז געשטאַנען האַלב אַנגעטאָן, וואַשענדיג איהרע ציין, ווען דער בעל־חבית איז אַרייַנגעגאַנגען און איהר געזאָגט, אַז אַ מאַן וויל זי זעהן. איהר די־ענסט האָט איהר געגעבען זיין קאַרטע. דאָס איז געווען געטהע. און אויס ריינעם רעספּעקט, ער זאָל ניט דאַרפּען וואַרטען, האָט זי ניט גענומען די צייט זיך צו אַנטאָן ווי געהעריג, זי זאָל אויסזעהן ווי עס דאַרף צו זיין: „איר האָב זיי געהייסען, זיי זאָלען איהם אַרייַנפיהרען אין דעם וואַרט־צימער, און איר האָב איהם געלאָזען וואַרטען בלויז די צייט וואָס מיר האָט גענומען צו אַנטאָן אַן אונטערראַק. עס איז געווען אַ שוואַרצער אויסגשטעפּטער אונטער־

ראַק. איד האָב זיך מקריב געווען אום ניט צו לאָזען איהם וואַרטען אַ מינוט. דאָס איז געווען מיין איינציגער געדאַנק. איד האָב אַפילו ניט געבעטען ענטשולדיגונג פאַר מיין אויסזעהן; איד האָב נאָר ניט געטאָן נאָר איהם געדאַנקט. איד האָב זיך ניט ענטשולדיגט, וואָרום מיר האָט זיך געדוכט אַז ער דאַרף וויסען אַז איד האָב אַז זיך פאַרגעסען, און נאָר וועגען איהם געטראַכט. דאָס איז געווען — ליידער — דער ערשטער איינפלוס פון מיין האַרצען. יעצט אין די ליידענשאַפטליכסטע, קאָמישסטע, און ליידיגע געוויסענביסע דענק איד אַנדערש״.

דאָס געפיהל דאָס זי איז געווען אונפאַסיג און ניט שעהן אַז נעמאָן האָט איהר נידערשלאָגען; זי זאָגט נאָרניט אַז דאָס איז איהר געווען ווירדיג נאָך אַזוי פיעל יאַהרען פון ליעבע צו איהם, פון לעבען אין איהם, פון בענקען נאָך איהם, האָט זי איהם געזעהן איין מאָל און ניט מעהר ווי איין מאָל, פרוּוואָט עטליכע מינוטען, און אַט ווי עס האָט פאַסירט. „נאָר דו מוזט הערען ביו צום ענדע, ווי נאַריש איד בין געווען“, שרייבט זי צו וואַרנהאַגען. „ווען ער איז אַוועקגעגאַנגען האָב איד זיך אַנגעמאַן זעהר פאַרויכטיג און שעהן. איד האָב געוואָלט פאַרריכטען אַלעס. איד האָב אַנגעמאַן אַ ליעבליך ווייס קלייד מיט אַ הויכען קראַגען, אַ קרוזשעווען שליער, מיין מאַסקווער שאַל... יעצט קען איד זאָגען ווי פרינץ לואיס האָט געשריבען: „מיין ווערט האָט געשטיגען צעהן טויזענד טאַלער. געטהע האָט מיר בעזוכט“.

ראהעל, נאָך צוואַנציג יאַהר פון וואַרטען, נאָך אַ פערנעטערונג, וואָס האָט געדויערט דעם גאַנצען לעבען, האָט אויפגענומען געטהען אין אַ געוועבטען אונטערראַק, איידער צו לאָזען איהם וואַרטען צעהן מינוטען—דאָס וועט יעדער איינער צוגעבען איז דער העכסטער אויסדרוק פון פרויען־העלדישקייט. נאָך דעם דורכלעזען פון פיעלע ביכער פון ראהעל ליטעראַטור, פאַרבלייבט דיעזע סצענע אין יעדען איינעם געדאַנק, אַלס דייטליך כאַראַקטעריסטיש פון איהר. עס זיט אַ בעגריף וועגען דער גרויסקייט פון איהר פאַרגעטערונג, איהר פאַרשטענדעניש און איהר פעהיגקייט צו בייקומען אַפילו די בערעכטיגסטע נאָה פון איהר געשלעכט.

עס איז צו באַדויערען, וואָס אַ פערזאָן מיט אַזוינע זעלמענע

פעהיגקייטען זאל אינגאנצען ניט פארמאגען קיין טאלאנט. קיין שעפפערישע, פלאסטישע קראפט. איהרע אריגינעלע, טיעפע געדאנקען זיינען צוואוואַרפען, אלס ריינע בעאַבאַכטונגען, אין איהרע פריוואַטע ברעוּף און פאַרצייכנונגען, וועלכע ענטהאַלטען אַן און פאַר זיך ווינציג אינטערעס פאַר אונזער צייט. מעגליך, אַז קיין נער, אויסער די באַגייסטערטע אַנהענגער פון די פרויען־רעכטער טעאָריעס קען ניט לעזען פיעל פון זיי אויף איין מאָל.

איהר נאַטור איז ניט געווען קיין אַרטיסטישע. איהר עסענץ איז געווען דער אמת. זי אַליין זאָגט: „אין דעם גרויסען אוניווערסאַלען עלענד פון דער וועלט, האָב איך זיך מנדר געווען צו איין גאָט. — דעם אמת; און יעדעס מאָל ווען איך בין געדעמטעט געוואָרען איז דאָס געווען דורך איהם“. זי איז געוון אַ פעסטע, צופערלעסיגע פריינדין, אפילו ווען זי האָט ריזיקירט צו פאַרלירען אין די אויגען פון אַנדערע, האָט זי אָפּען ניט געשעמט זיך מודה געווען, ווען דער געפיהל פון פריינדשאַפט האָט אויפגעהערט ביי איהר. שטאַרק פאַרבונדען מיט איהר וואָהר האַפטקייט איז געווען איהר איינפאַכקייט; זי האָט קיינמאָל ניט פּרעטענדירט, אַז זי שטעהט העכער פון אַלטעגליכע שוואַכקייטען. קיין סוד געמאַכט פון איהר ליעבע צו זיסע זאַכען און איהר טיעפען אינטערעס אין די לעצטע פאַרזיער מאָדעס. און זי האָט געהאַט דעם גליק צו פיהלען, וואָס זי האָט פאַרדינט צו פיהלען, אַ ניט געשטערטע אינערליכע האַרמאָניע, טיילווייז געבאָרען, טיילווייז ערוואַרבען, אַ פאַלשטענדיגע איינשטימונג פון איהר גייסטיגען לעבען מיט איהרע איבערצייגונגען. דאָס איז עס געווען וואָס האָט איהר געגעבען אַ גרויסען און בערעכטיגטען זעלבסטצוטרויען. „פּעדאַנטיזם קען ניט עקזיסטירען דרייסיג טייל פון דעם אַרט וואו איך געפין זיך“, פלעגט זי זאָגען.

מיר האָבען געזעהן ווי גרויס איהר מאַראַלישע טאַלענט איז געווען; אין אינטעלעקטועלע זאַכען איז זי געווען פונקט אַזוי געדולדיג. זי האָט קיינמאָל ניט געפאַדערט קיין מאַראַלישע ריינקייט אָדער אויסגעצייכנטע פעהיגקייטען פון די וועלכע זי האָט געשעצט; וואָס זי האָט געפאַדערט איז ערנסטקייט. זי איז געווען איינע אַליין אין איהר שאַרפען דערקענען און אַבשעצען פון יעדער זאַך, וואָס

איז געווען נאטירליך און אַריגינעל, ווי ניט באהאַלטען און עניות'דיג; און זי אַליין, ניט קוקענדיג אויף איהר זוכענרען אינטעלעקט, איז געווען נאָאויז און פריש אין איהרע אַינדריקען און פלעגט זיך אויסדריקען ווי אַ בעגאַבטע קינד.

ווען זי האָט דערנרייכט די העכסטע שטופע פון איהר רעפּרעזאַציע איז זי געווען געצוואונגען צו מאַכען שוועריגקייטען פאַר די וועלכע האָבען געוואָלט צוקומען צו איהר, צו אַרומרינגלען זיך מיט אַלע סאַרטען פון סאַציאַלע באַריקאָדען און צו זיין פריי אויס-צוקלייבען איהרע פריינד. זי פלעגט שטענדיג אויסקלייבען מענ-שען מיט באַשטימטע אַריגינעלע כאַראַקטערס.

איינער פון איהרע נאָהענטע פריינד, גראַף טילי, שרייבט צו איהר: „איך האָב אַ טויזענד איידעלע בעגריסונגען אַיך צו גע-בען, איידער איד וועל ענדיגען. איין מענש פאַרגעטערט אַיך; אַ צווייטער איז אַיך איבערגעבען; אַ דריטער איז פאַרוואונ-דערט פון אַייערע קלוגע ווערטער: אַ פערטער באַדויערט וואָס ער דאַרף זיך זעגענען מיט אַיך; און אַפילו ווען ס'איז ניט מעהר ווי אַ בריעף מוז מען דאָך אַמאָל ענדיגען. דאָס בין איד אַליין וועלכער איז די אַלע פאַרשיידענע פערזאָנען.“

דיזע אַנגענעהמע רייד גיבען אַ בעגריף וועגען די פאַרשיידענע אַינדריקען וואָס זי פלעגט מאַכען.

ראַהעל פלעגט אַפט טראַכטען וועגען דעם געגענשטאַנד פון אַריגינאַליטעט. זי שרייבט: „אויב אַ פערזאָן זאַל זאָגען: דו שטעלסט זיך דאָר, אַז עס איז לייכט צו זיין אַריגינעל? ניין, עס קאָסט אַהן אַ צאַהל זאַרן און אַנשטרענגונג — וואָלט מען איהם געהאַלטען פאַר אַ משוגענעם. פונדעסטוועגען וואָלט ער געווען גערעכט. יעדער איינער האָט געקענט זיין אַריגינעל, ווען מענשען וואָלטען ניט אונפאַרויכטיגערהייט אַנגעשטאַפט זייערע קעפּ מיט שלעכטפאַררייעטע אַקסיאָמען, וועלכע זיי גיבען אַרויס פונקט אַזוי אונפאַרויכטיג.“

עס זיינען געווען באַוואוסטע און אינטערעסאַנטע פרויען אין דער דייטשער אינטעלעקטועלער געזעלשאַפט פאַר ראַהעלין. די לעצטע זיינען געווען קאַראַלינאַ, דאָראַטהעאַ, און די אַנדערע וועלכע זיינען באַריהמט געוואָרען דורך די ראַמאַנטיקער. ראַהעל

איז די ערשטע נרויסע מאָדערנע דייטשע פרוי, און די ערשטע, וועלכע איז געווען פאָלשטענדיג באַוואוסטזיניג פון איהר אַריגינאַליטעט.

דאָס אָנהאַלטען פון אַריגינאַליטעט אין איהר צייט איז ניט געווען אַהן סכנה. איך מייז ניט די סכנה פון מאַכען אַן אָנשטעל. אין אַלע צייטען האָבען זיך געפונען פּערזאָנען וועלכע האָבען זיך פאַרגעשטעלט, אַז זיי זיינען אַריגינעל ווען זיי עסען סוף מיט זייערע שיד. נאָר די שטענדיגע זעלבסטפאַרשונג און זעלבסט-עקזאַמינירונג וואָס איז געווען פאַרשפּרייט אין ראהעליס צייטען האָט געשאַפּען אַ געפּעהרליכע טענדענץ צו צושרייבען אייגענטימ ליכקייט צו געוועהנליכע געפיהלען און אַיינדריקען, אַ מעגליכקייט צו ווערען ניט אַנגעשטעלטערהייט אוננאַטירליך, ווי די שעהנע הענריעטע הערץ און פיעלע פון איהרע פריינד, וועמענס אויסגיי סונגען האָבען אַ טעם פון נאַפּט און טינט. די פייערדיגע סימנים פון אַריגינאַליטעט זיינען עטוואָס אינגאַנצען אַנדערש.

דאָס קען מען געפינען אין בעטינאים „געטהעיס קאַרעספּאַנץ דענץ מיט אַ קינד“. בעטינאים ברועה זיינען געשריבען אין פייערדיגע ווערטער, און „זינגענדע פּלאַמען“ פון ליידענשאַפט. בעטינא פאַן ארנים, אַ שוועסטער פון קלעמענס ברענטאַנאַ, די פרוי פון אכיס פאַן ארנים, דורך איהר פאַמיליע און הייראַטשהן פאַרבונדען מיט די ראַמאַנטיקער, האָט פונדעסטוועגען בעלאַנגט אַלס אַ שרייבערין צו דער יונגער דייטשער שולע. ראהעל האָט פאַרגעטערט און זיך געבוקט צו געטהעין שרעקענדיג, מיט אַ קלאַ-פענדען האַרץ, מיט אַ שטילער, ווירדיגער ערנסטקייט. בעטינאס פאַרגעטערונג האָט זיך אַרויסגעוויזען אין אַן אינסינואירענדער, האַלב-תאווהדיגער, האַלב-אינטעלעקטועלער איבערגעבענהייט, אַ מין קלעפיגען אָנהאַלטען זיך, אינים צושפיעלען זיך פונים ווילדעסטען ענטזויאַזם.

ווען אין יאָהר 1807, האָט זי אַלס געבוירענע פון דער זעלבער שטאָדט, זיך באַקענט מיט געטהעין דורך זיין מוטער, איז זי גע-ווען אַרום דריי-און-צוואַנציג יאָהר אַלט; נאָר אין איהר פאַר-האַלטען זיך איז זי נאָר געווען אַ קינד, ריכטיגער, אַ באַשעפּעניש האַלב-ווען צווישען קינד און פרוי. זי איז געקומען קיין ווימאַר,

פארזאָרנט מיט אַ ניט־נויטיגען בריעה פון ווילאנד, זי שטרעקט אויס איהרע ביידע הענט צו געטהען ווי נאָר זי דערזעהט איהם און פאַרגעסט זיך אינגאַנצען. ער פיהרט זי צום דיוואַן, זעצט זיך נעבען איהר, הויבט אָן צו ריידען וועגען דער גרעפֿין אַמאַליע'ס טוידט, פרעגט איהר אויב זי האָט פון דעם געלעזען אין די צייט טונגען. „איך לען ניט קיין צייטונגען“, ענטפערט זי. „איז דאָס אמת? איך האָב געמיינט, אַז איהר אינטערעסירט זיך מיט אַלץ וואָס עס קומט פאַר אין ווימאר.“ „ניין, איך בין נאָר פאַר אינטערעסירט אין אַיך און איך האָב ניט קיין גערולד צו לעזען צייטונגען.“ „איהר זייט אַ גוט, פריינדליך מירדלע.“ אַ לאַנגע פּוּזע. זי שפּרינגט אויף פון דיוואַן און וואַרפט זיך אַרויף מיט איהרע אַרמס אַרום זיין האַלז.

דיווער קליינער אינצידענט איז גענוג צו ווייזען דעם אונטער־שייד פון איהר פאַרהאַלטונג צו געטהען און ראַהעל'ס. זינט איהרע קינדעריאָהרען האָט זי זיך אויסגעצייכענט מיט אַ יוגענדליכער דרייסטקייט, וועלכע מען טרעפט אָפטער ביי אינגלאַך ווי ביי מיידל־לאַד. אין מאַרבּורג ווייזט מען נאָר יעצט אויף אַ טויער אויף וועמענס שפיץ זי פלעגט אַרויפקריכען, אַרויפשלעפען דעם לייטער נאָר זיך אום זי זאָל קענען פאַרבלייבען אַליוין. צוזאַמען מיט דער געשיקטקייט פון אַ יונגען אַקראַבאַט, האָט זי געהאַט עטוואָס פון מיגנאַניס קינדערשע, אונשולדיגע איבערגעבענהייט. זי איז געווען מיגנאַן אין ווירקליכען לעבען, אַזוי ליבעסווירדיג, נאָר פיעל ווייני צינער ערנסט.

ווען אין 1835 איז איהר „געטהעיס בריפּוועקסעל מיט איינעם קינדע“ ערשינען, איז בעטינא געווען אַלט פּופּציג יאָהר. אַרנים איז געשטאַרבען אין יאָהר 1831, געטהע אין 1832. זי האָט צוריק־געקראַגען איהרע בריעה, וואָס זי האָט געשריבען צו געטהען צוויי־שען 1808 און 1811, ווען זייער קאָרעספּאַנדענץ האָט אויפּגעהערט דורך אַ באַלידיגונג פון איהר זייט צו פרוי געטהע, און האָט זיך גענומען פיעל מעהר פרייהייט מיט איהרע בריעה ווי געטהע אין „דיכטונג און וואַרהייט“ מיט זיינע ערפּאַהרונגען אין זיין פּערגאַנגענעם לעבען. זי האָט דערצעהלט ניט נאָר אַלעס וואָס זי

האָט געקלערט, אַז זי האָט געראַרפט פּיהלען; זי האָט געגעבען זייער פאַרקעהר אַ פּיעל מעהר לידענשאַפּטליכען קאָליר ווי עס איז איהם געקומען, און דאָר איז זי געווען עהרליך אין טיעפֿ־סטען זין. די בריעף זיינען פּריהער אָנגענומען געוואָרען אַלס אמת'ע. נאָר אַ שטאַרקער פּערדאַכט איז ערוועקט געוואָרען דורך דעם פאַקט, וואָס בעטינא האָט פאַרעפּענטליכט פּאַעמעס, וועלכע זיינען אַהן צווייפּעל געווען אַררעסירט צו אַנדערע פּרויען, אַלס זייענדיג געוויימעט צו איהר; און עס איז געקומען אַ צייט ווען איהרע בריעף האָבען פאַרלאָרען זייער גאַנצען ווערט אַלס היס־טאַרישע דאָקומענטען, און מען האָט זיי איבעראַל באַטראַכט אַלס אויסגעטראַכטע. אין 1879 האָט אַבער לאַפּער פאַרעפּענטליכט די אמת'ע בריעף וואָס געטהע האָט געשריבען צו בעטינא. זי האָט שוין זיי כמעט גאַרניט געענדערט. „עטליכע באַגריסונגען זיינען אויסגעלאָזען געוואָרען און „איהר“ איז פאַרביטען געוואָרען אויף „דו“.“ בלויז אי אין בריעף האָט ער איהר אַררעסירט אויף „דו“ — נאָר דער איינציגער בריעף איז געווען געשריבען מיט זיין אייגענער האַנד, ניט דיקטירט, אַזוי אַז בעטינא'ס ענדערונג איז ניט געווען אינגאַנצען אונבאַרעכטיגט. בעטינא איז געווען גענוג אייגענבילדעט צו דיינקען, אַז די פּאַעמען וועלכע זיינען אַררעסירט געוואָרען צו מינא הערצליעב אַפּילו די וועלכע האָבען געהאַט צו טאן מיט דעם נאַמען הערצליעב, און וועלכע זי האָט דעריבער ניט געקאַנט פאַרשטעהן) און צו מאַריאַנא פּאָן ווילעמער, זיינען געמיינט געוואָרען פאַר איהר. דאָס איז געווען אַ נאַרישער טעות, נאָר אַזאָ וועלכען מען קען ענטשולדיגען. מען קען איהר אַבער ניט ענטשולדיגען דערפאַר וואָס זי האָט איבערזעצט די פּאַעמען אין פּראַזע. און זיי צוגעגעבען צו איהרע פּריהערדיגע בריעף, מאַך כענדיג דעם איינדרוק, אַז געטהע האָט איבערזעצט איהרע געדאַנ־קען און געפּיהלען אין גראַמען.

וואָס זי דערצעהלט פון איהרע באַציהונגען מיט געטהע'ס מוֹ־טער, וועגען איהר שטאַרקען חשק אויסצוגעפינען פון זיין מוטער'ס מויל איינצלעהייטען פון געטהע'ס קינדהייט, וועלכע זאָלען דינען אַלס איינלייטונג צו „דיכטונג אונד וואַרהייט“, און אויך וואָס זי דערצעהלט פון בעטהאַווען און די באַציהונגען וואָס זי האָט גע־

האַט מיט איהם איז אין אַלע וויכטיגע איינצעלהייטען אַן אַבסאַ-
לוטער אמת.

קיין איינער, מיט אַ געפיהל פון פאַעטישען ענטוויאַזם, וועל-
כער האָט געלעזען בעטינא'ס בוך אין זיין יוגענד, וועט קיין מאָל
ניט פאַרגעסען דעם ערשטען איינדרוק, וואָס ער האָט געקראָגען
פון איהר סטיל. דאָרטען איז דאָ אַ לעבהאַפטיגקייט, אַ מונטער-
קייט, אַן איידעלע ווילדקייט, אַ ריטמישע קיילעכדיגקייט און פלי-
סיגקייט, וועלכע פאַרוואונדערען און פאַרכשוּפּען. אַוועקגעהענדיג
פון ראהעלי'ס טונקעלע העראַגליפען, וועלכע דייטען אַן טויענדער
סעקרעטען, נאָר וועלכע מיר פאַרשטעהען זעלטען, וואָרים דער
לעבען וועלכער פלעגט זיי פאַרטייטשען איז שוין מעהר ניטאָ, —
איז עס אַן ערפרישונג זיך צו באַרען אין דיזען קלאָרען קוואַל פון
נאַאיווער און צאָרטער איבערגעבענהייט. ראהעל איז טיעפער און
מעהר רעאַליסטיש, נאָר טאַלאַנט איז אַ וואונדערבאַרע זאָך. דעם
פאַרגינגען וואָס ער ניט איז גרויס. מיר קענען און מיר דאַרען
ענטשולדיגען פיעלעס צוליעב איהם.

אין דיזע בריעף איז בעטינא פון דריי-און-צוואַנציג ביז פינף-
און-צוואַנציג יאָהר אַלט; געטהע פון אַכט-און-פּופּציג ביז זעכציג.
דעריבער איז איהר ליידענשאַפט ניט די געוועהנליכע ליידענשאַפט
פון אַ יונגער פרוי צו אַ יונגען מאַן. זי איז אויפגעוואקסען מיט איהר;
זי איז אַ ירושה פון איהר מוטער מאַסע ברעטאנא, וועלכע האָט
טהיילוויווי אינספירירט ווערטהער'ס שאַרלאַטע. זי לייעבט געטהע'ס
מוטער, ווי אַ יונגע פרוי לייעבט די מוטער פון איהר געליעבטען,
דערפאַר וואָס זי האָט איהם געבוירען — „ווען ניט, ווי אזוי וואָלט
איך פון איהם געקענט וויסען? !“

נאָך דער ערשטער אומאַרמונג באַטראַכט זי איהם אַלס איהר
אייגענעם. זי שרייבט צו זיין מוטער: „ס'איז מעגליך צו ער-
ווערבען אַזאַ הערשונג איבער אַ מאַן, וועלכע קיינער זאָל ניט
קענען בעשטרייטען. דאָס האָב איך געטאָן מיט וואַלפּאַנגיז. און
דאָס איז וואָס קיינער האָט פריהער נאָך ניט געטאָן, ניט קוקענדיג
אויף אַלע לייעבע געשיכטעס וואָס איהר האָט מיר דערצעהלט.
ליעבע איז דער שליסעל צו דער וועלט; דורך איהר לערנט זיך

אויס דער גייסט צו פארשטעהן און פיהלען יעדער זאך. ווי אַנֶד דערש וואָלט מען געקענט לערנען! דױע בריעה זײנען געגליכען געוואָרען צו שיפען געלאָדען מיט רייכע לאָדונגען. געטהע איז דער לײכטענדער שטערן אויף זײער גאַנצען וועג.

אַלע איהרע געדאַנקען וועגען איהם זײנען געדאַנקען פון ענ־טוואַסטישער איבערגעבענהייט. „איך ווינש אַן אײך זאָל זיצען געבען זײן טיר ווי אַן אַרים בעמל־ער־קינד, אַזוי אַז ער זאָל קענען אַרויסגעהן און מיר געבען אַ שטיקעל ברויט. ער וואָלט געלעזען אין מײנע אויגען וואָס אײך בײַ, וואָלט מיר גענומען אין זײנע אַרעמס, אַרומגעוויקעלט זײן מאַנטעל אַרום מיר מיר אַײנצור־זוארעמען. אײך ווייס ער וואָלט מיר ניט געהייסען אַוועקגעהן; אײך וואָלט געקראָגען אַן אַרט אין זײן הויז. יאַהרען וואָלטען אַוועקגעגאַנגען און קײנער וואָלט ניט געוואוסט וואו אײך בין גע־ווען; יאַהרען וואָלטען אַוועקגעגאַנגען; אײך וואָלט געזעהן דאָס גאַנצע לעבען אַבגעשפּיגעלט אין זײן געזיכט, און מעהרער וואָלט אײך ניט געדאַרפט לערנען.

„לעצטען מאָל, ווען אײך האָב איהם צום ערשטען מאל גע־זעהן, האָט ער אויפגעהויבען אַ יונג בלאָט פון אַ קלעטערעדע פלאַנצונג געבען זײן פענסטער און האָט צוגעלייגט צו מײן באַק און געזאָגט: „וואָס איז ווייכער, — דאָס בלאָט אָדער דיין באַק?“ אײך בין געזעסען אויף אַ שטוהל געבען זײנע פּיס. ווי אַפּט האָב אײך געטראַכט וועגען דעם בלאָט און ווי ער האָט אַ קלאַפּ געטאָן מײן שטערען און מײן געזיכט מיט איהם, און זיך געשפּילט מיט מײנע האָר און געזאָגט: „אײך בין אַ נאַאיווער מאַן; סײַז גרינג מיר אַפּצונאַרען; קײנער וועט פון דעם ניט ווערען באַ־ריהמט.“ סײַז דאָ ניטאָ קײן וואונדערבאַרעם אין דױע ווערטער, נאָר אײך האָב איבערגעלעבט דױע סצענע טויענד מאל אין מײנע געדאַנקען און וועל דאָס טרינקען מײן גאַנצען לעבען, אַזוי ווי דאָס אויב טרינקט לײכט — סײַז ניט געווען קײן אינטעלעקטועלער געשפּרעך, נאָר בײַ מיר שטעהט עס העכער פון יעדער חכמה אין דער וועלט.“

סײַז דאָ פּאַעזיע אין דער באַניסטרונג און אין דעם אופֿן

ווי זי דערצעהלט וועגען זיין שטענדיגען צוזאמענזיין מיט איהר, וועגען איהר בענקען נאָך איהם, וועגען איהר שטומער אייפערזוכט אויף די באַריהמטע פרויען, ווי מאַדאַם דע סטעל, וועלכע פלעגען קומען זיך באַקענען מיט איהם; ס׳איז דאָ פּאָעזיע אין איהר פּאַרצווייפלונג צוליב איהר אונפעהיגקייט צו זיין נוצליך פאַר איהם, און אין איהר קלאַרען פאַרשטענדניש פון איהר אייגענער פעהיגקייט.

„איך מוז דיר דערצעהלען, וואָס איך האָב געחלומט וועגען דיר נעכטען ביי דער נאַכט. איך האָב זעהר אָפט דעמוזעלכען חלום. איך געה פאַר דיר טאַנצען. איך האָב דעם געפיהל אַז דער טאַנצ זועט זיין אַז ערפּאָלג. אַז עולם האָט זיך אַרומגעקליבען אַרום מיר. איך זוך דיר און איך זעה אַז דו זיצט אַליין, גלייך געגען מיר; נאָר דו זעהסט מיר ניט. מיט גאַלדענע שיד אויף מינע פיס, מינע שיינענדע זילבערנע אַרעמס הענגענדיג אַהן באַוועי-גונג אויף מיין זייט, שטעל איך זיך געגען דיר און וואַרט. דו הויבסט אויף דיין קאַפּ און דינע אויגען ניט-וויילנדיג קוקען אויף מיר; מיט לייכטע טריט הויב איך אָן צו צייכענען כּשופּדיגע רינגען, און דו קוקסט זיך אַיין אַניף מיר. דו פּאָלגסט נאָך אַלע מינע בויגונגען און ווענדונגען; איך פיהל דעם טריאומף פון ערפּאָלג. אַלעס וואָס איך פיהל דונקעל ווייז איך דיר אין מיין טאַנצ; דו וואונדערסט זיך אויף דער חכמה וואָס עס ווייזט אַרויס. איך וואַרף אַוועק מיין לופטיגען מאַנטעל און לאָז דיר זעהן מינע פליגלען און איך פליה אַוועק ווייט אין דער הויך-עם פרעהט מיך זעהר וואָס דינע אויגען פּאָלגען מיך נאָך, איך שוויים אַרונטער צוריק און פאַל אַרײַן אין דינע אַרעמס.“

די סימבאָלישע באַשרייבונג איז גראַציעז אַנגענעם. אין בע-טינאים פאַרגעטערונג פון געטע איז פאַראַן עטוואָס פון דערזעל-בער ליבע צו קלעטערען און אַרױפּשטייגען וואָס זי האָט געוויזען אין איהר קינדהייט. זי קריכט אַרויף אויף דעם אַקסעל פון אַ גרויסער אַלימפישער סטאַטוע — אַ סטאַטוע וואָס זי פלעגט שטענ-דיג מאַדעלירען — ציהט אַרויף דעם לייטער נאָך זיך, און זיצט דאָרטען אַליין, זייענדיג גליקליך פון דעם פאַרגעניגען וואָס זי איז אַזוי נאָהענט צו איהר. נאָר ס׳איז ניט געווען כלוין איהר

פאַרנעמענדיג פון געטע אַליין וואָס האָט געמאַכט בעטינא פאַר אַ זאידעלען כאַראַקטער, אַז אַפּאַלקיריע אין די אויגען פון דעם יונגען דייטשלאַנד. וואָס עס האָט געוואונען זייערע הערצער אין געווען איהר פּאָליטישער ליבעראַליזם, וועלכען זי האָט אויסגע־ דריקט אין איהרע בריעף, און מיט וועלכען זי האָט אַהן ערפּאָלג געזוכט אַנצוזאַפען דעם חכם, וועלכער איז געזעסען אַליין אין וויימאַר; איהר הייסע פאַרגעמערונג פון דעם בראַווען ווידער־ שטאַנד פון די טיראָלער געגען דער הערשאַפט פון פּראַנקרייך, איהר שטאַרקער וואונש פאַר דעם גליק פון דער מענשהייט, פאַר דער פאַרניכטונג פון די איבלען פון דער געזעלשאַפט. עס האָט געמאַכט אַ שטאַרקען אַיינדרוק ווען זי, אַ פאַרעהרערין פון געטע, נאָר מעהר זעלבסטשטענדיג ווי ראהעל, האָט באַטראַכט בעטהאַד־ זענען רעפּובליקאַניזם אַלס העכער ווי געטעס אונטערטעניגער געטרייקייט. זי האָט געזוכט צוזאַמענצוברענגען געטעס מיט בעט־ האַווען; זי האָט געוואונשען, זי זאָל קענען שיקען ווילהעלם מיכטער קיין טיראָל, צו אַנדעראַס האַפּפער, ער זאָל זיך אויס־ לערנען מעהר ענטוויאַזם און צו טאָן מעגליכע טהאַטען.

אין דעם אַנפאַנג פון פּרידריך ווילהעלם הערשאַפט האָט זי געהאַט די שטיצעפון קיזערליכען הויף. דאַרטען האָט געהערשט אַן אַפּענהערציגע פּרינדליכע אינטימיכעט צווישען איהר און דעם קיזער; זי האָט געהאַט כמעט אַזאַ אַיינפלוס אויף איהם ווי הומבאָלד; ווען ס׳איז געווען אַ פּראַגע צו העלפּען טאַלאַנט אַדער צו אַבשאַפען עלענר. נאָר אין אַ קורצער צייט האָבען איהרע געפיהלען איהר געצוואונגען זי דצו ערקלערען אַפען פאַר די סאַ־ ציאַליסטישע פּרינציפּען. אין 1843 האָט זי פאַרעפּענטליכט „דאָס בוך געהערט דעם קעניג“, אַ ווערק וואו זי פאַרערט אויף פּרידריך ווילהעלם צו באַפרייען זיינע אונטערטאָנען פון עלענר. פון איהרע יונגע יאהרען האָט זי זיך באַטראַכט אַלס אַ נאַטירליכע קעמפּערין און אַדוואַקאַט פון די עלענרע. „די פּערלאַזענע און די אומגליק־ ליכע האָבען ענטהאַלטען אַ מאַגנעטישע צוציהונגס קראַפט פאַר איהר“ — דערצעהלט הערמאַן גרים, וועלכער, זייענדיג איהר איי־ דעם, האָט זי געקענט אינמיטן. איהר נאַטירליכע נייגונג צו העל־ פּען אַנדערע, און די פּריהע אַיינדריקען וואָס זיינען געמאַכט נע־

ווארען אויף איהר פון דער פראנצויזישער רעוואלוציאָן, האָבען אין איהר געשאפען יענע פאָליטישע איבערצייגונגען וועלכע זי האָט, אַהן וועלכער אונענטשלאָסענהייט, אויסגעדריקט אין איהר נאָאיי ווער ערוואַרטונג צו ערהאַלטען שטיצע פון קייזערליכען הויף.

אין 1831, ווען די כאַלעראַ האָט געהערשט אין בערלין, איז זי געגאַנגען אַהן שרעק צווישען די קראַנקע און די ליידענדע. אור טיילענדיג פון דעם שווערען גורל פון דעם בערלינער אַרבייטער־קלאַס איז זי געקומען צום שלום, אַז די גאַנצע נאַציאָן איז אין עלענה און נויטיגט זיך אין הילף. פאַר איהר איז פרייהייט שטענדיג געווען אַ כּשוף־וואַרט. זי האָט געגלויבט, אַז ווען די ווערטער „עס זאָל זיין ליכט“ זאָלען אַרויסגעקלינגען פון ריכטיגען אַרט, דאַן וואַלט פרייהייט הערשען, און אַלע געפיהלען און חלומות פון דער מענשהייט וואַלטען גענומען דעם אויסזעהן פון האַרמאַנישער מוזיק. נאָך וועמעס קלאַנגען די פעלקער וואַלטען געמאַרשירט גלייך ליכערהייט פאַרווערטס.

איהר בוך, וועלכען זי ווידמעט צום קעניג אין אַ קליינער אַלעי נאַרישער איינלייטונג, איז געשריבען אין דער פאַרם פון אַ נעִי שפּרעד. געטעם מוטער איז די הויפט רעדנערין. עס זיינען דאָ אַ סך וואַרימע געפיהלען אין דעם בוך, פיעל אינפאַרמאַציע וועגען די ליידען פון די נידעריגערע קלאַסען, נאָר זעהר ווינציג פּאָלי־טישע פאַרשטענדעניש אום מען זאָל דאָס קענען לעזען היינט. די שרייבערין דערגרייכט איהר העכסטען פונקט מיט די פּאָלי־גענדע ווערטער: „אונזער שילד איז די פּאַהן פון פרייהייט; איהר ליכטיגקייט באַלויכט די שוואַרצע פינסטערניש פון אונזער צייט. איהר גלאַנץ, פאַרבליענדט און דערשרעקט אַלע די, וועלכע זיינען אויף דעם ברעג, נאָר מיר זיינען צופריעדען און פּרעהען זיך... געפאַהרען? — די פרייהייט ווייס ניט פון קיינע געפאַהרען! פאַר איהר איז אַלעס מעגליך. דער שטורם אַליון, דער ווילדעסטער פון אַלע שטורמס איז דער קאַפיטאַן פון אונזער שיף“.

מען קען ניט ערוואַרטען אַז אַזוינע סענטימענטען זאָלען קריי־גען אַ פריידרליכע אויפנאַהמע פון דעם פרייסישען קעניגליכען הויף פון יענער צייט. דאָס בוך האָט געשאפען אַ סענסאַציע, נאָר האָט

געמאכט אן ענדע צו דער פריינדליכער פארשטענדניש צווישען
כעטינא און דעם קעניג.

א לאַנגע צייט פריהער, פונדעסטוועגען, האָט בעטינא ער
האַלטען די איינשטימיגע פאַרעהרונג פון דעם יונגען דור. די
וועלכע זיינען פאַראינטערעסירט, זאָלען לעזען גוצקאווים בעריכט
וועגען זיין ערשטען באַזוך צו איהר, מונדטים באַשרייבונג פון
איהר, קוהענים פּאַעטישע אַפּשאַצונג. אַפילו ראַבערט פרוטץ,
שטרענג ווי ער איז צו אַלע רעפּרעזענטאַנטען און מאָדעלס פון
יונגען דייטשלאַנד, צעהלט זיך צווישען איהרע פאַרעהרער. „בע-
טינאים בריעה זיינען — זאָגט ער — דער לעצטער ליכטיגער
פלאַם פון ראַמאַנטיציזם, דאָס פינקלענדע, קנאַקענדע פּיערווערק,
מיט וועלכער ער האָט געענדיגט זיין מאַהלצייט; זיי זיינען אָבער
אין דער זעלבער צייט די קופּע האַלץ פון דער לוייה אויף וועלכער
ער פאַרבכענט זיך אַלײן, דער זײל פון פּיער, וועלכער ערהויבט
זיך פון זיין אַש — און ווייזט אונז דעם וועג“.

די דריטע פרוי, וועמענס לעבען און כאַראַקטער האָבען געמאַכט
א טיעפען איינדרוק אויף דעם דור פון 1830, איז געווען שאַרלאַטע
שטינגליץ, די טאַכטער פון אַ לייפּציגער סוחר מיט דעם נאָמען
ווילהעלם. אַלס אַ קינד איז שאַרלאַטע געווען שטיל און ערנסט,
אַלס אַ יונג מיידעל איז זי געווען עטוואָס עהנליך צו אַ נאַנע.
אין יאָהר 1822, איז הענריך שטינגליץ, דאָן איין־און־צוואַנציג יאָהר
אַלט, געקומען קיין לייפּציג צו שטודירען פּיִלאָלאָגיע. צוליב ניט
זיין אייגענער שולד איז ער פאַרמשפּט געוואָרען אין דער פאַר-
פאַלונג פון די דעמאָנאָגען אין געטינגען. ער איז געווען אַ שעהנער
יונג, דרייסט, און, אורטיילענדיג נאָך זיין אויסזעהן, זעהר ליידענדי-
שאַפּטליך; און ער איז געווען אַ פּאַעט. שאַרלאַטע איז דאָן
געווען אַ שעהן מיידעל פון אַ יאָהר זעכצעהן, וועמענס אויסזעהן
האַט אַנגעדריטעט דאָס זי פאַרמאָגט יענע איבערנאַטירליכע אייגענדי-
שאַפּט, וועלכע די דייטשען פון די אַלטע צייטען האָבען צוגעשריבען
צו יענע פרויען, וועלכע, ווי זיי האָבען געגלויבט, האָבען פאַרמאָגט
די פּעהיגקייט פון נביאות. זי האָט געהאַט אַ הויכען, אַפּענעם,
אינטעלעקטועלען שטערן, קרייזעלדיגע ברוינע האָר צוזאַמענגע-
קליבען אין אַ האַרפּריזיור ווי אַ טורעם, אַ דינעם, אַדער־נאָך, אַ

שעהנעם מויל, גרויסע, ווי שמערו, אויגען, וועלכע האָבען אַרויס-
געקוקט ליכטיג און בראַוו אויף דער וועלט. זי האָט גערעדט שטיל,
נאָר געזונגען מיט אַ פּוֹלער און קלאַרער שטים.

וואָס די מאַדערנע פּאַעמען זאָלען ניט האָבען פאַרנאַכלעסיגט,
האָבען זיי אָבער קיינמאָל ניט פאַרנאַכלעסיגט צו מאַכען דעם
אַינדרוק אויף אַלעמען, און איבערהויפּט אויף פּרויען, אַז די פּאַ-
עמען זיינען העכערע באַשעפּענישען. ווען שאַרלאַטע האָט זיך
פאַרליעבט אין דעם שעהנעם יונגען שטיגליץ, וועלכער איז פֿון
איהר געווען פאַר'שופּיט, האָט זי געפּיהלט, אַז זי ווייס שוין וואָס
עס מיינט גליק. דער געדאַנק אַליין, אַז מען איז גליעבט פֿון אַ
פּאַעט, אַז אמת'ן, לעבדיגען פּאַעט, איז געווען אַ גליק. און צו
דעם פּאַעט איהרען האָט זי אַוועקגעשענקט איהר יעדעס געפּיהל,
איהר יעדען געדאַנק, פֿון דעם ערשטען מאָל זינט זי האָט איהם
דערזעהן ביז צוועלף יאָהר שפּעטער, ווען זי האָט זיך געשטאַכען
אין האַרצען צוליב איהם. זי האָט געהאַט די פּרויליכע בעהיל-
פינקייט, די מוטערליכע, הויז-פּרויליכע פאַרשטענדניש, און די
בראַווע מונטערקייט, וועלכע זיינען פֿון די בעסטע פּרויען-אייגענ-
שאַפּטען. דעם אַינדרוק, וואָס זי האָט געמאַכט איז געווען פֿון
איידעלער הויז-מוטיגקייט.

און די נאַבעלע פּרוי איז געווען גענוג אונגליקליך צו מיספּאַר-
שטעהן אַ ווייבערישען לייפּציגער סטודענט פאַר דעם אידעאַלען
מאָן פֿון איהרע טרוימען — אַ פּאַעט פֿון אַ נידעריגען, פּאַלשטענ-
דיג מיטעלמעסיגען טאַלאַנט, פאַר אַ גרויסען אַרטיסט. אום ער זאָל
קענען חתונה האָבען, איז שטיגליץ געווען געצוואונגען צו געפינען
אַרבייט. אין 1827 איז ער געוואָרען אַ לעהרער אין דער בערלינער
נימנאָזיום און אין דער זעלבער צייט אַ געהילף-ביבליאָטעקאַר אין
דער קייזערליכער ביבליאָטעק, קרעכצענדיג אויף דער הינדערניש
וואָס איז אויף איהם אַרויפגעצוואונגען געוואָרן דורך דיזע אַרבייטען.
ער איז געווען פאַרכמורעט, ער האָט ליידענשאַפּטליך חשק געהאַט
אויסצוצייכענען זיך אַלס פּאַעט, נאָר זיין אַרטיסטישער טאַלאַנט
איז געווען בלויז פֿון ביכער, ניט רעאַליסטיש; ער האָט ניט געהאַט
קיין אויסדויער און קיין קראַפט פֿון ווידערשטאַנד אין דעם קאַמף
פאַר'ן לעבען, ער איז געווען איינער פֿון די וועמען איין אומגליק

שמירצט אום. ער האָט געהאַט דעם אויסערליכען אויסזעהן פון אַ זשעניע. נאָר אין אמת'ן איז ער געווען אַ טעמפער נפש. עם איז געווען אַ טראַגישע מיספאַרשטענדניש פון שאַרלאַך טעם צייט. זי האָט געגלויבט, אַז ער האָט אַ כאַראַקטער וואָס איז שווער אַיינצוצאַמען, שווער צו קאָנטראָלירען. „איהר דאַרפט עם ניט לייקענען — שרייבט זי — איהר האָט געדאַרפט זיין אַ פיהר דער פון אַ רויבער-באַנדע.“ און זי רופט איהם: דער פינסטער דער, ווילדער קינזשאַל-געברויכער, מיט פלאַמענדע אויגען. אין פערלויף פון זייער לאַנגער פערלאַבונג האָבען זיי געוואוינט אין פאַרשיידענע שטערט. זיינע בריעף זיינען פריינדליך, נאַטירליך און צערטליך; נאָר איהר פיהלט אין זיי דאָס ער איז ניט אונד גליקליך, ווען ער איז געשיידען פון איהר. זי, מעהר הייס-בלוטיג בענקט נאָך איהם, נאָך זיין אַנוועזענהייט. זי האָט געהאַט אַ כאַראַקטער וועלכען ס'איז געווען שווער צו קאָנטראָלירען — ער איז געווען אַן אמת'ער בוך-מענש, און אַזוי פאַרשיידען פון אַ רויבער ווי יערער ביבליאָטעקאַר אויף דער ערד. אַרום דערזעלבער צייט, ווי וויקטאָר הוגאָ אין פראַנקרייך, האָט ער דערפיהלט אַ פאַעטישע צוציהונגס-קראַפט צום מורח, און זיצענדיג אין ביכ' ליאָטעק, האָט ער געמאַכט אַזאַ פאַרשטודיום ווי ער האָט נאָר געקענט פון דער אַריענטאַלישער ליטעראַטור און ציוויליזאַציע. פון דיווען שטודיום איז אַרויסגעקומען „בילדער דעם אַריענטס“, דריי ביכער געשאַפען מיט פיעל אַרבייט אין מיה. ס'זיינען פאַר ראַן פיעל שעהנע און בילדליכע באַשרייבונגען אין זיי, און ס'איז אַז עולה וואָס מען האָט זיי אינגאַנצען ניט באַמערקט; נאָר דאָס געפיהל, וואָס באַלעבט די טערקישע און פערזישע פאַעמען, די סטאַמבולישע טראַגעדיעס און סצענעס פון איספאַהאַן, די עטוואָס מעהר ווי דרוקבאַרע גראַמען וועגען דעם גריכישען קריעג פאַר באַ- פרייאונג, זיינען צופיל אַלטעגליך, צופיל אַיינגעצאַמט; די שטאַרקע אינדיווידואַליטעט, די ווילדקייט, וועלכע שאַרלאַטע האָט געזעהן אין הענריך שטינגליץ, איז וואָס עם פעהלט אין זיי. ס'איז אַלעס צופיעל ליטעראַריש.

אַ קורצע צייט איידער זיי האָבען חתונה געהאַט, אין 1828, האָט שאַרלאַטע, אויף איהר חתום ביטע, געקויפט פאַר איהם אַ

קינזשאַל, ער זאָל איהם טראַגען אויף זייער חתונה־רייזע, — דאָס געוועהר, מיט וועלכען זי האָט זיך זעקס יאָהר שפּעטער גענומען דאָס לעבען. ס׳איז געווען בלוז אַ קורצע צייט פון ריינעם גליק, וואָס זי האָט גענאָסען נאָך זייער חתונה. נאָר זי האָט אינגאָנצען זיך אידענטיפּיצירט מיט איהר מאַן, און זי איז געווען געערגערט דערפון, וואָס ער, דער זשעני, איז געצוואונגען אַוועקגעבען אַזוי פּיעל צייט און ענערגיע פאַר אַרבייט אַלס ביבליאָטעקאַר און לעהרער. זי האָט זיך פּיעל אָפּגעגעבען מיט שרייבען בריעף צו איהרע קרובים אין רוסלאַנד, וועלכע זיינען געווען מיניסטאַרען און געהיים־ראַטען, און צו אַנדערע פּאַטראָנען און פּריינד, מיט דער האַפּנונג צו פאַרבעסערען זייער שטאַנד. זי האָט איהם צוגעגטענען מוטא אַן אַן אויפהער. זי האָט געוואוסט יעדע איינע פון זיינע פּאַעמען אויף אויסענווייניג, האָט פאַראַדירט איינע מיט צאַרטער שפּיעלעדיגקייט. אַ געוויסע סצענע אין זיינע אַ טראַגעדיע, „סע־לים דער דריטער“, קאַסט איהם פּיעל צייט און מיה. איין מאָל ווען ער איז געקומען אַהיים, פיהרט זי איהם צו, שמייכלענדיג, צו זיין טישעל, וואו ער געפינט, שוין פאַרענדיגט — די שעהנע סצענע צווישען דעם סולטאַנים מוטער און דעם דאָקטאָר אין דעם דריטען אַקט.

פון צייט צו צייט קומט איבער איהר, וואָס זי רופט אַן, איהר שאַמפּיז־שטימונג; זי טרויערט, וואָס דאָס איז ניט מעהר דער פּאַל מיט איהם. זי שרייבט אַ פּאַעמע צו איהם מיט אַ מתנה פון זעקס פּעדערס, אויפמונטערענדיג איהם צו זיין ענערגיש און ענט־שלאָסען און ניט טראַכטען לאַנג איידער ער הויבט אַן:

„גים אַיין פּילהאַרן אויס מיט פּריכטען,
בלוטא און פּריכטע גיעב צוגלייך,
וויזעהייט זיי אין דיינע דיכטען
וויטץ און יוגענד, מאַך עס רייך.

מענשען לאַז עס דרינען פינדען
מענשען די געלעבט געדאכט,
לאַז פון ליעב דיך וואָרם ענטשינדען
און פאַן צאַרן געווימערנאַכט“.

זי גלויבט שטארק אין דער עקזיסטענץ פון מעכטיגע טיטאָר־נישע גערפאָנקען און פּאַרשטעלונגען אין זיין נשמה, וועלכע ס׳איז איהם שווער אויסצוריידען מיט די ליפּען. ליידער! ניט נאָר איז ער ניט־רעדעוודיג, ער איז פּוסט, און אויף דעם גרענעץ פון משוגעת, און צייטענווייז שוין איבער דעם גרענעץ. ער הערט זיך איין צו איהר ערמונטערונג מיט גלויבניגליטיגקייט. ער שרייבט: „א, הענריך, לאָמיר צייטענווייז זיין אונקאָנווענקווענט, לאָמיר אויפֿ־פּלאַקערן ווילד, אויפהויבען זיך צו דעם גליק פון הימעל, זינקען צו די טעפענישען פון גיהנום — יעדער זאך, נאָר ניט די טעמפע גלויבניגליטיגקייט!“ מיר פיהלען די גייסטיגע קרובה, די פּאַרעה־רעיון פון ראַהעל, אין דיזע ווערטער.

פּאַרמאָטערט פון דער לאַנגווייליגקייט פון זיין טאַג־טעגליכען לעבען, פּאַרזאָרגט פון דער אונפרוכטבאַרקייט פון זיין פיעל איבער־שעצטען טאַלאַנט, איז ער צייטענווייז אויפֿרעגענד און צייטענווייז אומעדיגטימפּ. זי זוכט מיט אַלע מיטלען איהם צו דערמונטערן. איין מאָל ווייזט זיך איהר אויס, אַז ער איז צופיעל איינזאַם, און ער נויטיגט זיך אין דער אויפֿרייצונג פון דער פרויען געזעלשאַפט — און זי איז ניט אויפֿערזיכטיג. זי שרייבט (אַקטאָבער 1884): „איך וואָלט געוואָלט, הענריך, אַז דו זאָלסט האָבען מעהר פּאַר־קעהר, פּערזענליך אָדער דורך קאַרעספּאַנדענץ מיט קלוגע ווייב־ליכע פרויען. זיי זיינען דעם פּאַעטיס בעסטע געזעלשאַפט. עס וואָלט פּאַר דיר געווען אינטערעסאַנט צו לערנען, אָפּען און וואַהר, וואָס זיי דענקען פון דיר און דינע פּאַעטישע ווערק. אַזאַ פּאַרקעהר וואָלט געווען באַלעהרענד און ערפּרישענד, אַ ניצליכע און אַ אנגענעהמע צייט־פּאַרטרייב פּאַר דיר.“

זי איז ענטשלאָסען, אַז זיי זאָלען רייזען, געהן ווייט אין די פעלדער. ער וואַרפט אַוועק זיין אַרבייט און זיי פּאַהרען קיין פע־טערבורג און פינלאַנד. נאָר אַלעס איז אומזיסט.

ווען זי און שטיינליץ זיינען געשטאַנען נעבען דעם וואַסער־פּאַל פון אימאַטראַ, אין יולי 1883, האָט זי אַרויסגערעדט די פּאַלגענדע גרויסע ווערטער: „איז דאָס ניט ווי אַ גרויסער געדאַנק, וואָס האָט פּאַרבלאַנדזשעט אין די בערג־איינזאַמקייטען? געפיהלען, ווי מעכטיגע ים־אינדען, דונער־שטורם און ציקלאָנען וואָלמען

געווען אַ פאַסענדע באַגלייטונג צו דיזען פאַלענדען, שויםענדען וואַסער. ווי אַרים, וואַלט דאָס ליער וועגען דער קליינער פּיאַלקע דאָ געקלונגען, ווי שעהן עס זאָל ניט זיין! ווי אַ מעכטיגער וואַסער-פאַל, דיזע שויםענדע, ווילד-אויפגערענטע צייט, פאַר אַ מעכטיגן ליער. דו וועסט געבען, וואָס זי פאַרלאַנגט."

אין אַקטאָבער 1835, ווען ער פלעגט זיך אונאויפהערליך באַקלאַגען אויף די קליינע שפּילקע-שטעך פון לעבען, האָט זי איהם געזאָגט ווי ער אַליין האָט פאַרצייענט): "מײן פאַרזיכטיגע בעאַכטונג פון דיר האָט מיך איבערצייגט, אַז ווער עס וויל דיר טאָן אַז אמת'ע פאַרדיענסט, מוז שאַפען פאַר דיר אַז אמת גרויסען טרויער. קיין זאָך וועט דיר ניט טאָן אַזוי פּיעל גוטעס ווי דאָס; קיין זאָך וועט ביי דיר ניט אַזוי זיכער אַרויסברענגען דייע קרעפֿט מען."

ווי די מעהרסטע מענשען, וועמענס פאַרשטאַנד איז געריהרט, האָט שטיגליץ געהאַט ציימען פון ווילדסטער אויפגענונג, נאָך וועלכע ער פלעגט אַריינפאַלען אין דעם געווענהליכען צושטאַנד פון שטילער, כמעט טהירישער אומעטיגקייט. איינמאָל ווען זיי זיינען געגאַנגען אויף אַ שפּאַציר האָט ער זיך אַזוי פאַרלאָרען אין זיינע אייגענע געדאַנקען, אַז זי האָט איהם פאַרלאָזען און איז אַוועקגעגאַנגען אַליין, מיט דער האַפנונג אַז דאָס וועט איהם אויפֿוועקען; נאָר ער האָט דאָס אַפילו ניט באַמערקט. דאָס איז געווען אַ מין וואַרנונג אַז איהרע ענדליכע דעזערטירונג וועט איהם ניט טאָן קיין גוטעס; דאָס איז אַבער געווען אַ וואַרנונג, וועלכע זי האָט ניט פאַרשטאַנען.

אין גאַנצען באַהערשט פון די לעצטע געדאַנקען פון דער צייט, איבערצייגט אַז אַ פּאַעט דאַרף לעבען אין דער ברייטער וועלט, צו בעאַיינפלוסען און צו בעאַיינפלוסט ווערען פון איהר, איז איהר שטענדיגער פערלאַנג צו טרייבען איהם צו טהאַטען. זי האָט צו איהם געזאָגט איין טאָג: "איך בענק נאָך דיין גייסטיגער ווידער-געבורט. דו וועסט ווידער אויפלעבען! איך ווייס אַז דו וועסט! ווי וואַלט איך געוואַלט שנעלער בריינגען דיין ווידערגעבורט — אַפילו אויב מיט קינסטליכע מיטלען! נאָר וואָס וועט זיין אויב מײן כירורגישע אַפּעראַציע וועט זיך ניט אַיינגעבען!" און אין

1884, שרייבט זי אין איהר טאג־בוך, אז געמעס לעבען איז געוואָרען מעהר אינהאַלט־סרײַך פון דעם מאַמענט, וואָס ער האָט זיך באַ־ קאַנט מיט שילער, נאָר אז געטע האָט געדאַרפֿט מעהר פּראָפּיטירן פון זיין פּרײַנדיס טוירט, און וואָלט עס געטאָן, לויט זיין געוואוינ־ הייט, ענטשלאָסען זיך ענטזאָגט צו טרויערען; ווען נאָר ער וואָלט ערלויבט דעם טרויער, ער זאָל צו איהם אַרײַנגעהן, צו ווערען אַ טײל פון איהם, דער רעזולטאַט וואָלט געווען אַ ווידער אויפֿלע־ בונג פון זיין יונגע, אַזוי ווייט, וואָס אַנבעלאַנגט זיין פּאַעטישען שאַפֿען.

סײַז געווען דעם זעלבען מאַנאַט, דעצעמבער 1884, ווען שטייג־ ליצעס איבערדריסיגקײט מיט דעם לעבען האָט דערגרייכט דעם העכסטען פונקט. זיין קראַנקהייט האָט אַנגענומען די פּאַרמע פון אינטעלעקטועלער אונבעוועגליכקײט, פון אַבסאָלוטער אונפֿע־ היגקײט זיך אויסצודריקען. שאַרלאַטע האָט איהם געבעטען, אַזוי זײ ער וואָלט געווען אַ קינד, בעסער צו שרייבען און שטורמען ווי אין אַמאָליגע צײַטען איידער אַרײַנצופאַלען אין אַזאַ שרעקל־ כען צושטאַנד; נאָר זי האָט געבעטען אומזיסט. סײַז געווען דאַן ווען זי האָט זיך ענטשלאָסען צו געברויכען דעם לעצטען מיטעל אין איהר קראַפֿט, צו נעהמען דעם שרייט, וועלכען זי, מיט איהרע אונשולדיגע און הויכע געדאַנקען, האָט געפּיהלט זיך געצוואונגען צו געברויכען, אום אַ גרויסער איינפאַכער טרויער זאָל אַרײַנגעהן אין זיין לעבען, אויפוועקען זיין זשעני, און געבען זיין פּאַעזיע נייע טהעמען.

אין דעם אָבענד פון דעם 29טען איז זי געקומען אַזײַם, וויסענ־ דיג אַז זי וועט האָבען צוויי שטונדען פאַר זיך אַלײן, האָט זי אַ וואָרף געטאָן איהר פּוטער־היטעלע און מופֿטע אויף דער פּאַד־ לאַגע פון קאַרידאַר, שנעל אַרײַן אין איהר שלאַף־צימער, האָט זיך אויסגעטאָן, זיך געשוואַשען, אַנגעטאָן אַ רײַנע נאַכט־העמד, אַנגע־ שריבען עטליכע שורות צו הענריכין אויסדריקענדיג צו איהם אײַז־ גלויבען, אַז אַ נײַ לעבען וועט אויפּוואַקסען בײַ איהם פון זיין אונגליק, און אויפּפאַדערענדיג איהם מעהר ניט צו זיין שוואַך, נאָר געלאַסען, שטאַרס און גרויס, האָט זי זיך אַוועקגעלייגט אויפֿן

בעט און מיט אַ פעסטער האַנד אַרײַנגעשטאַכען דעם קינזשאַל צו זיך אין האַרצען.

* * *

איינער פון די ערשטע איינדריקען איז, אַז די דריי פרויען, ראַהעל, בעטינאַ און שאַרלאַטע, וועלכע זיינען אַלע דריי געוואָרן רען באַריהמט אין דעם יאָהר 1885, האָבען קיין געמיינשאַפטליכעס צווישען זיך. ראַהעל איז געשטאַרבען אין דעם יאָהר 1888 אין דער עלטער פון איין-אונדזעכציג יאָהר, און איהר וויכטיגסטע לעבנס אַרבייט, איהר ערשטע ענערגישע בערעכטיגונג פון געמעס גאונות, באַלאַנגט אַזוי פיעל צו דעם אַכצעהנטען ווי צום נײַן צעהנטען יאָהרהונדערט. בעטינאַ, וועלכע איז געווען פערצעהן יאָהר יונגער ווערט ניט באַקאַנט עפענטליך ביז אַ יאָהר נאָך ראַהעל'ס טויט; זי פאַראייניגט דעם ערהויבענעם ענטוואַקלונג און אונוויקליכקייט פון יונגדייטשלאַנד. שאַרלאַטעס איינציגע אויס צייכענונג איז געווען זיך צו דערמאַרען, אַ זאך, וועלכע פרויען האָבען שוין אונזאַהליגע מאָהל געטאַן, אַכוואַהל פיליכט קיינמאַל ניט צוליעב דערזעלבער אורזאך.

נאָר ווען מיר קוקען זיך צו אַביסעל טיעפער זעהען מיר, אַז זיי האָבען פיעלע געמיינשאַפטליכע כאַראַקטער שטריכען. זיי זיינען אַלע אונרוהיג, מיט דער אונרוהיגקייט, וועלכע איז כאַראַקטעריסטיש אין זייער צייט, וועלכע דריקט זיך אויס, ניט אין אַייר לעניש און אַנשטרענגונג, נאָר אין שטאַרקע געפיהלען, ניט אין געוועזענע וואָס איז פאַרשפרייט אין די היינטיגע טעג, נאָר אין שטענדיגען אינזיך אַרײַנטיפונג. דאַן איז די זאַנדערבאַרקייט, וואָס קיין איינע פון זיי טרעט ניט אַריבער די געזעצען פון דער געזעלשאַפט, אַכוואַהל קיין איינע פון זיי האָט ניט קיין געמיינשאַפט פאַר די געזעצען. און דאַן די וואונדערבאַרע אידעאַלע פריינדליכקייט, וועלכע זיי צייגען אַרויס. ראַהעל איז געמעס, פון איהר ערשטען אַטהעם אַלס ערוואַקסענע פרוי ביז איהר לעצטע טעג. בעטינאַ איז געמעס מיט אַזאַ אַנגעוואַפערטע איבערגעבענהייט, דאַס דער פלאַן צו אויפשטעלען אַ קאַלאַסאַלען מאָנומענט פאַר איהם, וועלכען זי פאַרטיידיגט אין איהר ערשטער עפענטליכער ווערק (אַ מאָנומענט, וועלכען זי אַליין האָט געפלאַנעוועט און גע-

מאכט אין מיניאטור), איז געוואָרען אין איהרע לעצטע יאָהרען אַ מאַניע. שאַרלאַטע באַלאַנגט אזוי גענצליך צו דעם מאָ, וועמען זי האָט אויסגעקליבען ווען זי איז אַלט געווען זעכצעהן יאָהר, דאָס ניט נאָר זי לעבט פאַר איהם נאָר זי שטאַרבט פאַר איהם.

אַן אַנדער זאך, וואָס זיי האָבען געמיינשאַפטליך, איז זייער ענטוויאַזם. ראַהעל ברענט ווי אַ שטענדיגער הייליגער פלאַם; בעטינאַ פלאַקערט אויף אין אַ פייער־ווערק פון געדאַנקען און זעהונגען; שאַרלאַטע באַווייזט זיך אין אַן ענטשאַסענעם, ניט בעקלאַנגענדען מקריב זיין פון איהר לעבען. ס׳איז דער זשעני, צו וועמען זיי בוקען זיך; זיי האָבען דעם דייטשען ענטוויאַס־טישען אַפּשעצען פון פּאַעטישען זשעני; זייער גרויסער פאַרלאַנג איז צו טהאַן, וואָס זיי קענען, צו העלפּען זיין אַנערקענונג און באַריהמטקייט, זיין ענטוויקלונג און עמאַנסאַפּאַציע; צו דיזער אויפגאַבע גיבען זיי אַוועק זייערע לעבענס ניט אַכטענדיג אויף דער ווירדיגקייט אָדער אוונווירדיגקייט פון דעם פּערזאָן וואָס זיי האָבען אויסגעקליבען. ענדליך, די געדאַנקען און די געפיהלען פון די דריי, זיינען וואונדערבאַר אַריגינעל. דיזע פרויען דער מאַנען ניט קיינע אַנדערע פרויען.

קיינמאַל, אויף ווי ווייט ווי מיר ווייסען, איז ניט געווען אַזאַ רעפּלעקטירענדע געפיהלפּולע פרוי ווי ראַהעל, נאָר אַזאַ לופּט־געראַנק ענטוויאַסטיין ווי בעטינאַ, נאָר אַזאַ זעלבסטמאָרד פון שאַר־לאַטעס, אַ זעלבסטמאָרד אינספּירירט דורך אַ הויכען, אַבוואַהל פאַלשען, עסטעטישען פּרינציפּ.

די, וואָס קוקען טיעפּער אין דער זאך און באַטראַכטען די כאַ־ראַקטערס אין דעם ליכט פון דער געשיכטע, זעהען אין ראַהעל'ס זעלבסט־פאַרטיעפונג און זעלבסט־רעפּלעקטירונג, די ערשטע פאַר־מע וואָס די פרויען־עמאַנסאַפּאַציע האָט געמוזט אָננעהמען אין דייטשלאַנד פון יענעם יאָהרהונדערט; דעם הויך פון דער אינ־טעלעקטועלער זעלבסטשטענדיגקייט האָט מען געמוזט עררייכען אידער די פרויען אין אַ לאַנד, וואו פאַר יאָהרהונדערטע זיינען זיי אַוועקגעגעבען געוואָרען צו איינפאַכע הויז־אַרבייט, זאָלען זיך קע־נען אויפהויבען צו עטוואָס העכערס פון דעם. אין בעטינאַ'ס דרייפאַכען ענטוויאַזם פאַר געטע, פאַר די געדאַנקען פון פאַלי־

מישען ליבעראַליזם, און פאַר סאַציאַלע רעפּאָרמען, ענדעקט דער פּאַרשער פּון דער געשיכטע, די איבערגאַנגס־פּעריאָדע צווישען דער צייט פּון קונסט און דער צייט פּון ליבעראַליזם און סאַציאַליזם. און אין שאַרלאַמעס זעלבסטמאַרד זעהט ער דעם אויסדרוק פּון דעם וואַונש פּון די פּרויען פּון איהר צייט אַרויסצורייסען די מענער פּון זייער ליטעראַרישער רוהיגקייט און אַוועקשטעלען זיי פּנים אל פּנים מיט דער ערנסטקייט און טראַד־געדיע פּנים לעבען. די גאַנצע פּעריאָדע רעדט, ווען זי זאָגט צו שטינגלייך, אַז דאָס ליעד פּון דער פּיאַלקע קען מען ניט זינגען צום בענגלייטונג פּון אַ גרויסען וואַסער־פּאַל. קיינער פּון די פּרויען האָבען זיך ניט געקענט ענטוויקלען ווי זיי אין וועלכער עס איז אַנדער צייט, און אין קיין אַנדער צייט וואַלט מען זיי ניט געקענט פּאַרשטעהן און אָפּשעצען אַזוי ווי זיי זיינען דאַן געוואָרען. היינט איז זיי שוין שווער צו פּאַרשטעהן.

ס'איז כאַראַקטעריסטיש, אַז דאָס וואָרט „אַרבייט“ געפינט קיין אָרט ניט אין דער באַשרייבונג פּון זייערע לעבענס. זיי האָבען קיין זאך ניט געלערענט מעטאָדיש, און אין זייער שרעק צו זיין ניט ווייבעריש זיינען זיי נאָך שטאַלץ געווען מיט דעם — ווי מיר האָבען געזעהן אין דעם פּאַל פּון ראַהעל. אַפּילו אַזאַ געבילדעטע לינגוויסטין ווי הענריעטאַ הערץ, איז טיעף באַליידיגט, ווען זשאַן פּאַול אין איינעם פּון זיינע בריעף האָט געברויכט דעם אויסדרוק „הער הערץ און זיין געלערענטע פּרוי“. שאַרלאַמע שטינגלייך האָט ניט דעם קלענסטען באַגריעף דאָס אַ טאַלאַנט ווערט ענטוויקעלט דורך אַרבייט, דורך אַיינגעשפּאַרטער פּלייסיגקייט, און ניט דורך פּאַרלוסטען. און בעמינגאַ, די טענצערין, וועלכע מאַכט נאָך מיגנאַזיס אייער־טאַנץ, האָט קיין שייכות צו אַרבייט. דיזער פּאַקט מאַכט אויף אונז אַן אַינדרוק, ווען מיר זיינען באַלעסטמיג מיט די נאַכלעסיגע פּערפּאַסונגען און דעם פּעהלען פּון אמתער פּאַר־שטענדיש פּון פּאַליטיק אין איהר בוך פאַר דעם קעניג.

אַרום דעם יאָהר 1848 האָט מען אָנגעהויבען צו אַנערקענען דאָס די אינטעלעקטואַליטעט וואַלט געווען פּיעל פּעקטע, פּיעל מעהר רעאַל, מעהר דויערהאַפט אויב די פּרויען וואַלטען געוואוסט עטוואָס, וואַלטען נאַכגעפּאַלגט אַ געוויסען קורס פּון שטודיום.

וואלטען אויפגענומען א געוויסען צווייג פון דער וויסענשאפט. אט דער פליהענדער-געדאנק, וואלט געווען צוויי מאָל אזוי פיל ווערט אויב ער וואלט אויף דעם ערשטען פלאץ זיך אונטערוואָרפען א געוועהנליכער דיסציפלין. צו פליהען אָהן א פריהערדיגער איכונג איז זעהר אָפט בלויז א פערלוסט פון קראַפט. אויב ראַהעל וואלט געהאַט א פעסטען פונדאמענט פון וויסענשאפט אויף וועלכען צו בויען, דאָן וואלט זי געהאַט אַן אַנדער אַיינפלוס אויף די קומענדע דורות. ווי עס איז, זיינען איהרע געדאַנקען דונקעל און שניידענד, מעקענע און קערנער פון קאַרן צושפרייט געוואָרען פון די ווינטען. אין די דרייסיגער יאָהרען האָבען מענשען נאָך געגלויבט אין אינספיראַציע, וואָס האָט געקענט אויסקומען אָהן וויסענשאפט, און אין א מאַראַל פון האַרצען, וועלכע האָט אומנויטיג געמאַכט די רעפארמען פון דער אַלטער סאָציאַלער מאַראַל, להיפך צו די געזעצען, וועלכע ערלויבען דעם עקזיסטענץ פון די אַלמע געזעצען, האַלט זיך ריין פון זיי. אַזאַ מין צושטאַנד האָט דאָס יונגע דייטש-לאַנד זיך ענטשלאָסען צו ענדערען.

אין דער צייט פון די פערציגער יאָהרען זיינען מענשען געקור מען צו דער איבערצייגונג אַז ס'איז דאָ א גרעסערע ווערדע ווי פּלוצלינגע אינספיראַציע אין א לעבען פון ריינער אינטעלעקטור אַלימעט. ס'איז דאָ באַשיידענע און דרייסטע אַרבייט, וועלכע קען געמאָן ווערען אין דער וויסענשאפט און פּאַליטיק. מיר זעהען די דייטשע פּילאָזאָפיע ווי זי ענטוויקעלט זיך אין דעם וועג פון ראַדיקאַליזם, און מיר באַגעגענען פּאַעטען, וועמענס ציעל איז צו צוגרייטען דעם וועג פאַר פּאַליטישער פּרייהייט.

.15

פרידריך וילהעלם דער פערטער פון פרייסען.

זינט דעם יאָהר 1840 האָט די ליטעראַרישע באַוועגונג אָנגענומען אַ נייע, מעהר פּילאָזאָפּישע, און מעהר פּאָליטישע פּאַזע. אַ נייער דור איז אויסגעוואַקסען, אַ דור, וועלכער האָט צו פּערדאָנקען זיין טיעפּסטע קולטור צו העגעל, און וועלכען ער האָט בעאַיינפלוסט הויפּטזעכליך אויף דעם געביט פון פּאָליטיק. שעלינג איז זיין צייט האָט ערקלערט אַז די קונסט איז דער העכסטער אויסדרוק פון אינטעלעקט. זיין פּרינציפּ, און דער פּרינציפּ פון די ראַמאַנטיקער איז געווען אַז דער אַרטיסט איז דער אמתער מאַן. דאָס וואָס די קונסט איז געווען פאַר שעלינג, איז דער שטאַט געווען פאַר העגעל, ביי איהם איז די אמתיע פּאַלקאָמענע מענשליכע בעשעפעניש ניט דער אַרטיסט, נאָר דער בירגער פון אַ קאָנסטיטוציאָנעלען שטאַט.

דער יונגער דור איז געווען בעאַיינפלוסט פון דער העגעליאַני-שער פּילאָזאָפּיע, ער זאָל מאַכען זיין אויפגאַבע די רעפּאַרמירונג פון שטאַט. ער האָט געהאַט ווינציג רעספּעקט פאַר די אָנהענגער פון דער יונגדייטשער שוהלע, זייענדיג מיט דער מיינונג אַז זיי זיינען ניט געווען גענוג בראַוו אין זייער קאַמף, סיי אין דער פּילאָזאָפּיע און סיי אין פּאָליטיק, צו פּיעל אָפּגעגעבען צו דער שענהער ליטעראַטור, און צו פּיעל עפיקורעער. ער האָט ניט געוואָלט אַנטייל נעהמען אין דעם אַלטען געשריי פאַר דער אויפֿלעבונג פון קערפּער, און זיך אַפּילו ניט געוואָלט צו איהם צוהערען. היינע, אין „אַטטא טראַלל“, האָט געזאָגט דעם יונגען דור, אַז אַ מאַן מיט כאַראַקטער נאָר אַהן טאַלאַנט איז ניט בעסער פון אַ

בער; דער יונגער דור האָט געענטפערט, אַז אַ מאַן מיט טאַלאַנט
נאָר אַהן כאַראַקטער איז ניט מעהר ווי אַ מאַלפּע — מעגליך אַ
זעהר אַמוזירענדע מאַלפּע, אָבער ניט מעהר.

אַז די העגעליאַנישע פּילאָזאָפּיע איז ווידער געוואָרען דער
לייטענדער פּרינציפּ, איז געוואָרען קלאַר זינט דער זשורנאַל, וואָס
איז באַקאַנט אונטער דעם נאָמען „האַללישע יאָהרביכער“ איז
אַרויסגעגעבען געוואָרען פון רונע און ערטרמייער אין 1838. דער
דאָזיגער אָרנאַן פון די לינקע העגעליאַנער האָט פאַרשפּרייט די
געדאַנקען, וועלכע האָבען מאַדעלירט ניט נאָר די פּאָליטיקער נאָר
אויך די פּאַעטען פון יענער צייט. אין אַלע הויפּט־פּונקטען זיינען
די דאָזיגע פּרינציפּען געווען די זעלבע וואָס פון יונגדייטשלאַנד
נאָר זיי זיינען פּראַקלאַמירט געוואָרען מיט מעהר וויסענשאַפּטליכער
געניטקייט און ענטשאַסענהייט.

די עלטערע מענער האָבען געמוזט, אָדער אַנשליסען זיך אַז די
יונגע העגעליאַנער, אָדער אַרויסטרעטען געגען די פּרינציפּען פון
זייער יוגענד, לויט ווי זיי זיינען יעצט פּראַקלאַמירט געוואָרען
פון אַנדערע. ווי מען האָט געקענט ערוואַרטען, האָבען זיי ניט
דערקענט זייערע אייגענע פּרינציפּען ווי זיי זיינען פּראַפּאָגאַנדירט
געוואָרען פון דער קריגערישער יוגענד, און עס פּלעגט פּאַסירען
פילע צוזאַמענשטויסע צווישען דעם יונגען דור און גוצקאָוו, לאַובע
און מונדט.

דער געדאַנק פון שטאַט איז יעצט געוואָרען דער צענטראַלער
געדאַנק פון טאָג, דער געדאַנק פון שטאַט אַלס לעבעדיגער אָר־
נאַניזם, רעאַליזירט אין דעם באַוואוסטזיין פון אַלע זיינע בירגער.
אין די פּיעלע פּילאָזאָפּישע, טעאַלאָגישע, עסטעטישע מלחמות, וואָס
זיינען אָנגעפּיהרט געוואָרען פון יונגען דור, איז דער שטאַט און
די נויטווענדיגקייט פון זיין רעפּאַרמירונג געווען די הויפּט אור־
זאַכע פון זייער געשריי. דאָס איז געווען די צייט פון צוגריי־
טונג פאַר דער איינזאַפונג פון דעם געדאַנק פון שטאַט וואָס איז
אַזוי כאַראַקטעריסטיש פאַר דער דייטשלאַנד פון דער לעצטער
צייט, און וועלכער האָט פאַראַרזאכט אַפילו אַ רעוואָלוציאַנער
(נאָר אַ העגעליאַנישען רעוואָלוציאַנער) ווי לאַסאַל, ער זאַל אויס־
שרייען: „רייך קיין שלעכטס אויף דעם שטאַט! דעה שטאַט

איז גאָט. עס איז אַ סימן פון דעם כאַראַקטער פון דער ליטע־
ראַרישער ענטוויקלונג, דאָס וואָס די „האללישע יאָהרביכער“ האָט
אַנגעהויבען צו ערשיינען אַלס פּילאָזאָפּישער זשורנאַל און איז
אונטערדריקט געוואָרען אַלס פּאָליטישער זשורנאַל¹).

די נייע פּאָליטישע געדאַנקען מיט וועלכע די נאַציאָן האָט
זיך אָנגעזאַפט האָבען ענדליך געפונען אַן אויסגאַנג אין דער פּאָעזיע
און אין די ליטעראַטור. די ערשטע פּאָליטישע ליטעראַטור זיינען ערשינען
אין דעם זעלבען יאָהר, וואָס די „יאָהרביכער“ און האָבען פאַר-
שפּרייט פּרייע פּאָליטישע געדאַנקען אין פּיעל ברייטערע קרייזען.
פון אָנפאַנג איז עס געווען מעהרסטענס רעטאַריק, אָהן וועלכען
עס איז אַרטיסטישען ווערט, נאָר דער געמיינשאַפּטליכער נאַציאָנאַל-
לער געדאַנק פון די דייטשע לענדער איז אַזאָ לאַנגע צייט געווען
אַינגעשלאָפּען דאָס די בלויע ווערטער פון פּרייהייט און „פאַ-
טערלאַנד“ האָבען געשאַפּען אַן עלעקטרישען אַיינדרוק.

אין דעם יאָהר 1840, דעם 7טען יוני, איז פּרידריך ווילהעלם
דער פּערטער אַרופּגעטראָטען אויף דעם דייטשען טראָן. דער
נייער קעניג איז אין יעדער הינזיכט געווען אַ בולטיכער קאַנטראַסט
צו דעם מאַן, וועלכער האָט נאָך דעם יאָהר 1797, פאַר צוויי-אונד-
פּערציג יאָהר געהערשט איבער דייטשלאַנד. פּרידריך ווילהעלם
דער דריטער איז געווען אַ געבאָרענער סאַלדאַט; זיין זוהן איז
געווען אין זיין כאַראַקטער אַן אַרטיסט, מיט מיטעלמעסיגע האַלב-
אונטערדריקטע טאַלאַנטען, אַ דילעטאַנט אין קונסט און וויסענ-
שאַפט. דער פּאָטער איז געווען אַ ניכטערער, בעשיידענער, און
שטאַרקער כאַראַקטער; דער זוהן איז געווען אַ פּאַנטאַסטישער
ענטוויאַסט און עמפּינדליך ווי אַ פּרוי. דער פּאָטער איז געווען
איבערגעבען צו זיין פּליכט, אַן עהרליכער, טרוקענער, בעשרענקטער
מאַן, דער זוהן איז געווען אָנגעזאַפט מיט ראַמאַנטישע געדאַנקען,
געשיקט און באַריהמט מיט זיינע וויציגע אַרויסטרעטונגען. דער
פּאָטער איז געווען הויך, מאַגער און אַ סאַלדאַט אין זיין פּערהאַל-
טונג און קליידונג; דער זוהן האָט געהאַט ווייכע געזיכטיגע

(1) ר. פּרוטץ: „פּאַרלעזונגען איבער די דייטשע ליטעראַטור דער

געגענוואָרט.“

און ווי די קעניגין לואיזא, איז ער געווען מעהרער פעט ווי קרעפטיג, שנעל און קאפריזנע אין זיינע באוועגונגען, געזעליג און זעהר רעדעוודיג. דער פאטער איז א מאן אויף וועלכען מ'קען זיך פארלאזען; דער זוהן איז געווען אן אינטערעסאנטע פערזאן.

אבוואהל פרידריך ווילהעלם דער פערטער אלס קרוין־פרינץ האט געהאט די בעסטע לעהרער פון אלע צווייגען פון דער מיליטערישער בילדונג, האט ער זיך פונדעסטוועגען ניט אויסגעצייכענט אין מיליטערישע אנגעלעגענהייטען. ער האט זיך לייעב געהאט צו רופען א פריישישער אפיצער, דאך די שטרענגע, פערזאנלישע דיסציפלין, וועלכע מען קען ניט אפטיילען פון דער מיליטערישער דיענסט אין צייט פון פריעדען, פלעגט איהם אויסמאטערען און צייטענווייז פלעגט ער, א האהענצאלער, אפלאכען פון די מיליטערישע פארדען. אפטמאל, פונדעסטוועגען, פלעגט ער ווערען ווילד־ענטזויאסטיש ביי א פארזאך, די מוזיק, דאס קלאפן פון געוועהר, די הויכע קאמאנדעס, דער שיסען פלעגט אויף איהם ברענגען א סאָרט פאָעטישע אויפֿרעגונג. אוועקגעטראָגען פון דעם מיליטערישען ענטזויאזם, האט ער איינמאל אין די מאַנעוּר־רעם אַריינגעפיהרט זיינע סאַלדאַטען גלייך אין בערלין, ניט אַכט מענדיג אויף דער אונאַרדנונג וואָס ער האָט געשאַפֿען, און אויף די הונדערטע שוֹביען וואָס ער האָט צובראַכען דורך דעם שיסען אין די גאַסען.

נאָר מעהרסטענטיילס פלעגט דער קרוין־פרינץ פאַרכריינגען מיט וויסענשאַפטס לייטע און אַרטיסטען — אַ געלערענטער ווי הומבאלדט, אַ היסטאָריקער ווי ראַנקע, אַ מאַהלער, ווי קאַרנעליוס, אַ סקולפּטאָר ווי רויך. ער האָט זיך זעהר אינטערעסירט מיט אַרכיטעקטור, האָט געמאַכט אַ שטודיום פון די אַנטיקע סטילען און זייער צופאַסונג צו דער רעליגיעזער ביזאַנטינער אַרכיטעקטור, האָט געמאַכט פּלאַנען, געזוכט צו שאַפֿען אימפּאַנירענדע עפעקטען מיט דער הילף פון קאַלאַנאַדען און זאַלען. ער האָט געמאַהלען אידעאַלע לאַנדשאַפטען, וועלכע האָבען עראינערט די סצענעס פון די איר טאַליענישע ברעגען פון מיטעללענדישען ים. ער האָט קריטיקירט מוזיק און פּאָעזיע. ער האָט הויפטזעכליך ערמוינגט און פּאַט־ראַניזירט דעם שטודיום פון פאַרצייטיגע דייטשע מנהגים און די

פארצייטיגע קונסט, וועלכע האָט געדיענט דער רעליגיאָן. און דיוע באַשעפטיגונג מיט דער פאַרנאַנגעהייט האָט שטאַרקער געמאַכט זיין ווידערווילען צו דער צייט, אין וועלכער ער האָט געלעבט און ענטוויקעלט זיין נייגונג צו צוריקקעהרען די אַלטע אַרדנונג, יעדער פאַלס צו באַקעמפען די רעפּאַרמען, וועלכע זיינען געווען אינספּיי-רירט פון דעם מאַדערנעם גייסט.

דיוע נייגונג האָט געמוזט פאַרשטאַרקט ווערען דורך זיין פאַר-קעהר מיט די גלחים אין דעם ענגען קרייז פון ראַמאַנטישע אַרטי-טאַקאַטען, וועלכע זיינען געווען זיינע שטענדיגע חברים. פון זיין קינדהייט אָן איז ער געווען רעליגיעז. אַלס אַ יונגער אינגעל, אין פאַרלוף פון דער צייט פון דעם קריעג מיט נאַפּאָלעאָן, האָט ער געלערענט צו גלויבען אין דער הייליגקייט פון דעם אַלטען סיסטעם פון דער רעגירונג, און די געמליכע רעכטע פון קעניגע, און אין דער מיסיע פון עסטרייך אַלס יורש צו דער הייליגער רוימישער אימ-פעריע. ער האָט אָנגענומען דאָס גאַנצע סיסטעם פון געדאַנקען און ענטוויקלונגען, פון וועלכע יאָזעף דער מייסטער איז געווען דער ערשטער און פעהיגסטער פאַרטרעטער. ער האָט געשטודירט האַל-לערס „רעסטאָוראַציאָן דער שטאַטסוויסענשאַפֿט“. אין אַ קור-צער צייט האָט ער אָנגעהויבען צו קוקען אויף דער קרוין ווי אויף אַ מיסטישען בריליאַנט, אַ קאַמבינאַציע פון גלחישער לענטע און דעם דיקטאַטאָרס גאַלדענעם קראַנץ; דעם קעניגס-באַרוף אַלס אַ הייליגע אויפגאַבע און דער קעניג אַלס פון גאָט אַליין אַ בעניי-סטערטע באַשעפּעניש. זיין אידעאַל איז געווען, פאַטריאַרכאַלע באַציהונגען צווישען דעם קיסר און זיין פאַלק, דערזעלבע אי-דעאַל, וועלכען עס האָט נאַכגעפאַלגט אין פאַרלוף פון דער זעלבער צייט די אַזוי גערופּענע יונגערנלאַנד, די נאַכפאַלגער פון דיוראַעלי. פּרידריך ווילהעלם דער פּערטער איז אויפגענומען געוואָרען מיט דעמזעלבען בטחון מיט וועלכען אַ נאַציע, וועלכע איז אין איהר פאַליטישער קינדהייט נעהמט אויף אַ נייעם קעניג. זיי האַבען געגלויבט אין איהם, ווי מען גלויבט וועגען אַלע קרוין פּרינצען, אַז זיינע פּרינציפּען זיינען ליבעראַלער פון די פּרינציפּען פון זיין פאַטער. די האַפּנונגען און די ערוואַרטונגען פון דער נאַציאָן האָט איהם אַרומגערינגעלט מיט אַ מין הייליגקייט. ער

האַט אָנגעפּאַנגען, ווי דער שטייגער פון מלכים, מיט עטוואָס וואָס האָט אויסגעזעהן צו רעכטפּערטיגען דעם פּאַלקיס אָבשאַצונג פון זיין כאַראַקטער; ער האָט פּראַקלאַמירט אַלגעמיינע אַמנעסטיע פאַר פּאַליטישע פּאַרברעכער. דאָס האָט געפּיהרט צו דער האַפּנונג אַז ער וועט ערפּיהלען דעם פּאַליטישען פּערלאַנג פון לאַנד, אַז ער וועט געבען פּרייסען דאָס, וואָס מען האָט באַטראַכט פאַר נויטיג פאַר איהר ווייטערען פּראַגרעס, — אַ קאָנסטיטוציאָנעלע רעגירונג. ווי מיר האָבען שוין געזאָגט, האָט דאָס דייטשע פּאַלק געהאַט אַ קלאַרען און בעשטימטען קעניגליכען צוואַנג פון אַ קאָנסטיטוציע, אַ צוואַנג, וועלכען מען האָט אויף אַן אונגעהויליכען אופן צוריק געהאַלטען צו ערפּילען. דאָס האָט געמאַכט זייער האַפּנונג שטאַר-קער; זיי זיינען געווען זיכער אַז זייער צוואַנג וועט מען יעצט ערפּילען.

באַלד נאָך דעם, ווי דער נייער קעניג איז אַרויפגעטראַטען אויף דעם טראָהן, האָט מען צוזאַמענגערופּען די שטאַנדען פון פּאַזען, מזרח און מערבֿ-פּרייסען קיין קעניגסבערג, מיטן צוועק אָפּצוגעבען כבוד דעם קעניג. די שטאַנדען פון מזרח און מערבֿ פּרייסען האָבען געענטפּערט אויף דער בעקאַנטמאַכונג פון דער דאָ זיגער פּאַרזאַמלונג מיט אַן עניוהדיגער פעטיציע צום קייסער, אין וועלכער זיי האָבען איהם געבעטען, ער זאָל אויפהאַלטען און פאַר פּאַלקאַמען אַזאַ רעגירונגס־סיסטעם, וואָס באַשטעהט פּין פּאַלקס פּאַרטרעטער, און וועלכע זיין פּאַטער איז דאָ, ווי שטענדיג גע-ווען טריי צו זיינע פּאַרשפּרעכונגען און האָט אָנגעהויבען אַיינצו-פּיהרען אַ רעפּרעזענטאַנטען־רעגירונג אין די פּראַווינצען. נאָר האָט איבערגעלאָזען זיין קעניגליכען נאָכפּאַלגער ער זאָל פּאַרפּאַלקאַמען זיין אַרבייט צו „דעם קעניגליכען נאָכפּאַלגער, וועמען די נאַציאָן ליבט מיט אַן אמתער איבערגעבענהייט און מיט וועמען זייערע טייערסטע האַפּנונגען זיינען פאַרבונדען“.

דער מיטעל־קלאַס פון דער באַפּעלקערונג, וועלכע האָבען ער-וואַרטעט אַז זייערע געשעפטען זאָלען פּראַפּיטירען אין די קומענדע יומי־טובים אין קעניגסבערג, זיינען געווען שטאַרק אויפגעבראַכט פון דיזער פעטיציע, ווייל זיי האָבען מורא געהאַט אַז זי וועט דערצאָרענען דעם קעניג. די העכערע קלאַסען, פון דער אַנדער

זײַט, האָבען זיך פאַרגעשמעלט, אַז דער בעגאַבטער מאַנאַרד וועט באַלד נאַכגעבען די גערעכטע פאַדערונגען פון זיין פּאַלק; קיינער איז ניט געווען אין אַ בעסערער לאַגע, ווי ער, צו פאַרשטעהן די חסרונות פון דעם אַלטען סיסטעם פון פּאַלקס־פאַרטרעטונג. נאָר ניט די, וועלכע האָבען זיך געשראַקען פאַר דעם אויסברוך פון קעניגליכען צאָרן, און ניט די, וועלכע האָבען ערוואַרט דעם קעניגס ליבעראַליזם זיינען געווען גערעכט.

פרידריך ווילהעלםס אונבאַשטימטער ענטפער איז געווען, אַז די קאָנסטיטוציעס פון די שטאַנדען איז געבויט אויף אַ נאַציאָנאַל־היסטאָרישען באַדען, אַז דער קייסער איז שטאַרק פאַראינטערעסירט אין די דאָזיגע אינסטיטוציעס, אַז ער איז פעסט ענטשלאָסען צו געהן אין די טריט פון זיינע עלטערען, און זיינע געטרייע שטאַנדען מעגען „האַבען דעם פּוֹלען צוטרויען אין דעם קעניגס וואונשען“ וואָס אַנבעלאַנגט דעם לאַנדטאָג (פאַרלאַמענט).

ווי וועניג פּאַזיטיווע פאַרזיכערונג עס איז ניט געווען אין דער דאָזיגער בעקאַנטמאַכונג, האָט מען זי אויפגענומען מיט פרייד; זי האָט באַפרייט איין טייל פון דעם שרעק פון אַ שטרענגען ענט־פער און האָט ערמוטיגט די האַפנונגען פון דעם אַנדערען. די יומים־טובים אין קעניגסבורג זיינען געווען זעהר ערפאַלגרייך און האָבען זיך אויסגעצייכענט מיט אַן אַלגעמיינעם ענטזואַזם. דער וויכטיגסטער אינצידענט האָט פאַסירט גלייך נאַכדעם וו ידי דע־פוטאַטען האָבען איבערגעחורט, וואָרט נאָר וואָרט, די שבועה וועלכע מען האָט צו זיי געלעזען. ווי נאָר דער אַבקלאַנג פון הוי־בען „אַמן“, אַרויסגערעדט פון פיער הונדערט שטימען, איז אַכגע־שטאַרבען, האָט דער קעניג זיך אויפגעהויבען פון טראָהן, וועל־כער איז געשטאַנען אויף אַן אַפענעם באַלקאָן, אַרויסגעקומען פאַר ווערטס, אויפגעהויבען די הענט אַזוי ווי צום שווערען, און האָט אַנגעהויבען ריידען צו דער פאַרזאַמלונג. יעדעס וואָרט פון זיין שטימע האָט מען קלאַר געקענט הערען. ער האָט צוגעזאָגט צו זיין אַ גערעכטער שופט, אַ געטרייער, באַרעמהאַרציגער רעגירער, אַ קריסטליכער קעניג ווי זיין פאַטער. דער לעצטער זאָץ ווייזט אונז אויף זיינע ליטעראַרישע פעהיגקייטען: „זאָל נאָט אויפ־האַלטען אונזער פריישיש פּאַטערלאַנד, צוליעב איהר אַליין, צו־

ליעב דייטשלאַנדים וועגען, און צוליב דער גאנצער וועלט — אונזער פאָטערלאַנד, וועלכע איז צוזאמענגעשטעלט פון פיעלע טיילען, און איז פונדעסטוועגען איין גאנצעם, ווי דער נאָבעלער מעטאָל וואָס איז אַ מישונג פון פיעלע אַנדערע נאָר איז אַליין איין מעטאָל, וועלכער קען קיינמאָל ניט ראַסטען, אויסער דעם בכבוד־יגען ראַסט פון יאָהרהונדערטע, וועלכע באַשעהנט איהם נאָר!"

די פאָרוואַנדערונג, אַז אַ פרייסישער קעניג זאָל אַזוי פון זיין אייגענעם פרייען ווילען געבען אַ צוזאָג צו זיין פאָלק אַלס ענטפער צו זייער צוזאָג צו איהם, צוזאמען מיט דעם אַינדרוק וואָס איז געמאַכט געוואָרען פון דיזער אויגענשיינליך צוגעגרייטער רעדע פון אַזאַ אימפּאַנירענדער קעניגליכער פּערזענליכקייט ווי דער פרייס־שישער קעניג, האָט געשאַפען אַ געפיהל פון אויפגערגמער פרייד. איבער דעם באַלקאָן האָט די קעניגין געוויינט, אונטען האָט דאָס פאָלק געוויינט, געשמייכעלט און געדריקט איינער דעם צווייטען די הענט. אין דער הייז פון מאַמענט האָט מען ניט באַמערקט, אַז עס זיינען ניט געמאַכט געוואָרען קיינע פאָליטישע פאַרשפּרע־כונגען, קיין זאך אויסער ליבעראַלע און ראַמאַנטישע פּראָזען.

נאָר דער קעניגסכּערגער יום־טוב איז בלויז געווען אַן אַייני־לייטונג צו דעם גרויסען יום־טוב וואָס איז אָפּגעהאַלטען געוואָרען אין בערלין. אין די געדאַנקען פון די אַיינוואוינער פון דער הויפּט־שטאָדט האָט אַ ליכט פון גאַלדענע פאַרשפּרעכונגען נאָך אַלץ אַרומגערינגעלט די פּערזאָן פון קעניג. זיי זיינען געווען ענט־שלאַסען צו טאָן יעדער זאך אין זייער מאַכט צו ווײזען זייער איבערגעבענהייט, און צוגעבען צו דעם אַזאַ כאַראַקטער, וועלכער זאָל איהם זיין אַנגענעהם.

דעם מיליטער האָט מען ניט ערלויבט צו שפּילען די ערשטע ראָלע; מען האָט געזוכט עטוואָס אין דעם סטיל פון אַ מיטעל־אַלטער־דייטשען שטאָדט־יום־טוב. די פּערשירענע גילדען, אַרום צעהן טויזענד פּערזאָן האָבען מאַרשירט טראַגענדיג פּאַהנען און עמבאַלעמען. אַלס אַ קליינע אַנגענעהמע איבעראַשונג פאַר דעם קעניג האָט מען אינגאַנצען אוועקגענומען דעם גרויסען שטיין נע־

בען ראטההויז, און וועלכען זיין קארעמע האָט זיך אַמאָל אָנגע-
שמויסען, ווען ער איז נאָר געווען אַ קרוין־פּרינץ.

אין דער צווישענ־צייט צווישען די צוויי ימים־טובים האָט
פּאַסירט עפעס, וואָס האָט געמוזט אויפוועקען אין די געדאַנקען
פון דער נאַציאָן אַ פּערדאַכט אין דער אונבעשמענדיגקייט פון קעניג.
אויף דעם 4טען אָקטאָבער 1840, איז אַ קעניגליכע ערקלערונג פאַר-
עפענטליכט געוואָרען, וועלכע האָט געגעבען אַנצוהערעניש, אום
צו פאַרמיידען מיספאַרשמענדיסען, אַז דער קעניג, ווען ער האָט
אויסגעדריקט זיין אָנערקענונג פון דער טרייהייט פון די שטאַנדען,
האָט זיך ניט ערקלעהרט פאַר דער קאָנסטיטוציע, ווי זי איז פאַר-
מולירט געוואָרען אין דעם באַפּעהל פון דעם 22טען מאי.

די פּרינצען און נאָבעל־לייט האָבען געדאַרפט נעמען אַ שבועה
פון טרייהייט אין פּאַלאַץ, די בירגער האָבען געדאַרפט אָפּגעבען
כבוד אין דעם גרויסען פּלאַץ, וואָס געפינט זיך ביי דעם, אַזוי גע-
רופּענעם, לוסטגאַרטען. פאַר צוויי שטונדען צייט זיינען די ביר-
גער געשטאַנען אין דרויסען ווערענדיג אויסגעוויקט פון גרויסען
רעגען וואָס האָט דאָ גענאַסען, אין דער צייט ווען דער קעניג האָט
זיך צוגעהערט אין פּאַלאַץ צו די רעדעס פון די פּרינצען, נאָבעל־
לייט, גלחים, און זיך אָפּגעגעבען מיט האַלטען רעדעס.

ענדליך איז ער אַרויס אויף דעם באַלקאָן. דאָ האָט דאָס
פּאַלק ערוואָרטעט ער זאָל ריידען. בערלין וואָלט זיך געפּיהלט
באַליידיגט אויב דער קעניג, וועלכער האָט גערעדט אין קעניגסבערג
זאָל דאָ אויפּנעהמען זיין כבוד שטילערהייט. און ער האָט ווירקליך
גערעדט. יעדער איינער האָט געקענט זעהן ווי ער מאַכט מיט די
הענד, נאָר די גרויס פון פּלאַץ און דער טומעל פון רעגען האָבען
ניט ערלויבט, אַז מען זאָל קענען עפעס הערען.

יעדעס מאָל ווען ער פּלעגט זיך אָפּשטעלען אין זיין רעדען,
פּלעגט דער עולם, מיינענדיג, אַז ער האָט געענדיגט, אָנהויבען צו
אַפּלאַדירען; נאָר דער קעניג פּלעגט מאַכען מיט די הענט און
פּלעגט ריידען ווייטער. דער רעגען האָט גענאַסען — דאָר האָט ער
גערעדט. אַלע האָבען אַכטונג געגעבען אויף זיינע באַוועגונגען.
פיער מאָל האָט דער עולם געמיינט, אַז ער האָט שוין געענדיגט
און האָט אָנגעהויבען צו שרייען „הוראָ!“ און פיער מאָל האָט ער

איבער א נייעם אָנגעפאָנגען. ער האָט פאַרשפּראַכען צו הערשען. ווי איינער וועלכער האָט מורא פאַר גאָט און האָט לײַעב די מענשען. מיט אָפּענע אויגען ווען ער וועט זיך באַשעפּטיגען מיט די באַר־דערפּענישען פון פּאַלק און פון דער צייט, און מיט פאַרמאַכטע אויגען ווען ער וועט דאַרפֿען טאָן גערעכטיגקייט — נאָר דער אַנטי־טהעזיס איז דאָ פאַרלאָרען געגאַנגען אין דער פּייפּעריי פון דעם ווינד און דעם גיסען פון רעגען. ער האָט געשריען: „וועט איהר מיר צוזאַגען, דאָס איז דער צייט ווען איר זוד עס אַזוי צו טאָן. וועט איהר אויך צו מיר זיין געטריי סיי אין גליק און סיי אין אונגליק? — אויב סײַ אזוי, דאָן גיט אַן ענטפּער אין דעם איינ־פאַכסטען, שעהנסטען וואָרט פון אונזער מוטער־שפּראַך, אַן עהר־ליכען „יא“!“

געשרייען „בראַוואַ! בראַוואַ!“ פון פּלאַץ. זיי האָבען געמיינט אַז דער קעניג האָט שוין געענדיגט. נאָר דער קעניג האָט אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנד און האָט פאַרטגעזעצט. ענדליך האָט ער געשלאָסען זיין רעדע מיט דעם וואָס ער האָט ערקלעהרט דעם רעגען אַלס אַ גוטען סימן — אַבוואַויל דאָס אויך איז פאַרלאָרען געגאַנגען פאַר דער פאַרזאַמלונג. „אַזוי העלף מיר גאָט, אַז איר זאָל האַלטען מיינע פאַרשפּרעכונגען, וועלכע איר האָב אַיך געגעבען דאָ און אין קעגנסבערג! און אַלס אַ סימן פון דעם, הויב איר אויף מין רעכטע האַנד צום הימעל. געהט אַן יעצט מיט אַייער יום־טוב, און זאָל גאָט'ס בענשונג אויף אַיך פאַלען ווי דער דאָזיגער רעגען היינטיגען טאָג!“

נאָר גאָט'ס רעגען האָט אינגאַנצען אויסגעלאָשען דעם יום־טוב ייסט און האָט אָנגעבראַכט אַ פּראָזאַאישע קעלט אויף דעם עולם און דעם רעדנער.

קינער האָט ניט געקענט זעהן אַ וועלכע פאַרשפּרעכונגען זאָלען ניט געהאַלטען ווערען, נאָר קינער האָט ניט געקענט אַנ־רופּען אַ באַשטימטע פאַרשפּרעכונג וועלכע איז געמאַכט געוואָרען פון זיין מאַיעסטעט. דער נייער קעניג און זיין רעגירונג האָבען זיך באַלד געוויזען אין זייער אמתיער ליכט.

אויכהאַרן איז נאָמינירט געוואָרען קולטוס־מיניסטער, אַנשטאַט דעם נראָף אַללענשטויין, דער פאַטראָן פון הענעל און די הענעליאַנער.

אייכהאַרן האָט שוין געוווּזען רעליגיעזע נייגונגען; מען האָט באַריכטעט, אז ער וויל אַיינפיהרען שטרענגע געזעצען וועגען אַפּײַ היטען די הייליגע טעג און ערקלערען די געזעצען פון דער קירכע אַלס בינדענדע פאַר די רעגירונגס בעאַמטע. דער צאָרן וואָס איז אַרויסגערופען געוואָרען פון דיווען באַריכט איז געווען אַזוי גרויס, דאַס מען האָט זיך באַנוצט מיט דער ערשטער מעגליכקייט דאַס אַרויסצרווייזען. ראַסיניס „אַטהאַליע“ האָט מען געשטעלט אויף דער בינהע אויף דעם קעניג׳ס ספּעציעלען פּערלאַנג. מען האָט ניט געקענט געפינען קיין פּעהלער אין דער פאַרשטעלונג אַליין, נאָר עס האָט אַ רעליגיעזען אינהאַלט און עס איז געשריבען געוואָרען פאַר די אַינוואוינער פון אַ מאַנאַסטיר. ביי דער ערשטער פאַר שטעלונג האָט מען עס אויסגעפּיפט און די בעדייטונג פון דעם האָט יעדער אייווער געקענט פאַרשטעהן. דאַס פּאַלק איז געווען מעהר אונזערדיגען מיט דעם מיניסטער ווי מיט דעם קייסער, וואָר רים קיינער האָט ניט געצווייפּעלט אין דעם, אַז דער קיסר איז אַ רעליגיעזער מאַן, אין דער צייט וואָס דאַס לעבען וואָס אַייכהאַרן האָט געפיהרט אין דער קאַמפּאַניע מיט וועלכער ער האָט פאַר בראַכט, האָט זיי געצוואונגען זיי זאָלען האַבען פון איהם נאָר אַ פאַרקעהרטע מיינונג.

און ווען ער האָט גענוצט דעם אויסדרוק „דער קריסטליכער שטאַאַט“, דאַס הייסט דער שטאַאַט, אין וועלכען עס קאַנען ניט גערעכענט ווערען אַלס בירגער די יעניגע, וואָס זיינען ניט קיין פּראַטעסטאַנטען — האָט זיך תּיכּף אַנגעהויבען אַ קאַמף, סיי מיט אַלערליי ניקטערע און ערנסטע מיטלען, סיי מיט חוזק־מאַכען, געגען דעם „פּיערעקיגען צירקעל“, ווי אַייכהאַרניס דערמאַנטער אויסדרוק איז דעמאָלט אַנגערופען געוואָרען. צום אומגליק האָט דער קעניג מיט עטליכע מאַנאַטען פּריהער אַפּגעשאַפט די צענזור איבער קאַריקאַטורען. ער האָט דאַס געהאַט געמאַן, וועלענדיג באַווייזען זיין ליבעראַליזם, אָדער אפּשר דערפאַר וואָס ער האָט געהאַט אַליין אַ נייגונג צו הומאַר. עס איז איצט אויסגעקומען זעהר אַפט צו זעהן דעם רעליגיאַנס־מיניסטער אַייכהאַרן ערשיינען אין די קאַריקאַטורען אַלס אַ וועווערקע (אַייכהאַרן איז אויף דייטש אַ וועווערקע), ווי ער קייט בלעטער, אָדער ווי ער קנאַקט די פּוסטע

ניס פון דער קריסטליכער קירד א. א. וו. די אונדאנקבארע קאָ-
ריקאטוריסטען האָבען ניט געזשאַלעוועט אַפילו דעם קעניג, און
היינע, דער גרויסער אַפּשפּעטער פון זיין צייט, האָט אזוי אויסגע-
לאַכט דעם קעניג'ס אומבעשטימטקייט אין די פּאָלגענדע שורות
פּונם ליעד „דער נייער אַלעקסאַנדער“:

„איך בין אַ מין אַנדרוגינס, אַן איאבערגאַנג, ניט פּלויש, ניט פּיש,
פון די עקסטערמען פון דער צייט אַ קאַמישער געמיש,
איך בין ניט שלעכט, איך בין ניט גוט, ניט נאַריש, ניט געשקט,
כּיחַאָב נעכטען ערשט געשפּרויזט פּאַראַוויס — געה היינט דערפאַר
צוריק“.

אַייכהאַרדן איז אָבער ניט געווען צופּרידען מיט'ן פּאַרקריסט-
ליכען דעם שטאַט אַליין, ער האָט באַצוועקט צו פּאַרקריסטליכען
די וויסענשאַפט איד. ער האָט דערהויפּט געוואָלט אַרויסשטופּען
גוט-באַוואוסטע העגעליאַנער פון אַלע וויכטיגע און אַיינפּלעגליכע
עמטער. און געטאָן האָט ער דאָס דערפאַר וואָס די העגעליאַנישע
פּילאָסאָפּיע האָט ניט נושאַ חו געווען ביים קעניג, מחמת זי האָט
ניט איבערגעלאָזט קיין פּרייען פּעלד פאַר'ן קעניג'ס פּאַנטאַזיע.

און טאַקע צוליב דעם קעניג'ס וואונש האָט מען אַרונטערגע-
בראַכט שעלינגען פון מינכען קיין בערלין, ער זאָל פּאַרנעהמען
די אוניווערסיטעט קאָפּערדע וואָס איז געבליבען לעדיג נאָך העגעל'ס
טויט, און כדי שעלינג זאָל פון דאַנען לאָזען הערען זיין נייע
פּילאָסאָפּיע, די „פּילאָסאָפּיע פון אַפּענבאַרונג“, וועלכע מיהאַט פאַר
לאַנגע יאָהרען געהאַלטען בסוד סודות, ווי אַ מין געהימען כּשוּף,
און דאָר האָט מען דאָס אויפגעבלאָזען גלייך ווי עס וואָלט זיך
דערמיט אַנגעהויבען אַ נייע עראַ. שעלינג האָט באַקומען אַ גרע-
סערען געהאַלט, ווי אַ פּרייסישער פּראַפּעסאָר האָט ווען עס איז
געקראַגען (מען איז אַפילו אזוי ווייט געגאַנגען צו זאַגען, אַז ער
קריגט כּמעט אזוי פּיעל ווי אַן ערשט-קלאַסיגע טענצערי 1). עס
איז אַרדאי ניט דעם קעניג'ס שולד, וואָס שעלינגען איז ניט גע-
לונגען אויסצואוואַרצלען די העגעליאַנישע אַפּיקורסות, נאָר פּשוט
דערפאַר, וואָס שעלינג איז געווען אַ דורכפאַל, כאַטש ער, שעלינג
אַליין, האָט ניט געפּיהלט, ווי די גאַנצע יוגענד פון דייטשלאַנד
האַט איהם פּאַראַכט. אזוי למשל האָט כ. קאַפּ אַנגעשריבען זעהת

א נעלונגענע באשרייבונג פון די פארשידענע מעטאמארפאזען פון דעם הויף־פילאסאף, זינט זיין יוגענד אן און ווי אזוי ער האט זיך אפגעזאגט פון זיך זעלבסט. ער האט אויסגעלאזט דעם נארישען אופן ווי אזוי שעלינג האט שלום געמאכט צווישען דעם פרייען געדאנק און דער רעליגיע. און לודוויג פיערבאך האט איהם, אין זעהר אן ענערגישער שפראך, אנגערופען דער פילאסאפישער קאז־ליאסטראָ פון דעם ניינצעהנטען יאָרהונדערט, און זיין פילאסאָ־פיע — א טהעאסאפישען פארס.

אייכהארן האט אונטערנומען א רייע מיטלען צו אונטערדיקען דעם פראגרעס פון אמתיער וויסענשאפט. ער האט באגרענעצט די צאהל לעהרערס אין די פארשידענע פרייסישע אוניווערסיטע־טען, דערביי רעדוצירענדיג די צאל פרוואטע לעקציעס און אזוי ארום פארגרעסערט דעם קאזיאנעס איינפלוס. פראפעסאר האַפּמאַן פון ברעסלאָוער אוניווערזיטעט איז ענטזאגט געוואָרען צוליב א פאר אונשולדיגע פאליטישע אַנצוהערענישען אין זיינע „אונפֿאַ־ליטישע ליעדער“, וואס האָבען גראד אריינגעפאסט צו די ליבעראַלע באַגריפען פון דעם מיטעלקלאָס, און די רעגירונג האט זיך דערפאר דערשראָקען. ווייטער, האָבען צוויי ביכער פונם ביבלישען קרי־טיקער, ברונא בויער, וועגען דער עכטליכקייט פון די פיער עוואַנג־געליומס איהם געקאסט זיין שטעלע אין דער באַנניער אוניווער־זיטעט. דער וואונש פון דער רעגירונג איז אַננענומען געוואָרען דורך די אונטערטעניגע פאַקולטעטען, וועלכע האָבען זיך געמאכט אז זיי האַלטען פון פרייער וויסענשאפטליכער פארשונג, און דאָר, האָבען זיי ניט געקאנט סובל זיין ברונא באַוער'ן אַלס אַ לעקטאָר איבער טהאָלאָגיע. דער העגעליאַנישער טהעאָלאָג, מאַרהיינעקע, פון בערלין, האט אויך אַפען ערקלעהרט, אז ער דענקט, דאָס ברונא בויער זאָל באַפרייעט ווערען פון זיין לעקטאָר־שטעלע, — נאָר גראד דערפאר וואס ער מיינט אז אזא גרויסער וויסענשאפטס־מאַן ווי באַוער דאַרף זיכער באַשטימט ווערען צו אַן איינפלוסרייכערען אַמט, ווי אַ בלויער אוניווערזיטעט־לעקטאָר. נאָר די רעגירונג האט אויסגעפיהרט איהרס. די סטודענטען פון האַלע האָבען דער־לאַנגט אַ פעטיציע, אז דאָוויד שטראָוס זאָל באַשטימט ווערען אַלס פראַפעסאָר ביי זיי, נאָר זיי האָבען מעהר ניט ווי אויסגעפיהרט.

אַז די ערשטע דריי סטודענטען, וואָס האָבען אונטערגעהתמיעט די פעטיציע, זיינען אַויסגעשלאָסען געוואָרען.

נאָכ'ן טויט פון גאָנז, איז באַשטימט געוואָרען אויף זיין שטעל דער באַוואוסטער רעאַקציאָנער שטאַהל, דער מאַכער פון דעם „אומד קעהר פון דער וויסענשאַפט“. אַביסעל איז עס אַפילו געווען אַ דערינדערונג צו דער רעגירונג, וואָס די סטודענטען האָבען ניט געוואָלט צוהערען צו שטאַהלים לעקציעס און האָבען איהם מיט טומעל אַרויסגעיאָגט.

אין דעם זומער פון 1841 איז אין דער שווייץ ערשינען אַ קליין ביכעל אונטער'ן נאָמען „געדיכטען פון אַ לעבעדיגען“. צוויי שיען אַנדערע איבערראַשענדרע פּערזען איז דאָרטען אויך געווען אזאָ:

„רויסט די צלמים פון די קברים,

און שניידט פון זיי אויס שוועהדען בעסער —

סיוועט גאָט דערפאַר אונז מוחל זיין!

הערט אויף צו עסקיען מיט גראַמען,

אויף דער קאָוואַדלע לעגט דעם אַייזען: —

סיקאָן רעטונג בלויז פון שטאַל אונז זיין!

און —

„לאָז בעסער, גאָט, אַ שטורעם קומען — אוי, איידער ס'איז אַ שרעק

ווי שטיל!

און שטאָט דער אידילישער פאַרקגעכטקייט — אַ פרייהייטליכע

טרויערשפּיל!

און הייס און ווילד די האַנט זאָל שלאָגען אין דער פאַרשטיינערט קאַלטער וועלט,

און שטעל פאַר איהר אַ גבור אויף, צו דער נקמה ברענג אַ העלד!

ווי אַ הקדמה האָט דאָס ביכעל געהאַט אַ פאַעטישען אַרויסד רוף צו דעם „טויטען מאַן“, דאָס הייסט צו פריינץ פיקלער, וועלכ־ כער האָט געשריבען אונטער אזאָ פּסעוודאָנים. די אַטאַקע איז אַפּשער געווען אומגעריכט, דאָך האָט זי אַזוי שעהן געקלאַנגען!

דער אַנאָנימער אויטאָר, וועמעס נאָמען איז זעהר גיך געוואָרען באַוואוסט, איז געווען אַ פיער-און-צוואַנציג יעהריגע יונגערמאַן מיט'ן נאָמען געאַרנ הערוועג, געבאָרען אין ווירטעמבערג אין 1817 און דערצויען אין דער באַוואוסטער טיבינגענער ערצהונגס-אַנ-

שטאַלט. אין דער צייט, ווען ער האָט געדיענט אין דער אַרמיי, האָט הערוועג זיך צוקריענט מיט אַן אַפיצער און געמוזט אַנטלויפֿען אין דער שווייץ, וואו ער האָט געוואוינט אַ סך יאָהרען און זיך געחברט מיט אַנדערע אַנטלאָפֿענע יונגע ראַדיקאַלען. אין זעהר אַ קורצער צייט האָבען זיינע פּאָעמען, מיט זייער פּרישען און געוואַנטען, כאַטש אונדרייטליכען ראַדיקאַליזם, געוואונען אַ גוואַלדיגע פּאַרשפּרייטונג אין פּאַרלויף פון אַ פּאַר חדשים. דער סענטימענט פון די פּאָעמען איז אפילו ניט שטאַרק קלאָר: דאָ קריגט ער זיך מיט די טיראַנען און דאָ מיט די פּיליסטער; דאָ געפינט ער זיינע שונאים אין דייטשלאַנד גופא, און שפּעטער — אין אויסלאַנד; היינט איז ער אַן אַפּענער רעפּובליקאַנער און מאַרגען פּאַלגט ער נאָך דעם ביישפּיעל פון פּלאַטען און ער אַפּער לירט צום קעניג אויף אַן ערנסטען אופן און בעט איהם, און וואַרנט איהם, און אין דער זעלבער צייט פּאַרויכערט ער איהם, אַז עס איז נאָך ניט צו שפּעט:

„דו ביזט דער שמערן, אויף וועלכען מיר קוקען,
דער לעצטער פירסט, אויף וועלכען מיר האָפֿען.“

דאָס פּובליקום פון יענער צייט האָט ניט באַמערקט, ווי דעם יונגען פּאָעט פּעהלט באַשטימטקייט; זיין ענטוויאַזם איז געווען אַנשטעקענדר, און זיין ליריש־רעטאָרישען כח האָט קיינער ניט געקאַנט ביישטעהן. ער איז געווען דער ערשטער לירישער פּאָעט וואָס האָט געשטורעמט מענשליכע הערצער זינט די טעג פון געטע און שילער. פון די אַלפֿען ביו צום באַלטישען ים האָט דער יונגער פּאָעט געמאַכט זינגען:

„רייסט די צלמים פון די קברים!“

זיין הערבסט פון 1842 האָט הערוויג אַנגעהויבען אַ טור דורך דייטשלאַנד, מיט אַ פּראַקטישען צוועק פאַר זיך. ער האָט געוואַלט זיין אַרבייט, וואָס ער האָט אַנגעהויבען אַלס אַ פּאָעט, פּאַרטועזען ווי אַ זשורנאַליסט און אַ פּאַליטישער שרייבער. ער האָט אין דייטשלאַנד געוואַלט צונויפקלייבען געלט, אום אַרויסצוגעבען אַ פּאָנאַטליכען זשורנאַל מיט'ן נאָמען „דער דייטשער שליה פון

דער שווייץ". זיין נסיעה איז געווען א ט ר י א ו מ פּ :
 מען האט לכבוד איהם געגעבען באַנקעטען אין קעלן און אין לייפּ
 ציג, און די סטודענטען פון יענא האָבען איהם באַגלייט מיט גע-
 זאַנג — קיינער פון די דייטשע פּאָעטען פאַר איהם האָט ניט
 געקראָגען אַזוי פיעל פאַרעהרונג.

צום סוף אַקטאַבער איז ער אַנגעקומען אין בערלין, וואו ער
 האָט ניט געקאָנט האָפען צו מאַכען אַ גרויסע סענסאַציע, דער עיקר
 דערפאַר, וואָס ער האָט געפּאָלגט די עצה פון זיין באַגלייטער, רוגע,
 און האָט ניט אַנגענומען דעם פאַרשלאַג פון אַ געוויסער ראַדיקאַלער
 געזעלשאַפט. נאָר דערפאַר האָט פּאַסירט עפעס, וואָס קיין שום
 פּאָלקסידעמאָנסטראַציע וואָלט ניט געווען ביכולת אויפצוטאָן —
 דער קעניג אַליין האָט אויסגעדריקט זיין פערלאַנג זיך צו באַקענען
 פערזענליך מיט הערווינגן.

ביז אַהער האָבען זיך פרידריך ווילהעלם'ס ליטעראַרישע-סמעט
 טישע נייגונגען עפענטליך אויסגעדריקט אין דער אונטערשטיצונג
 פון טיעק און ריקערט, וועלכע ער האָט פריהער געהאַט אַיינגע-
 לאַדען אין בערלין. לודוויק טיעק, וועלכער איז שוין געווען אַלט
 און זאָט געליטען פון רעוומאַטיזם, פלעגט, ביי געלעגענהייט, פאַר-
 לייענען אין הויף זיינע זאַכען און שטעלען געוויסע פיעסען אויף
 דער סצענע. פרידריך ריקערט האָט געזאָלט העלפען אַרגאַניזירן
 דעם שטודיום פון אַריענטאַלישע שפּראַכען אין בערלינער
 אוניווערזיטעט, נאָר ער האָט זיך צו דעם אַרויסגעוויזען ניט פּאַסיג.
 אין שייכות מיט ליטעראַטור, איז זיכער ניט געווען
 קיין טראַדיציע אין דער האַהענצאַלערן פּאַמיליע, און בלויז איין
 פּרעצעדענט איז געווען איידער מען האָט אַהין אַיינגעלאַדען הער-
 וויגען, און דאָס איז געווען פרידריך ווילהעלם'ס פערזענליכער ענט-
 פער צו פּלאַטעניס אַן אַדע, אין וועלכער ער האָט געבעטען דעם
 קעניג זיך אַנצונעהמען פאַר פּוילען. פרידריך ווילהעלם, וועלכער
 איז דעמאָלט נאָר געווען אַ טראַנפּאָלגער האָט, אין זעהר אַ האַר-
 ציגען בריעף צו דעם פּאָעט, אויסגעדריקט זיין סימפּאַטיע צו די
 פּאָליאַקען און שטאַרק באַדויערט וואָס ער איז ניט בכח זיי צו
 העלפען. אין דער אַדע, וואָס הערווינג האָט אַדרעסירט צום קעניג,
 האָט דער יונגער פּאָעט איהם געבעטען אונטערצודריקען קלער-
 י-

קאַליום. און עס איז געווען אַן אַנגענעמער סיוּרפּריז אויסצוגע-
 פינען אַז דאָס איז ניט באַטראַכט געוואָרען פאַר אַ גרויסער עבירה.
 די אוידיענץ איז פאַרנעקומען דעם 19טען נאוועמבער 1842.
 הערוויג איז געווען זעהר שטילשווייגענד, ווי נידערשלאָגען דורך
 אַזאַ סיטואַציע, וועלכע איז געווען ניי פאַר איהם. דערפאַר איז
 דער קעניג, ווי זיין שטייגער, געווען שטאַרק באַרידעוודיג. מען
 דערזעהלט, אַז ער זאָל האָבען געזאָגט צו הערוויגין: איהר זייט
 דער צווייטער שונא מיינער וואָס איך האָב אויפגענומען היינאַהר;
 דער ערשטער איז געווען מ. טהיערס (וועלכער האָט געהאַט געסטראַל-
 שעט מיט אַ מלחמה אין יאָהר 1840, צוליבע דער שטיצע וואָס די
 גרויס-מלוכות האָבען געגעבען צום סולטאַן אין זיין קריגעריי מיטן
 פאַשאַ פון מצרים); נאָר אַ גרויסען פאַרגניגען האָב איך צו זעהן
 אַיך. מיר האָבען אימליכער זיין באַרוף: מיין באַרוף איז צו
 זיין אַ מלך, און אַייערער — צו זיין אַ פאַעט. איך וועל זיין געטריי
 צו מיין עובדא און איך פאַרהאַף אַז איהר וועט אויך אַזוי זיין גע-
 טריי צו אַייערער. קיין זאַך איז מיר ניט אַזוי אַפּשטויסענד ווי
 אונענטשלאָסענהייט; איך אַכט יעדע געגנערשאַפט וואָס איז
 געבויט אויף אמתיער, עכטער איבערצייגונג. רייענדיג וועגען
 הערוויג'ס יונגקייט האָט ער איהם פאַראויסגעזאָגט „אַ טאָג פון
 דמשק" און ער האָט געענדיגט מיט די ווערטער: „ביז דאָן לאַמיר
 זיין אַרענטליכע געגנער“.

אַזוינע איינצעלהייטען וועגען דער באַגעגעניש פון דעם קעניג
 מיטן פאַעט האָבען אַרויסגעבראַכט אַדער קינדערשע קנאה אַדער
 קינדערשען פאַרדראָם און פאַראַכטונג צווישען די אַפּאָזיציאַנעלע
 שרייבער פון יענער צייט. זיי האָבען געקלערט, אַז הערוויג האָט
 ביי אַזאַ געלעגענהייט געדאַרפט, אויפ'ן שטייגער פון מאַרקזי פּאָזאַ,
 פאַדערן פּאָליטישע פּרייהייט פאַר פּרייסען.

איז אַ פאַר טעג אַרום איז הערוויג אַוועקגעפּאָהרען פון בערלין.
 אין קעניגסבערג, וואו מען האָט ווידער געגעבען אַ באַנקעט פאַר
 איהם, האָט איהם געטראַפען די אונגעריכטע נייעס, אַז זיין פּראָ-
 יעקטירטער זשורנאַל איז ערקלערט געוואָרען אַלס קאָנטראַבאַנדע
 אין פּרייסען, נאָך איידער ער איז ערשינען. פאַר אַזאַ סאַרט פאַר-
 באַט האָט ער אַפּילו באַדאַרפט זיין צוגעגרייט, ווייל אַלע ביכער

וואָס זיינען פאַרעפּענטליכט געוואָרען אין אויסלאַנד, זיינע אייגענע לידער אַרײַנגערעכענט, זיינען אין פּרײסען נײַט אַרײַנגעלאָזען גע-
וואָרען, אַ חוץ יענע, פאַר וועלכע מען האָט געקראָגען אַ ספּעציעלע
ערלױבניש. נאָר ווייל הערױנג איז שוין געווען אויפגערגנט דורך
דעם וואָס אַן אַנדער ראַדיקאלע אויסנאַבע האָט איהם באַשולדיגט
אין פאַרראַט צו זיינע אידעען, איז ער פון דעם פאַרבאָט שטאַרק
צוטומעלט געוואָרען און ער האָט אַדרעסירט צום קעניג אַן אומגע-
לומפּערטען, פּחדנות־דיגען, און כלומרישט פּאַטעטישען ברײעף.

אין ברײעף האָט ער דערמאַנט דעם קעניגס פאַרשפּרעכען פון
בכּוודיגער גענגערשאַפט, — אַ פאַרשפּרעכען, וועלכער איז איצט
געבראַכען געוואָרען; אַז ער וואָלט נײַט בעמען דעם קעניג צוריק-
ציהען דעם פאַרבאָט, נײַט געקוקט דערויף, וואָס עס גלױסט זיך איהם
שטאַרק נײַט צו זעהן ווי זיין פען וועט דאַרפּען זיין אין שטענדיגען
קאָנפּליקט מיט די געזעצען פון זיין לאַנד; ווייטער האָט ער גע-
געשריבען אַז דער פאַרבאָט קען איהם נײַט שאַדען, והא ראייה,
ער האָט איצט דעם גליק צוצוגרייטען זיינע לידער שוין צו דער
פּינפּטער אויפלאַגע, כאַטש זיי זיינען אויך פאַרבאָטען; דאָך
פּיהלט ער זיך געצוואַנגען עהרליך צו אַפּעלירען צום קעניג צום
לעצטען מאָל, און, כאַטש דער דאָזיגער אויפרוה זיינער איז אַ
פּרוּוואַטער — דאָך דריקט ער פאַרט אויס די סענטימענטען פון
טויזענדער אַנדערע א. א. וו.

דער ברײעף אַליין איז געווען גענוג נאַריש און לייכטזיניג, ווען
ער איז פּובליקירט געוואָרען אין אַ לייפּציגער צייטונג אין אַ פאַר
וואַכען אַרום האָט ער אויך געקראָגען געעמפּערט פאַר דער נאַ-
רישקײַט: זייענדיג אין שטעטין, האָט הערווינג ערהאַלטען אַ באַ-
פּעהל צו פאַרלאָזען דאָס לאַנד. די בעאַמטע האָבען איהם באַ-
גלייט צו זיין קאַרעטע, פון וועלכער ער האָט אין האַלע שוין נײַט
געטאַרט אַרויסגעהן. ווי יום־טובֿדיג זיין אויפנאַמע איז געווען —
אַזוי איז זיין געזעגענען זיך מיט פּרײסען געווען גענוג קאַלט און
טרויעריג.

דער גרויסער סאַטיריקער היינע, האָט אַזוינע שורות אין
זיין נעריכט „דער עמס־לעבעדיגער“.

„אַראַנכועז! פאַרין קעניג פיליפּ ווען איך שמעת
און זיינע גרויסע דאַמען —
ווי גיך די שעהנע טעג
אויף דיין זאַמד זיינען פאַרשוואַנדען.

כיבין איהם שטאַרק געפעלען
ווען כישפיעל די שפיעל פון מאַרקיו פאַזאַ;
מיין פערז איז איהם געפעלען שטאַרק
סיגעפעחלט איהם אָבער ניט מיין פראַזאַ.

און אין זיין „די אוידיעניץ“ לאַכט ער אָפּ נאָך מעהר אונז-
ברחמנות'דיג פונם שוואַבישען זויגלינג (הערוועג):

„ווי דער הייליגער נוצרי — אַזוי אויך וואָלט איך
מיט'ן אַנבליק פון קינדער זיך פרעהען.
ברענג די קינדער אַרײַן. צו ערשט וויל איך פאַר זיך
דעם שוואַבישען חברה־מאַן זעהען.

דער מאַנאַרך האָט גערעדט און דער קאַמערהער לויפט
און דעם בחור געבראַכט גלויך אַהין,
האַט זיך גענויגט פאַרין קעניג דער שוואַבישער העלד
און געבוקט זיך כדת וכדין.

פרעגט דער מלך איהם אָן: „ביסמו טאַקע אַ שוואַב?
סיאז אױס חרפה און בושה בױ לױטען געוואָרען.“
„געטראַפּען“ — דער שוואַב זאָגט. — „איך בין פון דאַרשען אַלײַן,
אין שוואַבענלאַנד טאַקע געבאַרען.“

זאָגט דער מלך: בעט עפעס אַ גנאָד אױס פון מיר.“
פאַרין מלך דער שוואַב פאַלט אַנידער,
און ער זאָגט מיט געבעט: „אױ קעניג, מיין האַר,
צום פאַלק קעהר זײַן פּרױחױט אום װידער.“

ס'איז אַ סצענע געווען, ווי דער קעניג שטעהט שטיל,
זיך אין אַ ריהרענדע לאַגע געפונען.
און דער שוואַב ווישט אַראָפּ מיט זיין אַרבעל אַ טרער,
וואָס האָט פון זיין באַק שטיל גערונען.

„ס'איז אַ גאַנץ שעהנער חלום“ — רעדט דער קעניג צום סוף:
„נאָר דו דאַרפסט, נאָך צו חכמה זיך גריימען,
און דערפאַר, וואָס דו שיינסט מיר אַ סאמאנאמבוליסט
דאַרפסטו האַבען ווער עס זאל דיך באַגליימען.“

זשאַנדאַרען צוויי זיכערע וועלען שוין דיך
צום גרעניץ זיין דיינע באַגלייטער;
זיי געזונט, ווייל איך מוז שוין איצט געהן צום פאַרעך
ביהער פויקען און הער די טרוכטיטער.“

נאָר עס איז ניט געווען צוליעב דעם הומאַר אַליין נאָר אויך
מיילווויי צוליעב קנאה און שנאה. מענשען האַבען גענומען נקמה
אַן זייער פריהערדיגען ענטוואַרען. נאָר די הערוועגיקאַטאַסטראַפּע
האָט מיטגעבראַכט מיט זיך שלעכטע פראַקטישע רעזולטאַטען.
די „לייפציגער אַלגעמיינע צייטונג“, די סאַמע פאַרשפרייטסטע
אַפּאָזיציאַנעלע צייטונג אין פרייסען איז אונטערדריקט געוואָרען
אויפֿן אַנדערען טאָג, נאָכדעם ווי עס האָט פאַרעפענטליכט דעם
בריעף צום קעניג. די „רהיינישע צייטונג“, די וויכטיגסטע ליבע-
ראַלע צייטונג אין פרייסען, האָט אויך געהאַט דעמוועלבען פּסס.
אויך אין זאַקסען, לויט אַ בקשה פון פרייסען, איז פאַרמאַכט גע-
וואָרען אַרנאָלד רונגעס „דייטשע יאהרביכער“, אַ פּעריאָדישע אויס-
גאַבע, וואָס האָט אויסגעדריקט די מיינונג פון דער נאָכדענקענדער
יונגער פון יענער צייט.

דער יונגער דור האָט פון דער פאַסירונג אַ וויכטיגע לעקציע
אַפגעלערענט. דאָס, וואָס אַ יונגער פאַעט האָט זיך געפיהלט צע-
טומעלט פאַר אַ קעניג און האָט דערנאָך ניט געוואוסט ווי זיך
אומצוגעהן מיט איהם איז ניט געווען פון גרויס וויכטיגקייט. די
מענשען פון דער צייט האַבען זיך געהאַט פאַרגעשטעלט אַז זיי

זיינען ווייט אוועק פון זייערע פאַרנענגער פון דרייסיגער יאהרען; זיי האבען געקלערט, אז זיי פאַרמאָגען שטאַרקע כאַראַקטערס, אין דער צייט ווען יענע זיינען געווען באַשאַנקען ניט מעהר ווי מיט טאַלאַנט. איצט אָבער האָבען זיי געלערענט, אז ניט נאָר ערוואַרט מען פון פּאָעטען, עס זאָל פון זיי אַרויסקומען גרויסע פּאָליטישע פיהרער, נאָר אז דער גאַנצער דור מוז זיך גוט דיסציפּלינירען, כדי עס זאָל קאָנען בעסער ביישטעהן דעם טאַג פון פּראָבע, ווי דער פּריהערדיגער דור האָט געטאָן.

פון איצט אָן האָבען דענקער און פּראַפּעסיאָנעלע פּאָליטיקער (וועלכע זיינען נאָך דערצו געווען פּראַפּיאַרען) אויפגענומען די פיהרערשאַפט. און דער פּאַקט, אז דער דור וואָס האָט רעוואָלוציאַניזירט דעם גייסט פון דייטשלאַנד איז אַזוי אויגענבליקליך דורכגעפאלען צום סוף פון דער רעוואָלוציע פון 1848, איז צוצור שרייבען, ניט נאָר צום אויספּעהלען פון שטאַרקען כאַראַקטער, נאָר אויך צום אידעאָלויזם, וואָס וואַקסט אויס אין די מוחות פון מענשען, וועלכע האָבען קיינמאָל ניט געהערשט, און אויך צו זייער גלויבען אין דעם גרויסען כּח פון אידעען און אידעאָלען זיך זעלבסטשטענדיג צו רעאַליזירען, ווי אויך צו זייער פּאַראַכטונג צו דער ברוטאַלער דרויסענדיגער קראַפט, וועלכע, כאַטש טעאָרעטיש איז זי געווען פון קלענערער באַדייטונג, דאָך האָט זי זיך פּאַרט, נאָך דעם, ווי זי איז באַזיענט געוואָרען אינעם ערשטען צוזאַמענשטויס, זיך קאַלט ערלויבט צו ווערען גרינג געשעצט פון איהרע געגנער און ערוואַרט דעם מאַמענט ווען, מיט באַנייטע קרעפט, זי האָט זיך צוריקגעקעהרט צו דער אַטאַקע.

עס זיינען געווען פּאַרשיידענאַרטיגע מיינונגען מכה די פּאַרשיידענע מיטלען, וואָס פּרידריך ווילהעלם מיניסטאַרען האָבען גענומען, נאָר דאָס רוב האָט מען זיי קריטיקירט אָהן רחמנות. אונטער יעדער פּראָגע האָט געטלעט די פּראָגע וועגען דער פּרייסישער קאָנסטיטוציע. דעם קעניגס פּראָוואו גראַב פּטור צו ווערען פון דער פּראָגע איז געווען אָהן ערפּאָלג, אַנג די מיטלען, וועלכע ער מיט זיינע עצהגעבערס האָבען באַנוצט אונטערצורדיקען די באַוועגונג זיינען געווען אונגליקליכע. אין

דעם שלעזישען לאנדטאג האבען דער הויפט מאניסטראט און אַנ־דערע פּאַרשטעהער פון דער שטאָרט ברעסלאָו פּאַרגעלעגט אַן אַד־רעס פון די שלעזישע שטאַנדען וועגען דער פּראָגע פון אַן אַלגע־מיינע פּאַרזאַמלונג פון די שטאַנדען פון דעם גאַנצען קעניגרייך — אַ פּאַרלאַמענט. דער קעניג האָט געענטפּערט מיט אַ באַזונדערער באַקאַנטמאַכונג וועגען דער פּראָצעדור וואָס זאָל אָפּגעהיט ווערען ביי דער שטאָרט ברעסלאָו, און ער האָט דערביי אָנגעוויזען אַז קיין שום חכנות זאָלען ניט געמאַכט ווערען צו זיין אויפנאַם — ווייל ער וויל פון ברעסלאָו קיין זאך ניט אָננעהמען. און דאָס איז געווען איז מאַי, און עס האָט זיך געהאַנדעלט וועגען אַ נסיעה וואָס וועט פּאַרקומען ערשט אין אַקטאָבער, און וואָס פון ברעסלאָו זיינען דערווייל נאָך ניט אָנגעקומען קיין אַיינלאַדונגען! און דער קעניג איז פּאַרט געקומען אין ברעסלאָו און די פייערליכקייטען זיינען יאָ פּאַרגעקומען, כאָטש אונטער'ן אויסרייז, אַז דאָס קומט גאָר פּאַר צוליעב דער הונדערט־יעהריגער פּאַראַייניגונג פון שלע־זיען און פּרייסען. ער האָט זיך באַגנוגענט מיט'ן באַקלאָגען זיך פּאַר אָפּוועזענהייט פון „אויסדריקע וואָס וואַלטען איהם געמאַכט הערצליכען פּאַרנניגען“ אין דער אַיינלאַדונג, און ער האָט זיך אויך אָפּגעזאָגט צו פּאַרברענגען אין ברעסלאָו מעהר ווי אַ טאָג צוויי, מיט'ן אויסרייז, אַז ער איז צו קורץ אין צייט.

דער קעניג אָבער האָט זיך שטאַרק גענויטיגט אין דער הסכמה פון די שטאַנדען פון קעניגרייך, כדי ער זאָל זיין ביכולת אויס־צופיהרען אַ פּראַיעקט, וואָס איז זעהר וויכטיג געוואָרען פּאַר דער נאַנצער מדינה. מען האָט געדאַרפט בויען אַיזענבאַהנען און דערצו איז נויטיג געווען צו קומען צו אַן אויסגלייך וועגען אַן הלואה וואָס איז נויטיג פּאַר'ן בויען די באַהנען, און אויך אַ שטאַט־ליכע גאַראַנטיע פּאַר די בויער פון פריוואַטע באַהזיליניעס. לויט'ן געזעץ, וואָס האַרדענבורג האָט דורכגעפיהרט אין 1820, איז נויטיג געווען די הסכמה פון די שטאַנדען אין ביידע פּאַלען. דער קעניג האָט אויסגעאַרבייט אַן אוממעגליכען פּלאַן: צונויפצורופען אַ פּאַרזאַמלונג פון 600 פּאַרשטעהער, אויסגעקליבען דורך די פּאַר־שיידענע פּראָווינציאַלעלע לאַנדטאָגען און לאָזען די דאָזיגע פּאַר־זאַמלונג שפּילען די ראַלע פון רייכשטאַנדען. מעטערניך איז

געווען געצוואונגען זיך אַרײַנצומישען און באַווײַזען די נאַנצע אומפּראַקטישקײט פון דער סכּעמע.

עס איז געווען אין דער צײַט ווען אַ קלײנער פּאַמפּלעט „פּיער פּראַגען פון אַן אַסטפּרייסער“ האָט געמאַכט אַ סענסאַציע אין גאַנץ דײַטשלאַנד. דאָס קלײנע בײכעל איז ערשײנען אױפֿן גײסטיגען האַרױזאַנט ווי דער ערשטער וועכטער-בלייז, וואָס זאָגט אַן דעם שטורם. עס איז פּאַנאָדערנעוואָרפּען געוואָרען אומעטום צום סוף פּעברואַר 1841 און איז כלומרײשט געררוקט געוואָרען אין מאַנהײם. עס איז אַזױ פּאַרזײכטיג אַראַנזשירט געוואָרען, אַז דאָס בײכעל האָט זיך באַווײזען בײ אַלע בוכהענדלערס אין זײערע פּענסטער, אין יעדער פּרייסישער שטאָדט און אין דעם זעלבען טאָג — אַ הויז אין בערלין, וואו עס האָט זיך באַווײזען אַ בײסעל שפּעטער און די דאָזיגע פּאַרזײכטיגקײט איז אַנגענומען געוואָרען כּדי אױסצומײדען קאַנפּיסקאַציע אײדער עס ווערט גוט פּאַנאָדער געטײלט.

די פּיער פּראַגען, וואָס דאָס בײכעל האָט ענטהאַלטען האָבען פּאַראױסגעזאָגט דעם פּאָלק פון דער אַבסאַלוטער מאַנאַרכיע. די פּראַגען זײנען געווען: וואָס האָבען די שטאַנדען געבעטען? וואָס פּאַר אַ רעכט האָבען זײ געהאַט צו מאַכען אַזאַ בקשע? וואָס פּאַר אַן ענטפּער האָבען זײ ערהאַלטען? און וואָס בלײבט זײ צו טאָן? דעם ענטפּער וואָס דאָס בוך האָט געגעבען אױף דער ערשטער פּראַגע איז געווען, אַז דאָס פּאָלק האָט כּמעט נײט קײן דעה אין זײן אײגענער רעגירונג, נײט קוקענדיג דאַרויף וואָס דער אַלגע-מײנער הױכער צושטאַנד פון פּאָלקס ערצײהונג דאַרף ברענגען דערצו, זײ זאַלען דאָס יאָ האָבען. און אַז זײער פּאַרלאַנג צו האָ-בען אַ רעפּרעזענטאַנטען פּאַרזאַמלונג, אַ נאַציאָנאַלען פּאַרלאַמענט, איז געוואָרען נאָך הײסער דורך דעם, וואָס זײ פּאַרמאַגען נײט קײן שום אַנדערע מיטלען, ווי, לַמשלָ, אַ פּרײע פּרעסע, אױסצודריקען זײערע מײנונגען, און אַז דעם קעניגײס מײניסטאַרען ווערט, צולײעב זײער ווילקיר, פּיעטעט און אונטערטעניגקײט, פון פּאָלק נײט גע-שענקט דאָס מײנדעסטע צוטרויען.

אױף דער פּראַגע: וואָס פּאַר אַ רעכט האָבען די שטאַנדען אַזױנס צו פּאַדערען? ענטפּערט דער מחבר פון בוך, אַז דאָס איז דאָס רעכט פון אױטאָריטעט, וואָס איז דערקלערט און אַנערקענט

געוואָרען דעם 22טען מאַי 1815. אויף דער דריטער פּראָגע: וואָס פאַר אַן ענטפּער זיי האָבען ערהאַלטען? איז געווען די תּשובּה: אַן אַנערקענונג פון זייער לאַיאַליטעט, אַ פאַרוואַרפען פון זייער פאַרשלאַג און אָפּטיגע פאַרשפּרעכונגען וועגען עפעס אונקלאַרע צוקונפטיגע באַפרידיגונגען. דער ענטפּער צו דער לעצטער פּראָגע: וואָס בלייבט פאַר די שטאַנדען צו טאָן? האָט פאַרנומען בלוין אַ שורה און אַ האַלבס: צו פאַדערען איצט, ווי אַ דעמאָנסטרירטע רעכט, דאָס, וואָס זיי האָבען ביו אַהער געבעטען בלוין, ווי עפעס וואָס זיי קומט, דורך רחמנות.

דער ערנסטער אַינדרוקספּולער טאָן פּונם פּאַמפלעט, און ווי עס אַפּעלירט צום פּאַלקיס גערעכטיגקייטס געפיהל און זיין זעלבסט־רעספּעקט, האָט אַרויסגערופּען אַ שאַרפען פאַרלאַנג צו וויסען דעם נאָמען פון דעם אַנאַנימען מחבר. דער אויטאָר אַליין האָט אַרייַנגעשיקט דאָס ביכעל צום קעניג און האָט אויפגעשריבען זיין נאָמען אויף דער ערשטער זייט: דר. יאַהאַן יאַקאָבי, אַרצט אין קעניגס־בערג. דער קעניג האָט גלייך באַפּעהלען צו פאַרפיהרען אַ פּראָצעס קעגען איהם. עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז ער איז געווען אַ נאַנץ רייכער מאַן און אַ זעהר געאַכטעטער דאָקטאָר. אין 1831, אין דער צייט פון דער ערשטער באַלעראַ־עפידעמיע, וואָס האָט שטאַרק געבושעוועט אין פּוילען, איז ער אַהין אַוועק צו שטודירען די קראַנקהייט, און ער האָט דאַרטען אין דער לעצטער צייט געהאַט אַ פאַרלענגערטע פּאַלעמיק מיט אַ וואַרשאַווער דאָקטאָר, — אַ פּשוטער שאַרלאַטאַן, — וועלכער האָט, צו דער צייט ווען די עפידעמיע האָט פון דאָס ניי אויסגעבראַכען אין 1837, אַנאַנסירט זיינע אַן ערפינדונג, אַ זיכערער הייל־מיטעל געגען דער דאָזיגער „אומבאַדייטענדער גרינג־אויסהיילבאַרער קראַנקהייט“. דר. יאַקאָבי האָט אַנגעשריבען אַ קורצען וויסענשאַפּטליכען אַרטיקעל, וואָס האָט אָבער שטאַרק פּוגע בכבוד געווען דעם דערמאַנטען „דאָקטאָר“. דער דאָזיגער האָט גלייך אַנגעשריבען אַן ענטפּער פּול מיט זיך־לערייען און האָט איהם אָפּגעדרוקט אין די בערלינער צייטונגען. און דורך דער הילף פון אַינפלוסרייכע גוטע פריינד האָט דערווייזען ניט נאָר דערצו אַז דר. יאַקאָבי׳ס ענטפּער איז פאַרבאַטען געוואָרען געדרוקט צו ווערען, נאָר ער האָט אויך געמאַכט צו גאַנצישט

יאַקאַביס באַמיהונגען פאַרן בערלינער הויפט צענזאר, פאַרן העכסטען צענזור־ראַט, פאַרן אינערן מיניסטער, ראַכאוויץ, און פאַרן קעניג אַליין.

די פאַרלעגער פון האַמבורג, לייפציג, גריממא, באַזעל און בערן האָבען זיך אַלע אָפגעזאָגט צו דרוקען די דאָקומענטען, וועלכע וואַרפען אַ שוין אויף דער גאַנצער אָנגעלעגענהייט. איטליכער מענש וואַלט זיכער געהאַט אויפגעגעבען יעדען פאַרזוך אָבער ניט יאַקאַבי. עס זיינען אַוועק מאַנאַטען, דער מאַנסקריפט האָט גערייזט טוי־זענדע מילען און איז לױף אָפגעדרוקט געוואָרען אין פאַרזי אונ־טערן נאַמען: „אַ בייטראַג צו אַ קומענדיגער היסטאָרישער אַפשאַצונג פון דער פּרעס צענזור אין פּרייסען“.

אַזא איז געווען יאַקאַביס באַראַקטער. הייסט עס, אַז סוף כל סוף איז געקומען דאָס, וואָס יונגדייטשלאַנד האָט אַזוי גע־דאַרפט, דאָס וואָס אַפילו די גאָר יונגע דייטשלאַנד מיט איהר הערוויגן האָט ניט אַרויסגעבראַכט, דאָס וואָס איז אַזוי וויכטיג אין געזעלשאַפטליכען לעבען — אַ מאַן. דייטשלאַנד פון די פּער־ציגער יאָהרען האָט געפונען אַ שטאַרקען פּאָליטישען פיהרער — אַפילו ניט קיין שטאַטסמאַן אין געוועהנליכען זינען פון וואַרט, ווייל די צייט האָט באַוויזען, אַז יאַקאַבי איז ניט געווען פּעהיג זיך צוצופאַסען אינגאַנצען צו די אומשטענדען, אַז ער האָט ניט גע־קאַנט זיך צופרידענשטעלען מיטן שטרעבען צו דעם, וואָס איז דערגרייכבאַר; ער איז אָבער געווען אַ מאַן, מיט אַ ווילען וואָס לאַז טויר ניט בויגען, אַ מאַן פון אַן אַבסאָלוטער גאַנצקייט, וועלכע לאַזט זיך ניט צאַמען און ציהט זיך מוטיג צו זיין צוועק.

די רעגירונג און די פאַרלוימדערישע פּרעסע האָבען אָנגעהויבען אַ סיסטעמאַטישע אַטאַקע געגען איהם. זיין פּערזענליכקייט איז געווען ריין, און דער איינציגער פּלעק אויף איהם איז געווען דאָס, וואָס ער איז געווען פון אידישער אָפּשטאַמונג. אַ גרופע מאַנאַטען פון אַ קליינער שטאַדט נעבען קעניגסבערג האָבען אַרויסגעלאָזען אַ קליינעם פאַמפּלעט אונטערן נאַמען: „אַ שטים פון נעטרייע אונטערטאַנען פון זיין מאַיעסטעט דער קעניג פון פּרייסען“, און דאָרט לייענט זיך אַזוי: „ניט פון דייטשע, ניט פון קריסטליכע ליפען אַראָפּ קומען אַזוינע דיבורים... מזרח־פּרייסען וואַלט געווען

פאַרשעמט, ווען איהרע זין וואַלטען אַזוינס אויסגעדריקט... די זרע ישראל האָבען ניט געמאָן האַרבען צו דער שמים פון גאָט און האָבען ניט אַנערקענט זיין איינאַיינציגען זון, אַנשטאַט דעם האָבען זיי איהם פאַרפייניגט צום טויט; דערפאַר האָט זיי גאָט פון זיך אַפגעטרייסעלט און זיי זיינען פאַרשפּרייט געוואָרען צווישען אַלע פעלקער פון דער וועלט". דאָס אַלץ האָט אַבער ניט געשטערט, אַז מיט דער צייט זאָל יאַקאָביס פאַרטערט זיך געפירן נען אינים שוּיפּענסטער פון יעדען דויטשען בוכהענדלער. זיין פנים, מיט די שעהנע רעגולערע געזיכטס-צוגען איז געווען אַרומ גערינגעלט מיט פיער פראַגע-צייכענס; זיין פען האַלט ער אויס-געשטעלט ווי אַ שפּיז, ערב און אַטאַקע.

די וויכטיגקייט פון דער דאָזיגער פּערזענליכקייט האָט זיך געלאָזט פיהלען צווישען די פּאַעטען פון יענער צייט, אַפילו ביי די, וואָס זיינען געווען ווייט פון צו האָבען אַ שטאַרקען כאַראַקטער, און אַפילו אויך ביי דינגעלשטערט, וואָס האָט ביי יענער צייט געהאַלטען אין פאַרהאַנדלען זיינע אַפּאַזיציאַנעלע אַנשוואַונגען פאַר דעם טיטעל „געהיימראַט". אין דינגעלשטערט'ס זאַמלונג לייערער מיט'ן נאָמען „נאַכטוועכטער'ס וועלטגאַנג", געפינען מיר אַ לייער מיט אַ קעפּעל וואָס באַשטעהט פון פיער פראַגע-צייכענס (? ? ? ?), די פראַגעס זיינען באַשיינפּערליך געשטעלט צום פריישישען קעניג: „דו וועסט מיר זיי ניט אויסמעקען — דו ווייסט וואָס זיי באַדיישען? זיי זיינען דאָך ניט מעהר ווי פיער, פיער קלוינע פראַגע-צייכענס. ווי דעמבעס, וואָס זיי וואַרצלען מיעף און הויך אַזוי זיך הויבען, עס שמעהען פאַרין דויטשען פאַלק פיער קלוינע פראַגע-צייכענס, און כאַטש דו גלוסט ניט שמאַרק צו זעהן זיי—ביי דיר אין דוין מלוכה דאָך הויבען זיי די קעפּ פון סיני — די קלוינע פראַגע-צייכענס.

און ווען דו שמאַרבסט און ליגסט אין קבר — וועלען זיי נאָך בלייבען און וועלען שמעהן אויף דוין מצבת — די אויסגעקריצטע פראַגע-צייכענס."

הערוועג האָט אויך שטאַרק באַזינגען יאַקאָבין, פונקט ווי ער וואַלט פאַראויסגעזעהן, אַז ווען יאַקאָבי זאָל געווען שמעהן פנים אַל פנים מיט'ן פריישישען קעניג, וואַלט ער זיך אויפגעפיהרט מור

טיגער ווי ער. און דאָס איז טאָקע אזוי געווען. אין נאָוועמבער 1848, ווען דער קעניג האָט צו אַ דעפּוטאַציע, ייאָס איז געקומען צו איהם פאָדערען אַן ענדערונג אין מיניסטערן-קאָבינעט, גע-ענטפערט בזה הלשון: „איך וויל ניט הערען צו קיין שום מיט-טיילונג וועגען דעם דאָזיגען ענין“, — איז יאָקאָבי אַרויסגעגאַנגען פאַראַוים און געזאָגט: „עס איז שטענדיג דער גרויסער אונגליק פון קעניגען, וואָס זיי ווילען דעם אמת ניט הערען“. הערוועגיס אַ ליעד, וואָס האָט אַלס קעפּיל אַ „י“ (דער אָנהויב פון יאָקאָביס נאָמען) הויבט זיך אַן אזוי:

„געלעגען לאַנג אויף אונזער לאַנד

אַ קללה האָט זי אויסגעצערט;

אַז אויפשטעהן וועט אַ גרויסער מאַן —

ווער האָט פון דעם געקלערט.

אַ פרייער דייטש, אַ גאַנצער מאַן —

ווער האָט פון דעם געטראַכט,

אַז פּוֹן איהר שלאָף די דייטשע לירע

וועט האַבען אויפגעוואַכט?“

דערנױל איז דער פּראָצעס געגען יאָקאָבי'ן אָנגעפיהרט געוואָרן זעהר ענערגיש. אין קנאַפע פיער וואַכען האָט מען איהם געבראַכט צוואַנציג מאָהל צום פאַרהער. און גאַנצע 96 עדות זיינען אויסגע-הערט געוואָרען. זיין אַמת'ער פאַרברעכען איז געווען נאָר דאָס אַריבערטרעמען די פּרעסע-געזעצען, אייגענטליך נאָר דאָס אַרומ-געהן די צענזור. נאָר מען האָט איהם אויך באַשולדיגט אין אויפ-העצען צו אומצופרידענהייט, וואָס פאַר דעם איז געקומען אַ שטראַף — צוויי יאָהר טורמע און פאַרלירען זיין שטימערעכט; אויך האָט מען איהם באַשולדיגט אין מאַיעסטעס-באַליידיגונג, וואָס דערפאַר האָט מען געקראָגען פיער יאָהר אַרעסטאַנטסקע שטראַף-אַרבייט; און אויך אין „הויכפאַרראַט“, וואָס דערפאַר קומט טויט-שטראַף מיט „דער אָנווענדונג פון די סאַמע שטרענג-סטע און אַפּשרעקענדע פאַרפייניגונגען און שטראַף“.

מען האָט איהם פאַרגעבראַכט אין אָנהויב פאַר'ן געריכט אין קעניגסבערג, נאָר דאָס דאָרטיגע געריכט האָט זיך ערקלערט אומ-קאַמפּעטענט אין דעם פאַל, ווייל דאָ איז פאַרבונדען אויך הויך-

פאַרראַט און האָט דעם משפּט איבערגעגעבען צום קאַמער־געריכט אין בערלין. דאָס קאַמער־געריכט, וואָס האָט געוואוסט אז די באַ- שולדיגונג פון הויכפּאַראַט קאָן ניט דורכגעטראָגען ווערען, האָט זיך אויך ערקלערט פאַר ניט קוואַליפּיצירט און האָט דעם פּאַל אָפּגעשיקט צוריק. דער קעניג האָט געמוזט אַרויסגעבען אַ פאַר- אַרדנונג און געצוואונגען דעם קעניגסבערגער געריכט אָנצוגעהן מיט'ן משפּט. פאַר יאַקאָבי'ן האָט אָפּילו בעסער געלוינט געמשפּט צו ווערען אין זיין הוימישער שטאָדט, נאָר דער געדאַנק פון אַן אומגעזעצליכער באַפּרייאונג האָט איהם שאַקירט און ער האָט דערפאַר עקשנות'דיג געפּאַרערט געמשפּט צו ווערען דורך דעם קאַמער־געריכט אין בערלין — ווייל מען האָט איהם דאָך באַשול- דיגט אין הויכפּאַראַט. מען האָט געמוזט אַזוי טאָן און ער איז פאַרמשפּט געוואָרען צו דריי מיט אַ האַלב יאָהר טורמע און שווערער אַרבייט און צו פאַרלירען זיין שטימערעכט. נאָר אין דריי יאָהר אַרום האָט דער פּרייסישער קאַסאַציאָנס־געריכט ערקלערט אין פּאַלשטענדיגע באַפּרייאונג.

אונטערדעסען האָט מען אין גאַנץ דױטשלאַנד געקליבען געלט איהם צו פרעזענטירען מיט אַ ציוויל־קראַנץ. געלט האָט זיך גע- שאַטען פון אַלע זייטען און אָנגעזעהענע מענשען האָבען אונטער- געשריבען די לײסטען אויבענאָן. די רעגירונג האָט אָבער גלייך פאַרבאָט די געלדער מיט די לײסטען און אָפּגעשטעלט די גאַנצע אַרבייט. אין דער צייט ווען די פּאַליציי מיט דער צענזור האָבען אַזוי געאַרבייט אָפּצושטעלען די אָגיטאַציע פאַר אַ פּרייער קאַנסטי- טוציע — איז אַרויסגעלאָזט געוואָרען אַ פאַראַרדנונג וואָס איז דער גרעסטער אַבסורד אין דער געשיכטע פון וועלכער ניט איז אויטאָ- קראַטיע — איינער פון די געזעצען וואָס האָבען עקזיסטירט אין לאַנד איז ערקלערט געוואָרען אַלס פאַרבאָטען צום דרוקען... דאָס איז געווען דער געזעץ פון דעם 22טען מאַי 1815 — דער געזעץ וועגען דער אינסטיטוציע פון שטאַנדענפאַרשטעהער פון דעם רייך— ווייל דאָס האָט אַ טענדענץ צו באַשאַפּען אונזופּרידענהייט...

אין יאָהר 1842 האָבען די יעניגע פּרייסען, וואָס האָבען געהאַפּט צו זעהן זייער לאַנד זאָל אונטער דעם נייעם קעניג זיך באַפּרייען פון די באַליידיגענדע באַציהונגען מיט צאָר ניקאָלאַי דעם ערשטען—

זיך דערוואוסט, אז פרידריך ווילהעלם דער פערטער, וועלכער איז אין פלאמעניס צייטען געווען אזא הייסער פריינד פון פוילען און א שונא פון רוסישע דרכים, גרייט זיך צו א נסיעה קיין ווארשע צו באַנען גענען דעם רוסישען צאר. אויף זיין וועג צוריק האט דער קעניג זיך אָפגעשטעלט אין קאליש צו באַטראַכטען דעם מאַנומענט, וואס איז דאָרטען אויפגעשטעלט געוואָרען לכבוד דער באַגעגעניש פון די אימפעראַטאָרען פון רוסלאַנד און פרייסען אין 1813. דער רוסישער גענעראַל בערג, וועלכער איז שפּעטער געוואָרען „באַרוהיגער“ פון פוילען, האָט איהם איבערזעצט די אויפשריפּען. איינע פון זיי האָ זיך געלייענט בזה הלשון:

„זאַל דער אַלמעכטיגער געבען זיין ברכה צו דער פריינדשאַפּט צווישען רוסלאַנד און פרייסען אַזוי, אַז זי זאַל ברענגען צום שלום און וואוילזיין פון ביידע לענדער און זאַל אַרויפּוואַפען אַן אימה אויף זייערע ביידענס שונאים.“

ווען דער קעניג האָט דאָס געהערט, איז ער גיך אַרויף אויף די טרעפּלאַך פּונם מאַנומענט און האָט אויפגעשריבען מיט זיין קעניגליכען פינגער אין שטויב דעם וואָרט: „אַמן“.

16.

די נייטראלע ליטעראטור.

פונדעסטוועגען איז פרידריך ווילהעלם דער פערטער געווען דער טאלאנטפולסטער קעניג פון דער דאמאלסדיגער אייראפא; אין זיינע געשפרעכען ווייזט זיך ארויס א דורכדרינגענדע קלוגשאפט און א לעבעדיגע פאנטאזיע, דערביי פלעגט ער קינמאל ניט פאר געסען זיין חוב — צו פיהלען זיך מעשה קעניג. זיינע ארויסגעגעבענע בריעה און צעטעלאך צו הומבאלדטען זיינען געשריבען געווארען אין אן אמוזירנדען הויףזשארגאן, און פון זיי ווייזט זיך ארויס א שנעלע עמפפינדליכקייט, א באלעבט מיטגעפיהל און א געלונגענע שארפזיניגקייט. מען קען ניט זאגען, אז ער האט גאר ניט געהאט צוטאן מיט דער דייטשער ליטעראטור און מיט דעם גייסטיגען לעבען פון יענער צייט; נאר זיינע באמיהונגען זיינען געווען אויסשליסליך געווענדעט אויף צוציהען צו זיך די „גוטע“ ליטערארישע כחות און דערווייטערען די „שלעכטע“, און אין גיכען האט ער אנגעהויבען צורעכענען צו די לעצטע אלע געגנערישע עלעמענטען.

פון אנפאנג איז אלעקסאנדער פ. הומבאלדט געווען דער גרעסטער ליטערארישער כח ביים הויף. ער איז שוין געווען 88 יאהר אלט; ער איז געווען דער באריהמטסטער נאטורפארשער פון זיין צייט און געווען באוואוסט איבער דער גאנצער וועלט. די ליבעראלע רעגירונגסאידעען פון זיין ברודער זיינען, אמת זאגענדיג, געווען אונטערדריקט, זיינע אייגענע פאליטישע פריידענקונג האט ניט געקענט בליהען אין דער הויף-אטמאספערע, און ער, וועלכער פלעגט זיך באציהען מיטן זעלבען עקעל צו אבעדנלוויבען און

רעאַקציע, פלעגט מוזען שווייגען, זעהענדיג דאָס וואָס פלעגט איהם אויפרענען; פונדעסטוועגען פלעגט ער זיך אַמאָל ערלויבען פרייע רייד, נאָר אַלס אַ צירונג פאַר דעם הויף און די שטאַלץ פאַר דער רעגירונג, פלעגט מען זיך מיט גרויס עהרע באַציהען צו איהם אין די הויף־ספערען. זיין איינפלוס פלעגט ער אויסנוצען כדי צו העל־פען דער וויסענשאַפט און פון צייט צו צייט אָננעהמען זיך מיט זיין שטאַרקען וואָרט פאַר דעם אַדער יענעם פאַרפאַלגטען שרייבער. ביז דעם יאָהר 1848, ווי מען זעהט פון די בריעף, פלעגט זיך אין דעם קעניג'ס טאָן וועגען איהם אַרויסווייזען אַ שפּאַסיגע האַרציג־קייט, כאָטש צווישען זיי האָט קיינמאָל ניט עקזיסטירט קיין טיעפע סימפּאַטיע און געמיינשאַפטליכע פאַרשטענדנים. נאָך דעם יאָהר 1848, ווען די פאַרטיע „קרויצייטונג“ האָט געקראָגען די אויבער־האַנד, האָט הומבאָלדט אַרויסגעזאָגט זיין אונזופרידענהייט וועגען דעם וואָס ער האָט פאַרלאָרען זיין פריהערדיגען איינפלוס אין אַזוינע באַמערקונגען ווי: „עס איז איצט שווער צו אַמוזירען דעם קעניג“, אַדער „ער ווייזט איצט אַרויס אַ שטאַרקע צוגעבונדענקייט צו פּערזאָנען, וועלכע האָבען נאָר געפונען חן אין זיינע אויגען“. איהם פלעגט זיין ניט גרינג זיך איינלעבען מיט'ן הויף. ער פלעגט אָפט אַרויסווייזען צאָרן און אויפּרעגונג, ווען ראַנקעס פּאַליטישע מיי־נונגען פלעגען קריגען די אויבערהאַנד איבער זיינע. פיעלע האָבען איהם ניט ליעב געהאַט — צווישען אַנדערע, די קעניגין — פאַר זיין פאַרטייאַישקייט צו לואי־פּיליפּ און זיין געזינד. ער פלעגט אָפט פאַרלעזען הויך אַלערליי זאַכען, אָבער קיינמאָל ניט — זיינע אייגענע ווערק; אָפטער פון אַלץ פלעגט ער פאַרלעזען „זשורנאַל דע דעבאַ“, אין דער צייט ווען דער קעניג פלעגט אַנוואַרפען אַרכי־טעקטור פלענער און פיזאַזשען.

אַן אַנדער פאַרלעזער פאַר דער קעניגליכער געזינד איז געווען דער גערופענער פון דרעזדען און בערלין, לודוויג טיפּ. זייענדיג מיט אַ סך יאָהרען אינגער פון הובאַלדט'ן, האָט ער זיך געפיהלט, צוליעב זיין פיזישע שוואַכקייט, אונטערדריקט אונטער דעם יאָד פון דעם הויף־לעבען. ער פלעגט גערן פאַרלעזען שעקספיר'ן און קלייסט'ן. דער קעניג האָט געצוואונגען פאַרצושטעלען אין בערלין זיין צויבערליכע קאַמעדיע: „דער קאַטער אין שפּרייז־שיך“. די

קאָמעדיע האָט געמאַכט אַז אַינדרוק פֿון אַ גייסט פֿון אַ לאַנג פֿאַרנאַנגענער צייט. אויפגעפֿאַדערט פֿון דעם קעניג האָט טיך אויפגעפֿיהרט אויף דער ביהנע סאפּאָלקים „אַנטיגאנע“, און מען דעלסאַז האָט געשריבען מוזיק צו איהר. נאָר טיך איז געוועזען בלוז איינער פֿון די אינוואַלירען פֿון דער ליטעראַטור. אויב דער הויף פֿלעגט עסען זיין מאַהלצייט אונטערין פֿרייען הימעל אין סען־סוי, פֿלעגט ער זיך אָפּהיטען פֿון אַ צוג אַפֿילו אין די הייסע טעג.

אַז אַנדערער פֿון די אַמאָליגע באַריהמטע פּאָעמען פֿון דער ראַך מאַנטישער עפּאָכע, וועמען דער קעניג האָט געבראַכט אין בערלין, איז געווען לאַ מאַט פּוקע, וועלכער איז אין גיכען דאַרט געשטאַרבען. ער איז אַלט געווען אַריבער 60 יאָהר, און ער האָט זיך איבערגעלעבט אין אַלע הינזיכטען. דער יונגער דור האָט געקוקט אויף די העלדען פֿון זיינע ראַמאַנען ווי אויף זאַכען וואָס באַלאַנגען צום אַלטערטום. אַלעמען זיינען דערעסען די ערצעהלונגען פֿון דער ריטער־צייט און די פֿרויען־פֿאַרגעמערונג אין קינדערשע פֿאַרמען; דאָס פֿאַרהיסטאָרישע אין אַנשוואַונגען אויף פֿאַרנאַנגענע צייטען און זיין ניט־אויפֿריכט־נקייט צו זיין רעליגיאָן פֿלעגען אַרויסרופֿען געלעכטער. ווען ניט דעם קעניגס הילף, וואָלט ער געשטאַרבען אין נויט, און אַבסאָלוטער פֿאַרגעסענהייט.

עס איז געווען נאָך אַ גרויסער פּאָעט, וואָס האָט ניט באַלאַנגט צו דער ראַמאַנטישער שוהלע, וועמען דער קעניג האָט געבראַכט אין בערלין אין דעם יאָהר 1841 אויף וואַרנהאַנען ראַט. דאָס איז פֿרידריך ריוקערט (1789—1865). ער איז געווען אַביסעל עלטער פֿון פּופּציג יאָהר, נאָר ער האָט שוין אויך ניט באַלאַנגט צו דער געגענוואַרט. איז דער ליטעראַטור פֿון יענער צייט איז ער געווען דער אויסדרוק פֿון דער אַיינגעזעסענער, ניט קוקענדיג אויף אַלע ניט גינסטיגע באַדינגונגען, שטאַרקער דייטשער אוניווערסאַליטעט, די פּעהיגקייט צו אַריינזאַפען אין זיך און איבערגעבען די אינדי־ווידעלע שטריכען פֿון אַלערליי פעלקער. ער האָט אין זיין לעבען אַרויסגעטרייסעלט פֿון אַרבעל איין ליעד נאָר דער אַנדערער מיט אַ געשיקטקייט, וואָס פֿלעגט אַלעמען ערשטוינען. נאָר אין זיין יוגענד האָט יאָזעף פֿ. האַמער איהם באַקאַנט מיט די אַראַבישע.

פערסישע און טערקישע ליטעראטורען, און אין יאָהר 1826 האָט ער געקראָנען אַ דאָצענט־שטעלע פאַר אַריענטאַלישע שפראַכען אין ערלאַנגען, נאָר די גאַנצע צייט פלעגט ער פאַרנאַכלעסיגען זיינע פליכטען אַלס לעקטאָר.

אין דעם מאָנאַט פון זיין שרייבען איז דאָ עטוואָס, וואָס דער מאָהנט אָן געמעס סטיל, ווי ער איז דאַמאַלט געווען, ווען געטע האָט געשריבען זיין „דיוואַז“, און אין דערזעלבער צייט וואַרפט זיך דורך עטוואָס, וואָס איז ווי אַנטנומען פון די ברידער שלענעל, מיט זייער אומערמידליכקייט אין זייערע פאַרשונגען און איבערזע־צונגען. נאָר אין זיין דיסערטאַציע פון יאָהר 1841 „וועגען דעם כאַראַקטער אין דער פילאָלאָגיע“ באַמערקט מען דעם אַינפלוס פון פֿר. שלענעלס ווערק וועגען דער וויזיהייט פון די אוראַלטע אינדיאַנער: ער געהט דאָ אַרויס פון דעם באַגריף וועגען „וועלט־פּאַעזיע און גיט צו, אַז די גערמאַנישע שפראַך איז די פאַסע פאַרם פאַר איהר. און אין דער אמת'ן, האָט דער ווירטואַז פון סטיל אונז איבערגעלאָזען די מוסטערס פון „וועלט־פּאַעזיע“. אין אַנפאַנג טרעט ער אַרויס מיט זיינע „קריגערישע סאַנעטען“ אין פאַרויכטיג געשליפענע און פיינע פאַרמען. נאָכדעם באַווייזען זיך איין בוד נאָר דעם אַנדערען מיט 500—600 ליעבעס־לידער, גע־ווידמעט אַלערליי יונגע פרויען; דאָס רייכסטע, לויטן אינהאַלט, איז געווען די זאַמלונג „ליעבעס־פרייהלונג“, געווידמעט זיין כלה לואיזע ווירטהאַוז. די גרופע איז די איינציגע צווישען ריוקערטיס ווערק, וועלכע איז דורכגעדרונגען מיט געפיהל. אין אַנדערע לידער ווייזט ער זיך אַרויס אַלס דיראַקטישער פּאַעט אין לירישע פאַרמען. דאָ טרעט ער אַרויס אין דער ראַלע פון אַ זינגער. די סכעמאַ־טישע פאַרמע שטערט אויך דאָ דעם נאַיווען אויבברוך פון גע־פיהלען. ריוקערטיס שטרעבונג צו באַווייזען זיין קענטניס צו באַ־הערשען די שפראַך צייגט זיך אויך דאָ אַרויס אין זיין שמענדיגען באַנייאונג פון דעם ווערטער מאַטעריאַל און אין ניט־געצוואונגענער זוּערטער־קאָמבינירונג אין די פּאַעטישע פאַרמען, נאָך ניט געזעהענע ביז יענער צייט און אַרויסרופענדיג די נאָכמאַכונג פון דעם דענישען שרייבער ארעסטרוֹפ:

„וועלכע העלדענפרוידיקייט דער ליעבע
וועלכע שטארקע מוסהיגען ענראגענס
וועלכע הימליש ערדענטשוואונגע טרובע,
וועלכע גאטטבעגייסטרונג דעם ערטרעגענס }
וועלכע זיך ערהויבונג, זיך ערנידערונג,
זיך ענטוויסטרונג, וואוילגע איהם זיך געבונג,
זיך ענטוויסטרונג, וואוילגע איהם זיך געבונג,

אזעלכע סארטען ליעדער שטעלען מיט זיך פאר גיכער א לינג
וויסטישען און טעכנישען איידער א פאעטישען אינטערעס. נאָר
ריוקערט איז אייגענטליך פונקט אזא פילאָלאָג ווי א פאָעט. זיין
גרויסע פעהיגקייט איז א ריין לינגוויסטישע אין א צווייפאָכיגען
זין: די פעהיגקייט צו שטודירען שפראַכען און דורכדרינגען אין
זייער גייסט און די פעהיגקייט, א דאַנק דעם טיעפסטען דורכ-
דרינגען אין די געהימניסען פון די אייגענע שפראַך, איבערגעבען
אויף איהר די בעסטע אויסלענדישע פאָעטישע ווערק. ער האָט
ליעב געהאַט צו באַשאַפֿען פאר זיך אַליין לינגוויסטישע שוועריג-
קייטען כדי שפעטער זיי בייקומען. דערפאַר זעהען מיר איהם
אַרויסטרעטענדיג פאר אונז אָדער אין אַן אַלט־געראַמאַנישען סטיל,
וואָס פאַסט זיך צו צו זיינע לאַנגע אַלברעכט־דיוֹדעראַווסקע לאַקען,
אָדער אין געשטאַלט פון א יונגען דייטשען אַפיצער פון דער עפאָכע
פון נאַפאָלעאָנס מלחמות, אָדער אין געשטאַלט פון א בעדואין,
וועלכער דערצעהלט אונז מיט אַ זעלטענע פעהיגקייט וועגען „מאָקד
מאר גאַריריס“, אָדער אין געשטאַלט פון א פערסיאַנער, וועלכער
פערהילט זיינע גראַמען אין פאַרמען פון גאַזעלען, אָדער שאַפט
א העראַאישע פאָעמע וועגען „רוסטעק און זאַראַב“. ער טרעט
אַרויס אין געשטאַלט פון א טערק אין א קאַפּטאַן און טשאַלמע,
אָדער אין געשטאַלט פון א כינעזער אין טופּלעס און א צאַפּ, נאָר
אַפטער און מעהר גערן פון אַלץ אין געשטאַלט פון א בראַמין
אויף די ברעגען פון הייליגען גאַנג, און לערנט אין קלינגענדיגע
ליעדער די וויזיהייט פון לעבען.

וועגען טעאַפּיל גאַטיע פלעגט מען אָפט זאָגען, אַז ער איז נאָך
זיין גייסט, ביי זיך אין דער היים אין דעם אַלמען עניפּעט, פונקט
ווי אין דעם רוסלאַנד פון אונזער צייט, אין קאַנסטאַנטינאָפּאָל

פונקט ווי אין סעווייל; דאָס איז ריכטיג וועגען איהם אין דעם זין וואָס ער האָט געקענט דעם קלימאַט און די דענקמאָלען פון פרעמדע לענדער. נאָר דאָס איז נאָך מעהר ריכטיג וועגען ריוקערטין, וועלכער פלעגט פאַרשטעהן מענשען, דורך זייערע ליטעראַטורען, זייער שפראַך און זייער אינדירעקטען גייסט. ער האָט ניט געווען פרעמדע לענדער מיט זיינע אייגענע אויגען, און דערפאַר ניט געהאַט די קלאַרקייט פון פאַרשטעלונגס־קראַפט וו גאַטיע מיט זיין קאַלאַריט און פלאַסטיק, אָבער ער האָט זיך אויסגעצייכענט מיט דער פעהיגקייט פון באַגרייפֿען און דורכדרינגען, מיט דער פֿיעל־פאַכיגקייט פון פאַרשטאַנד און אוסדרוקען, מיט דער פולקייט פון מעטרישע פאַרמען. דער, וואָס וויל זיך באַקענען מיט די בעסטע מוסטערען פון זיין קונסט, דאַרף דורכלעזען „מאַקאַראַר גאַרירי“ (ספּעציעל די אַפּטיילונג „יונגפראַו אונד יונגע פראַו“), אָדער זיין ווערק „די וויזהייט פון די בראַמער“.

אַט די אַרבייטען האַבען ריוקערטין באַשאַפֿען אַ גרויסען קרייז לעזער אויך אין בערלין, נאָר די שטאַדט מיט איהר גערויש און איהר אונרוה איז איהם געווען דערווידער. ער פלעגט דאַרפֿען לייענען לעקציעס אין אוניווערזיטעט וועגען אַריענטאַלישע שפראַך־כּען, און נאָר די ערשטע צוויי לעקציעס, אַ דאַנק דער נייגעריגקייט, האַבען געצויגען אַ גרויסע אוידיטאָריום צוהערער. אינגיכען האַט ער אינגאַנצען אויפֿגעהערט צו באַזוכען די אוניווערזיטעט, ווייל אויף זיינע לעקציעס פלעגען זיך צונויפקלייבען ניט מעהר ווי צוויי־דריי צוהערער. ער פלעגט כמעט קיינמאַל ניט פאַרלאָזען זיין וואוינונג, וואָס האָט זיך געפונען אויפֿן דריטען גארן אויף בערענסטראַסע, נאָר ער פלעגט זיצען דאָרט און שרייבען ליעדער, אין וועלכע ער פלעגט אויסדריקען זיין עקעל צו בערלין מיט זיין געגענוואַרטונג זודיגען לעבען. אַפילו דאָס בערלין פון די קעניג־ליכע ראַמאַנטיקער פלעגט זיך איהם אויסווייזען צו געגענוואַרטונג פאַר די גרויסע מענשען פון דער פאַרגאַנגענהייט.

אַביסעל שפּעטער האָט דער קעניג גערופֿען צו זיך דעם פּאַעט כריסטיאַן שערענבערג. זיינע ליעדער און ספּעציעל זיין באַשריי־בונג פון דער שלאַכט „וואַטערלאַ“, „אַבוקיר“, זיינען געפֿעלען געוואַר־רען אין הויף, און ער פלעגט זיי מוזען פאַרלעזען. שערענבערג, וועל־

כער איז אפילו אין זיינע אכציגער יאהרען פארבליבען א ליעבליכער מענש און פלענט זיין אויפגענומען מיט אפענע ארעמס אין די געזעלשאפטליכע קרייזען פון בערלין, איז געבוירען געווארען אין יאהר 1897. זיין לעבען האט מיט זיך פארגעשמעלט א שטענדיגען קאמף. אין די יאהרען 1883—1840, נאך זיין פאנאנדערנעהן זיך מיט זיין פרוי, די הייראט מיט וועלכע איז געווען אן אונגליקליכע, האט ער געלעבט אין א קליינע וואוינונג אין דעם ראגיהויז אויף בענדלערסקע גאס געגען דעם טירגארטען; ער איז געווען אזוי ארים, אז ער פלעגט גאר ניט קענען טראכטען וועגען קויפען האלץ, נאך ער פלעגט שיקען זיינע קינדער אין פארק צונויפקלייבען טרוי-קענע צווייגען. ער האט געשריבען ליעדער, קאמעדיעס, טראג-געדיעס, אבער ער פלעגט קיינמאל ניט געפינען קיין פארלעגער פאר זיינע ווערק; פונדעסטוועגען האט ער אזוי וואונדערבאר פארהיט די אויסערליכקייט פון א דושענטעלמאן, אז זיינע קרובים איז שטעטינג פלעגען דענקען אז ער האט א גרויסען ערפאלג אונטער א פסעוודאנים, און פלעגען איהם בעטען „אראפנעהמען די מאסקע“ פאר זיין משפחה. די פען פלעגט איהם ברענגען נאך די הכנסה, וואס מען פלעגט קריגען פון צונויפשטעלען ביטעס אדער פון איי-בערשרייבען מאנסקריפטען; דערצו פלעגט ער פארדיענען עט-וואס, געבענדיג שטונדען דעם גערטנערס קינדער, וואס האבען געוואוינט אין שכנות, נאך זיי, נאך זייער געמיינשאפטליכען איינ-שטימונג, פלעגען איהם באצאהלען אויסשליסליך מיט קארטאפעל. פאנטאן, אין זיין „שערענבערגים ביאגראפיע“, דערצעהלט א וואונ-דערבארע געשיכטע, ווי איז בענדלערסקער טראסע האט מען געהאפט, אז די לאנגיערווארטעטע שכירות, אין פארם פון א פערטעל גע-בראטענעם קאלב, וועט מען ברענגען פאר פסח, או זוי איינער פון זיינע תלמידים, האט, אין זיין אונשולדיג פארלאנג ארויסווייזען זיין ליעבע צום לעהרער, איהם געבראכט אנטשאט דעם א לערע איז א קליינער גרינער שטייגעל. און שערענבערג האט אין א פסחדיגען פריהמארגען ארויסגעטראגען די לערע אין פעלד, גע-עפענט דאס שטייגעל און האט אנגעשריבען א שעהן ליעד, אין וועלכע עס האט זיך געפונען דער פאלגענדער פערז:

„זינג, לערע, דאס איז דיין זאך, — האב איך געזאגט צו מיין

קלוינעם גאָסט. — איך גיב דיר די פרויהייט, ווייל דאָס איז מיין זאָר. זאָל ער טאָן תפלה אזוי ווי ער קען."

דער אַרימער דיכטער, זייענדיג באַלאָדען מיט זאָרג ווענען טרוקענעם ברויט, האָט אומגעקעהרט דער לערעכע איהר פרויהייט, נאָר דעם קליינעם גרינעם קרויגעל אין שטייגעל האָט ער באַהאַלטען אויף אַן אַנדענקונג, פאַרוואַנדלענדיג זי אין אַ טינטער.

שערענבערג'ס ליעדער האָבען ענדליך ערוואַרבען באַריהמטקייט, און דער קעניג האָט געוואָלט זיך באַקענען מיט איהם. די אַרייניג נאַליטעט און די געוואַנטע ענערגיע פון זיינע קריגעס-ליעדער האָבן בען פרידריך ווילהעלמען ענטציקט. שערענבערג, רעדענדיג וועגען זיינע פאַרלעזונגען אין הויף, פלעגט אַלע מאָל דערעצהלען ווי ער פלעגט אַנגענעהם פאַרבריינגען בעפאַר זיינע פאַרלעזונגען אַ האַלבע שטונדע ביי זיין מעצענאָט גראַף ביסמאַרק באַלען, אין זיין צימער, וואו מען פלעגט טרייבען שפּאַס און רויכערען סיגאַרען, און דער נאָר, אזוי ווי דער קעניג פלעגט ניט פאַרטראַגען קיין טאַבאַק, פאַרניכטען דעם גערוד מיט אַדעקאַלאַן.

אַ סך יאָהרען שפּעטער האָט זיך אין בערלין באַוווּזען אַנאַנדער הערשער, צו וועמען הויף שערענבערג האָט זיך צוגערעכענט. דאָס איז געווען פּערדינאַנד לאַסאַל. ביי איהם האָט דער דיכטער גע- פונען אַנאַנדער, מעהר לעבידיגע געזעלשאַפט, צווישען וועלכע ער האָט לייעב געהאַט אַפּלאַכען פון זיינע מעצענאָטען אין הויף. איינער פון די שטריכען פון זיין כאַראַקטער איז געווען זיך „זעצען צווישען צוויי שטוהלען". אין הויף האָט מען געוואוסט וועגען אַט דער אייגענשאַפט, נאָר מען פלעגט איהם דאָס ניט אויפ- וואַרפען.

אַנאַנדער לייעבלינג פון פרויישען, ווי אויך פון אַנדערע הויפּען, איז געווען פירשט הערמאַן פּיוקלער-מוסקאַו, וועלכער פלעגט קומען קיין בערלין זיך זעהען מיט זיין הייס-לייבענדע געניטע פרוי. ער איז געווען שעהן, פראַכטפול, נאַבעל, אַריסטאָקראַטיש, פלעגט צוציהען צו זיך מענער מיט זיין פּרעהליכקייט און לעבעדיגקייט, און פרויען — מיט'ן ספּעציעלען רייץ פון זיין אייגענעם וועזען; מען קען צונויפּשטעלען אַ לאַנגען צעטעל פון באַריהמטע פרויען, פאַרליעבטע אין איהם: סאַפי נאַי, הענריעטאַ זאַנטאַנא,

בעטינא, אירא האַרדאָן א. ד. ג. מיט דעם כאַראַקטער פון זיין קלוגשאַפט האָט ער באַלאַנגט, פונקט ווי פירשט דעיליני ביז איהם, צו דער קאַסמאַפּאָליטישער אַריסטאָקראַטי פון אייראָפּאַ. זיין לייִ דענשאַפט צו באַריהמטקייט האָט ניט אויסגעשלאָסען אין איהם דעם אַבסאָלוטען, אמתיען פאַרשטעהן די באַגרעניצקייט פון זיינע פעהיגקייטען און אפילו די אויפריכטיגסטע איינפאַכקייט. נאָך זיין גייסט נאָך איז ער געווען אַ — וואַגאַבונד, אַן אמתער קינסטל־ לער נאָך זיין אַרט לעבען וועלכען ער האָט געפיהרט, און באמת אַ ריכטיגער קינסטלער אין איין ספּעציאַליטעט. אייגענטליך קיין אַנדערער ווי ער האָט פאַרניכטעט אין דייטשלאַנד די ליידער־ שאַפט צו פלאַנצען גערטנער אין דעם אומגעלומפערטען פּראַנץ צווישען געשמאַק און ער האָט אומגעקעהרט דער נאַטור איהרע געזעצען. זיין פאַרק אין מוסקאָו איז געוואָרען אינגליכען דער מוס־ טער פון אַלע פאַרקען אין אייראָפּאַ.

ער האָט ניט נאָך דורכגעלעבט אַ מוראדיג גרויסע צאָהל פון מאַמענטאַלע ליעבעס־וועהען, נאָך אפילו זיין הייראַט איז געווען איינע פון זיי. ער האָט איין מאָל זיך פאַרליעבט אין צוויי יונגע מיידלעך, די טעכטער פון דעם קעניגליכען גראַף פּאַן־פּאפּענהיים, וואָס האָט געהייראַט די טאָכטער פון קאַנצלער האַרדענבערג. נאָך די מוטער, 40 יאָהר אַלט, און עלטער פון איהם מיט 9 יאָהר, האָט זיך אַנגעצונדען מיט אַזאַ פלאַמענדע ליידענשאַפט צו איהם, אַז זי האָט אויך איהם אַנגעשטעקט דערמיט. זי האָט זיך פון אַלץ אַפּגעזאָגט כדי זיך פאַראייניגען מיט איהם, און ער האָט געהייראַט מיט איהר, לאַזענדיג פאַר זיך די פולע פרייהייט אין עראַטישען זין. די הייראַט איז געווען אַ גליקליכע. נאָך נאָך צעהן יאָהר פון געמיינשאַפטליכען לעבען האָט דאָס פאַרעל, נאָך זויער גע־ מיינשאַפטליכע און פריעדליכע אַיינשטימונג, זיך געזגט, מיט דער האַפּנונג, אַז דער פירשט וועט געפינען אַ רייכע יורשטע און מיט דעם הייראַטען מיט איהר וועט ער פאַרבעסערען זיין רואי־ נירטען פאַרמעגען.

מיט דעם ציעל האָט ער זיך פריהער אַוועקגעלאָזען קיין לאַנד דאָן, נאַכהער האָט ער אַרומגערייזט נאַנץ דייטשלאַנד. מיט זיין ריינעם געוויסען לאַזט ער טעגליך וויסען זיין געניטער פרוי וועגען

זיינע ערפאלגען און שוועריגקייטען, אויף וועלכער ער שמויסט זיך אָן, זוכענדיג פאר זיך אַ רייכע יורשיטע. זיין פאַרזוך פאַלט דורך און ער קעהרט זיך אום צו זיין לויסי און ער לעבט מיט איהר ווידער אייניגע יאהרען אין צאַרטסטע באַציהונגען; נאַכדעם לאָזט ער זיך אַוועק ווידער רייזען און קעהרט זיך אום צוריק אין זעקס יאהר אַרום מיט אַ וואַנדערבאַרער יונגער שקלאַפּין מיטן נאַמען מאַקבובאַ, וועלכע ער באַזעצט אין מוסקאַו. די פירשטיין איז ניט געווען איבעריג צופריעדען דערמיט, כאַטש זי האָט אַב־געמאַכט ביי זיך קיינמאַל ניט מאַטערען איהר מאַן מיט אַיפער־זוכט. אויך אין עלטער פון 70 יאהר האָט זי באַהאַלטען די צאַרטסטע ליעבע צו איהם און פלעגט זיך אַלע מאַל באַציהען צו איהם מיט פאַרקערפערטער גוטסקייט, אַפּענהערציגקייט און האַרציגקייט.

פירשט פּיוקלער האָט קיינמאַל ניט געטראַכט צו ווערען אַ שרייבער. נאָר אין יאהר 1880 איז איהם אַיינגעפאַלען אַ געדאַנק אין קאַפּ אַרויסצוגעבען אַנאַנים זיינע בריעף, וואָס ער פלעגט שיקען צו לויסי אין דער צייט פון זיין פּרוכטלאָזער וואַנדערונג נאָך כלות; און דער וועלטליכער טאָן פון די בריעף, וואָס איז אַזוי זעלטען אין דער גערמאַנישער ליטעראַטור, די צוציהענדע זאַרגלאַזיקייט, וואָס איז פון דעם וואָס דער אויטאָר האָט קיינמאַל ניט ערוואַרט־טעט צו דרוקען זיי, די צומישונג פון אויסער־געווענהעליכער חכמה מיט לייכטזיניגקייט איז זעהר געפּעלען דאָס פּובליקום. ווי איד־האַב שוין דאָס פריהער דערמאַנט, האָבען פּיעלג געדענקט, אַז די בריעף האָט געשריבען היינע. דער אויטאָר איז געווען מאַדערן ביז עקסטרעם, אַנגעזעטיגט ביז דער טיעפּעניש פון זיין נשמה, זעהר ליבעראַל אין פּאַליטישען זין, און פריידענקענד אין פּולען זינען פון וואָרט.

פאַר אונז, מענשען וואָס לעבען איצט, איז דאָס לייענען פון די פיער בענדער „בריעף פון אַ פאַרשטאַרבענעם“ פונקט אַזוי וויכטיג ווי דאָס לייענען פון די אינטערעסאַנטסטע פיער בענדער פון מאַדאָם דע־זשיראַרדען: „פאַריזער בריעף צו פירשט דע־לאָוני“; איהרע בריעף צייכענען זיך אויס מיט גרויס פּרישקייט, און זי שרייבט זיי פּיעל מאַל בעסער אידער דער פירשט. ער האָט אַ גרויסע קאַסמאָפּאָליטישע ערפּאַהרונג, ווייל ער האָט באַזוכט פּיעלע

לענדער און האָט זיך געפונען אין אַלערליי קרייזען פון געזעלשאַפט, וועלכע זיינען פאַרבליבען אינגאַנצען אונבאַוואוסט פאַר איהם. לעזט דורך, צום ביישפיעל, אַלס מוסטער פון זיין סטיל, דעם פשוטן איבערגעבען פון זיין געשפרעך מיט געמען אין וויימאר, אין די בריעף פון דעם דריטען באַנד. זיין ענטציקטע פאַרגעטערונג פון געמען ניט זיי צו דעם שטעמפעל פון אויפריכטיגקייט; דעמ' זעלבען איינדרוק טראַגט מען אַרויס פון געמען ענטפערס אויף זיינע ליבעליכקייטען. געטע האָט באַלד פאַרפיהרט אַ געשפרעך מיטן פירשט וועגען מוסקאו (דער נאַמען איז באַמערקט מיטן בוכשטאַב מ.) און האָט געלויבט פיוקלער'ן פאַר זיין קענען ערוועקען דאָס געפיהל פון שעהנקייט. זאָל יעדער אין זיין קרייז — האָט געזאגט געמע — אַ גרויסע אָדער קליינעם, אַרבייטען פלייסגי, מיט ליבע און די געזעלשאַפט וועט אַוועקגעהן פאַראויס אויפ'ן וועג צום אַלגעמיינעם גליק. ער פון זיין זייט פלעגט אַלע מאָל אַזוי האַנדלען און פיוקלער האָט אויך אַזוי געאַרבייט אין מוסקאו.

די שפעטערדיגע גרויסע צאָהל בענדער מיט ריזיגע באַשרייבונגן, גען, וואָס פיוקלער האָט אַרויסגעגעבען, לאָזען ניט איבער קיין שום אַיינדרוק. זיי פעהלט די אונמיטעלבאַרקייט פון די ערשטע בריעף־זאַמלונגען, און נאָך אין אַ גרעסערען גראַד, ליטעראַרישער טאַלאַנט, וועלכער וואָלט געקענט פאַרטוישען די אונמיטעלבאַרקייט. נאָר זיי זיינען געפעהלען געוואָרען זיינע צייט־גענאַסען ביז דעם יאָהר 1844, אין דעמזעלבען גראַד ווי די ערשטע ביכער און דעם אויטאָריס פאַפולאַריטעט האָט דערגרייכט די העכסטע שטופע: ער איז גע'ווען באַוואוסט און געלויבט אומעטום כמעט אַזוי ווי פרינץ ליסט. היינע ווידמעט איהם, נאָך אין יאָהר 1854, זיין „לוטעציע" אין אַן ענטציקטער פאַררעדע, אין וועלכער ער רופט איהם אַן „מיין באַ־ריהמט געוואָרענער און געמיינשאַפטליכער נאָכ'ן גייסט צייט־גע'נאַסע". און אין וואַרנהאַגעניס טאַג־בוך לעזען מיר אונטער דעם דאַטום פון 7 יולי 1889:

„דער נאַמען פון פירשט פיוקלער ווירקט אויף דעם פובליקום אויף אַ צויבערנדן אופן. די גאַנצע אינטעליגענטע וועלט פון אַלע נאַציאָנען הערען זיך צו מיט גרויס אינטערעס, ווען מען פאַרפיהרט אַ געשפרעך

ווען איהם. ער פאַרמאָגט ריזיגען רוחם, און וואָס קליגער דער טענש
איז אַלס מעהר שעצט ער דעם פירשט.

שוין אין יאָהר 1884 פלעגט ווארנהאָגען זאָגען וועגען פּיוקלערין,
אַז ער האָט עטוואָס געמיינשאַפטליכעס מיט דער יונגער דייטש-
לאַנד, אייגענטליך דאָס וויכטיגסטע אין איהר — פּאַלשטענדיגע
פרייהייט פון געדאַנק. און שפעטער פלעגט ער זיך אויסדריקען,
רעדענדיג וועגען איהם, אין פּאַלגענדען אופן: „פּיוקלער באַלאַנגט
צו דער העכערער פּאַלאַטע אין דער געגענוואַרטער דייטשער ליי-
טעראַטור, פונקט ווי היינע באַלאַנגט צו דער נידעריגער“.

פּיוקלער איז געווען ריטערליך איבערגעגעבען צום הויז פו ווי
האַהענצאָלערנס און האָט זיך דערנעהענטערט צום קעניג ווען ער
האָט פאַרבראַכט אין בערלין. ער איז געווען ענטציקט פון דער
קלוגשאַפט און בילדונג פון פרידריך ווילהעלם דעם פערטען. נאָך
אַזוי ווי אין רעליגיעזען הינזיכט איז ער געווען אַן אמתער וואַל-
טעריער, זעהענדיג אין יעדען גייסטליכען אַ לינגער, וועלכער באַ-
ציהט זיך ווי צו אַ מגפה צו יעדער עס-האַרצות, פלעגט איהם דעם
קעניגס ראַמאַנטשיער כאַראַקטערישטריך שטאַרק אַפּשטופען.
פונקט ווי הומבאָרט פלעגט ער פון די הויף-קרייזען זוכען רוח
ביי ווארנהאָגענען, דעם קאַלטען בעאַבאַכטער און קריטיקער, וועל-
כער פלעגט זיצען אַ דערשלאַגענער אין זיין ווינקעל און שרייבען
זיין טאַג-בוך — וועלכען ער האָט געפיהרט אויף דעמזעלבען אופן
ווי סענטיבעוו — די געשיכטע פון זיין צייט. און אין די שפעטער-
דיגע יאָהרען איז דער פירשט אויך געוואָרען אַ שטענדיגער באַזוך-
כער פון די קליינע מאַהל-צייטען ביי לאַסאַלין, און ער פלעגט גערן
האַלטען רעדעס; מען זאָגט, אַז ער איז געווען דער איינציגער
מענש, וועמען לאַסאַל האָט ערלויבט צו באַהערשען דעם געשפרעך.
אויב נאָך צורעכענען צו די שרייבער דעם אַלטען אַרנט, דעם
פאַרפאַלגטען אין יענער צייט אַלס דעם פאַרפיהרער פון פּאַלק,
און גערופענעם דורך פרידריך ווילהעלמען אין בערלין, וועלען מיר
קריגען דעם גאַנצען צעטעל פון ראַמאַנטישע, קאַנסערוואַטיווע,
נייטראַלע אַדער אַריסטאָקראַטישע שרייבער, וועמען דעם מעכטיג-
סטען פון די קעניגע פון דייטשלאַנד האָט זיך איינגעגעבען צו
בינדען צו זיין פערזענליכקייט. מיר זעהען, אויף ווי לאַנג און

אויף וויפיעל שטארק פלעגט זיך איהם דאס ציינגעבען. אפילו נעגען יענע שרייבער, וועלכע זיינען צופעליג געקומען אין באַריהי רונג מיט'ן הויף און מיט די הערשענדע ספערען, פלעגט די אפאָר זיציע זיך צונויפקלייבען מיט אלע כחות. מיר האָבען געוועהן, ווי געאָרג הערוועג האָט ערעפענט זיין ערשטע לידער-זאַמלונג מיט אַ שאַרפען אַרויסרוף, געווענדעט צו פירשט פּיוקלער. ער האָט אויך אַנגעווענדעט זיין שפּאַט געגען אַרנדט'ן — ער האָט איהם אַנגערופען דער אַווענד-שיין, וואָס האָט מעהר ניט געקאַנט באַר לייכטען די יונגע וועלט — און ער האָט דערפאַר געקראָגען אַ פּאַר עמישען אויסרייד פון פּרייליגראַט'ן. פּערדינאַנד פּרייליגראַט איז געווען דער איינציגער פון די יונגע דיכטער וועמען דער קעניג האָט גלייך (אין יאָהר 1841) צוגעצויגען צו זיך (מיט הייכלען האָט ער זיך אַנגעהויבען צו אינטערעסירען מיט צוויי יאָהר שפּעטער). גענעראַל פ. ראַדאוויץ, זייענדיג ענטציגט פון דאָס ליעד „לאַווענריט“, ניט קוקענדיג אויף איהר אַנגעצויגענקייט, האָט אויס-געפיהרט ביים קעניג פאַר פּרייליגראַט'ן און איהם צוגעשטעלט אַ סטיפענדיע פון 300 טאַלער פון דער קעניגליכער קאַסע. הערוועג האָט זיך ניט באַפּרידיגט דערמיט וואָס ער האָט אַפּגעלאַכט פון דיכטער אין פּאַלגענדע שורות:

„מיר ווירד פאַן אַללע דעם זאָ דום,

אַלס גינג מיר אַיין פּרייליגראַט'ס הערום.“

אין זיין ליעד „דער דועל פון פענסיאָנערען“, באַשרייבט ער

דעם פּאַלגענדעם געשפּרעך:

הייבט עך: דאָס ביזטו?

פּרייליגראַט: יא, הערט אַלע: איד בין דער סאַלדאַט

פון אמת, וועמען די לאַקען רופען אַן ברודער, איד בין דער זינגער

פּרייליגראַט.

דורכלייענענדיג דאָס, האָט זיך פּרייליגראַט אַכגעזאַגט פון זיין

פענסיע. פון דאַמאָלסט אַן איז פאַרגעקומען אַ פּאַלקאַמע פּאַל-טישע

איבערקעהרעניש. מיט אַלץ אַ גרעסער און גרעסער וואָס

סענדיגער ליידענשאַפט איז ער אין זיינע ליעדער-זאַמלונגען „אין

גלויבענבעקאַנטנים“ (1844), „דער סימבאָל פון גלויבען“ און

„קאַאיראַ“ (1846), צוגעשטאַנען צו דער רעוואָלוציאָנערער פּאַרטיי.

וועמעס באַליבסטער דיכטער ער איז געוואָרען. כאַלד נאָך דער אויסגאָבע פון זיין ערשטער זאַמלונג האָט ער געמוזט שנעל אַנט־לויפֿען פון זיין וואוינונגס־פּלאַץ אין סענ־גאַזאָ אויפֿן רהיין קיין ברוסעל, און פון דאָרטען קיין לאַנדאָן, וואו ער איז געוואָרען אַ סוחר כדי דערשלאָגען זיך צו מיטלען פאַר עקזיסטענץ.

וואָס פאַר אַ גרויסע פּאָפּולאַריטעט ער האָט געהאַט אין יעדער צייט קען מען זעהן פון דעם פּאָלגענדען אַנעקדאָט. פון ברוסעל איז פרייליגראַט אַוועקגעפּאָהרען קיין אַנטווערפֿ; דאָרט איז גע־שטאַנען פאַרדנקערט אַ דריי־מאַסטיגער שיף, וואָס האָט געוואָרט אויף זיין רייזע נאָך קאַנטאָן; דעם פּאָעט און זיינע פריינד האָט זיך זעהר געוואַלט באַקוקען די שיף; דער עלטערער שטורמאַן האָט אַיינגעשטימט באַווייזען זיי די שיף און האָט זיי אַנגעהויבען פיהרען איבער איהם, ווען דער קאַפיטאַן איז אַרויס פון זיין קאַיוטע מיט די פאַרזאַמלטע ביי איהם געזעלשאַפֿט. די באַזוכער האָבען זיך אַנגעהויבען ענטשולדיגען, נאָך דער העפּליכער יס־מענש האָט זיי אַריינגעפיהרט אין זיין קאַיוטע. אין אַ קליינעם בוד־שראַנק זיינען געשטאַנען פרייליגראַט'ס ליעדער. איינער פון דעם פּאָעט'ס באַגלייטער האָט איהם געפרעגט: — פּרעהט דיר ניט, וואָס דייןע ליעדער וועלען אַוועקפּאָהרען קיין מאַנטאָן? — ווי אַזוי? האָט געפרעגט דער קאַפיטאַן — דער הער איז פרייליגראַט — דער אמתער? — ווען אויף דער פּראַגע האָט ער דערהערט אַ פּאַרוי־כערטען ענטפּער, האָט זיך דער קאַפיטאַן אַ וואָרף געטאָן צו דער טרובע: — אין דער הויך אַלע פּאַנען! אַלע מענשען אויף דער שיף! שאַמפּאַניער אויפֿן דעק!

אין דייטשלאַנד האָט געהערשט אַ שטאַרקע אונרוה. אין עסטרייך זיינען די אונגאַרען, אונטער קאַשוט'ס פיהרער־שאַפֿט, אויפגעשטאַנען געגען מעטערניכען; אין בייערן האָט די קעניגליכע מאַכט פאַרלאָרען אין אַ גרויסען גראַד איהר פּרעסטיזש אַ דאַנק די האַרטע באַציהונגען פון דעם קעניג לודוויג צו דער טעני־צערין לאַלע מיונטעס; אין דער דייטשער שווייץ האָט די ראַדי־קאַלע פּאַרטיי געפיהרט אַ פאַרצווייפעלטען קאַמף געגען דער יעד־זואיטישער. אין פרייסען האָט געהערשט דער שטאַרקסטער קלע־ריקאַליזם; די רעגירונג'ס קירר, געבענדיג די קאַטויליקען אַלערליי

פּריווילעגיעס, האָט פאַרפאַלגט אַלע געגנער, ניט נאָר די פאַר־טיי פון פּרייע קאַטויליקען, געגרינדעט פון ראנגע, נאָר אויך די אַזוי גערופענע „די פּריינד פון דער וועלט“ — אַ פּרייע קירד־פאַרטיי, געגרינדעט דורך וויסליצענוס, נאָר באַשטעהענדיג פון גאַטפאַרכ־טיגע און אַבערגלויביגע — זיי האָט מען פאַרפאַלגט אַלס ניט גענוג אמת־גלויביגע. דעם קעניג פלעגט מען אַלע מאָל אונטער־טראָגען אַרדעסען מיט פּראַטעסטען אין נאָמען פון די פאַרטיידיגער פון דער פּרייהייט פון געוויסען. צו דערזעלבער צייט איז דערמיט געוואקסען אַ ריין פּאליטישע אַניטאַציע. די פיהרער פון די אַפּאַ־זיציאַנס־פאַרטייען פון אַלע בירגערליכע רעגירונגען האָבען סאָ־לידאַר געקעמפט געגען דעם אַלמען פאַראייניגטען ראַט. אַלץ העכער און העכער האָט מען געהערט אין פּרייסען — ווייל דער קעניג האָט ספּעציעל ניט פאַרפאַלגט דעם גערוקטען וואָרט — פאַדערונגען צוגעזאָגטע ביי די פאַרשטעהענדע אינסטיטוציעס. און פון אויסלאַנד פלעגט מען ערהאַלטען נאַכריכטען וועגען דע־וואַלוציאַנערע באַוועגונגען, נאָך מעהר אַנצינדענדיג די מוחות. פון יאָהר 1856, איז דער פּאַפּסט פי דער 9טער אַרויסגעטראָטען אַלס ליבעראַל און איטאַליענשער פּאַטריאַט. איבערין גאַנצען אי־טאַליענישען האַלב־אינזעל פלעגען אויסברעכען אויפשטאַנדען, און אַזוי ווי מעטערניך איז ניט געווען אימשטאַנד זיי צושטערען, האָט דער שרעק פאַר איהם און זיין נאָמען אַנגעהויבען ביסלעכווייז פאַרשווינדען. די דייטשע עמיגראַנטען אין דער שווייץ און אין נאָרד־אַמעריקאַ פלעגען ווי ווייט מעגליך אונטערהייען דעם פּיער אין דייטשלאַנד.

אין דערזעלבער צייט האָט זיך דער פּרייסשער קעניג פאַר־נומען מיט גרינדען אַ נייעם אַרדען „די שוואַן“ און מיט אַרכי־טעקטע־פלענער. ער האָט געוואַלט אויפבויען אַ גרויסען דענקמאַל פאַר דייטשלאַנד אויף די ברעגען פון רהיין, אַלס סינאָנים פון דראַ־הונג געגען דער קאַנסטיטוציאַנעלער פּראַנקרייך, און האָט באַ־פעהלען נאָך אַ דריי־ערהריגען שטילשטאַנד אַנפאַנגען אויף סיני די אַרבייט פון אויפבויען דעם קעלנער קאַטעדראַל — אַ אונטער־נעהמונג, וואָס האָט געקענט פאַררעכענט ווערען אַלס סימוואַל ניט אין נאַציאָנאַלען נאָר אין קירכליכען הינזיכט, און וואָס האָט גענע־

בען היינען די אורזאכע פאַר מאַנכע ניט־צופרידענקייטען און ניט־געלונגענע פאַראויסזאָגונגען אין דייטשלאַנד („די ווינטערדיגע מעשה“), און דאוויד שטראַוס'ן אַן אורזאך פאַר דער באַריהמטער פּוֹל מיט גיפּט בראַשור: „דער ראַמאַנטיקער אויפ'ן טראָהז פּון צעזאָר“, אין וועלכער ער באַשרייבט יוליאַן אַפּאסטאט, אַלס אַן ענטציקטען רעליגיעזען רעאַקציאָנער — אַזוי אַז דער פאַרגלייך מיט פּר. ווילהעלמען האָט זיך געבעטען אויפ'ן צונג.

די צוריק אויפגעקומענע ליטעראַטור, צו וועלכע דער קעניג האָט זיך באַצויגען מיט אַן ענטשלאָסענער שנאה, האָט באַלד אָנ־געהויבען צוציהען זיין אינטערעס. ער האָט ביי זיך געהאַלטען אין סענ־סוסי דעם אַלטען צוקריפעלטען טיקין אַלס דעם ערשטען און באַדעקט מיט לאַרבֿער־קראַנצען פּאַעט, און דעם קונצענמאַכער שעלינג אין בערלין אַלס דעם גרעסטען רעגירונגס־דענקער. ער האָט באַפּעהלען אויפּפיהרען אין די טעאַטערען פּון בערלין און פּאַריס סאַפּאָקליס „אַנטיגאָנע“ און עווריפּידים „מעדעיע“, כדי צו ווירקען באַרוהיגענד אויף דער רעבעלירטער דייטשער ליטעראַטור. נאָר די דייטשע ליטעראַטור איז געגאַנגען איהר וועג.

.17

די פאליטישע ליריק. די פילאסאפישע רעוואלוציע.

צווישען די לידער פון אנאסטאסי גריון (גרופ אלעקסאנדער פאך אוערשפערג) „די שפאצירען פון א ווענער פאעט“, איז דא א ליעד מיטן קעפל „פארוואס?“ ווען די שטאדט־פארוואלטונג גיט ארויס נייע פארבאטען, שטעהט א קליינער מענש פאר די פלאקאמען און פרעגט שטילערהייט: פארוואס? ווען די קלעריקאלען דונערען פון זייערע בימות מיט זון־שין, פרעגט ער: פארוואס? — ווען דער היל פאלט אן אויף וואראבייטשקעס מיט זייערע פיקעס און אלעבארדען, ווען זיי פייערען פון הארמאמען אויף לערכען, האלט ער אין איין פרעגען: פארוואס? — און ווען מען שלעפט איהם אין געריכט, ווען מען פארמשפט איהם און ער ווערט הינגעריכטעט, האלט ער נאך אלץ אין שטעלען פון קבר ארויס איינע און דיזעלבע פראגע: פארוואס?

כמעט דאסזעלבע איז פארגעקומען אין דייטשלאנד, ווען דער געמיינע־אונטערטעניגער צוטרוי צו דער קעניגליכער מאכט, ווי צו א פארטראכישען כח, אין אונטערגעריסען געווארען. פון אומעטום און צו יעדער צייט, ווען די רעגירונג האט זיך ערלויבט א וואסער גיט איז גוואלד־מאט, טאקטלאזיגקייט אדער אנווארפען און צו שטערען אדער אינגאנצען פארטיליגען א וואסער גיט איז האפעניג, פלעגט זיך דערהערען פון דעם האפענונגס־קבר א פראגע? פארוואס? און נאך יעדען „פארוואס?“ — האט מען געהערט א סך אנדערע. מען האט זיך שוין גיט באפרידיגט מיט פיער פראגען פון מורח־פרייסען; פראגען פלעגען זיך אויף סיני פאר מירען און פארמעהרען, ווי אן אונזעהבארער באציל, וואס רואינירט

א גאַנצען אַרנאַניזם. פאַרוואָס זאָל מען האָבען דרך-ארץ? פאַר וואָס האָבען צוטרוי? פאַרוואָס זאָל מען ליידען און, דאָס וויכי טיגסטע, פאַרוואָס זאָל מען שווייגען? דער ערשטער טראַם, וואָס מען מאַכט, ווען מען וויל אַראַבוואַרפען פון זיך אַ יאָר, באַשטעהט אין דעם, אַז מען זאָל אויפהערען שווייגען וועגען דעם. דער וועהר טאַג און צאָרן, דער פאַרלאַנג און די שטרעבונג צו אַן אַנדער אַרדנונג האָבען באַשאַפען פרייהייט אין ווערטער און ליידער.

די פּאָליטישע ליריק, וואָס פּלעגט אין די פריהערדיגע צייטן טען אַרויסשווימען אויף דער אויבערפלאַך ביי פלאַמענען און איר לאַנדען, לענאָוען און היינען, האָט זיך קאַנצענטרירט, און ווידער זיך קריסטאַליזירט אין ספּעציעלע פאַרם פון פּאָעטישע ווערק, אי זאָן איינהייטליכער און איינגעשלאָסענער קינסטלערישער פאַרם. איינזיכען לאַזען זיך הערען אין דייטשלאַנד גאַנצע כאַרען פון אַלערליי פּאָליטישע ליעדער. עס טראַגען זיך זאַמען אין לופטען און עס באַווויזען זיך אַ מאַסע טאַלאַנטען: האַפּמאַן און הערוועג, דינגעלשטעדט און פרויז, פרייליגראַט און מאַקס וואַלדאַו, קאַרל בעק און מאַריץ האַרטמאַן — אַ מאַסע טאַלאַנטען, אַזעלכע רייכע און בליהענדע ווי נאָך קיינמאַל ביז יענער צייט. כאַטש די אַלטע ראַמאַנטיקער האָבען זיך אַרויסגעזאָגט מיט פאַראַכטונג וועגען דער פּראָזאַאישער (ד. ה. פּאָליטישער) פּאָעזיע און כאַטש די פאַר פרוירענע, אין געוויסע פאַרמען, עסטעטיקער האָבען געלאָזט וויסען, אַז אַט די טאַלאַנטען, אַפילו דאַמאָלסט ווען זיי פלעגען זינגען, זיינען געווען בלוז אַראַטאַרען און ניט קיין דיכטער, האָט דאָס ניט געהאַלפּען. בלוז די גרויסע צאָהל פון אַט די פּאָעטען און די אַבסאָלוט נאַטירליכע פאַראייניגונג זייערע אין איין גרופּע האָבען דערוויזען, אַז זיי זיינען אויסגעוואַקסע זעוואַרען פון אַב סאַלוט נאַטירליכע אורזאַכען, און בלוז דערפאַר וואָס זיי האָבען געמוזט אויסוואַקסען; דער צייטנייסט האָט אין זיי אויסגעקליי בען זיין אַרגאַן און מיטן כּח פון זיין גערעכטער און איינציגסטער רעכט — די, וואָס האָבען זיך ענטוויקעלט נט קוקענדיג אויף אַלע שטערונגען, — האָבען זיי אויסגעקעמפט זייער פּלאַץ אין דער ליי טעראַטור און ערוואַרבען די ליעבע פון פּאָלק.

די פּאָעטען האָבען געהאַט אין די דרייסיגער יאָהרען אַן איינ

ציגען פאַרלויפער, דעם אויבענדערמאָנטען עסטרייכישען פּאָעט אַלעקסאַנדער אַוערשפּעג. זיין ליריק איז געווען פּראַכטפול, אויס־ צייכענדיג זיך מיט אַן אונגעווענהענליכען בילדער־רייכטום, אמת, צייטענווייז אַביסעל געשמאַקלאַז, אַבער אין זיין ליעד האָט זיך געפיהלט שטאַרקייט, און דער פּאַטאָס פלעגט אָטעמען מיט אויפ־ ריכטיגקייט. איהם האָט מען געקענט אַנרופּען דער יאָזעפינער, ווייל אַוערשפּערג'ס העלד — יאָזעף דער צווייטער, און די פּאָליטישע פּרייהייט, פאַר וועלכע ער נויגט זיך, שטאַמט פון דער אויפקלע־ רונגס עפּאָכע. זיין האָס איז צום גרעסטען טייל געווענרעט געגען דעם קלעריקאַליזם, אַבער ער פיהרט דורך אַן אונטערשייד צווישען „פּאַפּען“ און „פּריעסטער“ (ד. ה. צווישען גוטע און שלעכטע קינד כענדיגענער); ער פּאַלט אַן אויף די ערשטע, לויבט און מאַכט באַריהמט די צווייטע. נאָך די שורות: „שאַל אין האַרן, מיליטער־ העראַלד, און רופּט אַלע שטאַרקע צו וואַפען! קאַמף און קריעג געגען די נאַרישע פּאַלישע קלעריקאַלען!“ — פּאַלגען שורות, „די אמת־פרומע פּאַסטאָרען“. נאָך קלאַר איז, אַז נאָך זיין מיינונג, זיינען פּאַראַן אין זיין אייגענער צייט אַ סך מעהר פון די ערשטע איידער פון די לעצטע. ער רעכענט אַלס אַ צייכען פון דער צייט דאָס, וואָס די פּריהערדיגע בעסטיאַלישע פּריסטען זיינען פּאַרטיישיט געוואָרען דורך קלוגע, כיטערע, מאַכטיגייציגע עפּיסקאָפּען.

„ד י ק ע א ו ן ד א ר ע“.

מיט אַ האַלב יאָהרהונדערט צוריק זיינען אונזערע עלטערען געווען אַלע שטאַרקע מענשען, גערופּענע צו וואַפען געגען די דיקע, פעטע קלעריקאַלען. און מיר זיינען אויך איצט באַוואַפענט. נאָר זאָל אונזער שלאַג־וואָרט זיין דער פּאַלגענדרער: קריעג געגען דינע, קליינע און דאַרע פּאַסטאָרען!

דער העלדישער פּאָעט האָט געווענרעט זיינע פּלאַמענדע שורות געגען מעטריניכן, געגען דער געהוימער פּאָליציי, געגען צענד־ זור. אַ יוגענדליכע קאַמפּ־לוסטיגע שטימונג האָט געהערשט אין זיי, נאָר עס איז ניט געווען קיין שפור פון האָס, פון שטורמישע אונצוברירענהייט. אַ פּאַרגעפיהל פון אַ גרויסער צוקונפט און אַן ענטציקמע הינרייסונג מיט גרויסע ערשיינונגען פון דער צוקונפט באַשאַפען, מעהרסטען טהייל, דעם פּאַטאָס, וואָס ליגט אין גרונד

פון זיינע ווערק — נאָר די קינסטלערישע פּעהיגקייט ביי אַזער שפּערגען איז געווען אַ שוואַכע: ער פלעגט זיך צו אָפּט פאַרפלאַנ-טערן אין אַלעגאָריעס.

פיעל גרעסער אין גייסטיגען, ווי אויך אין קינסטלערישען הינ-זיכט, איז דער גרעסטער פון די פּאָליטישע ליריקער, וואָס איז אַרויסגעטראָטען אויף דער סצענע אין די פּערציגער יאָהרען. געאָרג הערוועג, אומקעהרענדיג זיך פון זיין ריזיע, האָט אַרויס-געגעבען אין פּאַרלויף פון אַ יאָהר די צווייטע זאַמלונג „געדיכטע איינעם לעבעדיגען“, וואָס האָט פאַראייניגט דעם ווערט פון דער 1ער זאַמלונג מיט אייניגע נייע לידער, וואָס שטעלען מיט זיך פאַר אַ גרע-סערען ווערט. פון זיינע ליעדער זאָגט זיך אַרויס אַ געוואַנטערע און אַ שטורמדיגערע שטימונג, און זיין מיטגעפיהל און אַנטיפּאַטיע זיינען געווענדרעט געגען מעהר דעפינירטע זאַכען. אין זיי באַמערקט מען ווייניגער אילוזיע און אַ קלאָרערען באַוואוסטזיין פון מיטלען, וואַ צוויינען נויטיג כדי צו דערגרייכען דעם ציעל. ניטאָ מעהר קיין ליעדער געווענדרעט צום קעניג מיט אַ פּאַדערונג צו שטעלען זיך אין שפיץ פון זיין פּאַלק, ניטאָ מעהר קיין הימנען צו גאָט מיט אַ געבעט צו שענקען די פעלקער פרייהייט און גליק. פרידריך ווילהעלם דער פּערטער האָט אין דער קורצער צייט געטויטעט אין הערוועגן דעם גלויבען אין קעניגען, און לודוויג פויערבאָד האָט צוגענומען ביי איהם דעם גלויבען אין גאָט. נאָר אין די לידער דריקט זיך אויס דער באַוואוסטזיין, אַז אין די מוחות וועקט זיך אויף ניט די רויטקייט נאָר דער טאָג.

אין די אַלטע ליעדער, וועלכע שעקספיר פאַראַפראַזירט אין זיין „ראַמעאָ און יוליאַ“, דערמאָנט זיך אָפּט, ווי אַ יונגע פרוי האַלט ביי באַנינען איהר געליעבטען, פאַרזיכערענדיג, אַז ניט די זון געהט אויף נאָר די לבנה, וועמעס שיין באַצירט דעם האַרזיאַנט, אַז ניט די לערבע זינגט נאָר דער סאַלאַווי, וועמעס ליעד דערטראַגט זיך צו אונז. אין ליעד „מאַרגענ-צורוף“ באַשרייבט זיך דערזעלבער פּאַקט נאָר אויף אַן אַנדער אופן:

„ניט דער סאַלאַווי נאָר די לערבע האָט נאָר וואָס געזונגען איהר ליעד; די זון געהט אויף אין איהר הימעלשען זאַל, אויפ-געטראַגען מיט דעם פרייהימאָרגען ווינטעל. דער טאָג כאַפט זיך

אויף, דער טאג האָט זיך אויפגעכאַפּט. מיט בלוט וועט באַלד באַפאַרבעט ווערען, אַ נאַכט, דיין האַפנונג! וואַרפט אַראָב פון זיך שלאָפּעדיגע, די קראַנצען פון ליעבע און גארטעלט זיך אַרום מיט פלאַמענדע שווערדען!"

געגען קעניגע איז געווענדעט דער עפיגראַם „די אומגליקליכע ליעבע“:

„שולדיג זיינען ניט קעניגע, ווייל קעניגע האָבען ליעב פריי-הייט, נאָר, צום גליק, האָט פרייהייט ניט ליעב קעניגע“.

די פאַריגע זאַמלונג לידער האָט אַפילו אין זיינע בלוטרישטע אַנטירעליגיעזע אויסדריקען זיך אויסגעצייכענט מיט אַ דעאיסטישער ווענדונג. ווען דער אויטאָר האָט זיך געווענדעט מיט אַן אויפרוה צו די צלמים פון דער ערד כדי פאַרוואַנדלען זיי אין שווערדען, האָט נאָך דעם אויפרוה געפאַלגט אַ ווענדונג צו גאָט אין הימעל. דאָ לויבט ער פויערבאַכין אין איין ליעד, ווייל ער איז אַנגעפאַלען אופין גלויבען און אונשטערבליכקייט, און נאַכהער דריקט ער אָפּ אַ דורכגעדרונגען מיט געצענדינערישען גייסט ליעד, גרעבער אין זיין הוזק מאַכען איידער וועלכע ניט איז פון היינעם ליעדער. און צום סוף, די גענענזייטיגקייט אין אַנשיאונגען ווען גען די אמתע און שלעכטע דיענער פון דער קירכע, וועלכע איז דורכגעפיהרט געוואָרען דורך אַוערשפּערגין, פאַרשווינדט ביי איהם אינגאַנצען: ער צומישט אַלעמען אין איין הויפען, אַנשטענדיגע און ניט־אַנשטענדיגע, קאַטוילישע און פראַטעסטאַנישע, קאַנסער־וואַטיווע און ליבעראַלע און לאַכט פון אַלע גלייך.

פריהער איז ער געווען שניידער, איצט ווערט ער פול מיט גיפט; פון אַ פרייהייטס פאַעט האָט ער זיך פאַרוואַנדעלט אין אַ פראַקלאַמירער און פאַרבערייטער פון דער צוקונפטיגער רעוואַלוציע.

אויב די האַרמאָנישע און מעכטיגע ליעדער פון הערוועג האָבען ניט געמאַכט אין די מוחות אַ טיעפערע ווירקונג, ערקלערט מען דאָס דערמיט, וואָס די חסרונות פון דעם פאַעטיס אייגענער פּערזענליכקייט באַווייזען זיך ביסלאַכוויין אין זיינע ווערק, אין זיינע פאַעטישע אויפרופען, אין זיין זעלבסטצופרידענהייט און צערטלען זיך מיט זיינע געלונגענע אַרויסטרעטונגען, און איז דער

אַרימקייט פון זיין גייסטיגען לעבען, וועלכע איז געווען רייך בלויז מיט אָנפאַלען. דאָס איז ניט קיין זאַמלונג פון לידער, וועמעס אינאָר האָלט זיינען איינפאַכע אָנפאַלען, און וועלכער באַווויזט אַ רייכע אינערליכע קראַפט. לעזענדיג איהם, פאַרשטעהסטו זיין לעבען, און פאַרשטעהענדיג זיין לעבען, פאַרשטעהסטו אויך זיינע ווערק. אין דער אמת'ן האָט זיך דער קוואַל פון זיין פאַעזיע אויסגעשעפּט אויף דעם. אין פאַרלויף פון 32 יאָהר, וואָס הערווערן האָט נאָך דורכגעלעבט, האָט ער אינגאַנצען אָנגעשריבען אַז איינציגען דינעם באַנד לידער, אַרויסגעגעבען נאָך זיין טויט, לידער, רייך מיט חכמה, רייך מיט הייסער ליעבע צו פרייהייט, געשריבענע דורך אַ מענשען, וועלכער איז ביז דער שעה פון טויט פאַרבליבען שטאַרק געטריי זיין רעוואָלוציאַנערער יוגענד, — נאָך אין אַלגעמיין האָט דאָס פאַרנעשטעלט מיט זיך ניט מעהר פון פיער ליעדער אַ יאָהר.

באַטש הערוועג האָט קיינמאָל ניט פאַרראַטען זיין פאַראַנאָג גענהייט, איז ער ניט געווען אַן אַרבייטער אין דיענסט פון פרייהייט. דעם לעצטען טהייל פון זיין לעבען האָט ער פאַרבראַכט אין אַבסאָלוטער פאַסיוויטעט. ער האָט אָנגעהויבען זיין טהעטיג-קייט אַלס פּאַעט און קריטיקער אין יאָהר 1830. דעם העכסטען שטאַפּעל פון זיין שאַפּען האָט ער דערגרייכט דורך די „געדיכטע איינעם לעבעדיגען“. ער האָט געהיראַט אַ זעהר רייכע יונגע אידישע טאַכטער, וועלכע איז הינגעריסען געוואָרען פון זיין פאַעזיע. גלייך נאָך דער פּעברואַר רעוואָלוציע איז ער אַרויסגעטראָטען אין פאַרזי אַלס דער פיהרער און האָט זיך געשטעלט אין שפיץ פון דער רעפּובליקאַנישער אַרבייטער אַבטיילונג, צונויפגעשטעלט פון דייטשען און פראַנצויזען; ער האָט זיך מיט זיי אַריינגעריסען אין באַרען, נאָר ער איז געווען אַבגעוואָרפען פון דעם ווירטעמ-בורגער היל. און בלויז אַ דאַנק דער טאַפּעריקייט פון זיין פרוי, איז ער ניט אַריינגעפאַלען אין דעם פיינדי'ס הענד. היינע אין „סימפּליסימס דער ערשטער“ האָט געגעבען אַ בייסענדי-סאַטירישע, נאָך אינגאַנצען ניט-עהרליכע באַשרייבונג פון דעם הערוועג'ס צון. אַ דאַנק דער קלאַרער און אמת'ער אויסלייגונג, פון דעם גאַנצען גאַנג פון דער רעוואָלוציאַנערער באַוועגונג דורך הערוועג'ס פרוי, און אויך איהר מאַנים אַנטיילנעהמען אין איהר, איז באַווויזען גע-

וואָרען, אז אויב איהם האָט געפּעהלט טאַקט און דורכגעדריינגענ-
קייט, איז ער יעדענפאַלס געווען אַ העלדישער מענש. נאַכדעם
האָט ער געלעבט אין דער קאַלאָניע פון די עמיגראַנטען אין לאָנד-
דאָן, פיהרענדיג אַ זאָרגלאָזען לעבען. די עמיגראַנטען
האַבען אַנדערש גאַרניט געטאָן ווי בויען פּרוכטלאָזע פּלענער און
אַינליעבען זיך איינער אין דעם צווייטענס פּרוי. אַזוי, צ. ב.,
האָט די פּרוי פון דעם גרויסען רוסישען רעוואָלוציאַנער, הערצען,
זיך פאַרליעבט אין הערוועגין, וואָס האָט געבראַכט צו אַ טראַגיק-
שען צוזאַמענשטויס. נאַכהער, האָט זיך הערוועג געפּעצט באַזעצט פּריהער
אין פאַרין, שפּעטער אין ציוריד און האָט דאָ געפיהרט אַ נישט-
אַקטיווען לעבען, אַרויסזאָגענדיג שטענדיג זיין אומצופרידענהייט
מיט דעם גאַנג פון געשעהנישען אין דייטשלאַנד. פּונקט ווי קינקעל
און מאַריץ האַרטמאַן, האָט ער ניט געקענט ביז דער ענדע פון זיין
לעבען (1875), זיך צופרידענשטעלען מיט דער אַלמעכטיגקייט
פון דייטשלאַנד, וואָס איז געקויפט געוואָרען מיט דעם פּריז פון
פּרייהייט. ער האָט זיך קיינמאַל ניט אָפּגעזאָגט פון זיינע יוגענד-
אידעאַלען און האָט העלדיש אָפּגעהייט ביז דער ענדע פון זיין
לעבען זיין ענטציקטע באַציהונג צו היינען, ניט קוקענדיג וואָס
דער לעצטער האָט חוּזק געמאַכט פון איהם.

מיט זיינע נייגונגען, איז געווען נאַטירליך, ער זאָל שאַרף
נאַכפּאַלגען די טרייהייט פון די איבעריגע פּאָעמען צו זייער פּאַהן
און די אויפריכטיגקייט פון זייער ליבעראַליזם. מיר האָבען שוין
גערעדט וועגען זיינע אַרויסטרעטונגען געגען הייבעלין און פּריי-
ליגראַטען. נאַכהער האָט ער זיך געווענדעט געגען אַנאַסטאַסי גרוין.
דער לעצטער האָט געוואוינט אין וויען, וואו ער האָט זיך גע-
פלייסט צו דערשלאָגען זיך צום טיטעל פון קאַמערערהער, ווייל זיין
פּרוי, די גרעפּין אַטעמס ביי געבורט, האָט געהאַט אויסצייכונגען פון
דעם „שטערענדיגען צלם אַרדען“, או זער האָט ניט געקענט דער-
לאָזען, אז זי זאָל אַהן איהם באַזוכען דעם הויף. הערוועג האָט זיך
געווענדעט צו איהם מיט ריהערענדע ווערטער, אַבאָגאַנען זיך פון די
דאַגות:

„קען מען דען באַשמוציגען דעם מעמפּעל צוליב אַ פּרוי, טאַנצענדיג
מיט איהר צוזאַמען אַרום דעם מזבח פון דער געטשקע?“ א. ד. ג.

דינגעלשמערט האָט געענטפערט מיט פראַכטפולע ליעדער אין גראַף אַוערשפּערג'ס פּאַרטיידיגונג:

„א, די גראַבע און פּאַסקודנע מענשען ווילען ניט פאַרשמעחן, אַז אַזאַ גייסט ווי דיינער, דיענט אַלס גאַראַנטיע פאַר דער ריינקייט פון איבערצייגונג, נאָר בייזעס גלויבען זיי גערן“ א. ז. וו.
 דער ענטפער האָט זיך אַרויסגערדעהט פון דעם אַנפאַל אַני שטאַט באַקעמפּען איהם. קיינער האָט ערנסט ניט געגלויבט אַז אַזאַ מענש, ווי אַוערשפּערג, זאָל קענען פאַרראַטען זיינע איבער צייגונגען; אויב הערוועג פלעגט אַנפאַלען אויף איהם איז עס בלויז דערפאַר וואָס ער, ניט קוקענדיג אויף זיינע איבערצייגונגען, נאָר בלויז צוליעב זיינע פּערזענליכע באַקוועמליכקייטען, פלעגט זיך פלייסען צו דערשלאַגען צו אַ הויף־טיטל. דינגעלשמערט האָט אויך אין דעם פאַל פאַרטיידיגט זיין אייגענע זאָר, ווייל דער נעקסטער שרייבער, אויף וועמען הערוועג האָט געווענדעט זיינע דונערען, איז געווען אייגענטליך דינגעלשמערט, און אין דעם זין איז די סאַטירע געווען געלונגענער, ווייל זי איז געווען באַהאַלטען. דער שפּאַס האָט זיך פאַרוואַנדעלט אין אַ כאַראַקטעריסטיקע.

הערוועג האָט זיך געטראַפּען אין פאַרזי מיט דינגעלשמערט'ן, וועלכער האָט געמוזט פאַרלאַזען דייטשלאַנד צוליעב זיינע פּאַלי־טישע ליעדער; אַמאָל איז אַווענד האַכען ביידע פּאַעטען שפּאַס־האַפּטיג געשטרייט צווישען זיך; יעדער פון זיי האָט שפּאַסיגער־הייד געטאָן זיין הומאַריסטיש־טרויעריגע תשובה פאַר טוישען די איבערצייגונגען. הערוועג האָט אַנגעשריבען אַ ליעד „וואַהלגע־באַרען“ (זיין הויכהייט), וועמעס אינהאַלט איז דער פּאַלגענדער: „וואָס פאַר אַ נויץ איז צו ריידען וועגען פרייהייט און פּאַטער־לאַנד, זיין געניאַל און פאַרנעמען זיך מיט פּאַליטיק? וואָס פאַר אַ נוצען האָט דאָס מיר געבראַכט? ניין, איד וויל בעסער ווערען אַן אמתער בירגער.“

נאָך יעדער סטראַפּע חזר'ט זיך איבער דער ריפּרזיין, די לעצטע שאַפּען בלויז דאגות. ליוועטא! נאָך אַ גלאַז ביער! איד וויל ווערען אַע אמתער בירגער.“

נאָך יעדער סטאַנציע חזר'ט זיך איבער דער ריפּרזיין, די לעצטע

שורה. וועלענדיג פארשטעקען אין גארטעל זיין פריינד, האָט דינ' געלשטערט אָנגעשריבען אַ ליעד „האַכוואַהלגעבאַרען“ (זיין הויכ' הויכהייט), וואָס פאָנגט זיך אַן מיט פאָלגענדע ווערטער:

„דו ווילסט ווערען אַן אמתער בירגער? פע, חבר! דו — אַן אמתער בירגער? אַזוי ווילסטו ווערען אַ בירגער? איז דאָס דער ציעל, וואָס דו האָסט זיך געשמעלט אין דיין לעבען? נעהם צוריק דאָס העט' ליכע וואָרט! איך וויל זיך דעהויעבן העכער פון די קלוינליכקייטען; מײן עהרע'ליעבע איז גרויס און מעכטיג: איך וויל ווערען אַ גע' היים ראַטיגעבער!“

און די שורה, פונקט ווי דער ריפריין, פארענדיגט יעדע סטראפּע.

צוויי יאָהר שפעטער איז דינגעלשטערט געוואָרען אַ געהיים' ראַט, דער פאַרלעזער און דער ביבליאָטעקער ביי דעם וויורטעמ' בערגער קעניג. הערוועג האָט זיך באַפרידיגט דערמיט, וואָס ער האָט אָפּגעדרוקט די לידער איינע לעבען דער אַנדערער.

פראַנץ דינגעלשטערט (געבאָרען אין יאָהר 1814) האָט מיט זיך פאַרגעשטעלט אין דעם העכסטען גראַד אַן אַריגינעלען טיפּ פון יענער צייט, — דאָס איז געווען אַ ליבעראַל, וועמען עס וואָלט בעסער געפאַסט צו געבוירען ווערען אַ פירשט פּיוקלער, איידער אַן אַרימער לעהרער; און אַ סאַטיריקער, וועלכער האָט זיך ניט געקענט באַפרידיגען מיט די אַרימע לעבענס אומשטענדען; אַ קלוגער קאַפּ אָהן ערנסטע חסרונות אָבער אויך אָהן ערנסטער באַגייסטערונג; — אַ מענש, וואָס באַזיצט אַ לייכטע שאַרפּזיניג' קייט, מיט אַ סך פאַעטישע פונקען, נאָר אין דערזעלכער צייט מיט אַ פּריה'צייטיגער איבערזעטיגונג און מיט אַ ליידענשאַפט צו פּראַקטישע טהעטיגקייט, וואָס האָט איהם ניט פאַרלאָזען ביז זיין קבר. ער איז געבוירען געוואָרען אין דעם אַמערגסטען רעגירטען לאַנד אין דער וועלט, אין העסען, אין דער צייט פון האַסענפּולגיס הערשאַפט מיט זיין העסליכער אַדמיניסטראַציע; וועהרענדיג אַ לעהרער פון דער העכערער שוהלע, האָט ער אויפגעוועקט אונזר' פּרידענהייט מיט זיין פּריידענקען, מיט זיין פּרייען אַרט לעבען, מיט זיינע ליבעראַלע ליעדער, און איז אונטערגעוואָרפּען געוואָרען צו פאַרפּאַלגונגען: מען האָט איהם אָנגעהויבען איבערפּיהרען פון

אַרט צו אַרט, פאַרפאַלגען אויף אַלע אופנים און דריקען, ביז וואַנען ער איז ענדליך (אין יאָהר 1841) אין דעם עלטער פון 27 יאָהר, אַרויס אין דימיסיע, אַ יאָהר נאָך הערוועגנס האָט ער אַרויסגע- נעבען זיין ערשטע זאַמלונג פּאָליטישע לידער: „לידער פון אַ קאַסאַפּאָליטישען נאַכט-וועכטער“.

אין דער זאַמלונג איז געווען גוט דער גראַמען-קלאַנג, גוט די לידער, גוט דער הומאָר, גוט די מאַסקע, וואָס דער אויטאָר האָט אַנגעטאָן. דער נאַכט-וועכטער מאַכט זיין נאַכט-רעוויזיע אין אַ מונדיה, מיט אַ מאָרגען-שטערען און האָרן אין האַנט, און שטעהענ- דיג פאַר די הייזער, שרייבט ער אַרום דאָס, וואָס ער זעהט אין זיי און אויף וואָס ער האָט אַ חשד.

ער איז אַן אמת'ער נאַכט-וועכטער, וועמען עס איז שרעקליך פאַרמיאויס'ט געוואָרען זיין אַלטימשקע, וועלכע ער האָט איבער- געלאָזען אין הויז; זי איז אַזוי העסליך און זי האָט אַזוי פיעל קנייטשען אויף איהר פנים; נאָר דערפאַר בלייבט דער הויז-פרידען ניט באַריהרט; זי שלאָפט ביינאַכט, ער שלאָפט בייטאָג. ער איז דער אמת'ער נאַכט-וועכטער, וואָס זינגט דאָס ליעד פון דעם נאַכט- וועכטער וועגען פאַרלעשען דאָס פיער און ליכט; ער קוקט אַרויף צו די פאַרשלאָסענע, צו די פּאָליטישע פאַרשלאָסענע; זיי באַ- ווייזען זייערע פנים-ער דורך די גראַטעס, וועלענדיג זיי צושאַקלען; ער געהט פאַרביי דעם קאַטעדראַל מיט די רעשטלעך פון זיינע הייליגע; אינוועניג אין קאַטעדראַל טראַגט דער ווינט זיך דורך איבער די סטרונעס פון אַרגאָן, אַזוי אַז דער וועכטער ציטערט צוהערענדיג זיך צו די מאַדנע טענער וואָס פאַרטראַגען זיך צו איהם, און לאַכט פון זייער שרעק; עס איז שוין צוואַנציג יאָהר אַריבער זינט ער פלעגט אַריינקומען אינוועניג אין קאַטעדראַל; ער באַ- לאַנגט ניט צו דער צאָהל פון זיינע שטענדיגע זונטאָנדיגע באַזוכער. און פונדעסטוועגען איז ער ניט דער אמת'ער נאַכט-וועכטער.

ניט זיינע געפיהלען, ניט זיינע מיינונגען האַרטאָנירען מיט זיין שטאַנד. אויבען אין הויז קומט פאַר אַ באַל; ער הערט זיך צו צו דער מוזיק, און באַשרייבט די טענץ און מאַנירען פון דער גע- קליבענער געזעלשאַפט. וואָס פאַר אַ גראַנדיעזער אַיינדרוק וואַלט זיך באַקומען ווען ער וואַלט אין זיין פעלצעל מיט דער לאַנטערנע

און שמעקען, מיט דעם שניי אויף זיין היטעל, מיט די סאָסולקעס אויף זיין באַרד און וואַנצעס און מיט זיינע ברענענדיגע רויטע באַקען, — אַרײַנגעזאָגען אַהין צווישען די אַלע שאַטענס! פאַר אַ צווייטען הויז שמעהט דער עקיפּאָזש פון דעם מיניסטער, דעם אַלמעכטיגען מיניסטער. דער פוהרמאַן איז אַנגעמאַן אין אַ פעליץ, נאָר די אַרימע, מיט גאַרניט צוגעדעקטע פּערד ציטערען פון קעלט, דאַן ווען זייער בעל־הבית זיצט דאַרטען און שפּיעלט אין קאַרטען. — פּונקט ווי זיי וואַלטען ניט געקענט נעהמען נקמה פון איהם, ווען ער וועט אַרויסגעהן:

„עס וואַלט בעסער געווען ווען דו וואַלט אַוועקגעוואַרפּען די קאַר־מען. זעה, היט זיך, מיניסטער! דו וועסט דאַרפּען האַבען צו פאַן מיט פּיער פּערד; ניט קיין בירגער זיינען אַיינגעשפּאַנט ביי דיר אין עקיפּאָזש.“

אין די אַלע ליעדער רייסט זיך דורך אַ ליידענשאַפטליך גע־פיהל. דער נאַכט־וועכטער געהט פאַרביי הייזער אין פאַרשטאַט, וואו עס ליגט אַ קבצן און ראַנגעלט זיך מיטן טויט; ער געהט פאַרביי אַ משוגעס־הויז, און אַ מורא פאַר וואַהנזין, וואָס כאַפט איהם אַלע מאָל אַרום אויף דעם אָרט, צומישט זיך מיט אַ מאַדנער געהיימיס־פוהלער צוציהענדער קראַפט; ער געהט פאַרביי דעם בית־עלמין, וואו מען האַט אין אַ זייט, אין יענעם ווייטען אָרט, באַגראַבען זיין אַרימען טאַטען, וועלכער האַט זיך אַליין געהאַלפּען אַריבערפּעקלען פון דער וועלט אויף יענער וועלט, און אומקעהרענ־דיג זיך, שטעלט ער זיך אָפּ ביי אַ פּאַלאַץ, וואו דער פּרינץ, פאַרלי־רענדיג זיין שלאָפּ, וואַרפט זיך מיט מאַטערניש אויף זיין בעט, דאַן ווען די וואַך פאַר דעם פּאַלאַץ שלאַפט אין דער בידעל שמעה־ענדיגעהייד בעסער אידער ער אויף זיין ווייבען געלעגער.

עטוואָס פון דאָס איבערגעגעבענע האַט דער נאַכט־וועכטער געקענט פיהלען, נאָר אויסדריקען אין אַזעלכע ווערטער זיינע גע־פיהלען וואַלט ער קיינמאָל ניט געקענט, — און יעדע רגע פאַלט ביי איהם די מאַסקע אַראָפּ פון פנים. ערטערווייז רייסען זיך דורך — אין אַן אַכסאַלוט קלאַרער פאַרם — אויסברוכען פון פאַלקס צאָרן. איד וועל ברענגען, צום ביישפּיעל, דעם פאַלגענדען אָרט, געווענדעט געגען הויף־שר, וועלכער האַט אַרויסגעוויגען דעם גאַנ־

צען זאפט פון זיין לאַנד; ער איז קראַנק, און ניט קוקענדיג אויף דער שפעטער שעה, איז נאך ליכטיג אין זיינע פענסטער:

„פאַרוואָס שלאָפט ער ניט, נאָר רויסט אויף זיך דולעהיידי זיין וועט אויף שטיקלעך? אָן עהרליכען מענשען שלאָפט זיך אַלע מאל גוט; ביי אַ שווינדלער איז דער גיהנום אין זיין נשמה. ער האָט אויסגע־זויגט דאָס גאַנצע בלוט פון לאַנד, ער, דער שלאָנג. אין לויף פון אַ גאַנצען דור האָט ער געיאַנגעט, געזאָגט ליגען, געיאַזש, און אָבענאַרש״.

נאָר שפעטער באַווייזען זיך אַזעלכע אויסדריקען פון האָס און גרויזאַמקייט, וואָס האַבען גאָר ניט צו טאָן מיט די פּאַלקס קרייזען פון דער געזעלשאַפט, צ. ב., פון העכסטען גראַד אַ ליכטיגניגער ראַט פאַר אַ יונגע פּראַכטפולע דאַמע, וואָס האָט געהייראַט אַן אַלטען נואף, ווי אַזוי צו נעמען נקמה פון איהר מאַן. צייטענווייז טראַגעזי זיינע געדאַנקען און טרוימען אַ העכערען אַ כאַראַקטער.

ער שפּאַרט זיך אָן אויף אַן אַלטען האַרמאַט, וואָס ליגעט גע־האַרזאָם אויף דעם פעסטונגס וואַל. אַמאָל האַבען זיך זיינע רעדער שנעל געטראָגען איבער דער באַזיגטער ערד, פּאַהרענדיג איבער לעבעדיגע און טויטע. אַמאָל פלעגט ער געבען דעם צייכען צום בלוטיגען שלאַכט, ווייל אויף זיין קעהל אונטער דער קרוין איז אַנגעצייכענט „נ“. איצט הערט זיך זיין שטימע בלויז דאָן, ווען אַן אַרימער געפאַנגענער לויפט אַוועק פון זיין געפענגניס, אַדער אין געבורט־טאָג פון זיין הויכהייט, אַדער אין עהרע פון אַ גע־בורט פון אַ פּרינצעסין. נאָר געדולד! — שרייט אויס דער נאַכט־וועכטער, זיך ווענדענדיג צום האַרמאַט: — עס וועט דיר אפשר אויסקומען אינגליכען באַוואַרפען דעם שונא מיט דינע באַמבעס; שווייג דערווייל, חבר וועטעראַן, זיי זאָלען דיר ניט פאַרמאַכען דיין מויל ווי זיי האַבען פאַרמאַכט אונזערע מילער. ווי איהר זעהט, דאָ איז די מאַסקע אינגאַנצען אַראַבגעוואַרפען.

נאָך זיין פאַרלאַזען העסען, האָט דינגעלשטעדט אַרויסגעגע־בען אַ זאַמלונג „נאַכט־וועכטערס וועלטגאַנג“, אין וועלכען דער פּאָעט טרעט אַרויס שוין ניט אַלס אַ נאַכט־וועכטער, נאָר אַלס אַ וואונדערבאַרער רעוואַלוציאַנער. ער פאַלט אַן געוואַנטערהיידי אויף שלעכטע קעניגע, אויף די באַציהונגען אין העסען, פּרייסען, האַ־נאָווער און אויך אויפֿן פּאַלשען פּאַטריאַטיזם:

„וואָס איז דאָס, מיינע העררען, דער דייטשער פּאַטריאָט? — אַ מענש וואָס דיענט יעדען זונטאָג זיין גאָט אין הימעל, און אין דער וואַכען — זיין קעניג. — וואָס פאַרלאַנגט, מיינע העררען, דער דייטשער פּאַטריאָט? — אַ וואַרעם פּלאַץ פאַר זיך, אַ טיטול, אַ סטענגע אין דער פעטליצע, ברויט פאַר זיינע געזעצליכע קינדער, און פאַר זיין לאַנד — יורשים. — אַרויס פון מעמפּעל, דייטשער פּאַטריאָט, ווייל דיין קוש, אַ יודאָס, האָט פאַררעטעריש דערהרגעט די פּרויהייט!“

איניגע מאַנאָטען שפעטער איז דינגעלשטערט געוואָרען אַ הויף־ראַטנעבער און ראַטנעבער אין געזאַנדרשאַפט. ער האָט געהאַט אַ וואַרעם פּלאַץ, אַ סטענגע אין דער פעטליצע, און אַ טיטול. קיינער, פאַרשטעהט זיך, האָט ניט געקאַנט גלויבען, אַז ער איז געוואָרען אַן אַנדערער. ניטאָ וואָס צו וואונדערען זיך אויב מען פלעגט אורטיילען זיין אויפפיהרונג מיט שטרענגקייט און אַמאָל אויך מיט פאַרביסענעם האָס. די גרויסע צאהל דאָקומענטען, וואָס זיינע נאָכדעם אַרויסגעגעבען געוואָרען און וואָס וואַרפען אַ העלען ליכט אויף זיין כאַראַקטער און אויף זיין לעבען, געדרוקטע אין „דייטשע רונדשוין“, אין יאָהר 1890—1889, דורך יולי ראַדענבערג, באַווייזען אונז זיין אויפפיהרונג אין אַ מעהר ווייכערען ליכט, אין פאַרגלייך מיט דעם, ווי זיין אויפפיהרונג האָט זיך באַוויזען זיינע צייט־גענאָסען. זיין אַרט האַנדלען איז זיכער געווען ניט שעהן און גראָב, נאָר מען קען איהם ניט אַנרופען אַ נידעריגער מענש. אין דער אמת'ן איז ניט געווען קיין שלעכטס אין דעם וואָס ער האָט אַנגענומען אַ שטעלע פון אַ פאַרלעזער ביי אַ געבילדעטען און סימפּאַטישען קעניג. זיין טעות איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס ער האָט נאָר אַזוי ניט לאַנג צוריק געדונערט מיט אַזוי פיעל דעמאָקראַטישע פּראָזעס, פלעגט זיך ערלויבען אַזעלכע ליידענ־שאַפטליכע אַרויסטריטע געגען הערשער, ניט באַגרינדענדיג זיי אויף אַן ערנסטער שטאַרקער איבערצייגונג.

ער איז געווען אַן אמת'ער קינסטלער נאָך זיין נאַטור, נאָר אין דערזעלבער צייט אַ שכל־דיגער מענש פון העכסטען גראַד; די ליידענשאַפט צו פאַרגעניגען האָט זיך ביי איהם פאַראייניגט מיט לייענע צו מאַכט, און ער האָט ניט געקענט שלום מאַכען מיט דער

ערנידערונג, וואָס אַ קבצן דאַרף אויסשטעהן, ניט קענענדיג זיך אויפהויבען איבער די גרויסע מאַסען; פּלוצלינג האָט איהם מיט אַ שטאַרקע קראַפט באַהערשט אַ באַוואוסטזיין, אַז געהענדיג ווייַטער אויף דעם וועג, אויף וועלכען ער איז אַרויפגעטראָטען, וועט ער אויסזעהן אַן אמת'ער נאַר. וואָס וועט ער האָבען דערפון וואָס ער וועט זיך אַבזאָגען מיט אַ דאָקטרינערער עהרליכקייט פון אַלע אַנֶדגעזעהנע שטעלען און דעם הויכען געזעלשאַפטליכען שטאַנד? וואָס וועט די וועלט געווינען, אויב רייך באַשאַנקענע, טאַלאַנט־פולע מענשען וועלען איבער אַ פאַלשע לעבענסדרענגעל איבערלאָזן זען טיטולען, אַרדנעס, אַנגעזעהנע פּלעצער און שטעלען פאַר נאַר־ראַנים? צי דען קען מען מיט דעם וועג פאַרבעסערען די עקזיס־טירענדע לאַגע? ער האָט געהאַט פאַר זיך אַ ציעל צו קריגען די העכסטע מאַכט אויפֿין קינסטלערישען געביעט, צו לייזען גרוי־סע סצענישע פּראָבלעמען, פאַרוואַלטען מיט גרויסע טעאַטרען, זיין ערפּאָלגרייך אין די קעניגליכע הויפּען, און אויך צווישען פּראַכט־פולע פּרויען. קען ער דען דאָס דערגרייכען אַלס אַן עמיגראַנט, אַ שוהלע־לעהרער, אַלס אַ קאַרעספּאַנדענט פון דער „אַלגעמיינע צייטונג“? ווער וועט איהם סוף כל סוף שעצען, אויב ער וועט פאַרבלייבען אויף אַלע מאָל אַן אַרימאָן און אַ זעלבסט־שטענדיגער זשורנאַליסט? און ווער וועט סוף כל סוף ניט קריגען קיין דרד־אָרץ פאַר איהם, אַלס צו אַן אַיינפלוסרייכען הויף־מיטגליעד? זיכער וועט מען אָנהויבען וואַיען אויב ער וועט נאַכפּאָלגען זיין באַרוף — אויב ער וואַלט נאָר ניט אַנגעשריבען דאָס פאַרשאַלטענע ליעד צו הערוועגן! — נאָר דער עיקר איצט איז צו פאַרהיטען אונטער אַלע אומשטענדען די רוה, די קאַלטבלוט־יגקייט, די דורכדרינגענדע איראַניע, די שמייכלענדיגע קאַלטקייט, דאָס געפיהל פון סופּעריטעט, דער עיקר איז אין דעם מען זאָל זיך ניט פאַרלירען פון דעם גע־שריי פון די געגנער: זאָלען זיי זיך שרייען ביז צו פולער אונמאַכט! און די אַלע אויסגערעכענטע מעלות באַזיצט ער אין אַ גענוגענדער צאָהל.

ווי באַוואוסט, איז ער געוואָרען ניט בלויז אַ הויף־מיטגליעד, נאָר ער האָט אין פאַרלוף פון זיין לעבען פאַרנומען אַ דירעק־טאָר־שטעלע פון אַ גנצע רייע הויף־מעאַטרען — אין שטומגאַרט.

מינכען, וויינמאר, — און ענדליך האָט ער זיך דערהויבען צו דעם אַמט פון דעם אַלמעכטיגען דירעקטאָר פון וויענער בירגער־טעאַטער. היינע, וואָס האָט זיך ניט אויסגעצייכענט מיט זיין שטרענג־קייט, נאָר מיט זיין שאַרפֿזיניגקייט, האָט אָנגעשריבען אַ זעל־טענע ליעד וועגען דינגעלשטעדט'ס „פּערהויפרעטעריי“ (פּאַרוואַנד־לונג אין אַ הויף־ראַטנעבער), וואָס הויבט זיך אָן מיט די פּאַל־גענדע ווערטער:

„אויב דוין נשמה, דוין סטיל וועלען ניט פאַרדאַרבען ווערען, וועל איך שמייכלענדיג אַלעס באַגריסען, אַלין וואָס דו וועסט מאַן. פּריינד מיינער, איך וועל זיך קיינמאַל ניט אָפּווענדען פון דיר אויב איך וועל אַפּילו מוזען דיך אַנרופּען: הער הויף־ראַטגעבער.“

אין אַט דער ליעד ענטהאַלט זיך דער דורכגעדרונגענער מיט טיפען צער פאַרשמעהן דינגעלשטעדט'ס האַנדלונגען, מיט דער ביר־טערער פאַראַכטונג צום פּובליקום, צו וועלכער זיי ביידע, היינע און דינגעלשטעדט האָבען זיך געווענדעט.

דער, וואָס וויל האָבען אַ געלונגענע און קלאַרע פאַרשמעלונג וועגען דינגעלשטעדט'ס נייסטיגער פּערווענליכקייט, דאַרף פּאַל־גלייכען זיין לעבענס־באַשרייבונג, אויסגעדריקט אין שאַרפֿזיניגע און קינסטלערישע פּראָזע אונטער דעם קעפּעל „מינכענער בילדער־בוך“, מיט זיין סעריע ליעדער אונטער דעם נאָמען „אייין ראַמאַן“. ער עפענט אין זיי די געהיימע ווינקלען פון זיין זעעל אין אַ פּיעל גרעסערען גראַד איידער אין די ווערק פון זיין יונגער. ער האָט פּריה־צייטיג דערפּיהלט צומישטען געפּיהל פון רייסען זיך צו דער אַריסטאָקראַטישער וועלט און שנאה צו איהם. אין ליעד „קרעהווינקעל“ רעדט זיך וועגען דער געזעלשאַפּט:

„זיי זאָגען ליגען, שפּאַרען זיך, טרייבען רכילות, און האַסען שרעק־ליך איינער דעם צווייטען; אויב זיי דערגעהען ניט צו מערדערייען איז בלויז דערפאַר, וואָס זיי פּעהלט טאַפּעריקייט; זיי וואַלטען געוואַלט, נאָר זיי וואַגען ניט; דאָס רופּען זיי אָן די קנופּען פון חוב. די יעניגע פון זיי וועלכע קענען טראַכטען, לעבען ניט דורך דעם נסיון, נאָר דער גרעסטער טייל פון זיי קען ניט טראַכטען.“

ער באַשרייבט די ליידענשאַפּט פון דער העכערער וועלט. דער אויטאָר באַגעגענט אויף אַ גרויסן כאַל אין ענגלאַנד אַ דאַמע פון די

אינדישע קאלאניעס מיט אינדישע בלוט אין איהרע אָדערען, נאָר מיט אַן אַבסאָלוט איראָפּיאישער ערציהונג; זי איז איהם נאָר הענט נאָכ'ן גייסט, פונקט אזוי צושריפט ווי ער, פונקט אזוי קאלט און מיער. צווישען זיי פאנגט זיך אַן אַ לעבע און אַ געמיינשאַפט־ליכע פאַרשטענדנים:

„מיר האָבען זיך נאָהענט פאַרבונדען איינער מיט דעם צווייטען, צי פון פאַרלאַנג זיך צו פאַרוויילען, צי פון פאַרצווייפלונג, — זי, די פאַרלאָרענע, און איצט ווי אַ באַנויטע פרוי, איך — אַהן וועלכע עס איז האַפּנוגען, און איצט אַ באַנויטער מענש[ׁ]“

דאָס וואָרט פאַרוויילונג איז צו שוואַך, דאָס וואָרט „פון פאַר־צווייפלונג איז צו שטאַרק. אין דער שניידענדער שילדערונג פון דענדיים און מעלאַנכאָליע, ווייזט זיך אַרויס די דייטשע נאַאיווי־טעט. איין זאך איז גענוי, די ליידענשאַפט האָט זיך אָנגעצונדען. און דער ראַמאַן שפּיעלט זיך ווייטער פאַנאָדער צווישען די פאַרלעבטע, היים און שטורמיג, — דאָס איז ניט אזוי פּיעל די לעבע ווי די ליידענשאַפט: נעכט פול מיט לעבע, פּאַעזיע פון אַלקאווען, און פאַר דעם פנים פון דער וועלט, אַ קופּערנער שטערן פון אַכוריות, — נאָכדעם דאָס שיידען זיך, פאַר געבונג און פאַרגעסענהייט, ביז וואַנען אַ קערפּער־גערוד אין אַן אַמסטערדאַמער שאַצ־קאַמער, אַרויסגעהענדיג פון לאַטאַס, צוויינגט איהם פאַלען אין חלשות. ער דערמאָנט איהר און דריקט צו זיינע ליפּען דעם פאַרוועלקטען בלאַט פונקט ווי די זאָנט פון דער געשטאַרבענע.

פּערזענליכקייטען, עהנליכע צו דינגעלשטעדט'ן, זיינען דער אויסדרוק פון זייער געגענוואַרט־יגער עפּאָכע; זיי דינען פאַר איהר אַלס אילוסטראַציע, נאָר זיי פיהרען איהר ניט פאַרשויס. אַהן צווייפּעל ציהט די אַרבייט פון אַ גאַלדשמיד אויף זיך בליקען און שטעלט אויף זיך אַפּ די אויפּמערקזאַמקייט פון אַ גרויסער צאָהל פּערזאָנען אין אַ גרעסערען גראַד אידער די אַרבייט פון אַ בויער, וועלכער בויט אויף דעם פונדאַמענט און שאַפט די קאַנסטרוקציע פון פּאַלאַץ: נאָר פאַר דעם פּאַלאַץ איז די אַרבייט פון גאַלדשמיד פון וועניגער ווערט אין פאַרגלייך מיט דעם גויער'ס. אַט די פּאַעטען, וואָס האָבען אזוי ליידענשאַפטליך געגאַרט

נאך פאַרגניגען און אַפּט אזוי טיעף איבערגעזעמיגטע, ניט האָר בענדיג קיין אַנדער שטיצע אַ חוץ די פּאָליטישע, דורך זיי באַזונגענע, איבערצייגונגען, מיט וועלכע זיי טראָגען זיך אַרום, און צו ענדע כמעט אַלע מאָל פאַרראַטען זיי איהם, — שטעלען מיט זיך פאַר די געזעלשאַפּטליכע באַדייטונג אין דעם זין, וואָס זיי שאַפען די געזעלשאַפּטליכע פּאָליטישע שטימונג. מיט זייער טעטיגקייט גרייטען זיי שנעלער צו דעם אין אַלגעמיין לאַנגזאַמען איבערבויען פון דער געזעלשאַפּט; נאָר אַפילו ניט אין דעם איבערבויען איז די גאַנצע זאַך, — ניט די פּאָליטיק איז די ערשטע ערוואַכענדיגע אורזאַך פון אַן איבערקעהרעניש. די אינערליכע איבערקעהרעניש איז דער אויסדרוק פון טיעפערע באַוועגונגען, פון מעהר דערווייטערטע פון דעם אויבערפּלעך. די וויכטיגע ראַל אין דעם פּאַל, קען זיין, שפּיעלט דער לאַנגזאַמער איבערבויען פון דער רעליגיעזע אַנשוואַונג, וועלכע ווערט באַשאַפען דורך דער פּילאָסאָפּיע.

אייגענטליך אין יענער צייט, צווישען דעם אַרויסגעבען דורך הערוועגען די ערשטע און צווייטע זאַמלונג, איינציטיג מיט דעם אַרויסגעבען דורך דינגעלשטערטין די ערשטע, איז זומער פון יאָהר 1841, איז אַרויסגעטראַטען אַ דענקער פון פּילאָזאָפּיערעוואַלוציאַנערען געדאַנק, וועלכער האַט באַשאַפען אַן עפּאָך כע מיט זיינע ווערק. אין זיין ווערק „דאָס וועזען פון קריסטענישטום“, שאַפט ער הויכע געדאַנקען, באַגרינדעט, און זאַגט אַרויס וועלט־אַנשוואַונגען, וועלכע בעאַיינפלוסען אַלץ וואָס ווערט אַרויסגעגעבען אַדער אַרויסגעזאַגט נאָר איהם דורך אַנדערע, וואָס שטעהען אויף אַ געוויסער שטופּע פון ענטוויקלונג. ער איז אַ ראַנד־עקיקער שטיין, אויף וועלכען אַלע בויען אין פאַרלוף פון 20 יאָהר — דאָס איז לודוויג פּויערבאַד.

ווען איד זאַג, אַז ער איז גרויס, — גרויס אַלס מענש און דעניקער, פּיהל איד אַליין מיט פאַרדרום די פּלאַכקייט פון מיינע ווערערטער. מיר האַבען גענומען דאָס וואָרט אום צופאַסען צו דער הויך און לאַנגקייט פון דער וועלט פון געפּיהלען. מיר זאַבען זיך ביסלעכווייז צוגעוואוינט צו איהם צו אַזאָ שטופּע, אַז עס דער וועקט זיך ניט אין אונז קיין ספּעציעלער געפּיהל, דערמאַנענדיג איהם.

אפילו דער באַגריף פון גרויסקייט איז פאַרמיינט געוואָרען צווישען אונז. דער באַגריף ווערט פאַרניכטעט אויף אַ קאַלטען, פוילען אופן, מיט וועלכען מיר באַקענען זיך מיט דעם לעבען פון גרויסע גייסטיגע טהוער, ליינענדיג איינפאַכע באַשרייבונגען פון זייער טהעטיגקייט. געהמענדיג אין די הענט, צ. ב., די געשיכטע פון דער פילאָזאָפיע, זעהן מיר זיי אַלע אויסגעצויגען אין ראַנזשיר, אויסגערעכענט אונטער נומערען, און אַננעהמענדיג איין און דריי זעלבע געשטאַלט. זיי שטעהען אין פאַרשלאַסענע רייען, קריי גענדיג דעמזעלבען כבוד און אַרויסרופענדיג אינטערעס פון איין און דעמזעלבען גראַד: שעלינג, אַ געני און אַ שאַרלאַטאַן; שטראַוס, אַ צווייטער גראַד דענקער און פּעדאַנט; קאַרל פּאַכט, אַן אויסגעצייכענטער טאַלאַנט און אַרצטאַר; לאַזי, אַ פּראַפּעסאָר פון פילאָסאָפיע, אַן אויסגעצייכענטער פּראַפּעסאָר, — און צווישען זיי פּויערבאָד, אַוועקגעשטעלט אין דערזעלבער רובריק צוזאַמען מיט אַנדערע. עס קאַן מעגליך זיין, געשעצט נידעריגער פון אַנדערע צווייטע־גראַד פּעדאַנען, וואָס פלעגען זיך אַנרופען אידעאָליסטיש פון ווירקליכקייט אָדער דאָס גלייכען. דאָס ווירקט אויף אַ צו־שטערענדען, דעמאָראַליזירענדען אופן.

ער איז געווען גרויס. איר וויל זאָגען, אַז אַרום איהם האָט זיך באַשאַפּען פון אַלע זייטען אַ ברייטער אָפּענער פּלאַץ. איר וויל זאָגען, אַז, וועלענדיג איהם פאַרשטעהן, דאַרפען מיר אַרויסזאָגען און אַרויסוואַרפען אַלץ, וואָס מען זאָגט וועגען איהם אין די שוהל־ביכער. דער פּאַקט, אַז ער איז געווען גרויס, באַווייזט דאָס וואָס ער איז געשטאַנען אויף אַ גאַנץ אַנדער שטאַפּעל פון די איבעריגע מענשען: אויב מיר וועלען אַ קוק טאָן אויף איהם ווי ער הויבט זיך אויף פאַר אונזערע אויגען אין זיין מאַיעסמעטישע איינזאַמ־קייט, וועלען מיר ניט־ווילענדיג דערהיילען צו איהם אַ טיעפען דר־אָרץ.

ווי איינפאַר ער איז ניט געווען אין זיינע באַציהונגען מיט זיינע פּריינד, איז דאָך זיין גאַנצע געשטאַלט געווען דורכגעדרונגען מיט אַן אויסערגעווענהליכער ערנסטקייט. עס לוינט נאָר אַ קוק טאָן אויף דאָס געזיכט, וואו אַלץ איז שטענדיג אויסגעהאַלטען אין אַ שטרענגען, ענערגישען סטיל, וואו אַלע שטריכען אַטעמען

מיט דעם געני. עס וואָרפט זיך אונז אין די אויגען דער סטיל אויף זיין מעכטיגען שטערען, אין די קליינע אויגען, אין דער גרוי־סער באַרד. קראַפט פיהלֶט זיך אין זיי, קראַפט און גרויסקייט, און אַ מענערשע שעהנקייט, אַ שטרענגע, ווי אַן אויסגענאַסענע פון בראַנז.

אַליין אַ געני, האָט ער געשטאַמט פון אַ משפּחה, וואָס האָט אַרויסגעגעבען אַ גאַנצע רייע טאַלאַנטפולע טוער: זיין פּאַטער איז געווען דער ערשטער קרימינאַליסט אין דייטשלאַנד; זיין ברודער, שוועסטער, פלימעניק, אַלע — מענשען, וואָס האָבען זיך אויסגעצייכענט. ער איז געבאָרען אין יאָהר 1804, אין לאַנדסגוט. געלערענט אין היידעלבערג, געווען אַ טעאַלאָג, צוערשט אַ גלוי־ביגער, נאַכדעם אַ קריטישער, שפעטער אַ פּילאָסאָף, צוערשט אַן אַבסטראַקטער, נאַכהער אַלץ מעהרער און מעהרער אַ רעאַליסטישער. ער האָט אַנאַנים אַרויסגעגעבען זיינע „געדאַנקען וועגען טויט און אונשטערבליכקייט“, וועלכע מען האָט צוערשט פאַרוועהרט, נאָר נאַכדעם איז דער פאַרבאַט פון זיי אַראַבגענומען געוואָרען. אַזוי ווי מען האָט זיך דערוואוסט ווער דער אויטאָר פון דעם בוך איז, האָט מען איהם אייניגע מאל אַבגעזאָגט אין זיינע ביטעס צו פאַר־נעהמען אַ קאָטערע אין איינע פון די זיד־דייטשע אוניווערזיטע־טען; פונקט אַזוי האָבען זיך אויסגעלאָזען אַלע זיינע פאַרוכטען דורך דער פאַרמיטלונג פון געלעהרטע צו דערשלאָגען זיך צו אַ שטעלע אַלס פראַפּעסאָר אין בערלין, פראַנקרייך, שווייץ און גרייך־לאַנד. פון יאָהר 1835 ביז דעם יאָהר 1860 פיהרט ער אַ שטילען, פאַרשלאָסענעם לעבען — צוערשט אין ברוקערג, לעבען אַנסבאַך, נאַכהער אין רעכענבערג, לעבען נירענבערג, און נאָר אין די עלטערע יאָהרען פיהרט ער אַ לעבען פון אַן אַבגעזונדערטען אין אַ דאָרף, דורכשרייבענדיג זיך מיט פריינד פון געלעהרטען קלאַס און מיט מענשען פון פאַלק ווי קאַנראַד דייבלער פון זאַלצקאַמערהוט), וועל־כע פלעגען מאַנכעסמאַל פאַרשטעהן זיינע ווערק און טיעפער פיהר־לען, איידער די פאַרשטעהער פון דער אַזוי גערופענער אינמעליגענ־טער וועלט. אין יאָהר 1837, האָט ער געהייראַט מיט דער געליעב־טער פון זיין יוגענד. אַ גרויסע באַדייטונג אין זיין האַרץ־לעבען האָט געהאַט אַ ליידענשאַפט צו איהם, מיט וועלכע עס האָט זיך

אַנגעצינדען אין אַנפאַנג פון די פּערציגע יאָהרען, אַ טאַכטער פון איינע פון זיינע פריינד, אַ יונגע מיידעל, — אַ ליידענשאַפט, אויף וועלכע ער האָט געענטפּערט מיט דאָסועלביגע.

זיין איינציגע סעריע לעקציעס איז געגעבען געוואָרען פון איהם, אין יאָהר 1848, אין היידעלבערג, ניט אין אוניווערזיטעט, וואו מען פלעגט פאַר איהם מורא האָבען און אַבקהרען זיך פון איהם, נאָר פּרוּוואַט. זיינע פריינד האָבען זיך געפלייסט, אין יאָהר 1842, צו קריגען פאַר איהם אַ שטעלע פון אַ פּראָפּעסאָר אין היידעלבערג; צוערשט איז איהם די אידעע געפעלען געוואָרן, נאָר נאַכהער האָט ער אויף אַן ענטשלאָסענעם אופן זיך געשטעלט דאָגעגען די פאַר-זוכען דורכצופיהרען דעם פּלאַן אין דער ווירקליכקייט.

„צו וועלען מאַכען מיך פאַר אַ פּראָפּעסאָר, און דערצו אויף אַ זעהר איינפאַכען אופן, אויף וועלכען עס קען ווערען יעדער נאָר... הייסט אַוועקשטעלען מיך אויף איין ברעטעל מיט נאָראַנים, וועלכע פיגורירען דאָרטען אין דער איצטיגער צייט, הייסט מיך באַליי-דיגען, אַרויסשטעלען צום אַפּלאַכען... מיין קאַפּ טויג ניט פאַר אַ קאַטעדראַ. מיין קאַפּ טויג, ווייסטו פאַר וואָס? — טרעף! — פאַר אַן עשאַפּאַט. ווייל מיין קאַפּ איז אויך ענטשלאָסען און שאַרף, ווי אַ שווערד פון אַ הענקער, און מיך פּערזענליך ציהט נאָר צו אַזעלכע האַנדלונגען, פאַר וועלכע מען דאַרף שטעלען דעם קאַפּ אין קאָן“.

זיינעם אַ פריינד, וואָס האָט איהם אויפגעפאָדערט אַנרופען זיין ווערק ניט „דאָס וועזען פון קריסטענטום“, נאָר „דאָס וועזען פון טעאָלאָגיע“, האָט ער געענטפּערט:

„דער קאַמף מיט דער טעאָלאָגיע אינטערעסירט מיך ניט אינגאַנצען. איך האָב בלויז צו טאָן מיט אַלוועלטליך-היסטאָרישע ערשיינונגען. ווירקען — הייסט האַקען — דערביי נעהמסטו אויף זיך אַ נדר אין פאַל פון נויט לאָזען זיך אויך האַקען“.

דאָס איז די שפּראַך און אַנשיאונג ניט פון אַ פּאַעט, נאָר פון אַ טהוער. סען רענע טאָלאָגריע האָט געזעהן אַ ווידערשפּרוך צווישען פּויערבאַד'ים אַנשיאונגען און דעם, וואָס האָט ניט גע-נומען קיין אַנטייל אין דער רעוואָלוציאָנירער באַוועגונג פון יאָהר

1848. ער האָט געענטפערט אויף דער באַשולדיגונג מיט פּאַלגענדע ווערטער:

„הער, טאַילאַנדיע! אויב די רעוואַלוציע וועט ווען עס איז נאָך אַ מאָל אויפּפלאַקערען, און איד וועל נעהמען אין איהר אַן אַנטייל, מעגט איהר זיכער זיין, אַז זי וועט זיין אַ זיעגרייכע, און עס וועט אַנקומען דער לעצטער טאַג פאַר דער מאַנאַרכיע און דעם קלעריקאַליזם אין דייטשלאַנד. צום אומגליק וועט מיר ניט אויסקומען צו דערלעבען אַזאַ טאַג. און דאָך נעהם איד אַן אַקטיוו ווען אַנטייל אין דער גרויסער און זיעגרייכער רעוואַלוציע, אַ טעטיגקייט, וואָס וועט זיך באַווייזען אין פאַרלוף פון אַ יאָהר הונדערט; ווייל נאָך מיין לעהרע, וועלכע אַנערקענט ניט קיינע נסים אין דער ספּערע פון פּאַליטיק, נאָר וועלכע איהר פאַרשטעהט ניט, כאַטש איהר נעהמט זיך אונטער אורטיילען וועגען איהר, איידער בעסער איהר לערנען, — נאָך דער לעהרע זיינען רוים און צייט די וויכטיגסטע אורזאַכען פון עקזיסטענץ, דענקונג און טעטיגקייט. ניט דערפאַר איז אַלץ געקומען צו אַזאַ קלאַגעדיגע סוף, וואָס אין פאַרלאַמענט זיינען ניט געווען גענוג גלויביגע, ווי מען האָט געטענהט אין דער בייערישער פּאַלאַטע — די גרעסטע טהייל זיינען געווען גאַטספאַרכטיגע מענשען, — נאָר דערפאַר ווייל זיי האָבען ניט פאַרשטאַנען יענעם פּלאַץ און יענע צייט.“ (1)

וויפיעל שטאַפלען פון ענטוויקלונג פויערבאך זאָל ניט האָבען דורכגעגאַנגען ביי דעם וואַקסענדען אין איהם אינטערעס צו דער זוירקליכקייט, און וויפיעל פאַרשידענע שטאַנדפונקטען ער זאָל ניט האָבען, געגען וועלכע מען קען אַרויסטרעטען מיט פולען רעכט, אין דאָך זיין הויפּטגעדאַנק, וואָס דיענט אַלס דער שליסעל פון הימעל-בלוי, אויף וועלכע עס רוהט דאָס גאַנצע, צייכענט זיך אויס מיט איינפאַכקייט און גרויסקייט.

ווען אַ יונגער מאַן שטהעט אין רוימישען פּאַנטעאָן, פאַרטיעפט אין דעם באַטראַכטען די קופּאַלען, קומט איהם ניטזוילענדיג אַרין אַ געדאַנק אין קאַפּ: ווען מען וואַלט כאַטש איין מאָל אין לעבען געקאַנט, ווי דער בויער פון דעם מעמפעל, האָבען אין קאַפּ איין

(1) „וועזען דער רעליגיאָן“, זייט 7.

גרויסע אידעע אזוי ווי די וועלכע איז דער פונדאמענט פון דעם קופאל, ווען מען וואלט כאטש איין מאל געקאנט באשאפען אין אונזער געדאנק אזא שטארקע פונדאמענטאלע באציהונג, אזא איינפאכע און אין דערזעלבער צייט קאמפליצירטע פארמולע, וועלכע האט אין אינערליכער רייכקייט געקאנט ענטוויקעלען ווערען אין א גאנצע פונדאמענטאלע אנשויאונג, אין א מאיעסטעטישע גאנצ-קייט, אין א גאנצען הימעל אין מיניאטור!

פאר א גרויסען מענשליכען לעבען וואלט גענוג געווען איין געדאנק אזא אין זיין גאנצער אונמיטעלכארער איינפאכקייט און פון דעם גאנצען רייכטהוון פון איהר אויספיהרונג. אזא פונדאמענטאלער געדאנק איז געווען ביי פויערבארן.

.18

די רעוואָלוציאָנערע פּאָעזיע.

דער טיעפסטער סימן, מיט וועלכען עס צייכענט זיך אויס די ליטעראַטור פון די פּערצינער יאָהרען, וואָס האָט געקראָנען דעם נאָמען די ליטעראַטור פון באַוועגונג, באַשטעהט אין דעם וואָס זי האָט ניט קיין באַציהונגען מיט דער אָפיציעלער דייטשלאַנד. דאָס גיט איהר צו שטאַרקייט, מיט וועלכע זי צייכענט זיך אויס, און אַ ספּעציעלע פּרישקייט. אונטער דאָס אָפיציעלע לאַנד און פּאַלק דאַרף מען ניט פאַרשטעהן אין דעם פּאַל אַ קליינע, פאַר זיך אַיינ־געשלאָסענע וועלט, וואָס עקזיסטירט פון זיך אַליין, אויב מען קען זיך אַזוי אויסדריקען, פון הויף אָדער רעגירונגס־ספּערען. — ניין, אונטער דעם דאַרף מען פאַרשטעהן אַ גאַנצען טהייל פון באַפעל־קערונג, וועלכער ביי געוועהנליכע אומשטענדען, דאַכט זיך, שטעלט פאַר דאָס גאַנצע פּאַלק, — דאָס, וואָס צייכענט אויס אַלץ וואָס קומט אַרויס פון פּאַלק, מיט איהר נאַציאָנאַלען קאַלאַריט, און וואָס האָט איבערגעלאָזען דעמזעלבען שטעמפּעל אויך אויף אַלע פּריהערדיגע העלדענטאַטען פון פּאַלק. מיט דעם אַלעמען, וואָס האָט אין דער שפּעטערדיגער צייט געקראָנען דעם נאָמען אינטעליגענטע פּי־ליסטערטום, האָבען די מענשען, וואָס האָבען זיך אויסגעצייכענט אין דער עפּאָכע, גאַרניט צו טאָן. אַזא גרופּע פון פּערזענליכקייטען אָדער פּאָעטישע שאַפונגען איז ניטאָ אין דער ליטעראַטור פון די דריי סקאַנדינאַווישע לענדער. אין סקאַנדינאַוויע איז אַפילו די יונגענדיכע אָפּאָזיאָנעלע סטודענטישע ליריק געוואָרען נאָך איי־ניגע יאָהרען אָפיציעל. די מעהר אויסגעצייכענטסטע דייטשע פּאָעטען אין דער פּעריאָדע פון יענער צייט זיינען געווען אונאַפּהענגיג

אָדער ווערען אונאַפּהענגיג און טראַגעז העלדיש אַלע רעזולטאַטען פון דער אונאַפּהענגיגקייט.

צווישען די, וואָס האָבען דערקלערט זייער אונאַפּהענגיגקייט, האָט זיך ספּעציעל אויסגעצייכענט פּריילינגראַט. ער איז געבאָרען געוואָרען אין דעטמאָלד, אין יאָהר 1810; ער איז אַן אמת בלאַנז דער, בלוויאויגער זון פון וועסטפּאָליע; אַ קנאַכטיגער און שטאַר קער, מיט אַ געדיכטע גריווע האַר. זיין פּאָטער — אַ שוהל־לעהרער מאַכט פון איהם אַ סוחר נעגען זיין ווילען. נאָר ער, אייגענטליך אַ דאַנק דעם סוחר־ישען שטאַנד, באַפרייט זיך פון קלאַסישע מוס־טערען, ערצייהט זיך אויסשליסליך אויף דער נייעסטער ליטעראַטור, הויבט אַן צו באַגרייפּען די ווייטסטע לענדער און ערטער, וועלכע דער וועלט־האַנדעל ברענגט אין געמיינשאַפטליכער באַרייה רונג, און, אַ דאַנק דעם אַלעמען, קרינט זיין פאַרשטאַנד אַ גענען־ווערטיגען שטעמפּעל.

פּערדינאַנד פּריילינגראַט, אין געגענזאַץ צו זיין פאַרלויפּער אין דער פּאָליטישער פּאַעזיע, האָפּמאַן פּאַרפּאלערסלעבען, איז ניט בלוין אַ פּרוכטבאַרער פּאַעט פון לידער, — ער איז אַן אמתער, אינספּירירטער פּאַעט. האָפּמאַן, שטודירענדיג די אַלטע דייטשע פּאָלקס־לידער, און זייענדיג אַליין אַן אויפּריכטיגער פּאָלקס־מענש, האָט באַוווּזען אַ ניט־דערשעפּליכען קוואַל פון אַנפּאַלען אויף דער ביוראָקראַטיע און יונקערטום, נאָר אין דערזעלבער צייט האָט ער זיך אויסגעצייכענט מיט אַן איינאַרטיגקייט וואָס אַלע פּאָלקס־פּאַעטען באַזיצען. פּריילינגראַט האָט פאַרהעלטניסמעסיג ניט געשריבען קיין סך, נאָר יעדעס ליעד זיינע צייכענט זיך אויס מיט אַ שטעמפּעל פון אַריגינאַליטעט. ער געפינט זיך אַנטערן איינפּלוס פון דער נייעסטער פּראַנצויזישער און ענגלישער פּאַעזיע, און האָט אַנגעשריבען אַ גרויסע צאָהל איבערזעצונגען פון די שפּראַכען; ער האָט אַנגעהויבען זיין טהעטיגקייט אַלס אַ באַשרייבונגס־דיכטער פון וויקטאָר הונגאַס שוהלע, נאָר נאַכדעם האָט ער שנעל ענטוויקעלט זיין אייגענע אינדיווידוואַליטעט. ער האָט אין העב־סטען גראַד באַזעסען צוויי מעלות, וועלכע זיינען זעלטען ווען פאַראייניגט אין איין פּערזאָן: די פּעהיגקייט פון קינסטלערישער שאַפּונג און די האַרציגקייט פון געפיהלען; די ערשטע פּעהיגקייט

גיט איהם די מעגליכקייט צו צייכענען מיט העלע פארבען די פרעמדע לענדער פון דער וועלט, — די צווייטע ווייזט זיך אין איהם דאמאלסט אַרויס, ווען ער ווערט דער זינגער פון פאָטערלאַנד און פאָמיליען־לעבען. אין זיין פאָליטיש־רעוואָלוציאָנערער צייט האָט זיך האַרציגקייט פאַרוואַנדעלט אין אַ טוגענד, פול מיט טרי־אומף, און די פעהיגקייט פאַר קינסטלערישער באַשרייבונג האָט זיך פאַרוואַנדעלט אין אַ געוועהר פון צאַרן, אונצופרידענהייט און דורשט נאָר קאַמף.

אין זיין יוגענד איז ער (אין יאָהר 1881), וואוינענדיג אין אַמסטערדאַם, געווען זעהר בעאיינפלוסט פון ים און ים־רייזע. ער האָט אין זיינע טרוימען נאָכגעפאלגט אַ מחנה שיפען, אַרויספאַר רענדיג פון די פאַרטען, און רייזענדיג נאָר אַפריקאַ, אינדיע, טער־קיי און אַמעריקאַ. אויף אַזאַ אופן האָט זיך ביי איהם ערוועקט אַ פאַרלאַנג צו באַשרייבען די נאַטור פון יענע לענדער, אַזוי ווי זי האָט זיך איהם פאַרגעשטעלט אין זיין פאַנטאַזיע. און הוגאָס אַרעינטאַלישע ליעדער האָבען איהם אָנגעצויגט ניט נאָר אין באַר־צוג צו פאַרבען, פאַסיגע פאַר אַזעלכע סיוושעמען, נאָר אויך אין באַצוג צו דער פאַרם פון די לידער. ער איז איינער פון די דייטשע דיכטער, וואָס האָבען זיך געפלייסט צו באַהערשען די אַלעקסאַנד־רישע פאַרם פון די פראַנצויזען, וואָס מען האָט אַזוי געהאַסט אין דייטשלאַנד, בלויז ער אַליין האָט אָנגעוויזען אויף זיינע פאַר־דיענסטען. נאָר, ס׳איז מאָרנע צו זאָגען, אַז ער, ניט קוקענדיג אויף זיין צאַרטען פאַרשטעהן די מעטרישע פאַרם, איז ניט געווען אימשטאַנד אָנצוכאַפּען זיינע פרטים און ער פלעגט איהם שטענדיג איבערגעבען מיט די ריינסטע יאמבען, וואָס די דייטשען האָבן בען פאַרטגעזעצט צו טאָן אויך נאָר איהם. דאַן ווען די אַרט פון באַנעהן זיך מיט דער פאַרם האָט אין סקאַנדינאַוויען לאַנג אויפגעהערט.

שטאַרק איז אין איהם געווען זיין שטרעבען אין דער ווייט, איבער דעם אַקעאַן. אין גענענזאַץ צו דער דייטשער דאַר־פאַעזיע, פלעגט ער באַשאַפּען — פון זיין צימער — בילדער פון די אַפרי־קאַנישע מירביות און פון די אַלמע וועלדער פון אַמעריקאַ. איהם פלעגט צוציהען דער דאַרטיגער הייסער קאַלאָריט, און ער פלעגט

עס מאַכעסמאָל איבערגעבען געלונגענערהייד, מאַכעסמאָל ניט עסטעטיש; אין הינזיכט פון שפראַך פלעגט ער מעהרסטענטטיילס ווירקען מיט נייע, מאַדנע גראַמען, — גראַמען אויף אַריגינעלע, אומגעלומפערטע, פרעמדע ווערטער. די בעסטע פון זיינע לידער האָבען אויסגעזעהן ווי לעבעדיגע פויגלען, די ערנסטע — ווי טויטע אַנגעשטאַפטע.

נאָר דער אַפריקאַנישער פּרייליגראַט אין ניט דער בעסטער. דער נאַציאָנאַלער, ליבעראַלער פּרייליגראַט שטעהט אַ סך העכער. ווען דער פּאָליטישער אַרויסרוף, וואָס הערוועג האָט איהם אַ שליר דער געטאָן אין פנים, האָט איהם אויפגעוועקט, האָט ער זיך אַיינ געשלאָסען אין זיך און האָט זיך עהרליך און רייזאַרציג אָפגע געבען אַ השבון אין זיינע, נאָך ניט אינגאַנצען באַוואוסטזיניגע, שטרעבונגען און סימפּאַטיען; ער האָט געפונען אין די טיפּענישען פון זיין נשמה דעם דראַנג נאָך פּרייהייט, וואָס קיין זאך האָט ניט געקאָנט דערשטיקען, און דעם מיטגעפיהל צו אונטערדריקטע, וועלכער האָט געקאָנט אַריבערגעהן אין האָס און אונצופרידענהייט וואָס כאַפט אַרום די נשמה. זיין געני האָט זיך געלאָזען אויף דעם רעוואָלוציאָנערען וועג און האָט שטורמיש מאַרשירט פאַראַויס ביז ער האָט ניט אויפגעהויבען זיינע פליגעל און אַ לאַז גע טאָן זיך אין דער הויך. און פון דעם פּאַעטיס מויל האָבען זיך גע לאָזט הערען די טענער פון דער מאַרסעליעזע. און די הימנען פון פּרייליגראַט פון יאָהר 1848, זיינען די אינספּיראַציע אַליון, אַן ענטציקטע באַגייסטערונג; אין די ערשטע פון זיי קלינגט: אַ שטורמישע ליידענשאַפט, גלויבען, רעוואָלוציאָנערע רעליגיאָזיטעט, אַ פּלאַמענדע איראַניע, אַ פרעהליכע פאַרשיכורונג מיטן זיענ; אין די לעצטע: עהרליכע פאַרצווייפלונג, מאַיעסטעטיש אין איהר אויסדרוק.

אויך די ליעדער, געשריבען פריהער פאר דער רעוואָלוציע, וועקען און גרייטען צו צו איהר דעם געראַנק, זיינען ווערט צו געלעזען ווערען. צו זיי באַלאַנגט די זאַמלונג „קא איראַ“ פון יאָהר 1846. אין יעדע פון די לידער, פון וועלכע די זאַמלונג באַ שטעהט, שילדערט זיך אַן אַיינהייטליך קלאַר בילד. אין דעם ערשטען — פון לאַנד פאַהרט אַרויס אַ שוף, דער נאַמען איז —

רעוואָלוציע. אין צווייטען, אין געשילדערט, נאָכזיך מאַטיוו גענומען ביי טאַמאַס מור, די אויטאָקראַטיע אין געשטאַלט פון אַז אַיז-פּאַלאַץ, וועלכער מיט דעם אָנקומען פון פּרייהלינג מוז זיך צוברעכען, פּלאַצען און צושמאַלצען ווערן. אין דער ליעד „וויע מאַנס מאַכט“, באַשרייבט זיך די רעוואָלוציע לעבעדיג און דראַמאַטיש, אַזוי אַז דו זעהסט איהר פאַר דינע אויגען, לעבסט אין איהר. נאָכדעם ווי די רעוואָלוציע, וועלכע דער אויטאָר זעהט פאַראַויס, דערנעהענטערט זיך, ווערט זיין פּאַעזיע אַלץ מעהר און מעהר געגענוואַרטניג. ער באַשרייבט אַ רהינישע שיף אויף וועלכער עס געפינען זיך דער פּרייסישער קעניג און קעניגין. די שיף דער-מאָנט מיט זיך די דייטשע געזעלשאַפט. אויף דעם דעק איז זיך די געזעלשאַפט מוזיך דער פּריישער לופט, מיטן העלען זונען-שיין, מיט די פּראַכטפולסטע רהינלאַנדישע פּייזאַזשען, נאָר אונטען, ביי דער מאַשין, שטעהט דער פּראַלעמטאַריאַט אין געשטאַלט פון אַ מאַשיניסט און טרייבער, דעם הערשער איבער דעם וואַל-קאַן, וועלכער באַוועגט דאָס שיף פאַראַויס און קאָנטראָלירט זיין גאַנג. איין מאַר מיט דער האַנד, איין קלאַפּ — און די גאַנצע קענטעניס ווערט צושטויבט אויף פּיצלעך, פאַרשווינדט דער קעניג, די דעק פאַלט פאַנאַנדער, די פּלאַמען כאַפּען אַלץ אַרום, — נאָר וואַרט אַביסעל, שטורמדיגער עלעמענט, היינט איז נאָך ניט די צייט! אין אַזעלכע לידער ווי צום ביישפּיעל, „פּרייע פרעסע“, זאָגט דער פּאַעט פאַראַויס מיט ענטציקונג דעם גאַנג פון די גע-שעהעניסען: דער אויפשטאַנד דאַרף באַלד אויפפּלאַקערן; נאָך איין טאַג, און דער קאַמף וועט זיך אָנהויבען אויף די גאַסען. דער אייגענטימער פון אַ דרוקעריי האַלט אַ רעדע צו זיינע אַרבייטער. מען דאַרף האַבען קוילען צום שיסען, נאָר דעם פּאַלק פעהלט אויס אַמוניציע, דערפאַר דאַרף מען פאַרוואַנדלען אין קוילען אַלע בוכ-שטאַבען, און אין גיכען פליסט און רוישט די גאַנצע פּלאַמענדע מאַסע, אָנגעהמענדיג די פאַרם פון קוילען. עס איז געקומען אַזא צייט, אַז ביכער נאָר אין געשטאַלט פון קוילען וועלען קאַנען באַפּרייען די מענשהייט.

די טעג פון דער יונגער דייטשלאַנד זיינען פאַראַיבער, און אַיצט דאַכט זיך, אַז דייטשלאַנד אַליין איז יונגער געוואָרען.

דעם נעגענזאץ פון פרייליגראטין שטעלט מיט זיך פאַר דאָס
בערט פרוי (געב. אין שטעטין, אין יאהר 1816) מיט דער גרינדליכ-
קייט פון זיין בילדונג. דאָס איז אַ קריטישער, היסטאָרישער און
פילאָזאָפישער געבילדעטער מח, וואָס האָט אויסגעפרובירט זיינע
כחות אויף פיעלע געביטען, נאָר געקראַגען אַנערקענונג בלויז אַלס
פאַליטישער פּאָעט. ער איז פון סאַמע אַנפאַנג געוועזן אַ הייסער
מיטאַרבייטער פון רונעם „האַללישע יאהר־ביכער“, פאַר וואָס מען
האַט איהם פאַריאַגט אין גלות. אַלס דיכטער איז ער אַ פּויער-
באַכער. ער איז אַפּשר אַביסעל טרוקען אין זיין פאַליטישער ליריק
און צייגט אין זיי ניט אַרויס קיין פאַנטאַזיע; ער האָט ליעב
געהאַט צו האַלטען זיך ביי דער זאַך; נאָר זיין געזונטע און
אין דערזעלבער צייט ענטציקטע ליעבע צו פרייהייט ווירקט אויף
אַ צוציהערנען אופן. דער וואָס האָט איהם איין מאָל ליעב גע-
קראַגען, וועט איהם קיינמאָל ניט אויפהערען צו ליעבען, און וועט
צוגעבען אַ גרויס באַדייטונג אַפילו צו זיין שפּעטערדיגער זאַמלונג
לירער „אויס דער הימאַט“, וואָס מען האָט אויף אַן אומגעלומב
פּערטען אופן באַשולדיגט אין סענסואַליטעט; דאָס איינציגע אין
וואָס מען קען איהם יאָ באַשולדיגען איז אין טאַקטלאָזיקייט, וועל-
כע ער האָט אַרויסגעוויזען, ווידמענדיג די זאַמלונג זיין פרוי.

דאָס בעסטע פון זיינע ווערק — „די פאַליטישע געבורטען“
(צוריד, 1845) — איז ניט קיין גרויסער שערעוור אין אַריסטאָ-
פאַנישען גייסט, אין וועלכען פּרוצין, דעם הייסטען אָנהענגער פון
גאלבערג אין דייטשלאַנד, האָט זיך איינגעגעבען קאַנצענטרירען
די שאַרפּזינגיקייט און אַפלאַכונג פון דעם יונגען דור, זיינע שמרע-
בונגען און זיינע האַפנונגען.

פאַר דעם קלאַסיש־געבילדעטען פּאָעט איז גרינג געווען זיך
צופאַסען צו דער אַריסטאָפאַנישער פאַרם; צום אומגליק האָט
ער זיך צו שטאַרק געהאַלטען מיט איהר. דערפאַר האָט זיך זיין
ווערק פאַרוואַנדעלט אין אַ קאַסטבאַרקייט, וועלכע עס קען גע-
שעצט ווערען בלויז ביי אַן אויסערוועהלטען קרייז לעזער, און וועל-
כע קען ניט דיענען אַלס שפּייז פאַר'ן פשוט'ן עולם. דאָס איז אַ
שאַפונג פון אַ יונגען, געניאַלען, פול מיט האַפנונגען טרוימער.
זיין גלויבען אין דער זעלמענער צוקונפט פון דייטשלאַנד איז גע-

ווען פונקט אזוי לעבעדיג און שטארק ווי זיין פרייד, צוועהענדיג דאָס לעבערליכע חרוב ווערען פון אלעם פארפוילטע און וואָר-קעלדיגע. אויב קאמישע פיגורען און קאמישע אַרויסטרעמונגען באַווייזען זיך אויף דעם אידעאָליסטישען גאלדענעם פאָן, איז דאָס דערפאַר, ווייל דער פּאָעט זעהט ווי די זון פון צוקונפט געהט אויף און באַליכט זיי.

די דראַמע קומט פאַר פאַר'ן הויז פון אַ דאָקטאָר, אַן אייגענ-טימער פון אַ געבורט־שפיטאַל, אין וועלכען עס פאַלען אַרײַן אויך יונגע דאַמען פון די העכערע קלאַסען. אין דער לעצטער צײַט געהען דעם דאָקטאָרס געשעפטען זעהר שלעכט. בײַ איהם זײַנען געווען גוטע טעג, ווען די נאַטס־פאַרבינדונגען איז געוואָקסען אין קעניגסבערג; ווייל נאַטס ברכה האָט גערוהט אויף די פרומע און פיעלע פרומע אומאַרמונגען האָבען געגעבען פרוכטען. נאָר פון דער צײַט ווען די רעגירונגס־קירכע איז געוואָרען אין פײַנדליכע באַצײהונגען מיט דער נאַטס־פאַרבינדונג, זײַנען די פאַלאַטען פּוסט געוואָרען. ער האָט ניט געוואוסט פון אַן אַנדער מיטעל זיך צו רעטען, ווי צו ווערען אַ מיטאַרביטער פון אַ פּרייסישער רעגירונגס־צײַטונג; ווייל דער וואָס טויג שוין צו גאַרניט, וועט אַלע מאָל געפֿינען אַ שטיקעל ברויט, אַרבייטענדיג פאַר דער צײַטונג. זײַן דיענער קיליאָן איז הונגעריג (און פאַדערט עסען). דער דאָקטאָר ראַט איהם ער זאָל ערלויבען זיך אויסצושניידען זײַן מאַגען און נעהמט שוין אַ מעסער דערצו. דאַמאָלסט וועט ער שוין קײנמאָל ניט הונגערען. און וואָס פאַר אַ פאַרדיענסט וועט ער האָבען פאַר דער מענשהייט, אויב ער וועט זי איבערצײַגען, אַז מען קען דורכפֿיהרען אַזאַ מין אָפּעראַציע. ווייל וואָס פאַר אַ שטיין שמעהט היינטיגע צײַטען דעם יוצר־טוב אין וועג? פאַרוואָס האָט זיך דינגעלשמעדרט געמאַכט צו שאַנד? אין אַלץ איז שולדיג דער מאַגען, בלויז דער מאַגען. נאָר אין דערזעלבער מינוט קומט צו דער איבערגעמאַנענער אַלס אַרימאָן, הערר ביטערער (שלויקאַפּף). ער דעקלאַמירט עט־וואָס פאַטריאַטישעם וועגען אַרמיני אין דעם סטיל פון דער ניבער־לונגען־ליעד, קלײבט נדבות פאַר אַ סטאַטוע אין אַנדענקונג פון אַ נאַציאָנאַלען העלד, און ווען דער דאָקטאָר רופט אַן די סטאַטוע,

אומפארזיכטיג, אַ דאַבעז-טראַשירלעך ערקלערט דער כימערט, אַז ער וועט זיין דערפאַר באַשטראַפּט צום ווייניגסטען מיט 21 יאָהר געפענגניס, זיי הויבען זיך אָן צו שלאָגען און אין צייט פון זייער געשלעגן בלייבט דעם כימערערס פאַלשע נאָז אין דעם דאָק-טאָרס האַנד, וועלכער דערקענט אין זיין געגנער זיין אַמאָליגען יוגענד-פריינד, דעם אַמאָליגען סאַציאַליסט, רעפּובליקאַנער און קעניג-מערדער, און איצט דעם געהוימען קעניגליכען שפּיאָן. זיי וואַרפען זיך איינער דעם אַנדערען אין די אַרעמס, און ווען דער כימערער איבערצייגט זיך פריהער, אַז דער דאָקטאָר האַלט ניט פון רעוואָלוציאָנערע, פאַר דער געזעלשאַפּט רואינירענדע, פּאָלי-טישע איבערצייגונגען, דערצעהלט ער איהם דאָן צוליב וואָס ער איז געקומען. ווען דער דאָקטאָר דערוויסט זיך וואָס פאַר אַ מעכטיגער מענש עס שטעהט פאַר איהם, פאַלט ער אויף די קניה און איבערצייגט איהם, אַז דאָס איינציגע אין וואָס ער גלויבט איז, אַז די טאַלערען זיינען קיילעכדיג. און דער כימערער דער-צעהלט איהם זיין סוד:

„גערמאַניאַ, דאָס פאַטערלאַנד, גערמאַניאַ פון לומער און פרידריך, די קעניגין מיט די העל-בלאָנדע האָר, — שווענגערט.“

דער דאָקטאָר גלויבט ניט. איז דאָס ניט פון צופיעל וואָסער, אַלס רעוולוטאַט פון דעם וואָסער טרינקען אַריינגעבראַכט דורך די נייע אַבסטינענט-געזעלשאַפּטען? ניין, זי שווענגערט, און דער איינציגער וואונדער איז, וואָס די צייטונגען דערמאָנען גאַרניט וועגען איהר שווענגערן, די צייטונגען, וואָס דרוקען שטענדיג אַזוי גערן די נייעס וועגען קעניגניס און פרינצעסינס. און איצט זאָגט איהם דער כימערער אַז די בשורה, אַז דער דאָקטאָר, אַלס ערפאַה-רענער אַקושאָר, ווערט גערופען צו קורירען גערמאַניאַ. ער און ניט קיין אַנדערער מוז איהר העלפען. דער דאָקטאָר טאַנצט פון שמחה, פאַדערט אַ יעהרליכע פענסיע און מעדאַלען אַלס באַלוינונג, און בעט זיין פריינד צו ברענגען די דאַמע; נאָר זעה! — זי איז שוין דאָ.

שקלאַפען, וואָס שטעלען מיט זיך פאַר דאָס רעכטלאָזע פאַלק, טראָגען זי אַריין אין אַ גאַלדענעם שטוהל. זי איז אַ בלאָנדע מיט אַ פריינדליכען געזיכט, מיט אַ גרויס מויל און מיט וואָסער

דיגבליוע אויגען. אלע באַגריסען זי און בוקען זיך פאַר איהר אלס גערמאַניע. נאָר פון איהר אַפענעם געשפרעך מיט דעם כיטרען, דערוויסען מיר זיך, אַז זי איז גאַרניט די, פאַר וועלכע מען נעהמט זי אָן. ער פרעגט ביי איהר צי זי שווענגערט אין דער אמת; זי ענטפערט, אַז ער אליין דאַרף דאָס בעסער וויסען; ער און אַנדערע האָבען געבראַכט צו אַזאַ לאַגע. ער האָט זי געבראַכט פון גאָס און האָט זי אויסגעלערענט צו שפּילען די ראַלע, וועלכע זי דאַרף איצט שפּילען. זי איז די אַפיציעלע דייטשלאַנד, און זי האָט אַלץ געמאַן, וואָס כיטרע קעפּ האָבען איהר געהייסען: זי פלעגט שאַקלען מיט'ן קאַפּ, שטעלען זיך אויף די קניע און זאָגען תּפּלוּת אויף באַפּעהל. און איצט מוז זי אויך אויפ'ן באַפּעהל ווערען שווענגערדיג. ער שילט זי און דראָהט זי צו שלאַגען, זי לאַכט זיך אויס פון איהם און דראָהט צו אַנטלויפען, און דאַן וועט ער זעהן ווי גרינג עס איז צו קריגען אַן אַנדער גערמאַניע.

נאָר אין דער פינסטערניס פון דער נאַכט באַווויזט זיך אין גאָס פאַר'ן הויז אַן אומבאַקאַנטע פרוי, אַ פאַרטריבענע פון אייגען הויז. זי האָט ניט קיין פּלאַץ וואו צו לעגען איהר קאַפּ. „איך — זאָגט זי — „די געזעצליכע קעניגין, די אמת'ע גערמאַניע, מוז ווי אַ בעטלערקע באַהאַלטען מיין קעניגליכען פנים אין דער פינסטער־ניס פון דער נאַכט דאַן ווען די, וועלכע האָט פאַרנומען מיין פּלאַץ, לאָזט זיך פרעכערהייט אַנרופען מיט מיין נאָמען און רוהיג דרעמד לען אויף זיידענע קישענס. איהר שטיינער, זייט מיין קישען! ווייל מיין פּאַלק, פונקט ווי זייער קעניגין, מוז ליגען אויף שטיינער.“ ווען מען הערט אין דער נאַכט רופען „גערמאַניע“, ענטפערען ביידע צוזאַמען: די קימפעטאַרין אין הויז און די פרוי אין גאָס. הויבט זיך אויף אַ געשריי, ווערט אַ פאַניק, באַווויזען זיך אויף דער סצענע זשאַנדאַרען און מאַכען אַ פאַרווד אויסצוגעפינען, וועלכע פון זיי רופט זיך אָן מיט אַ פרעמדען נאָמען. „ניט איד“, שרייט די אומבאַקאַנטע, ווענדענדיג זיך צום כיטרען. זי פאַרויכערט, אַז מען האָט ביי איהר געגנבעט איהר נאָמען כדי באַצירען מיט איהם דעם פרעכען שטערן פון אַ געליעכמע און ענדיגט מי טפּאַלגענדע ווערטער: — „שעהמט זיך ביידע! איד בין די איינציגע און אמת'ע גערמאַניע.“ — קיליאַן קען בשום אופן ניט פאַרשטעהן.

אַז אַזאַ פאַרפֿינסטערטע און אויסגעדאַרטע פֿרוי קען זיין די ריכ־
טיגע גערמאַניאַ. נאָר די שקלאַפֿען פֿיהלען ווי די צאַרטע טענער
פֿון איהר שטימע דרינגען אַרײַן אין זייער האַרץ. דער איינציגער
וואָס פֿאַרלירט זיך ניט איז דער דיפֿלאַמאַט כיטרער:

„עפענט כאַטש אויף אַ רגע אַייערע אויגען! איהר דאַרפט
זיך בלוין גוט אַינקוקען אין זיי וועט איהר גלייך דערזעהן ווער
פֿון זיי איז די ריכטיגע. די איז אָנגעמאַן אין שמאַטעס, יענע —
אין זייד. איינע איז בלאַס פֿון קעלט, דאָר, שטעלט מיט זיך פֿאַר
אַ שאַמען, אַן אַרימע פֿון דער בעטלער־געזעלשאַפֿט, די צווייטע —
איז מאַיעסטעטיש, דיק, שעהן, לעבט אין די קרייזען פֿון נאָבעלע
מענשען און, ווי איהר זעהט, געפינט זיך אין אַ זעלטען גוטער לאַגע.“
הערענדיג דעם פֿאַרגלייך פֿון איהר געגנערײַנים גרויסקייט מיט
איהר אייגענער אַרימקייט, — ענטפֿערט די אומבאַקאַנטע מיט
שטאַלץ:

„לאַך פֿון מיר וויפֿיעל דיין האַרץ געלוסט. קריד אין מינע
וואונדען מיט דייע בלוטיגע, גולנישע פינגער. לאַך אָפֿ פֿון
מינע שמאַטעס, גרויס זיך דערמיט, וואָס איד בין אַ פֿרוי, וואָס
האַט איהר היימאַט פֿאַרלאָרען, וואָס האַט איהר הויזגעזינד פֿאַר־
לאָרען, וואָס איד בין אַ פֿאַרפֿאַלגטע. דו ווייסט בעסער פֿון אַלעמען,
וועמעס האַנד האַט פֿאַרגאַסען מיין בלוט און אַראַכנערײַסען די
קרוין פֿון מיין קאַפּ... פֿאַר איהר האַסטו אויפגעבויט אַ פֿאַלאַץ,
און פֿאַר מיר אַ געפֿענגניס. דייע הענקער האַבען זיך גע־חנפֿיעט
צו איהר און מיר האַבען זיי פֿאַרפֿאַלגט. נאָר דיר, פֿאַלשע קע־
ניגין, דיר, וואָס האַט געוואַנט צו טראַגען דעם געגנבעטען ביי
מיר נאָמען, זאָג איד: אַרויס פֿון דאַנען! רייניג אויס דעם אַרט,
וואָס באַלאַנגט צו מיר. ווייל זיי וויסען: אַייער הערשערין —
בין איד.“

און די שקלאַפֿען בוקען זיך פֿאַר דער אומבאַקאַנטער פֿרוי,
וועלכע איז געקומען ניט אין אַ קעניגליכען פֿורפֿור־מאַנטעל, נאָר
איז אַזעלכע אַבגעריסענע קליידער, ווי אין וועלכע זיי אַליין זיינען
געקומען, און פֿרעגען איינער דעם צווייטען: „איז זי ניט די ער־
וואַרטעטע רעטערין, וועלכע וועט זיי באַפֿרייען פֿון יאָד און אויפ־
וועקען די וועלט, וואָס איז אַיינגעזונקען אין שלאַף, מיט אַ בליץ

פון פרייהייט? מען פאָדערט פון די ביידע פרויען, אַז זיי זאָלען פאַרשלאָגען זייערע רעכט. דער כיטרער שרייט אויס: „דאָס איז אַ קאַמף פאַר אַ געזעצליכען פּרינציפּ“, און זאָגט אונטער זיין דאַמע וואָס זי דאַרף רעדען.

און די אַפיציעלע גערמאַניאַ, די דיקע בלאַנדינקע, וועלכע באַ-
ריהמט זיך, אַז זי טראָגט אונטער איהר האַרץ די צוקונפט פון
דייטשלאַנד און פאָדערט דערפאַר רעספּעקט, דערזעהלט די גע-
שיכטע פון איהר לעבען: ווי זי איז אין דער אור-אַלמער צייט
געלעגען אין וואַלד אויף בערעז-פעל, און האָט געטרונקען האַגני,
פאַרבייסענדיג מיט דעמבען-ניס. „דעמבען-ניס“ — שרייען אויס
דער דאַקטאָר קיליאַז און דער כיטרער, „דאָס איז זי!“ זי דער-
זעהלט וויטער ווי מען האָט זי אַוועקגעשיקט אין דער שוהלע
צו די מאַנאַכען, ווי זי איז געוואָרען אַן אויפריכטיגע קריסטין,
האַט אַנגעהויבען צו שיקען אין די מאַנאַסטירען רייכע מתנות,
געבויט קירכען און געקושט דעם פאַפּסט'ס טופּלעס א. ד. ג. און
נאַכאַמאָל שרייען אויס דער דאַקטאָר, קיליאַז און דער כיטרער:
דאָס איז זי!“ זי דערזעהלט וואָס פאַר אַ רוהיגע און שטילע
זי איז מיט דער צייט געוואָרען, פּלעגט יעדען ערלויבען איהר
באַליידיגען, ווי איהר אונטערטעניגקייט האָט דערגרייכט אַזאַ שטור-
פע, אַז ווען פאַר איהר בעל-הבית דאַרף נאָר אַ פיף טאַן, ווי זי שטעהט
שוין פאַר איהם, שטעלט זיך אויף דער וואַך און דערלאַנגט איהם
דעם שטעקעל. „מיט איין וואַרט, איך בין דער איבערגעגעבענער
פּודעל.“ — און דער כאַר פּרעהט זיך: „דאָס איז זי!“ איהר
רעדע ענדיגט זי אַזוי:

„אויב גאָט און דער קעניג זיינען אַיינפערשטאַנען, וועל איך
וויטער אַזוי האַנדלען. איצט, ווי אהר זעהט, שווענגער איך נאָכין
מיניסטערישען באַפעהל. פאַרטיידיגט מיך, זשאַנדאַרען! אַנער-
קענט מיך אַלס די איינציגע גערמאַניאַ, אינגאַנצען גערמאַניש,
און זייט זיכער אַז איך וועל, אויס דאַנקבאַרקייט צו אַיך, אויס-
האַדעווען מיין זון אַלס אַן אמת'ן זשאַנדאַר.“

די זשאַנדאַרען זיינען מיט דער מיינונג, אַז זי רעדט צו דער
זאָך, און דער כיטרער יובעלט, זעהענדיג אַז די בעמלערקע שווינגט.
נאָר זי ענטפּערט. זי גיט צו, אַז זי קען זיך ניט באַריהמען און

האַט ניט מיט וואָס זיך צו באַריהמען, ווייל אַלדאָס נומעם וואָס זי קען אויפּטאָן באַלאַנגט צו דער צוקונפּט. איך גיב צו, — זאָגט זי, — אַז זי איז גערמאַניע, די אָפיציעלע גערמאַניע, די גערמאַניע פון דעם פּעדערעאַלען ראַט, — נאָר זי איז ניט די גערמאַניע פון פּאַלק! דאָס פּאַלק קען ניט די אָפיציעלע גערמאַניע און איהר אַרט ניט איהר גענעאַלאָגישער בוים. אויב איהר ווילט וויסען ווער איז די ריכטיגע גערמאַניע, פּרעגט די, אין קייטען פאַר-שמאַכטע, שקלאַפּען. אין דעם זעלבען מאָמענט כאַפּט אַן דער צווייטער גערמאַניע גרויסע וועהטאַגען. פּלוצלינג פּלאַצט זי מיט אַ געהילך און פאַרשווינדט אין אַ וואַלקען פון רויה, פון וועלכען עס באַווייזען זיך נאָכהער געשטאַלטען פון וואַנעדערנדע מאַנאַכען, ראַמאַנטישע דיכטער, וואָס באַזינגען דעם הייליגען מיטעל-אַלטער, גענז, וואָס קלאַגען אויף דעם וואָס דער „שוואַן-אַרדען“ איז נאָך ניט פאַרטיג, און מעסיגע ליבערעאַלען, וואָס זינגען:

„שטענדיג לאַנגזאַם פאַראויס! שטענדיג לאַנגזאַם פאַראויס! דער פּרייסשער פּראַגרעס וועט בלויז געווינען דערפון“.

דאָמאַלסט צוברעכען די שקלאַפּען זייערע קייטען, וואַרפען זיך אויף די קנייה פאַר דער אומבאַקאַנטער פּרוי און בוקען זיך פאַר איהר, אַלס די אמת'ע גערמאַניע, וואָס איז נאָך אַ צנועה, אָבער וועט מוזען ווערען מיט דער צייט די מוטער פון דעם צו-קונפטיגען הערשער.

די אַלעגאָריע איז שטאַרק און שעהו. דערצו נאָך איז דאָס געווען דער אמת. די דייטשע אימפּעריע פון היינט איז ניט דער רעוולוטאַט פון דער אונטערדריקטער, צופיציעלער דייטשלאַנד, וועלכע מען האָט דאָן באַזינגען אַלס די פּרוכטבאַרע טרעגעריין פון גרויסע האַפּנונגען פאַר דער צוקונפּט, נאָר דער רעזולטאַט פון פאַר-פּאַלגען און אַבלאַכען די שטרעבונגען צו פּרייהייט און אייניגקייט. אָגב, איז אַ טעות צו דענקען, אַז די אמת'ע דייטשלאַנד האָט ניט געהאַט קיין פּערגאַנגענהייט און קיין גענעאַלאָגישען בוים, און איהר גאַנצע קראַפּט לייעגט בלויז אין דער צוקונפּט. אַזאַין אַפּרייסונג פון דער היסטאָרישער פאַרטזעצונג האָט זיך אין יענער צייט אויס-געדאַכט מעגליך, אָבער דאָס קען זיך איצט ניט אויסראַכטען אַזוי.

אַט די ראַדיקאַל־פּאַלעמישע ליעדער האָבען אַרויסגעזאָגט איין אמת, נעמליך, אַז דאָס אַפּיזיעלע פּאַטערלאַנד האָט צוגענומען פאַר זיך אַלץ, וואָס איז באַשאַפּען געוואָרען אין דער פּאַרגאַנג־גענהייט דורך די פּאַלק־מוחות און אויך דורך די גרויסע פּאַר־שטעהער פון אַמאָל, ניט קוקענדיג וואָס זיי האָבען שטענדיג גע־קעמפט געגען זיי. אַפּילו די וואָס האָבען געשמאַכט אין גלות אָדער זיינען געווען פּאַר־משפּט, — אַפּילו זייערע פּאַרטערטער טראַגט זי אויף איהר האַלז. און מען זאָגט שטענדיג, אַז דאָס אַפּיזיעלע פּאַטערלאַנד איז די טרענערין פון צוקונפּט. ניט נאָר זי מאַכט גלויבען, אַז די איצטיגע עקזיסטענץ פון אַלץ איז פעסט פּאַרבונדען מיט איהר עקזיסטענץ, נאָר זי פּאַרזיכערט, אַז זי שווענגערט מיט דער נייער עפּאָכע און דערפּאַר איז זי באַרעכטיגט אַז מען זאָל פּאַרויכטיג און וואַרעם זאָרגען וועגען איהר, ווי מען זאָרגט פאַר אַ שווענגעריגע קעניגין. און פונדעסטוועגען עקזיס־טירט אין דערזעלבער צייט פאַר די דענקענדע פּאַרשטעהער פון פּאַלק אַנאַנדער פּאַטערלאַנד, אַ ניט אַנערקענטע, אַז אַכנגעשטוי־סענע. זי באַצירט זיך ניט מיט נאַצאַנאַלע קאַלירען און עס הערען זיך ניט קיין נאַציאָנאַלע ליעדער ווען זי קומט אָן. זי עק־זיסטירט אומעטום, וואו מענשען פיהלען און האַנדלען אין דעם גייסט פון די בעסטע קינדער פון פּאַלק. צו איהר נויגט זיך דער נאַנצער דענקענדער טהייל פון פּאַלק. צו איהר נויגט זיך די נאַנצע דענקענדע יוגענד פון פּאַלק. דער פּשוטער מענש שטעהט געהענטער צו איהר איידער די אַפּיזיעלע הערשער פון לאַנד. די צוקונפּט באַלאַנגט בלויז צו איהר.

* * *

עס זיינען געווען אמתיע פּאָעטען, גרויסע גייסטער, וועלכע זיינען ניט גענאָנגען מיטן ליטעראַרישען שטראָם פון דער פּע־ריאָדע. דאָס זיינען געווען מענשען, ווי דער גרויסער זיד־דייטשער דיכטער, ערוואַרד מעריקע געב. אין יאהר 1804), דער לעצטער תּלמיד פון דער שוואַבישער שוהלע, וועלכער האָט צובראַכען די גרענעצען פון איהרע שמאַלע טראַדיציעס, און איז אַלס ליריקער

גיכער אַ שפראַצונג פון נעמעס שטאַם, אַ געניאַלער דיכטער, אַז אידילישער, שפּאַסיגער און מעלאַנכאָלישער זינגער פון אינער ליכען לעבען, דער אויטאָר פון דעם אונשטערבליכען ליעד: „טראַכט עס, אַ זעלל“ און עס זיינען דאָרט געווען מענער ווי אַטטאָ לודוויג, און פרידריך העבעל, דער דיטמאַרער, וועלכע זיי נען די שטאַרקסטע און אַריגינעלסטע פאַרשטעהער פון דער מאַך דערנער דייטשער ליטעראַטור; ביידע זיינען געבאָרען געוואָרען אין יאָהר 1818, ביידע האָבען ענטוויקעלט, צו דעם העכסטען גראַד זייערע פּעהיגקייטען נאָכ'ן יאָהר 1848, — צוויי מעכטיגע דעמבעס מיט געדיכטע צווייגען, שטעהענדיג אויסער'ן וואַלד. בלויז אין כאַראַקטער־שטריך האָט זיי אַבגעשיידט פון יענער צייט, ווען זיי זיינען נאָך געווען יונג: אַז אַריגינעלע געוואַגטע געפּעלדיגקייט, וואָס ליעגט אין די טיעפענישען פון זייערע ביידע וועזענס. זייער פּערזענליכער אַריגינעלער שטריך איז געווען די אייניגקייט פון מעלאַנכאָליע און דורכגעדרונגענקייט מיט דער שטרעבונג צו שיל־דערן די ווירקליכקייט געוואַנטערהייט. זיי זאָגען אַז דאָס אַנקומען פון אַ נייער צייט, וואָס האָט גאַרניט צו טאן מיט דער פּאָליטיק און וואָס וועט לערנען שטאַלץ די ווירקליכקייט. נאָר זיי באַזיצען ניט דעם געמיינשאַפטליכען שטריך פון די פּאָעטען פון זייער צייט: דעם זוניגען ענטוויאָזם, די נייגונג צום געזעלשאַפטליכען לעבען, צו ראַדיקאַלע רעפּאָרמען, אַדער, אויב נויטיג, צו איבער־קעהרענישען דורך קראַפט.

די שטרעבונג, פאַראייניגט מיט דער פּילאָסאָפּישער קלאַרקייט פון העגעל'ס און פּויערבאָד'ס שוהלען, זעהט זיך, מעגליך, אַמ־שטאַרקסטען אַז אין דעם גייסטיגען טוער, וועמעס ווערק זיינען אונגערעכט פאַרגעסען געוואָרען אין דער לעצטער צייט, דעם אויטאָר, וועלכער איז געשטאַרבען צו 81 יאָהר און האָט ניט דער־לעבט צו זעהן די מערב־עוואָלוציע. דאָס איז פרידריך פּאַן־סאַלע, אַ יונגער דייטשער אַפיצער, אַ מענש מיט אַן אויסערגעווענהעליך שטאַרקען כאַראַקטער, וועלכער האָט זיין גרינדליכע און ברייטע בילדונג געקראָגען אַ דאַנק זיין אייגענער שטרעבונג צו איהר. אין איהם איז געווען פאַרקניפט דער געדאַנק פון זיין צייט מיט דעם עקסטרעמען ליידענשאַפטליכען ליבעראַליזם. נאָר זיין פאַרלאַזען

דער אַרמעע, אין יאָהר 1881, האָט ער זיך אינגאַנצען איבערנע-
געבען דער ליטעראַטור.

זיין בעסט בוך, וואָס איז געווען אַממעהרסטען באַוואוסט, איז זיין „לאַיען־עוואַנגעליום“, אַ בוך פאַר פריידענקער, אַ זאַמי לונג פון ליעדער, אין וועלכע ער גיט אַ מאַדערנע סימבאָלישע אויסטייטשונג צו די פאַרשיידענע פאַסירונגען, וואָס געפינען זיך אין עוואַנגעליום. ער הויבט אָן יעדע ליעד מיט אַן ערצעהלונג אָדער אַ משל פון די הייליגע שריפטען און דאַן באַווייזט ער דעם אין איהם פאַרבאַהאַלטענעם אייביגען עיקר, דעם קערן, אַבוואַר־פענדיג אָן אַ זייט די מיסטישע און היסטאָרישע שאַלכץ. פונקט ווי אין עלענשלענגערס „יעהרליכען עוואַנגעליום“, איז די אינטער־פּרעטאַציע אַביסעל אָן אַנגעצויגענע; און דאָס גאַנצע בוך איז אַנגעשריבען געוואָרען מיט איין און דעמזעלכען מעטער, וואָס מאַכט זעהר אַן אַנגענעמען איינדרוק אָבער דאָך פון מאַנאַטאַניקייט. מיט דער פאַרם דערמאָנט דאָס בוך לעאַפּאַלד שעפּערס פריהערדיגע ווערק „לאַיען ברעויער“; נאָר דער אונטערשיעד איז גרויס צווישען שעפּערס צופרידענקייט מיט דער געטליכער רעגירונג פון דעם אוניווערזום און סאַלעטיס אונגעדולדיגען אַריינמישען זיך אין דעם נאַטירליכען גאַנג פון די געשעהניסען. זי דערמאָנט אויך אַביסעל אין ריקערטיס „וויזוהייט דער בראַמען“; נאָר סאַלעטיס וויזוהייט איז פול מיט פלאַמענדען צאָרן אויף ליעגען און אונזין און איז אַ געגענזאַץ צו דער שטילער זאַמלונג פון גאַל־דענע לעבענס־פאַרמולעם, מיט וועלכע עס צייכענט זיך אויס רי־קערטיס ווערק. אין זיין פאַררעדע פאַרגלייכט סאַלע די יעניגע וואָס האָבען געשריבען אַריענטאַלישע פּאַעזיע בעפאַר איהם מיט די מלכים פון אַריענט, וועלכע האָבען פאַרגעשלאָגען גאַלד, און מור צו דעם ליכטיגען געדאַנק פון דער וועלט און שפּעטער צוריק אַריינגעפאַלען אין זייער אַריענטאַלישער לעטאַרגיע. איצט, זאָגט ער, באַווייזט זיך ליכט אומעטום און עס ערוואַכען די פעלקער פון מזרח און מערב. אין זיין פּראַפּאָגאַנדירען זיינע אידעען איז ער פאַרבליבען גלייכבליטיג צו זייער קאַלאָריט, צו איראָפּעאיש; זיין בוך איז איבערנעפיהרט דורך זיין צומאַדערנעם, דירעקט דידאַק־טישען טאָן.

די לידער־זאַמלונג אונטערן נאָמען „געדיכטע“, איז אַ סך אַ בעסערע. אויך דאָ זיינען די פּאָליטישע ליעדער די וויכטיגסטע.

ער באַשרייבט אַ שלאָפענדיגען ריעז, אויף וועמעס קאָפּ און ברוסט עס קריכען אַרום פון אַלע זייטען אַ מאַסע קאַרליקעס. זיי זיצען אויף שטולען אין זיין אָפּענעם מויל און מאַכען איינער דעם צווייטען קאָמפּלימענטען; שפּרייטען פּאַנאַנדער זייערע טיר־שען און עמען אויף זיין בויד; ערקלערען אַז זיין חוב איז צו שלאָפען — און אויב ער וועט זיך אַבזאָגען וועלען זיי איהם באַ־שטראַפען מיט שפּילקע־שפיצען. זיי גלויבען, אַז גאָט האָט באַ־שאַפען דעם ריעז בלויז צוליבע דעם כדי זיי זאָלען קענען פּרעהד לייך פאַרבּרענגען אויף איהם; ווען דער אמת איז, אַז ווען ער וואָלט זיך אויפגעכאַפט וואָלט געקומען אַז ענד צו זיי. דער דיכטער טער אַליין קיצעלט דעם ריעזים נאָז מיט אַ שטיקעל פּאַפּיער, האָד פּענדיג, אַז ער וועט אפּשר אַ ניס טאָן און זיי וועלען זיך אַלע צולויפען. ער שרייט אויס: „כאַפּ זיך אויף און זעה וואָס זיי טוען. עס איז ניט שווער זיי צו פאַרטרייבען“. און ער ענדיגט מיט די ווערטער: „איך ווייס גאַנץ גוט דעם ריעזים נאָמען, נאָר איד האָב מיינע אורזאַכען ניט צו דערמאָנען עס“. אין אַז אַנדער ליעד „עקסע האָמאַ“, אַנשטאַט זיך ווענדען צום פּאַלק אַלס פּאַלק, ווענדעט ער זיך צו מענש אַלס מענש: „דאָ שטעהט דער אַלטער גרויער קאַטעדראַל, און דאַרטען — דער אַלטער שטאַרקער קעניג־ליכער פּאַלאַץ, אַראָפּמוקענדיג אויף די וואַנדערענדע מענשהייט וואָס געהט לעבען זיי פאַרביי, איין דור נאָכין צווייטען. גאַנצע יאַהרהונדערטער קלינגען מיט ליעדער פון איין דור, און מוילות פון דעם צווייטען דור. מיר זעהען אויס, אין פאַרגלייך מיט זיי, ווי פליגען. און דערפאַר פריידיגען נאַראַנים דרד־אַרץ צו די קאַר־טעז־הייזלאַך, ווייל וואָס זיינען זיי אויב ניט קאַרטעז־הייזלאַך, געבויט דורך מענשען אין זייער קינדהייט! דער מענש האָט זיי געבויט און ער קען זיי אַראַפּרייסען ווען ער וויל נאָר און אויפ־בויען אַנדערע אויף זייער פּלאַץ.

צייטענווייז שרייבט סאַלע אין אַ גרינגערן און שפּאַסיגערן טאָן: „ווי הייסט דער אַלטער מאַן, וועמען אַלע מענשען זיינען אַזוי

איבערגעבען, און ספעציעל די נומע דייטשען, כאַטש ער האָט קיינמאָל ניט געמאָן עפעס עכטס? ער שמעהט אויף דער בימה אין קלויסטער, ער מושטרירט די סאַלאַמען, פאַרוואַלטעט דאָס געריכט הויז, האַלט לעקציעס אין די אונטערזיטעטען, און זיין דעה איז פון גרויס וויכטיגקייט אין דעם רעגירונגס ראַט. מאַכען הונדערט טריט צו טאן דאָס, וואָס האָט געקאָנט געמאָן ווערען אין איין שפרונג, הייסט אויף זיין שפראַך: די אַלטע גוטע דרכים און מנהגים; נאָר אויב דו ווילסט טאן עטוואָס אַריינלעכעס און נרויסעס, הויבט ער אויף פלוצלינג זיין קאָפּ און שיצט זיך אַזוי לאַנג, אַז אַלע מענשען הויבען אָן מורא צו האַבען פאַר דיר. ער האָט ניט קיין פאַרשטאַנד, קיין שאַרפּזינגיקייט, דער אַלמער הער, און פונדעסטוועגען הערשט ער ווי אַן אַלמעכטיגער הערשער, און בדי איהם צו באַהערשען דאַרף מען זיין שטאַרק ווי אַ לייב. עס איז ניטאָ קיין אורזאָך צו באַהאַלטען זיין נאָמען: דאָס איז — „די אַלטע רוטינע“.

„קענסטו דאָס לאַנד, וואו עס בליהט דער בייטש און די פליר צעם ברעכען פון אונטערטעהניגע געפיהלען, וואו די קריגסט אַ ציר טונג פאַרשמירט מיט שוואַרצע טינט, און דער פרייסישער גייסט פון פרייהייט דערנרייכט צום פאַלק. קענסטו דאָס לאַנד? דאַרמען וואַלט איך געוואַלט מיט דיר אַנטלויפען, מיין ליעבער צענזאָר.“

אין אַזאָ סטיל האָט סאַלע געשריבען דיכטערישע פאַראַדיעס, האַבענדיג שטענדיג צוטאָן מיט'ן צענזאָר.

נאָר נאָך שטאַרקער פאַלט ער אַרויף אויף די היימישע נביאים. „אַ מומיע, זאָנט ער, צופאַלט אויב מען ריהרט זיך צו איהר צו מיט דער האַנד נאָכדעם ווי מען ברענגט איהר פון דער טויבער אונטער-ערד אויף דער ליכטיגער וועלט; אָבער זי בלייבט גאַנץ אַזוי לאַנג ווי קיינער ריהרט זיך ניט צו צו איהר.“ ער לאַכט אָפּ פון די, וואָס ערקלערען, אַז אַלעס קומט פון זיך אַליין, מיט'ן כח פון היסטאָרישער ענטוויקלונג. פון קיין וואָרט ווערט ער ניט אַזוי אויפגערגט ווי פון דער פראַזע: אַז ענדערונג מוז קומען. דאָס קען ניט געהן אַזוי ווי עס געהט איצט.“ זינט די וועלט עקזיסטירט, זאָנט ער, האָט זיך גאַרניט געביטען פון זיך אַליין. און אַזוי ווי ער האָט ניט געקענט אַנפאַלען אויף דער קעניג

ליכער מאַכט צוליעב דער צענזור, האָט ער דערצעהלט אין ליעדער פאַרם אַן אַלעגאָריע וועגען אַ בער: „אין קאָפיטאַליע האָט מען געהאַלטען אַ וואָלף אין שטייג, און אין פּערן ערציהט מען אַ בער אין אַ בער-גרוב; דער בער איז דער פּיטוואָל פון דער רעגירונג.“ סאַלע באַנוצט זיך מיט דעם כּדי צו בויען אויף דעם זיין ערצעהלונג. אין די אַלטע צייטען האָט מען אין דעם קאַנטאָן בערן געהאַד דעוועט אַ בער און פאַרויכטיג אַבגעשניטען איהם די נעגעל, ער זאָל ניט צורייסען די מענשען וואָס דערנעהנטערען זיך צו איהם. ווען מען פלעגט זיי פרעגען, וואָס פאַר אַ נוצען ברענגט זיי דער בער, און פאַרוואָס ווילען זיי דאַס ניט ערקלערען, פלעגען די אַיינ-וואוינער פון בערן ענטפערען אין אַ טיעפער ערשטויונג: — ער קלעהרען וואָס ער טהוט? ער פרעסט זיך אָן ביז צום פלאַצען, ריהרט זיך מיט ווירדע, רעוועט, — מיט איין וואָרט, דאַס איז אונזער בער. און טאַמער פלעגט מען זיי פרעגען, פאַרוואָס זיי האַלטען איהם — פלעגען זיי ענטפערען: דערפאַר וויל אונזערע פאַטערס האַבען דאַס אויך געטאָן. מיר וועלען פאַרפאַלען ווערען, אויב דאַס בער-רעגירונג וועט אויסשטאַרבען. און אויב מען פלעגט פרעגען אַ נייע פראַגע, פלעגט מען קריגען אַן ענטפער: — האַלט דיין צונג הינטער די ציינער, אַניט וועלען מיר דיר דיין קאַפ אַראַפּנעהמען.

אַמאָל האָט זיך אויפּגעהויבען אַ גרויסער גערודער און אַ סומאַ טאַכע, געשרייען און גוואַלדען. דער בער איז געפּרירט. דער טויט איז פלוצלינג געקומען; מען האָט ניט געקענט גלייך קריגען אַ נייעם בער, און פון אומעטום האָט מען געהערט שרעקליכע גוואַל-דען: — דער בערנער קאַנטאָן געהט אונטער! אַיילט זיך, העל-דישע יענער! קריגט אונז שנעלער אַ נייעם בער!

יעגער האַבען זיך געלאָזט זוכען אין די פעלזען, אין די בערג, נאָר האַבען אין ערגעץ ניט געפונען קיין איינציגען בער. און וואוּני דער זייען געשעהן! ברויט און וויינטרויבען זיינען געוואקסען פונקט ווי פריהער; פרוכטען האַבען זיך פונקט ווי פריהער גע-צייטיגט אויף די כּוימער; עס האָט זיך אויסגעדראַכט אַז די נאַ-טור זאָרנט נאָר ניט וועגען דעם גרויסען אומגליק פון די בערנער אַיינוואוינער. אָון די זון פלעגט אויפּגעהן יערען טאָג, כאַטש דער

כער איז געווען טויט. — און די וועלט איז געבליבען אונבאריהרט פונקט ווי פריהער. וואָס קען דאָס באַדייטען?

ווי שאַרפזיניג די אַלעגאָריע זאָל ניט זיין, וועט זי פאַרט ניט איבערצייגען די פאַרטידיגער פון דער קעניגליכער מאַכט אין איהר נוצלאָזינקייט. נאָר סאַלע פאַלט אָן כלויז אויף דעם נאַרישען בוקען זיך פאַר'ן סימוואַל, וועלכען מען רעכענט אַלס אַ נויטווענדיגקייט, און ער שטרייט ניט געגען דער מיינונג וואָס הערשט אין דער איצטיגער צייט, און באַשטעהט אין פאַלגענדען: „די קרוין מוז געשטעלט ווערען אויסער דעם פּאָליטישען קאַמף“. זיין גאַנצע נשמה לעגט ער אַרײַן אין אַ ליעד אונטער'ן נאָמען „ענטוועדער — אַדער“, וועלכע איז געוואָרען דאָס שלאָג-וואָרט פון דעם יונגען דור: „איהר אַלע וואָס ווילט נעהמען אַן אַנטייל אין דעם קאַמף פון אונזער צייט, — אַהערצו, העלרען! זאָגט הויה, אַז אַלע זאָל לען הערען: פאַר וואָס זייט איהר גרייט צו קעמפען און פאַלען? — ענטוועדער — אַדער!“

און אַם ענדע פון ליעד ווייזט ער אָן אויף אַ צייט, וואָס האַלט אין שנעלען קומען, ווען דער לעצטער פון אויבען און פון אונטען וועלען פאַלען אויפ'ן זאַמד מיט אַ צושפאַלטענעם שאַרבען.

סאַלע איז געשטאַרבען אין יאָהר 1848, פאַר דעם גרויסען מאַך מענט, אויף וועלכען ער האָט אַזוי ליידענשאַפטליך געוואָרט. נאָר אינגליכען איז געקומען די צייט, ווען די שווערע וואַלקענס האַבען זיך אָנגעהויבען צונויפקלייבען און פויגלען זיינען געפלויען ניי דעריג איבער אונזער קאַפּ. מיר דערנעהענטערן זיך צו דעם יאָהר 1848.

די ליטעראַטור איז געגאַנגען אויף סאַלע'ס וועג. פון אַלע עקען דייטשלאַנד האָט מען געפאַדערט אַז מען זאָל איבערגעהן פון וואָרט צו טהאַט. אין די פאַדערונגען הערט מען די שטימען פון נאָרד-דייטשלאַנד, רהינישע פּראָווינצען און פון דער שווייץ, צוזאַמענגעמישט מיט די אויפרופען פון די ווייטע עסטרייכישע פּאַעמען: קאַרל בעק, אַלפּרעד מייסנער, און מאַריץ האַרטמאַן. קאַרל בעק, דער זון פון אַן אונגאַר און אַן אונגאַריש-אידישער טאַכטער, איז געבוירען געוואָרען אין יאָהר 1817, אין באַיע. ציר

ערשט האָט ער געלערענט מעדיצין אין וויען, נאָר נאָכדעם האָט איהם גוסטאָוו קינע אַריינגעפיהרט אין דער ליטעראַרישער וועלט, און ער האָט אַרויסגעגעבן אַ רייע ליעדער-זאַמלונגען, וואָס האָבן בען געמאַכט אַ גרויסען אַינדרוק צוליב דער אמת'ער און אויפ'דיכטיגער שילדערונג פון דער אונגאַרישער נאַטור און דעם אונזי גאַרישען פּאָלקס כאַראַקטער. אין דעם הינזיכט קען מען פאַר גלייכען קאַרל בעקין מיט'ן אונגאַרישען נאַציאָנאַלען דיכטער פּע'טעפי, וועלכער איז געווען מיט פינף יאָהר יונגער פון איהם. אַבער אַלס פּרייהייט-זינגער קען מען איהם רעכענען אַלס דעם איינציגען גרויסען תּלמיד פון בערנע. אַזוי ווי בערנע, איז ער פון אירישער אַבשטאַמונג, און אַ פאַרטיידיגער פון דעם פּראָלע'טאַריאַט און פּאָליטישער פּרייהייט. דער ביבלישער טאַן און סטיל גיסען זיך ביי איהם צונויף מיט דעם אַיינפלוס פון די מאַדערנע דייטשע און פּראַנצויזישע ליבעראַלע ליטעראַטורען. זיינע פאַר לויפער אין דער עסטרייכישער ליטעראַטור זיינען אַנאַסטאַסי גרין און לענאַו. ער באַהערשט ניט די גרינדליכע בילדונג פון אַ פּרויץ, נאָר דערפאַר באַזיצט ער רייכע פאַרבען, אַ פּלאַמענדע אינספּיראַציע, בילדליכע אויסדריקען, און צאָרענדיגען ענטוויאַוס. נאָר ניט קוקענדיג אויף דעם, באַלאַנגט ער צו די, וועלכע האָבען מיט שטור'מישער פּרייד באַגריסט די רעוואָלוציע, נאָר וועמען דער זיענ פון רעאַקציע האָט געצוואונגען איבערצובייטען דעם טאַן. ווען דער גראַנדיעזער אונגאַרישער אויפשטאַנד איז געווען דערשטיקט, האָט ער זיך געווענדעט צום עסטרייכישען קעניג מיט אַ ליעד, אין וועלכעס ער האָט גלייכצייטיג גע'חנפּה'ט דעם קעניג מיט דעם זיעג, און איהם געבעטען צו פאַרגעבען די געפאַנגענע העלדען. דאַס ליעד האָט אַרויסגערופען גרויס אונצופרידענהייט צווישען זיינע אַמאַליגע חברים אין קאַמף. זיי האָבען דערמאַנט, אַז ביז דער מפּלה איז ער געווען אַ רעפּובליקאַנער און אַ סאַציאַליסט, און זיינען געווען אויפגעגעבן, וואָס איצט, נאָר אונגאַרניס פּאַלען. טרעט ער אַרויס אַלס אַ געטרייער דיענער פון דעם עסטרייכישען קייזער.

אַלפּרעד מייסנער נעב. אין יאָהר 1822, אין טעפּליץ) און מאַד ריץ האַרטמאַן (נעב. אין יאָהר 1821, אין דושניק) — זיינען די

וויכטיגסטע דייטשע ליריקער אין בעהמען און האַבען זיך אויס־געצייכענט מיט דער זעלבער ליידענשאַפטליכער ליבעע צו דער פּאָליטישער פּרייהייט ווי בעק.

מייסנערס טרויעריגער סוף דאַרף אונז ניט צווינגען צו כאַד־ציהען זיך סקעפטיש צום אויפריכטיגען און זעלטענעם פּאָעטישען טאַלאַנט. עס איז זיכער אין דעם העכסטען גראַד אַ מיאוסיער און טרויעריגער פּאָקט, אַז איינער פון די אויסגעצייכענטסטע דייטשע ליריקער, זאָל, נאָך זיין ערפּאָלגרייכער יוגענד, זיך ער־נידעריגען צו אַזאַ שטופּע ווי אַבצוקויפּען ביי אַ קלענערען שריי־בער זיינע מיטעלמעסיגע ראַמאַנען און זיי אַרויסגעבען אונטער זיין אייגענעם נאָמען; אָבער דאָס מאַכט ניט קלענער זיין באַדיי־טונג אַלס דער אויטאָר פון פּראַכטפולע ליעדער געשריבען פון איהם אַליין. עס איז גענוג איבערצולעזען זיינע פּלאַמענדע ליעדער, געווידמעט ביראַניען און זשאַרוש זאַנדרין, כדי זעהען זיין רעוואַלוציאָנערע עלאַקוועניץ, געגען וועלכען די יוגענד פון די פּערציגער יאָהרען האָט ניט געקענט ביישטעהן.

מאַריץ האַרטמאַן איז אַ מענש מיט אַן אַנדער כאַראַקטער, אַהן אַ פּלעק און שטויבעלע. — דאָס איז אַ זעלטענער זינגער און אין דערזעלבער צייט אַ העלד. קיין מענש האָט נאָך ניט לייעב געהאַט די פּרייהייט, פון זיין קינדהייט ביזן טויט, מיט אַזאַ אויפ־דיכטיגקייט און ליידענשאַפט, ווי ער. קיינער האָט ניט געשטעלט זיין לעבען אין קאָן אַזוי געוואַנט ווי ער.

האַרטמאַן — איינער פון די שעהנסטע מענשען אין דער וועלט, איז געבאָרען געוואָרען אין אַ קליינעם בעהמישען שטעטלע, ביי אידישע עלטערען. ער האָט געשטאַמט פון שפּאַנישע עמיגראַנט־טען, וועמעס נאָמען איז געווען דומאַס; איבערזעצענדיג אויף דייטש האָט זיך באַקומען דער נאָמען האַרטמאַן. ער האָט גע־לערענט אין אַ שוהלע אין פּראַג און, זייענדיג נאָך אַ אינגעל, האָט ער געזעהן דעם טרויעריגען אַריינפּאָהר אין שטאַרט פון דעם פּאַר־יאַנטען קאַרל דעם צעהנטען. אין דעם עלטער פון דרייצעהן יאָהר, האַ ער זיך אַבגעוואַנט פון דער רעליגיאָן פון זיין משפּחה און, נאָך זייענדיג אַ קינד, האָט ער זיך זעהר טראַגיש באַצויגען צו דער ידיעה וועגען דעם אומגליקליכען רעוולטאַט פון דעם פּוילישען

אויפֿשטאַנד. אַלס סטודענט האָט ער זיך באַקאַנט מיט לענאַו, פאַר וועמען ער האָט זיך געבויגען מיט ליידענשאַפֿטליכער ענטֿ ציקונג פֿון אַ תּלמיד. פֿון קינדווייז אָן האָט ער זעלטען באַהערשט די טשעכישע און דייטשע שפּראַכען. אין זיין ערשטער לייערער־זאַמלונג „קעלך און שווערט“, דריקט זיך אויס זיין לייעבע צו דער טשעכישער שפּראַך, וועלכע ער שטעלט אַזוי הויך ווי די פּוילישע, האַסענדיג די רוסישע שפּראַך. נאָר צוליבע דער פּאָליטישער איי־ניקייט צווישען די טשעכען און רוסלאַנד אין זייער האַס צו אַלץ דייטשעס, פּלענט ער זיך אויסשליסליך האַלטען פאַר אַ דייטש. אין זיין „כּוּם און שווערד“ (1745) איז האַרטמאַן נאָר כּמעט אַ טשער. דאָס באַווייזט, צווישען אַנדערעס, דאָס קליינע לייערעל וואָס איז געשריבען אין אָנהויב, אַלס אַ כּיאַטאַ צו דער זאַמלונג. „איד, דער וואַנדערער פֿון דעם הוסיטען לאַנד, גלויב, אַז מיר איז אויסגעקומען זיך אַנצוזאַפען מיט דייטשע בלוט. אין מיר שלאַגט אַ קוואַל פֿון לייעבע: דער קוואַל איז — גאַט'ס בלוט; מיינ נשמה איז אַ כּוּם פאַר איהר. איד, דער וואַנדערער פֿון דעם הוסיטען לאַנד, גלויב איז דעם וואַרט וואָס האָט זיך פאַרוואַנדעלט אין קערפּער, גלויב, אַז דער געדאַנק קען שטעכען פּונקט אַזוי ווי שפּיזען, און אַז דאָס וואַרט — איז אַ הייליגער שווערד!“

ווי איהר זעהט, האָט ער זיך גערעכענט אַלס אַ הוסיט, אין אַ לאַנד וואו מען האָט פאַריאַגט הוסיס פּרייהייט־לייערער, און האָט אויסגעטייטשט די פּראַגע וועגען כּוּם, אַלס אַ צו אַלטע שטרייט־פּראַגע אין בעהמען, אין אַ כּמעט פּויערבאַכישען גייסט. אין זיין לייער וועגען די דייטשע פּרייהייט־לייערער פאַרזיכערט ער די דייטשע ליריקער, אַז דאָס געזאַנג איז ניט קיין האַמער, מיט וועלכען מען קען צושמעטערען די הערצער פֿון די הערשער און אַז פּרייהייט איז געגליכען צו אַ פּרוי: זי קען מען ניט באַהערשען מיט ווערטער. צו די פּאָליאַקען פּיהלעט ער אַזאַ מיט־געפּיהל פּונקט ווי ער וואַלט אַליין געווען אַ פּאָליאַק. פֿון אַלץ זעהט מען אַז ער האָט לייעב אַ יונגע פּוילישע כּיידעל, און אַ דאַנק זיינע באַציהונגען צו איהר, פאַרוואַנדעלט ער זיך אין די טיפּענישען פֿון זיין האַרצען אין איהרען אַ לאַנדסמאַן.

זיין לייער: „צו ס.“ — דאָס שעהנסטע פֿון אַלע, איז באַשאַפען

געוואָרען דורך זיין הייסען מיטגעפיהל צו פוילען. האַרטמאַן איז צייטענווייז צופיעל רעדענדיג און באַנאַל אין זיינע אויסדריקען נאָך אָפטער פון אַלץ צייכענט זיך די פאַרם פון זיינע ליעדער אויס מיט אַריגינאַליטעט. זיין סטיל — מיט דראַמאַטיזם, און ער באַ- זיצט די פעתינקייט איבערצולאָזען אויף שטענדיג אין דעם לע- זערס זכרון אַ וועלכע עס איז סצענע. לעזט דורך, צ. ב., דאָס ליעד „די דריי“, וועגען דריי פאַרטריבענע, וועלכע טרעפען זיך אינאָרם סטעפעס פון אונגאַרן און זיצען אין דער שטילקייט פון דער נאַכט שווייגענדיגע ביי אַ גלעזעל וויין, ביז וואַנען איינער פון זיי הויבט אויף זיין גלעזעל און שרייט אויס: פאַרן פאַטער- לאַנד! דער ערשטער פון זיי איז אַ ציגינע, דער צווייטער — אַ איד, און דער דריטער — אַ פּאָליאַק. אַלע זיינען אַהן אַ פאַ- טערלאַנד, און נאָך דעם טאַסט זיצען זיי ווידער שווייגענדיגע מיט זייערע גלעזלעך אין די הענט.

נאָך מעהר ליידענשאַפטליך ווי פוילען, באַוויינט דער פּאָעט בעהמען, „דעם אַרימען הירש, וואָס געהט אָפּ מיט בלוט אין דעם טיעפען וואַלד“. בלוז די מוזיק איז פאַרבליבען אין בעהמען; מיט איהרע צאַרטע טענער רופט זי אומעטום אַרויס מיטגעפיהל, זי זינגט און קרעכצט, און מאַכט ווייכער די הערצער מיט איהרע סודותדיגע מעלאָדיען. צו דער זאַמלונג פאַסען זיך די ווערטער וואָס דער פּאָעט אַרויסגעזאָגט וועגען די שפּעטערדיגע זאַמל- לונגען. צווישען די מעלאָדיען איז ניטאָ קיין איינע, וואָס די פריי- הייט, די שעהנסטע און נאַבעלסטע פון אַלע מוזעס, האָט ניט אַ קוש געטאָן אין שטערען. פון דאַנען נעהמט זיך דער אַפּענער האַס צו דער מעטערניכישער עסטרייך; האַרטמאַן, אין יאָהר 1848, אין זיין „ריימכראַניק דעם פּפּאַפּען מאַריליאָוס“, רופט זי די באַסטיל פון פעלקער, אין וועלכער ער הערשט דאָס שווייגען פון טויט, געשטערט בלוז פון דעם טרייסלען מיט די קייטען.

דעם אַיינדרוק, וואָס האַרטמאַן האָט געמאַכט מיט זיין זאַמלונג „דער כּוּם און דער שווערד“, האָט פאַר איהם פאַרשלאָסען די טירען פון זיין פּאָטערלאַנד. ער האָט געזינדיגט גענען די געזעצען פון עסטרייך, אַרויסגעבענדיג אין אויסלאַנד אַ בוך, וועלכען ער האָט ניט צוגעשטעלט צום צענזאָר; דערפאַר, אין פאַל פון זיין

אומקעהרען זיך אַהיים פון לייפציג, וואו ער האָט געוואוינט אַ געוויסע צייט און האָט געהאַט באַציהונגען מיט קינע און לאַזבע. האָט איהם גערעאַהט אַ געפאַהר אַריינצופאַלען אין געפענגניס. נאָר ער האָט ניט געקאַנט ביישטעהן זיין לידענשאַפטליכען פאַר-לאַנג צו זעהן זיין מוטער און האָט זיך מיט אַלערליי קונצען דערקליי-בען צו זיין געבורט־שטעדטעל. ער האָט זיך אַהין דערשלאָגען אַהן וועלכע עס איז שטערונגען, נאָר אַזוי ווי זיין פאַרברענגען דאָרט האָט ניט געקענט זיין אַ סוד פאַר די אַינוואוינער פון שטעדטעל און דערצו נאָר האָט זיך גפונען אַ מסור, וואָס האָט אויף איהם געמוסר'ט, האָט ער געמוזט אַנטלויפען דורך דער הינטערשטער טיר פונקט אין יענער צייט ווען די זשאַנדאַרען האָבען זיך אַרייני-געריסען אין זיין הויז. אין דער ליערער־זאַמלונג „צייטלאָזען“, אין דער אַבטהיילונג „היימקעהר אונד פליכט“, האָט ער באַשריבען די איבערלעבונג און געשילדערט איהר באַראַקטער מיט די פאַלגענדע שטאַלצע ווערטער:

„ווען פאַררעטער האָבען מיר אַרויסגעגעבען, און שפּיאַנען האָ-בען נאָכגעפאַלנט מיינע טריט, האָט מיין מוטער, ביי וועמען איד בין געווען, אַ ציטער געמאַן, די אויגען פון מיין שוועסטער האָבען זיך אַנגעפיהלט מיט טרערען. איד האָב זייגעזאָגט: באַ-הערשט זיך! וויינט ניט! מיר מוזען זיך צושיידען און אַוועק געהן אין פאַרשיידענע זייטען, און אַזוי ווי די געפאַהר רינגעלט טיך ווידער אַרום, וועל איד אין פּויער זיך ווידער פאַרוואַנדלען אין אַ סאַלאַמנדרע. איד בין געבוירען פאַר דער געפאַהר, און איד לעב אין איהר; זי האָט מיר שטענדיג געהיט אויף מיין וועג, פונקט ווי פינסטערע באַנדעס פון גזלנים; שרעק האָט נאָר קייני-מאַל ניט צוקנייטשט מיין שטערען. איד בין פון געבורט פאַר-משפט צו קעמפען מיט דער געפאַהר, זי האָט מיר ליעב, ווי דער לייב זיין באַצווונגער. יא, איד האָב צו זיך צוגעצויגען די גע-פאַהר, פונקט ווי גייסטער וואָס דינען אַ מכשף.“

צוליבע דעם פאַרטראַג, וואָס האַרטמאַן האָט געהאַלטען דעם 11טען נאָוועמבער, 1847, לכבוד שילער'ס יום־טוב, וואָס איז אין דער ווירקליכקייט געווען אַ דעמאָנסטראַציע פאַר דער פרייהייט פון דער פּרעסע, איז ער געפונען געוואָרען שולדיג אין קייזערליכען

פאררצט און אין באַליידיגונג פון דעם עסטרייכישען קעניג. ווי נאָר עס האָט אויפגעפלאַקערט דער אויפשטאַנד, אין יאָהר 1848, איז האַרטמאַן אַוועקגעפאַהרען קיין פראַג. מען האָט איהם גע- שיקט קיין וויען מיט צוויי פריינד, פון וועלכע איינער איז געווען אַלפרעד מייסנער, אַלס דעפוטאַט. ער באַשרייבט מיט אַ זעלטענע נעם הומאָר זיין אוידיענץ ביי דעם קעניגס ברודער, וואָס האָט ניט אָנגעהויבען צו פאַרשטעהן, וואָס מען רעדט צו איהם (1).

1) מאַריטץ האַרטמאַן: „געזאַמעלטע ווערקע“, באַנד 10, ז. 16. אין צייט פון די אומרוהען אין פראַג, האָט דער המון זיך אַ לאַז געטאָן אויפ'ן אידישען קוואַרטאַל כדי אויסצושעכטען דאָרט די אַיינוואוינער. האַרטמאַן האָט זיך אַ לאַז געטאָן אין דעם אונט- ווערזיטעט, אַליין זיך באַוואַפענט און האָט געווירקט אויף אַ מחנה באַוואַפענטע סטודענטען צו געהן נאָך איהם, און מיט זייער הילף האָט ער פאַרטיידיגט דעם אידישען קוואַרטאַל פון דעם צורייצ- טען המון ביז וואָנען גרענאַדירען זיינען ניט געקומען צו הילף די אומגליקליכע אַיינוואוינער.

אין דעם פראַנקפורטער פאַרלאַמענט פלעגט האַרטמאַן שטימען צוזאַמען מיט די עקסטרעמע לינקע; זיין ציעל איז געווען: דייטשלאַנדים אייניגקייט, אַלס רעפובליק. ער פלעגט זעלטען ריידען, נאָר פלעגט ציהען אויף זיך די אַלגעמיינע אויפמערקזאַמ- קייט: מען פלעגט איהם רופען דער שענהנסטער מיטגליעד פון פאַרלאַמענט. קינקעל באַשרייבט איהם אַלס אַ זעהר שענהעם, לייעבליכען מענשען מיט שטאַרקע איבערצייגונגען; די פאַרשמע- לונגס-קראַפט, וואָס איז אַזוי באַראַקטעריסטיש פאַר די עסטרייכער, פלעגט באַפליגלען זיינע רעדעס, זיין בילדונג האָט איהם געגעבען אַ געזונטע גייסטיגע ענטוויקלונג; און אידישער קאָסמאָפּאָליטיזם האָט זיך אין איהם פאַראייניגט מיט זיין אונגעהויער גרויסער לייעבע צו זיין פאַטערלאַנד, וואָס פלעגט זיך אויסדריקען אין זיינע שטאַל- צע ווערטער. צוערשט האָט ער גענומען אַ הייסען אַנטייל אין דעבאַטען פון פאַרלאַמענט. נאָכדעם, ווען זיי זיינען געוואָרען פּרובאַטאָרע און די פאַרזאַמלונג האָט דערוויען איהר שוואַכקייט צו באַשאַפען עטוואָס גרויסעס און נייעס, האָט זיין ענטווישונג

באשאפען א שארפזיניג און נשמה־אנכאפענד ווערק, געשריבען אין גייסט פון האַנס סאַקס, „ריפּמירטע כראַניק“. נאָר ער איז געווען ניט בלויז אַ דיכטער, נאָר אויך אַ מענש פון טהאַט. אין צייט פון אונרוהען אין פראַנקפורט, דעם 18טען סעפטעמבער, האָט ער הונדערט מאָל געשטעלט זיין לעבען אין געפאָהר דערשאַסען צו ווערען פון בידע קעמפּפּענדע צדדים, וועלענדיג מאַכען שלום צווישען די געגנער. ווען די רעוואָלוציע האָט אויפגעפלאַקערט אין וויען האָט ער געצוואונגען, אַז מען זאָל איהם שיקען צוזאַמען מיט פּרעבעלען פון פראַנקפורט צו דער צייטווייליגער רענירונג, כדי אויסצורדיקען די סימפּאטיע פון דער נאַציאָנאַלער פאַרזאַמלונג, און האָט זיך אַנגעשלאָסען אַלס פראַסטער סאַלאַט אין דער רעוואָלוציאָנערער אַרמיי. אַמאָל, אַלס פרייוויליגער, אין דעם פאַר צווייפּעלעטען פאַרטיידיגונגס־קאַמף פון וויען געגען די קראַאָטען, האָט ער, אונטערוואַרפּענדיג זיך דער געפאָהר פון זיכערען טויט, אַיינגענומען אַ מיהל, אויף וועלכער געגנער האָבען געשאַסען פון אַלע זייטען, און מען האָט איהם באַלד, אויפֿן שלאַכטפּעלד, גע־מאַכט פאַר אַן אַפּיצער און קאַמאַנדיר פון באַטאַליאָן, ווייל דער פּרייהערדיגער פיהרער איז דערהרגעט געוואָרען. נאָך דעם ווי וויען האָט זיך אונטערגעגעבען, האָט זיך איהם אַיינגעגעבען צו אַנטלויפּען, בלויז דורך דער הילף פון אַן אַינפלוסרייכער דאַמע, אין וועלכער ער האָט דערוועקט געפיהלען צו זיך; זי האָט פאַר איהם געקראָגען אַ פאַלשען פאַספאַרט. ער האָט זיך צוריק אומ־געקעהרט צו דעם פראַנקפורטער פאַרלאַמענט און נאָך זיין פאַר נאַנדערלאַזען איז ער מיטגעגאַנגען מיט די וועלכע זיינען אַוועק קיין שטוטגאַרט, ביז דער לעצטער טהייל פון פאַרלאַמענט איז ניט צוטריבען געוואָרען פון מיליטער.

אַ שטאַרקער כאַראַקטער צייגט זיך אַרויס אין אַלע האַרטמאַן־ווערק, אַפילו אין זיינע יוגענדליכע ליעדער, אַרויסגעגעבענע אין יאָהר 1848. אַפילו זיין זאַמלונג „נייערע געדיכטע“, פון יאָהר 1849, וועלכע אַלס גאַנצע טראַגט ניט קיין פאַליטישען כאַראַקטער, האָט אין דער סעריע „אַסט אונד וועסט“, ליידענשאַפטליכע נביאות וועגען דעם נאָהענטען אַנקומען פון דעם גרויסען אייראָפּעאישען שטורם. אַזוי, צ. ב. אין זיין ליעד, פּול מיט ענטריסטונג, גע־

ווענדעט געגען דעם פריישישען קעניג. זייענדיג ענטריסטעט דורך דער האנדלונג פון פלאטען און הערוועג, ווארפט הארטמאן איהם די באשולדיגונג אין פנים, אז ער האט פארקויפט פוילען צו דער הערשאפט פון דער מאַסקווער ביימש. אויף דעמזעלבען אופן איז געשריבען געווארען דאס טראגישע ליעד: „היטער, איז די נאכט באלד פאראיבער?“

ווען די שטימען פון בעהמען און אונגארן האבען זיך געלאזט הערען אין איין אקארד מיט די שטימען פון זידראון מיטעל־דייטש לאַנד, און ווען די שטימען פון דענקער און פאָטען האבען זיך צונויפגעמישט אין איין האַרמאָנישען כאַר, זיינען צו דעם כאַר שנעל צוגעשטאַנען אַלע יונגע כחות פון לאַנד, אַלע יונגע נשמות, אויפגעוואַכטע צום גייסטיגען לעבען; דער כאַר האַט אָנגעהויבען צו קלינגען אויף אַ נייעם שטייגער, ביז וואַנען ער האַט אָנגעהויבען צו קלינגען רעוואַלוציאַנער, אין די מיילער פון די שול־אינגלעך, פונקט ווי אין די מיילער פון די עלטערע סטודענטען, און דאָן איז פאַרנעקומען פאַלגענדעס: זיי האַבען אָנגעהויבען צו לעזען מיט פאַראויס־באַשטימטע געדאַנקען, ניט בלויז די רע־וואַלוציאַנערע שרייבער, נאָר אויך אַנדערע, פון לאַנג געשטאַרד בענע, נייטראַלע און קאַנסערוואַטיווע, און געפינען אין זיי דיזעלבע רעוואַלוציאַנערע שטימונג.

אין דעם מאַמענט האַט זיך דער יוגער אויסגעדאַכט, אַז די גאַנצע ליטעראַטור רופט צו וואַפען, אַפילו די אַבגעלעבטע קלאַסישע ליטעראַטור, וואָס רוהט אין די שטראַהלען פון אונשטערבי־ליכטיקייט אין די שעהנע בענדער, אויף די פאַליצעס פון ביכער־שרענק. ביי אַ געוויסער שטימונג, לעזט מען אין יעדען בוך דאָס, וואָס מען טראַכט און מען פיהלט אַליין.

ווער איז אין דער אמת'ן געווען דערזעלבער שיללער, וועמעס ווערק מען פלעגט אַלעמען געבען צו לעזען נאָך פון קינדהייט? ווער דעו, אויב ניט קיין רעבעל, וועמעס ווערק איז געווען באַצירט מיט אַ מאַטאָ: „דאָס וואָס די רפואות וועלען ניט אויסהיילען, וועט דער אַייזען אויסהיילען, און וואָס דער אַייזען וועט ניט אויסהיילען וועט דער פייער אויסהיילען.“ שטימט אפילו אין קלענסטען גראַד דער גייסט פון זיינע ווערק מיט'ן

קעניגליך־פרייסישען אָדער קייזער־קעניגליכען גייסט? וואָס שמעלט מיט זיך פאַר געטעם כאַראַקטער אין יונגענד, אויב ניט די פאַר־קערפערונג פון פראַטעסט, וואָס רופט אַרויס צום קאַמף דעם הימעל אַליין? און האָט ער דען ניט אין זיין עלטער פאַרענדיגט די פאַעמע „פאַוסט“, מיט דעם פאַרלאַנג צו זעהן אַ פריי פאַלק אין אַ פריי לאַנד? און אין וואָס פאַר אַ שטופע האָט ער, האַסענדיג דאָס בערלין פון פרידריך דעם צווייטען, געמוזט האַסען דאָס בער־לין פון פרידריך־וילהעלם דעם פערטען! פון העגעלין, וואָס האָט אָנגעהויבען זיין טעטיגקייט אַלס רעוואָלוציאַנער, און איז געשטאַר־בען אַלס קאַנסערוואַטאַר, וואָס האָט פאַרטיידיגט די עקזיסטיר־ענדע אָרדנונג, האָט מען אַרויסגעבראַכט די שלוסען, וועלכע ער אַליין האָט ניט אַרויסגעבראַכט. מען האָט זיך באַנוצט אויך מיט פויערבאַכען; כאַטש ער האָט ניט געהאַט קיין געמיינשאַפטליי־כעס מיט פּאַליטיק, נאָר זיין פילאָזאָפיש אַבלייקונג פון דעם הויפט פון דער אוניווערסאַלער רעגירונג האָט מען צוגעפאַסט צו דער ספּערע פון ערדישע רעגירונגען.

אַלץ האָט באַוווּזען דאָס אַנקומען פון דעם נאָהענטען שטורם. פונקט ווי פויגלען פאַר אַ שלעכטען וועטער, אַזוי נידעריג איבער דער ערד, זיינען געפלויען די העראַלדישע אָדלערס פון פרייסען און עסטרייך. אומזיסט האָבען זיך די קעניגען געפלייסט צו פאַר־מירען דעם שטורם. פרידריך ווילהעלם דער פערטער האָט צו־נויפגערופען אַן אַלגעמיינעם סיום אין בערלין, אין אַפּריל, 1847. אָבער, צוליב זיינע איבערצייגונגען, האָט דער קעניג ניט געקענט אַנדערש האַנדלען, ווי ערעפענען מיט אַ רעדע, אין וועלכער, ניט קוקענדיג אויף אַלע ווירקליכע און מעגליכע הנחות, ער האָט זיך שאַרף אַבגעזאָגט נאַכצוגעבען די איינציגע פאַדערונג, מיט וועל־כער דאָס פאַלק האָט זיך שטאַלץ געווענדעט צו איהם:

„קיין מאַכט אויף דער ערד, — האָט ער אויסגעשריען, — וועט זיך ניט אַיינגעבען צו צווינגען מיך צו פאַרבייטען די נאָ־טירליכע באַציהונגען צווישען דעם קעניג און פאַלק אויף קאַנסטי־טוציאַנעלע, און איך וועל קיינמאַל ניט דערלאָזען, אַז צווישען נאָט אין הימעל און אַט דעם פאַלק, זאָל זיך אַריינקומטשען אַ פאַר־שריבען שטיקעל פאַפיער, כדי די, אויף דעם אָנגעשריבענע, פאַ־

דאָראַפֿען זאָלען פאַרוואַלטען מיט אונז און פאַרנעהמען דעם פֿלאַץ פֿון דעם פּאַלקיס אור־אַלטער, הייליגער טרייהייט צום קעניג." נאָר די שעה איז געקומען. דאָס פּאַלק האָט געפּאָדערט דעם יעהרליך־צוזאַמענגערופּענעם פּאַרלאַמענט און די פּולע ערפּילונג פֿון די אַלטע צוזאַגען פֿון די יאָהרען 1815 און 1829. יאַקאָבי, הענריך סימאָן, הערווינוס און אַנדערע האָבען קריטיקירט דעם קעניגליכען פּראַיעקט און האָבען איהם אַיינשטימיג פּאַרוואַרפען. און דאָן האָט זיך אָנגעהויבען דער שטורם. צוערשט האָט ער אָנגעהויבען צו בושעווען אין דער שווייץ, וואו די ראַדיקאַלע קאַנג טאַנען זיינען נאָך אין נאַוועמבער 1847 אָנגעפּאַלען אויפֿן בונדעסראַט, וואָס איז געווען יעזואַיטיש גע־שטימט, נאָכדעם האָט ער זיך צולאַזט מיט אַ שרעקליכען כּח אין פּאַרזי, און שפּעטער האָט ער אַרומגעכאַפּט אַלע הויפט־שטעדט פֿון דייטשלאַנד, און אין אַ סך אַנדערע הויפטשטעדט, וואָס זיינען געווען אויסער איהרע גרענעצען. פּונקט ווי אַ דונער אין אַ בערגיגען פֿלאַץ הילכט אַפּ מיט אַן עכאָ פֿון איין פעלז צום צווייטען, אַזוי האָט דער רעוואַלוציאַנערער דונער זיך געטראָגען פֿון איין איראַפּעאישער הויפטשטאָרט צו דער צווייטער אין דעם גרויסען וואַהנינגען, הייליגען יאָהר 1848.

.19

1848 טער יאָהר.

אין אייניגע טעג אַרום נאָך דער פאַרזעך רעוואָלוציע, אין פעברואַר, 1848, האָט פּריליראַט זי באַזינגען אין זיין ליעד, שילדערענדיג איהר אַנקומען אַלס אַן אַנגרייפּענדען צוג, וואָס ציהט זיך אין געשטאַלט פון אַ לאַווינע, פון דער שווייץ, וואו ער האָט זיך אַנגעהויבען מיט זיין קאַמף געגען קלעריקאַליזם, ביז פראַנקרייך און איטאַליען.

„אין אויסברוך נאָכן צווייטען, אין קלאַפּ נאָכן צווייטען | אייער געפּאָהר אין גרויס, אייער האַכהייט! — אזוי קלינגען די שטימען, וועלכע פונקט ווי אַן עכאַ גיבען זיך איבער פון בערלין קיין וויען און פון וויען צוריק אין בערלין. ווידער פליהען די שטיינער פון ברוד, און די פרייהייט מיטן שווערד אין האַנד, יאָגט די הערשער פון די פראַכטפולע פאַלאַצען אויפן גאַס אַרויס.“ אַ לאַנגער קראַנקער קרעכץ האָט זיך דורכגעטראָגען איבער גאַנץ דייטשלאַנד, ברענגענדיג מיט זיך ערלייכמזנג. עס האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז ריינע לופט האָט זיך אַריינגעריסען אין איי-ראַפּא, פונקט ווי איהרע פענסטער וואַלטען געוואָרען אַפּען; עס האָט אויסגעזעהן, אַז די איינציגע קראַפט, וואָס באַווייזט נסים, דאַס איז דאַס ביישפּיל, צווינגט דאַס דייטשע פאַלק צו האַנדלען. און אין דערזעלבער צייט האָט מען זיך געשראַקען, אַז דער אַבסאַלויטיזם וועט וואַגען, סוף כל סוף, צו ריזיקירען און ערקלעהרען, אַז די פראַנצויזישע רעוואָלוציע דראַהט צו פאַרניכטען דייטשלאַנד און אזוי אַרום וועט ער פיהרען די פרייסישע און עסטרייכישע פעלקער געגען דער פראַנצויזישער רעפּובליק.

אין עסטרייך האָט דער נייסטיגער יאָך דערנריכט די העכסטע שטופע. אין יאָהר 1846, האָט די מעטערניכישע רעגירונג ער-קלערט צווישען די פאַרבאָטענע ווערק אויך „די האַרציגע ערקלע-רונגען“ פון קינג יאָזעף דעם צווייטען, אַרויסגעגעבען פון אַן אַרויס-געטריבענעם פאַטריאַט. און איצט די אונרוהען אין די איטאַליע-נישע פּראָווינצען פון עסטרייך, וואָס האָבען געדראָהט צו דיס-קרעדיטירען עסטרייך און ברענגען גרויסע פאַרלוסטען דעם עסט-רייכישען האַנדעל, האָבען אויפגעוועקט די גרעסטע ענטריסטונג און אויפגענונג געגען דער מעטערניכישער רעגירונג. די נידער-לאַגע, וואָס זי האָט געליטען אין דער שווייץ, וואו דער יעוואַי-טישער בונד איז געווען געשטירצט, ניט קוקענדיג אויף דער הילף, וואָס זי האָט זיי געגעבען געגען די ראַדיקאַלען, האָט דער-לאַנגט דעם לעצטען קלאַפּ אין דעם גלויבען פון איהר אונבאַזיגע-באַרקייט. אין פרייסען האָט די האַנדלונג פון דער ביוראָקראַטיע געפיהרט צו די שרעקליכסטע רעזולטאַטען. גאַנצע מאַנאַטען האָט געהערשט אַ הונגעריפּוס צווישען די אַרבייטער, דאַן ווען אויבען אַז האָט מען גאַרניט געטאַן צו פאַרלייכטערען דעם אומגליק. אויף די וועגען האָבען זיך געוואַלגערט הונדערטער טויטע און שטאַר-בענדע. מענשען זיינען אויסגעגאַנגען אין דער יאַנואַרער קעלט און געשטאַרבען פון הונגעריטויט, די קינדער פלעגען לאַנגזאַם אַבשטאַרבען אויף די חללים פון זייערע עלטערען; ווען אימיצער איז קראַנק געוואָרען, האָט ער ניט געקאַנט האַפען אויף קיין הילף, ווייל די האַרצלעזע פאַרשטעהער פון די קהלות, האָבען פאַרבאָטען אַרײַנצוגעהן אין די קראַנקע הייזער כדי ניט פאַנאַדערצושפּריי-טען די קראַנקהייט. אין דערזעלבער צייט פלעגען די רעגירונגס-בעאַמטע זיך ווייזען בלויז צו אויפמאַהנען מיט אַ בעסטיאַלישער גרויזאַמקייט די שטייערען, און ווען מען איז אָנגעפאַלען אויף דעם אַבערפּרעזידענט דערפאַר וואָס ער האָט פון אויגוסט 1847 ביז ענדע יאַנואַר 1848, ניט געמאַכט קיין פאַרזוך צו מאַכען קלענער די לײדען פון פּאָלק, האָט ער געענטפערט אַז קיינער האָט איהם ניט געלאָזט וויסען וועגען דעם אין אַן אַפּיציעלער פאַרם. אונטער אַזעלכע אומשטענדען איז די פּאָליטישע פיהרער פון דער בורשוואַזיע ניט געווען שווער אַוועקשלאַפען נאָך זיך אַלע

מיטגלידער פון זיין קלאָס, און דער אַרבייטער קלאָס, האָפּענדיג צו פאַרבעסערען זיין עקזיסטענץ און האַסענדיג די עקזיסטירענדע פּאַליצייאישע באַציהונגען, האָט אומעמום נאַכגעפּאַלגט דער בור זשואַזיע.

אונזער איצטיגער דור פאַרשטעהט ניט די שטימונג פון יאָהר 1848. די שטימונג, וואָס האָט דאַמאַלסט אַרומגעכאַפט דעם גיי סטיגען לעבען פון דענמאַרק, איז ווייט ניט קיין טיפישע. אמת, איז דענמאַרק האָט זיך באַמערקט, פונקט ווי אין אַלע אַנדערע ערטער, די שטרעבונג אויפצוהאַלטען איהר נאַציאָנאַליטעט און באַפריעדיגען איהר שטאַלץ. אָבער אין איראָפּא זיינען די פעלקער אויפגעשאַנען געגען דער קעניגליכער מאַכט און געגען דעם יאָר. איז דענמאַרק, פאַרקעהרט, האָט מען דערשטיקט דעם אויפשטאַנה אין נאַמען פון דער ענגלישער מאַכט און צוליעב דעם דריקען פון דעם באַליידיגטען נאַציאָנאַלען געפיהל. אין די מוחות פון די דענער איז ניט געקומען קיין רעוואָלוציאָנערע שטימונג: זיי האָבן בען געקעמפט פאַר אַן אַלטער אַרדנונג, און ניט פאַר נייע אידעען. אָבער איבערין גאַנצען שטח פון איראָפּא זיינען אויפגעשטאַדן נען אונטערדריקטע פעלקער. זיי האָבען געוואוסט, אַז זיי האָבען שוין זעהר לאַנג גאַרניט דורכגעלעבט אַחוץ אַרימקייט, זיי האָבען געזעהן די אונגערעכטיגקייט טריאומפירען, די רוטינע, דעם ליגען, זוירקליכקייט און העסליכקייט איז ביי זיי געווען דאָס זעלבע; נאָר זיי האָבען געגלויבט אַז זיי קענען אויפהויבען בערג, און גען האָפּט, אַז זיי וועט זיך אַיינגעבען, אויב נויטיג, אַ טרייסעל צו טאן דעם גאַנצען ערד־קוגעל. אַזעלכע אידעען ווי פרייהייט, פאַרלאַמענט, נאַציאָנאַלע אַייניגקייט, פרייהייט פון פרעסע, רע־פובליק — האָבען זיך זיי אויסגעראַכט ווי אַ צויבער מאַכט; בלויז דערמאָהנענדיג די ווערטער פלעגען זייערע הערצער אָנהויבען שטאַרק קלאַפען, פונקט ווי אַ ביי אַ יונגען בחור, דערזעהענדיג פּלוצלינג זיין געליעבטע.

פאַרטגעשריטענע מענשען פון אונזער דור לעבען דורך אַנדערע געפיהלען. זיי ווייסען, אַז נאַרישקייט צייכענט זיך אויס מיט אַ ספעציעלער לעבעדיגקייט, אַז פייגהייט, די איבערגעגעבענע שקלאַ־פין פון קראַפט, איז שטאַרק ווי העלדישקייט אַליין, ווען די פּראַנע

געהט וועגען פארטיידיגען פרויולעניעס, אויף וועלכע די קראפט האט פרעטענזיגט, — דערפאר דענקען זיי, אז דער אזוי גערופענער פראגרעס איז ווי א קראנקער אויסטער, וועלכער איז צו יעדער צייט גרייט צו באהאלטען זיך אין זיין שאַלעכץ. דער נאָאוינער מענש איז דער פאכעל האט זיך געקויפט אַ ראָב כרי איבערצייגען זיך דעם אמת, אז אַ ראָב קען אַפּלעכען 200 יאָהר.

די פארטגעשריטענע מענשען פון אונזער צייט ווייסען גאנץ גוט, אז די גאנצע געמאכטע ראָבער־עהרליכקייט און די גאנצע שוואַרצע ראָבער־פוילקייט סיי אין די גרויסע און סיי אין די קליינע ראָבער־קעפּ לעבט זיי איבער, אָבער וויפיעל הונדערטע יאָהרען — דאָס איז ניט באַוואוסט. אמת, זיי איז אויסגעקומען צו זעהן אַ זיענ פון גוטעס איבער שלעכטעס, נאָר זיי האָבען קיינמאָל ניט געהערט, אז דאָס וואָס איז ביי זיי פאַררעכענט אַלס דאָס גרעסטע טונגענד, זאָל זיענען. זיי האָבען אַלע מאָל געזעהן, אז פריהער טראַגט מען זיך אַרום מיט'ן אמת, נאָכדעם דערהרגעט מען איהם ביי אַ מעגליכען צופאַל, און נאָר דאָן, ווען דאָס גיט זיך ניט אַיין, אַנערקענט מען איהם. דערפאַר האָבען זיי ניט אַזעלכע גליקליכע האַפּענונגען. אַ סך פון זיי האָבען דערהרגעט די האַפּנונג אין זייער האַרצען, פונקט ווי מען דערהרגעט אַ נערוו, וואָס פאַר אורזאַכט אַ סך ליידען. זיי האָבען צופריה דורכגעלעבט ענטווישונג.

אַנדערש איז געווען דער דור פון יאָהר 1848, וועלכער האָט זיך קיינמאָל ניט אַבגעזאָגט פון די האַפּנונגען אויף דער צוקונפט. אמת, אַ דאָנק די פיעלע יאָהרען פון יאָר און ליידען, איז ער געוואוינט געוואָרען צו באַגרייפן דעם טריאומף פון גראַבקיט און פאַלשקייט און צו לעבען גייסטיג אין נעפעלדיגקייט, נאָר ער האָט געגלויבט אין דער צוקונפטיגער ליכט. און איצט האָט ער עס פּלוצלינג דערזעהן: פריהער אַ שייַן, נאָכדעם אַ שטראַהל, נאָכדעם פּלאַמען און שעפעטער אַ גאַנצען האַרזיאַנט אַרומגעכאַפט מיט ליכט, ווי מיט אַ ליכטיגען ים. צום ערשטען מאָל האָט דער דור דערהערט ווי קלינגענדיגע, הויכע, אומדערשראַקענע שטימען האָבען פּראַקלאַמירט פרייהייט, ווי דאָס נאַטירליכע רעכט פון פאַלק, און צום ערשטען מאָהל האָבען זיי דערזעהן מיט ערשטוינמע

אויגען, ווי די ביז איצט בעוועגלאזע מאַסע, אַראָבוואַרפענדיג די שווערקיט פון יאָד און אונגערעכטיגקייט, האָט זיך אַ ריהר געמאַן פון אַרט, פונקט ווי אַ ריעזיגער העלפאָנד, אַבגעטרייסעלט זיך, אויס־געגלייכט זיך און אַראָפּגעוואַרפען פון זיך די, וועמען זי האָט געטראָגען און געווענדט די ריזיגע טריט אַהין, וואו ענטציקטע פאַרטידיגער פון פרייהייט, וואָס לעכצען נאָר קאַמף, שטעהען גרייטע אַרויפצושפּרינגען איהר אויפ'ן אַקסעל און צווינגען איהר געהן פאַראויס און צושמעטערן די הערשענדע גערעכטיגקייט.

אַהן צווייפּעל, איז פאַר דעם יונגען דור דער מאָמענט געווען אַזוי גרויס, אַז אַ גרעסערן האָט ער זיך ניט געקענט פאַרשטעלען. דאָס איז געווען אַ ספּעקטאַקל, וואָס האָט אַלעמען פאַרשכורט. די יוגענד האָט זיך גאָר פאַרלאָרען. זי האָט געשריען, געזונגען און געפרעהט זיך, און אונטער די טענער פון טריאומפּירענדע לעדער האָט זי געהאַט אַן אונפאַרמיידליכען פאַרלאַנג אַ וואַרף צו טאָן זיך, פאַרלירענדיג דעם קאַפּ, אין קאַמף, אַוועקשטעלען דאָס לעבען אין קאַז, אַפּפּערען מיט זיך, אויב דאָס איז נויטיג, נאָר כדי צו נעהמען אַן אַנטייל אין באַגריסען דעם פרייהייטס־טאַג, וועמעס שוין עס האָט זיך שוין באַוויזען.

זיכער, האָבען די דעמאָקראַטישע אילוזיעס געיובלט אין דעם פאַל ווי אַ וואַקסאַנאַליע. זיכער, האָבען מענשען, זיענדיג מיט געריסען מיט דער באַוועגונג, אַרויסגעצייגט אַ טראַגישען גלויבען אין דער אויפריכטיגקייט פון די פאַלקס־אינסטיטוטען און האָבען צרופּיעל געגלויבט אין די פּעהיגקייטען פון די טעאָרעטיקער צו לייווען די פּראַקטישע שוועריגקייטען. נאָר פון אַנפאַנג פון דער באַוועגונג האָט געהערשט אַ מעכטיגע הינרייסונג און דער פאַלקס־אינסטינקט האָט זיך אויסגעצייכענט מיט זיכערקייט. די, אין וועמעס נשמות האָבען גערוהט אמת גרויסע קרעפטען, האָבען זיך געשטעלט אין דער שפיץ פון דער באַוועגונג, זיינען פאַרוואַנדעלט געוואָרען אין פיהרער, און אַהן גערויש גענומען אויף זיך די פיהר דערשאַפט, און מען האָט זיי געפאַלגט, ניט צוליבע זיער אויסער־ליכער אויטאָריטעט, נאָר צוליבע דער זיכערקייט אין זיער סופּעיִר־דיאַריטעט, וועלכע אַלע האָבען אַנערקענט. אַזעלכע, צ. ב., זיינען געווען די צוואַנציג יונגע־לייט וואָס האָבען קאַמאַנדירט אויף די

באַריקאָדען אין בערלין, און פיעלע פשוטע מענשען האָבען זיך אין אייניגע טעג פון זייער לעבען אַרויסגעוויזען צו זיין גרויסע העלדען.

אין פאַרלוף פון צוויי מאנאַט האָבען זיך אַרויסגעוויזען די שענהנסטע זייטען פון דער מענשליכער נאַטור, פינקלענדיג מיט וואונדערבאַרען שיין.

די רעוואָלוציאַנערע באַוועגונג אין עסטרייך האָט זיך אָנגע-
הויבען באַלד נאַכדעם ווי מען האָט ערהאַלטען ידיעות וועגען די
פעברואַר-געשעהענישען אין פאַריז. דעם דריטען מערץ האָט קאָ-
שוט געהאַלטען אַ רעדע אין דעם אונגאַרישען רייכסטאָג, אין וועל-
כער ער האָט געפאַדערט קאָנסטיטוציאַנלע אינסטיטוציעס פאַר אַלע
לענדער, פון וועלכער די אימפעריע באַשמעהט, און האָט עס גע-
פאַרעמט אין אַזעלכע שטאַרקע אויסדריקען, אַז זיין רעדע האָט
אויפגעוועקט די רעוואָלוציאַנערע באַוועגונג אין פעסט און אין
וויצע. דעם 11טען מערץ זיינען די טשעכען אַרויסגעטראָטען מיט
דזעלכע פאַדערונגען אין פראַג; נאָר שוין דעם 6טען מערץ האָט
דער עסטרייכישער האַנדעלס-פאַראיין דערלאָנגט דעם ערצהערצאָג
פראַנץ קאַרלען, דעם יורש, אַ פעטיציע וועגען דערווייטערען מע-
טערניכען. מען האָט אָנגעהויבען אַרויסזאָגען פאַדערונגען וועגען
פרייהייט פון פרעסע, וועגען צושטימען צו די שטייערען, וועגען
דאָס רעכט אַנטייל צו נעהמען אין געזעצגעבונג א. ד. ג.

עס איז אָנגעקומען דאָס וואָס מען האָט גערופען צו יענער
צייט „דער פעטיציע-שטורם“. מען פלעגט די פעטיציעס דערלאָנג-
גען צום קעניג יעדען טאָג, און יעדער שטונדע אין אַנדערע פאַר-
מען. דעם 12טען מערץ איז פאַרגעקומען אין אוניווערזיטעט אַ
גראַנדיעזע סטודענטישע פאַרזאַמלונג, וואָס האָט אויסגעאַרבייט
אַז אַדרעס מיט פאַדערונגען פון פרייהייט פון וואַרט, לערנען און
רעליגיאָן. דער קעניג האָט אויפֿן אַנדערען טאָג אויפגענומען
אַ דעפוטאַציע, נאָר האָט געגעבען אַז אונבאַשטימטען ענטפער.
ביי אַזעלכע פאַרפלאַגנטערטע אומשטענדען האָט דער 13טער מערץ,
דער טאָג פון דער ערעפענונג פון דעם נידעריגען עסטרייכישען
סיים, געטראָפען די רעגירונג אַ ניט צוגעגרייטע. די פאַלקס-מאַסען
האַבען זיך אַריינגעריסען אין הויף פון סיים און קאַשוטיס רעדע

איז הויך געלעזען געוואָרען ביי הויכע געשרייען פון פרייד: „עס לעבע די קאָנסטיטוציע!“ ווען אַ טהייל פון דער מאַסע האָט זיך אַריינגעריסען אין דעם זאַל פון פאַרזאַמלונג, און אָנגעהויבען ברעך כען מעבעל און וואַרפען שטיקער האַלץ אין די קעפּ פון די סאַל־דאַטען, און ווען ערצהערצאָג אַלברעכט, וועלכער האָט מיט זיי קאַמאַנדירט, איז פאַרוואַנדעט געוואָרען, האָט דאָס מיליטער גע־ענטפערט אויף דעם אָנפאַל מיט צוויי זאַלפען — און די ערשטע וויענער רעוואָלוציע האָט אויפגעפלאַקערט. דאָס איטאַליענישע מיליטער האָט געשאַסען, נאָר דאָס עסטרייכישע האָט אַראַבגענומען די פּיקעס פון די ביקסען ביי דעם גרויסען פרייד־געשריי פון פּאַלק, און די קאַמאַנדירער פון דעם אַרטילעריע־פּאַלק, וואָס איז געשטאַ־נען פאַר „די בורג“, האָבען זיך אויסגעשטעלט פאַר די האַרמאַטען אַנשטאַט צו פייערען פון זיי. צום אַווענד האָט זיך מעטערניד איבערצייגט, אַז קיינע הנחות וועלען שוין מעהר ניט העלפען, און האָט רעזיגנירט, נאָך אַ 40־יעהריגען זעלבסט־זרשען איבער דער עסטרייכישער פּאַליטיק.

ער איז אַנטלאָפען אַן איבערגעטאַנענער אויף איינע פון די קייזערליכע וועגענער, אויף וועלכע מען האָט געפירט שמוציגע וועש צום וואַשען. ניין אַ זייגער אין דעמזעלבען אַווענד האָט מען אַרויס־געשיקט דאָס מיליטער פון וויען (ווי אַ וואַד שפעטער פון בערלין) און אַלע פּאַסטען האָבען פאַרנומען — סטורענטען און בירגער. דער אַרסענאַל איז געווען אָפּען און אין איין טאַג האָבען זיך באַ־וואַפענט 25,000 בירגער. אין הינטער־גאַסען איז נאָך דער קאַמף אָנגעגאַנגען מיט אַ פאַרביסענקייט. די באַפעלקערונג האָט דער־גרייכט אַזאַ שטופּע פון אויפּרעגונג, אַז צוויי אָפּטיילונגען פון באַוואַפענטע גרענאַדערען, וועלכע האָבען אָבגעהיט מעטערניכס ווילא, זיינען אַזוי צונויפגעקוועטשט געוואָרען פון המון, אַז זיי האָבען געמוזט אַוועקגעבען די געוועהר. די וועלכע האָבען זיך אָפּגעזאַגט צו ענטוואַפּנען זיך זיינען צוקוועטשט געוואָרען.

אין דעמזעלבען אַווענד האָט מען געלאָזט וויסען, אַז די צענזור איז אַרונטערגענומען געוואָרען, און דאָס וואָרט איז פריי. דאָס פּאַלק האָט אָבגעטאַמעט פרייער הערענדיג די נאַכריכט, עס האָט זיך אויסגעדאַכט אַז מען האָט אַראַבגענומען דעם שלאָס פון פּאַלקס

מױל. פאַרשטעהט זיך, אז די פּעריאָדישע פּרעסע האָט אין דעם זעלבען טאָג אַרויסגעזאָגט דעם ווילען פון פּאַלק. ביז דער צייט האָט מען ניט געקענט, אפילו אין פּאַעטישע פּאַרמען, באַשפּרעכען אייניגע פּראָגעס פון דער געזעלשאַפּטליכער און רעגירונגס־סיסטעם; עסטרייך איז געווען גענליכען צו אַ וואַלד אַהן פּויגעל־געזאַנג. איצט האָט זיך פּלוצלינג דערהערט אַ געשריי פון אַלע זייטען, פון אַלע צווייגען און בוימער הערען זיך ליעדער און געזאַנג; פאַרמירענדיג אַ מעכטיגען פּיעל־שטימענדיגען כאָר.

באַלד זיינען ערשינען פּרייהייט־ליעדער אויף אַלע שפּראַך־בען פון דער עסטרייכישער אימפּעריע, אויף דייטש, טשעכיש, סלאַוויש, קראַאטיש, אונגאַריש, פּויליש און איטאַליעניש; אַלע האָבען זיך אזוי ליידענשאַפּטליך געאיילט צו באַנוצען מיט דער נאַרוואַס ערוואַרבענער פּרייהייט, אַז איינציטיג זיינען ערשינען אַ מאַסע ליעדער אונטער דעמזעלבען נאַמען: „דאָס ערשטע נייט־צענוורירטע ליעד“.

צו ערשט האָט מען אַנערקענט „די אוניווערזיטעט“ פון לוד־וויו אױגוסט פּראַנקעל. אין דער נאַכט פון 14טען אויף 15טען מערץ האָט זיך איינער פון די פּראַפעסאָרען, האַבענדיג מורא, אַז די קרימינעלע פּאַרברעכער זאַלען ניט אַנטלױפען פון די טורמעס, געווענדעט צו דער נאָר וואָס באַוואַפענטער אַקאַדעמישער יוגענד מיט אַז אויפּרוף צו היטען די פּאַרברעכער. צוואַנציג סמידענטען, אונטער דער פּיהרערשאַפּט פון דעם נאַכדעם באַריהמטען פּאַעט און שרייבער דאַקטאָר פּראַנקעל, האָבען זיך אַוועקגעלאָזט היטען די טורמעס. אונטער דעם איינפלוס פון דער שטימונג, וואָס האָט איהם דאָ אַרומגעכאַפּט, האָט פּראַנקעל אַנגעשריבען זיין ליעד:

„וואָס באַדייטונג די טענער פון דעם מאַרש? זיי קלינגען פונקט ווי אַ זיעג. זעה, עס בלאַנקט געוועהר, עס פּלאַטערען פּאַהנען | עס הערט זיך דער הילך פון אַ מאַסע פּויקען. הערסט? דאָס וואַרט, וואָס איז געווען אונטערדריקט זינט יאָרעס צייטען, איז, ענדליך, באַפרייט געוואָרען פון די קייטען און טורעם־שלעמער אַ דאַנק דעם אוניווער־זיטעט“.

פּראַנקעל, וועלכער האָט נאָך אין יאָהר 1890, צו זיין 80־יעה־ריגען געבורט־טאָג, אַרזיט־געגעבען אַ אינהאַלטס־און פּאַרס־רייכע

ליעדער־זאמלונג, האט אין זיין גאַנצען לעבען אַרויסגעוויזען אַ גרויס טעטיגקייט, אַלס פּאָעט און ביאָגראַפּער; ער איז געוואָרען אַן עהרען־בירגער פון וויען און פון נאָר דריי אַנדערע אײראָפּעאישע און אַזיאַטישע שטעט; נאָר דער אַרויסגאַנגס־פּונקט פון זיין רוהם איז געווען דאָס ליעד, וואָס איז געווען געדרוקט אין ניט ווינציגער ווי הונדערט טויזענד עקזעמפּלאַרען.

נאָר פונדעסטוועגען איז דאָס שוין ניט געווען דאָס ערשטע ניט־צײַטונזרירטע ווערק. אין דער פריהערדיגער נאַכט, פאַר דער ערשיינונג פון אַט דעם ליעד, האָט קאַסטעלי אָנגעשריבען זיין ליעד פאַר דער נאַציאָנאַלער גוואַרדיע, און פון די ליעדער אָנגע־שריבענע אין דער דײַטשער שפּראַך טראָגען דריי אַדער פיער דעמוזעלען נאָמען, — צווישען אַנדערע, דאָס ליעד פון דעם וויענער סטודענטישען לעגיאָן: „ערוואַכט, ערוואַכט, אַברידער! עס שיינט אַ גרויסער מאַרגען!“ און פּר. הערכנאַררטיס ליעד: „די פרייע פרעסע“, וואָס הויבט זיך אָן מיט פּאָלגענדע ווערטער:

„דאָס וואָרט איז פּריי! קלינגט אין אַלע גלאַקען, זאָגט אומע־טום אָן די פּריי, און שרייט אויס צוזאַמען אין דער גרויסער שעה: דאָס וואָרט איז פּריי, די לעצטע פעסטונג איז געפאלען!“

גלייכצײַטיג מיט די ליעדער, וואָס אָטעמען מיט אַזאַ שטורמ דינער פּרייִד צוליעב דער מעגליכקייט צו ריידען און שרייבען פּריי, האָבען זיך באַוויזען אַנדערע, פול מיט טיעפע דאַנקבאַרקייט צום שוואַבזיניגען קעניג; זיי רופע זאיהם אָן „גוטער קעניג“, „אונזער גוטער פּערדינאַנד“ א. ד. ג. אַט די פּאָעטען האָבען אינגאַנצען פאַרגעסען, אַז אַלע הנחות זיינען אַרויסגעריסען געוואָרען מיט געוואָלד. אין איינע פון די פיעלע ליעדער אין דעם קיסר׳ס אַני־דענקען זאָגט זיך:

„איך באַגריס דיך, מײַן קעניג! פול מיט פּרייִד זאָגט דאָס פּאָלק אַרויס זיין אָנערקענונג צו דיר, וועמען ער האָט אַלע מאָל געקענט אַלס נאַבעלען און גוטען.“

דעם 16טען מערץ איז אָנגעקומען אַן אונגאַרישע דעפּוטאַציע, 150 מאַננאַטען מיט קאַשוטין אָן דער שפיץ. זיי זיינען אַריינגע־פאַהרען קיין וויען דורכ׳ן פּראַטער און זיינען באַגריסט געוואָרען מיט גרויס נעשריי: „עליען!“ און פאַרוואָרפען מיט בלומען.

אין יענעם טאג האָט די באַוואַפענטע בירגער־וואַך דערגרייכט די צאהל פון 60,000 מענשען. נאָכ'ן האַלבען טאָג האָט זיך אויף האַב' סבורג'ס באַלקאָן באַוויזען אַ העראַלד און פאַרנעלייענט דעם פּאַל־גענדען מאַניפעסט:

„מיר, פּערדינאַנד דער ערשטער, פון גאַמיס גענאָד דער אימ' פּערזאָנאַר פון עסטרייך, דער קעניג פון אונגאַרן, בעהמען, דער קעניג פון לאַמבאַרדיע און ווענעציע, דאַלמאַציע, קראָאַטיע, סלאַַ וואַניע, גאַליציע, אַליריע א. אַז. וו., האָבען אָנגענומען פּאַלגענדע באַשליסען, וועלכע פּאַסען זיך צו צו די פּאַרלאַנגען פון אונזער איבערגעגעבענעם פּאַלק“.

נאָכדעם האָט געפּאַלגט די ערקלערונג וועגען פּרייהייט פון וואַרט, וועגען גרינדען אַ בירגערליכע מיליץ (נאַציאָנאַלע גוואַרדיע, ווי זי איז געווען אָנגערופען אין מאַניפעסט) און וועגען צונויפ' רופען די פּאַרשטעהער כדי אויסאַרבייטען די פון אונז פּריעהער באַשלאָסענע „קאָנסטיטוציע פאַר אונזער פּאַטערלאַנד“.

אַפילו די דיכטער־הומאַריסטען האָבען געוונגען יום־טובֿ־דיגע ליעדער לכבוד דער גרויסער נעשעהעניס. נאָר וויפּיעל אימיטאַציעס איז געלעגען אין דער באַוועגונג קען מען זעהן פון דער אַיינגע־שפּאַרטקייט. מיט וועלכער מען האָט באַנוצט דאָס פּראַנציוזישע וואַרט „נאַרד נאַציאָנאַל“, כדי צו באַצייכענען די בירגערליכע מיליץ, אַנשטאַט דעם דייטשען וואַרט „בירגער־וועהר“.

דער, וואָס וועט אין אונזערע טעג איבערבּלעטערען יענע טוי־זענטער פּאַליטישע ליעדער, וועלכע זיינען אַרויס אין דעם 1848טען יאַהר, אין דער דייטשער שפּראַך, בלוז אין וויען, וועטטרעפען צווישען אַ סך אונבאַוואוסטע נעמען כמעט אַלע באַוואוסטע און אַ סך נייע, וועלכע האָבען באַדאַרפט אין גיכען באַוואוסט ווערען. צווישען באַזערנפּעלדיג ליעדער איז דאָ, צ. ב., „ווייעןס אויפרוה צו דער פּראַווינץ“, אַ גאַנץ שוואַכע אין קינסטלערישען הינזיכט, נאָר אַ באַלעהרענדע אין פּאַליטישען, — אַלס פּראַטעסט געגען דעם ערשטען צייכען פון רעאַקציע, געגען דער באַוועגונג, וואָס האָט זיך באַוויזען אין דער פּראַווינץ, וועמעס ציעל איז געווען אַראַפּצור וואַרפען דאָס, וואָס מען האָט אָנגערופען די טיראַני פון דער הויפּט־שטאַדט, ד. ה., ניט געהן נאָך די טריט פון דער באַפּרייטער

וויצען. פרידריך אול, וואָס פאַרנעהמט איצט אַ פלאַץ אלס רעדאַקטאָר פון דעם אָפיציעלען רעגירונגס-אַרנאַן „וויענער אַבענדפאַסט“, האָט באַשאַפֿען אַ קלאַגליעד אין אַנדענקונג פון די געפאַלענע אין קאַמף פאַר דער רעוואָלוציע:

„זאַל די שוואַרצע פּאַה, אַרומגעהילט אין קרעפּ, פּלאַטערען אין דער לופטען, עס הערט זיך אַ קלאַגליעד נאָך די טויטע, וואָס זיינען געפאַלען פאַרטיידיגענדיג די פּרייהייט“.

אייניגע פּאָעטען ווענדען זיך מיט אַדעס צו לענאַו, דעם פּאָפּולערסטען דיכטער פון יענער צייט, מיט ווערטער פון טרויער דערפאַר וואָס דער זינגער פון פּרייהייט איז אַנטשוויגען געוואָרען און קען ניט הערען דעם איצטיגען זיענערייכען יובעל. ריכאַרה וואַנגער, וועלכער איז נאָך דאַן ניט באַוואוסט געווען, האָט צוגע-שיקט אַ באַגריסונג פון זאַקסען קיין וויצען:

„איהר האָט באַגריפען דעם עיקר פון פּרייהייט, באַגריפען אַז מען קען ניט קריגען אַ העלפט פון איהר. אויב מען נעהמט ביי אונז צו אַ קליינעם טהייל פון איהר, וועלען מיר אינגיכען אַלץ פאַרלירען. איהר יעדער קליינער טהייל איז פאַרבונדען מיט אונז זער עהרע. וועה איז צו דעם, וואָס וועט אַנריהרען אונזער עהרע מיט לייכטען און שווערען געוועהר אין די הענד, מוזט איהר זי היטען און פאַרטיידיגען“.

צווישען די אויטאָרים פון מעהר ערנסטערע ליעדער, טרעפען מיר אַזעלכע נעמען ווי גרילפאַרצער און העבעל. סאַפיר און דינז געלשטעדט האָבען אַנגעשריבען אייניגע הומאַריסטישע ליעדער אין אַנדענקונג פון דעם לעצטען צענוואָר, וועלכע זיינען אימיטאַציעס פון שיללערס „נאַדאַוועסטישע טוירטעסקלאַנע“; און ענדליך, סאַטירישע אַרויסטרעטונגען געגען דעם פּרייסישען קעניג האָבען זיך באַוווּזען מאַסענווייז, און דאָס מאַדנע דערביי איז דאָס, וואָס איז אַלע דערצעהלט מען אַז פון אַנפאַנג איז ער געווען זעהר ריז אַקציאָנער און נאַכהער האָט ער געמאַכט הנחות ווייניגער פּרייוויליג אידער דער עסטרייכישער אימפּעראַטאָר פּערדינאַנד.

אין בערלין האָט זיך אַנגעהויבען אין אַנפאַנג פון מערץ אַ שטאַרקע באַוועגונג. די „קרייצטיטונג“ האָט באַלד נאָך דער פּעברואַר-רעוואָלוציע אַבגעדרוקט אַן אַרטיקעל, וואָס האָט געפריי-

ריגט מלחמה געגען פראנקרייך. דאָס האָט פאראורזאכט גרויס אונרוה; עס האָט נאָך געפעהלט, אַז די אונטערדריקטע פרייסען זאלען זיך לאָזען געהאָרכזאָם פיהרען אין קאָמף געגען דער פראַנץ ציווישער רעפובליק. עס זיינען געקומען טעג, ווען גאַנץ דייטשלאַנד איז געווען פאַרהילט אין שוואַרצע, דויטע און געלע קאַלירען — דער סימבאָל פון איינהייט און פרייהייט.

דעם 7טען מערץ איז פאַרגעקומען די ערשטע פאַלקס-פאַרזאַמלונג אין דער גאַס „אין דען צעלמען“. מען האָט זיך געווענדט צום קעניג מיט אַן אַדרעס תיכף צונויפּרופען דעם לאַנדטאַג און אַרויסגעבען די קאָנסטיטוציע. דער סוף פון דעם אַדרעס איז געווען: „מען דאַרף קיין קריעג קעגען פראַנקרייך! מיר פאַרדערען אַ געזעצליכע פרייהייט! מיר פאַדערען די ברידערליכע אייניגקייט פון דער גרויסער דייטשער נאַציע!“ — דעם 12טען מערץ האָט זיך קאָואַלערע אַריינגעריסען אין דער גאַס „אין דען צעלמען“ און פאַנאָדערגעטריבען די פאַלקס-מאַסען; זיי זיינען פאַרשוואַונדען, נאָר זיי האָבען אַנגעהויבען בויען באַריקאַדען אין אַנדערע ערטער און געמאַכט אַ פאַרזוך נעהמען מיט גוואַלד דעם סקלאַד פון געוועהר אויף יענערשטראַסע. אויף דער אַפערנער גאַס האָט מען צוויי מענשען דערהרגעט. אונטער די פענסטער פון דעם קעניגליכען פאַלאַץ האָט מען געהערט געשרייען: „פרייהייט!“ „פרייהייט פון וואַרט!“ און מען האָט געשאַטען קלללות אויף די סאַלדאַטען. דעם 14טען מערץ האָט דער קעניג אַרויסגעגעבען אַ מאַניפעסט צונויפּרופענדיג דעם פאַראייניגטען סייס. ביז איצט איז אַלץ פאַרגעקומען כמעט רוהיג, נאָר דעם 15טען מערץ האָבען זיך די סאַלדאַטען, זייענדיג זעהר מיער פון דעם שטענדיגען אַרומגעהן, פון ניט דערשלאָפען נעכט, און דעם געפינען זיך אין די קאָואַרמעס, אַנגעהויבען צו ערלויבען גראַבן הייטען אין זייערע באַציהונגען צום פאַלק, פאַרטשעפען זיי און שלאָגען זיי מיט דער צווייטער זייט פון ביקס. עטליכע אינגלעך האָבען אויפגעבויט קליינע באַריקאַדען אויף די ראַגען פון קור-שטראַסע און גערטרודענשטראַסע. די פאַטסדאָמישע גוואַרדרייסקע קיראָסירען האָבען אַיינגענומען די באַריקאַדען מיט שטורם און אַנגעשלאָגען די קינדער.

דעם 18טען מערץ, איינס אזייגער בייטאָג, איז אַ קעניגליכע פראַקלאַמאַציע געלייענט געוואָרען ביים שלאָס. די פראַקלאַמאַציע האָט ערקלערט, אַז דייטשלאַנד וועט פון היינט אָן און ווייטער ניט זיין מעהר קיין פּעדעראַציע פון שטאַאַטען, נאָר איין פּעדע־ריטער שטאַאַט (אַ בונדעסשטאַאַט אָנשטאַאַט אַ שטאַאַטענבונד). מיט אַן אַלגעמיינעם פאַרלאַמענט און אַלגעמיינער אַרמיי, מיט אַ פּרייער עמיגראַציע, פּרייען האַנדעל און אַ פּרייער פּרעסע. דער עולם האָט געדונערט „הוראַ“. עס האַבען זיך אויך געהערט גע־שרייען: „אָוועק מיט די סאַלדאַטען!“ און עטליכע שטיינער זיינען געוואָרפּען געוואָרען. דער קאַמאַנדיר, דער באַוואַוסטער גענעראַל פּפּיל האָט פאַרבאַטען די סאַלדאַטען צו שיסען, האָט די דראַגונען געהייסען אַרונטער פון די פּערה, און האָט שטאַרק גע־לויבט זייער דיסציפּלין, וואָס זיי האַבען תּיכּף געפאַלגט, ניט קוקענדיג דערויף וואָס זיי זיינען געווען אַזוי אויפגעבראַכט. עס האָט געשיינט, אַז די שטאַאַרט איז רוהיג און ער איז אָוועק אַהיים אויף אַ וויילע.

פאַר דער צייט פון זיין אַבוועזענהייט איז אָנגעקומען אַ רעד־נימענט דראַגונער. דורך וועמעס באַפּעהל זיי זיינען אָנגעקומען ווייס מען נישט, און דער אויפגערעגטער עולם האָט דערינען באַ־שולדיגט דעם פּריישישען קרוינפּרינץ, דעם צוקונפּטיגען קייזער ווילהעלם. דער המון האָט אָנגעהויבען צו שרייען: אָוועק! אין דער צייט האַבען די דראַגונען זיך דורכגעדרעהט, דער עולם האָט שוין געווען אָנגעהויבען שרייען „בראַוואַ“ — ווען די דראַגונען האַבען זיך אַריינגעשניטען אינים עולם מיט בלויע שווערדען. אין דערזעלבער צייט איז אַ באַטאַליאַן אינפאַנטעריע אויך אַרויס פון שלאָס־טויער און איז באַפאַלען דעם עולם מיט אויסגעשטרעקטע באַיאַנעטען. עס זיינען אויך געווען אַ פאַר, משמעות צופעליגע, שיסערייען. מיט אַ געשריי איז דער עולם זיך פאַנאַנדערגעלאַפּען. ערשט מיט אַ וויילע פּריעהר איז דער עולם געווען אין דעם העכ־סטען עקסטאַז. פּרעמדע מענשען האַבען זיך אַרומגענומען, האַבען געפאַכט מיט די היטלען און האַבען געשרייען: הוראַ פאַרן קעניג! און איצט זיינען, ווי דורך אַ כּשוף, אויפגעשטעלט געוואָרען באַ־ריקאַדען איבער דער נאַנצער שטאַאַרט, פּונקט ווי דאָס איז געשעהן

אין וויען. די שטאָרט האָט אויסגעזעהן ווי אַ קריענס־לאַגער מיט גאַנצע צוויי הונדערט באַריקאַדען אויפגעשטעלט פון שטיינער, ברעטער און וועגענער. פון אַלע דעכער האָט מען געשאַסען אויף דעם מיליטער און אַ טהייל האַבען זיך באַגנוגענט מיט וואַרפען שטיינער. מען האָט זיך אויך באַנוצט מיט העק און מיט גראַבע שטעקענס.

מען האָט גאַנצע דעכער אָפגעריסען פון די ווינקעלהייזער און מען האָט צונויפגעשלעפט שטיינער פון ברוך. די באַוואַפענטע סטורענטען האַבען זיך באַגעגענט פאַרן איינזעצטעם, האַבען אויף די הימלען אַנגעטאָן קאָקאַרדעס פון דריי קאָלירען און זיינען אַוועק אנפיהרען די אַרבייט ביי די באַריקאַדען. די פוהרים האַבען צוגעשטעלט פולווער און קוילען, העק און אייזערנע בראַכשטאַנגען. פון אַווענט האָט מען געעפענט אַן אַרטילערישען פּיער אויף קעניג־שטראַסע. דער קעניג האָט דאָס אַלץ אַנגעקוקט דורך די פענסטערן פון זיין שלאַס, און איז געווען זעהר אויפגעבראַכט צוליב די דע־פוטאַציעס, וואָס זיינען צו איהם געקומען, בעטענדיג ערנסט אָפֿ־צוציהען דאָס חיל. דער עיקר האַבען איהם אויפגעבראַכט די דרייקאָליר פלאַגען פון די באַריקאַדען. ער האָט געזאָגט, אַז ער איז גרייט נאָכצוגעבען אַ סך צו ערנסטע בקשות, אָבער ער וועט גאַרניט נאָכגעבען ווען מען וועט באַגעהן גוואַלרטאַטען.

וואַרנהאָגען באַשרייבט אין זיין טאַג־בוך וואָס ער האָט גע־זעהן און געהערט פון זיין פענסטער יענע נאַכט: „א קליינע צאָהל בירגער, אונטער גוטע און באַגלויבטע פיהרער, האַבען גע־האַלטען די גאַסען און ווייל זיער צאָהל איז געווען אַזאָ קליינע זיינען זיי באַזונדערס געווען אויף דער וואַך. עטליכע שעה ביינאַכט איז געווען אַבסאָלוט פינסטער און שטיל. צו מאַרגען צו האַבען זיך געהערט פויקען פון ווייטען — ווייזט אויס אַז נאָך מיליטער האָט זיך דערנעהנטערט. תיכף איז יעדער געווען אויף זיין אַרט און עס האָט זיך געהערט דער באַפעהל פון זייער קאָמאַנדיר, נאָך גאָר אַ יונגע־מאַן: „אויף די דעכער, בירגער!“ און איטליכער האָט פאַרנומען זיין פלאַץ. דער דאָזיגער רוהיגער, זיכערער, כאַטש איינפאַכער באַפעהל האָט געקלונגען שרעקליך, און האָט אַריינגעבראַכט דעם עולם אין גרויס התלהבות. איטליכער האָט

בעזונדערס געפיהלט די גרויסע געפאהר אין וועלכער עס האָבען זיך געפונען די, וואָס האָבען געגעבען די באַפעהלען. זייער צאָהל איז געווען נאָנץ קליין, און עס האָט געשיינט, אַז זיי האָבען אַלע פאַרשפּיעלט און וועלען, נאָך אַן אומ־זיסטען קאָמף, באַגעגענען דעם טויט אָדער אַרונטערפאַלענדיג פון די דעכער, אָדער דורך די סאַלדאַטסקע באַיאָנעטען, אָדער אויף דער תּליה. וואַרנהאַגען איז געווען אַן עלטערער אַפיצער מיט אַ סך ערפאַהרונג און ער ענדיגט מיט די ווערטער: „דער העלדישער קוראַזש און עקשנות פון די דאָזיגע יונגע־לייט איז געווען ווערט די העכסטע באַוואַנדערונג“.

אין דער נאַכט פונם 18טען אויפן 19טען מערץ, זיינען די פענסטער אין אַלע גאַסען, וואו מען האָט געבויט באַריקאַדען, געווען באַלויכטען. ווי נאָר סאַלדאַטען זיינען אָנגעקומען איז גלייך געוואָרען פינסטער. ווען די סאַלדאַטען זיינען אַריין אין די הייזער האָבען זיי געהאַקט און געבראַכען רעכטס און לינקס, און האָבען זיך באַגאַנגען מיט געפאַנגענע אויפן העכסטען אופן ברוטאַל. צו מאַרגען צו איז דער אַרסענאַל פון די לאַנדווועהר־גוואַרדיע פאַר־כאַפט געוואָרען דורך די רעבעלען; זיי האָבען אָבער געפונען, אַז די שלעסער פון אַלע האַרמאַטען זיינען אַרויסגעבראַכט געוואָרען פון אַרדנונג, און תּיכף האָבען די שמידען פון דער אומגעגענר זיך גענומען זיי פאַרריכטען.

ענדליך, איז אין דער פּריה אַרויס אַ פּראַקלאַמאַציע פון קעניג, מיטן קעפּיל: „צו מיינע ליבע בערלינער“. אין דער פּראַקלאַמאַציע איז געווען אַ פאַרווד צו ערקלערען די פּאַסירונגען פונם פּריהער־דיגען טאָג, ווי אַן אומגליקליכע מיספּאַרשטענדניס. „מען האָט געדאַרפט אַפּליידיגען דעם פּלאַץ פאַרן שלאָם מיט קאַוואַלעריע, וועלכע האָט געהאַט אַ באַפּעהל צו געהן פּאַמעלאַך און מיט די שווערדען אין די שידען; דורך אַ צופאַל האָבען צוויי ביקסען אויסגעשאַסען, כאַטש קיינער איז ניט פאַרוואַנדעט געוואָרען. אַ בייזוויליגע ראַטע, וועלכע איז דערהויפּט באַשטאַנען פון פּרעמ־דע, האָט אויסגענוצט די געלעגענהייט אויפצוהעצען נקמה ביים אויפגערגטען המון; די סאַלדאַטען האָבען גענוצט זייער געוועהר, אמת, ניט פּריהער, איידער מען האָט אויף זיי אַ פאַר מאל געשאַ-

סען". דער קעניג פאַרשפרעכט אַרויסצופיהרען דאָס חיל פון בערלין און פאַרענדיגט מיט דער האַפנונג, אַז ביידע צדדים וועלען פאַר געסען אַלץ, וואָס עס האָט פאַסירט.

דערווייל איז דער קאַמף אָנגעגאַנגען זעהר פאַרביטערט. אונז-טערהאַנדלענדיג מיט די דעפוטאַציעס וואָס זיינען געקומען צו איהם דעם 19טען מערץ אין דער פרייה, האָט דער קעניג געפרואווט האַל-טען ויין פאַרשפרעכען אַרויסצופיהרען דאָס חיל פון שטאָדט מיטן תנאי, אַז די באַריקאַדען זאָלען פריהער פאַנאַנדערגענומען ווערען. נאָר סוף כל סוף איז אַלץ נאַכגעגעבען געוואָרען — סיי אַז ענדערונג אין מיניסטאַרעזקאַבינעט, סיי די באַפרייאונג פון די געפאַנגענע, סיי דאָס אָפציהען פונם מיליטער. אונטער די געשרייען און כאַרגעזאַנגען פונם פּרעהליכען עולם זיינען די סאָלאַטען מיט פויקען אַרויס פון בערלין, זיך פיהלענדיג טיעף באַליידיגט פון זייער קעניגליכען הויפטקאַמאַנדיר.

אַ גוואַלדיגער עולם איז געווען אַרום דעם שלאָס, כאַשטעהד ענדיג טיילווייז פון די, וואָס האָבען דורך זייער גרויסער צאָהל געוואַלט בעאַיינפלוסען זייערע באַצוואונגענע הערשער, זיי זאָלען וואָס מעהר מוזען נאַכגעבען, די רעשט פון דער מחנה איז באַשטאַ-נען פון גלאַט קוריאָזע ליידיגעהער. אַלע לוינות פון די דער-הרגעטע אינים גאַסגעשלעג האָבען זיך אויך פאַרבייגעצויגען פאַרן שלאָס. די טויטע קערפערס האָט מען געטראָגען מיט די הענט, אַ חוץ אין יענע פאַלען, וואו זיי זיינען געווען צו פיעל אינאיינעם; אין דעם לעצטען פאַל האָט מען זיי געפיהרט אין אָפענע וועגענער, וועלכע זיינען געווען דעקאַרירט מיט בלומען און מיט בענדער, און די טויטע זיינען אויך געווען באַשאַטען מיט בלומען.

דער פלאַץ פאַרן שלאָס איז געווען שרעקליך געפאַקט. דער עולם האָט געפאַדערט, אַז דער קעניג זאָל אַרויס צו זיי. ער איז אַרויס, אַ בלייכער און דערשראַקענער. דער עולם האָט אָנגעהויבען שרייען: „באַפריי די געפאַנגענע!“ און דער קעניג האָט געמוזט באַפרייען, אַז מען זאָל באַפרייען אַלע געפאַנגענע, וואָס האָבען זיך געפונען אין די קעלערען פונם שלאָס. מען האָט אויך גענומען אַריינטראָגען אַ סך פון די שווער פאַרוואונדעטע רעבעלען אינים פאַלאַץ אַריין, וואו מען האָט פאַרבאַנדאַזשירט זייערע וואונדער.

אונטער דער צייט זיינען אָנגעהויבען אַנצוקומען די לױה־פּראָ־
צעסיעס און דער עולם איז דערביי אַריינגעפאַלען אין דער ווילד־
סטער אויפּרעגונג. פאַר דער צייט, ווען מען האָט געטראָגען די
הרונים אינים אונטערשטען גאַרן פּונם שלאָס, האָט איין רעדנער
נאָכץ אַנדערען גענומען אַדרעסירען דעם עולם. מעהר פון אַלע
האָט אויסגענומען ביים פּאַלק די רעדע פון קאַרל גוצקאָוו, פון
וועלכער דער רעפּרין איז געווען — „אַלגעמיינע באַוואַפונג פון די
בירגער“. די ניי־באַשטימטע מיניסטאַרען, וואָס האָבען זיך גע־
פונען אויפֿן פּלאַץ האָבען אומזיסט געזוכט צו באַרוהיגען דעם
עולם און האָבען די לעצטע פּאַרערונג ניט געוואַלט נאָכגעבען;
זיי זיינען אָבער דערצו געווען אין גיכען געצוואונגען, צוליב אַ
סצענע וואָס איז באַלד פאַרגעקומען און ביי וועלכער עס איז אומ־
מעגליך געווען ניט נאָכצוגעבען די פּאַרלאָנגען פון פּאַלק.

עס איז אָנגעקומען אַ נייע לױה, וואָס איז באַשטאַנען פון פיער
טויטע קערפּערס, וואָס זיינען געטראָגען געוואָרען דורך דעם עולם,
מיט זייערע פּאַרבלוטיגטע וואונדען אויפּגעדעקט, מיט דער כּונה
אויפּצורעגען דעם עולם, ער זאָל פּאַדערען נקמה. די טראַגעס
(נאַסילקעס) האָט מען אַוועקגעשטעלט אונטער דעם קעניגס באַל־
קאָן און די טרענער האָבען אָנגעהויבען ווילד צו שרייען: „דער
קעניג! די קעניגין!“ און דער עולם האָט נאָכגעשרייען. צוויי
פון די נייע מיניסטאַרען, שווערין און אַרנים, האָבען אומזיסט
געפּראווט זיך צו לאַזען הערען; זיי זיינען פאַרשריען געוואָרען
דורך די קולות: „דער קעניג, די קעניגין!“

ווען דער קעניג און די קעניגין זיינען אַרויס אויף דעם באַל־
קאָן איז דעם פּאַלקס עקסטאַז געווען ממש אַהן אַ ברענ. דער
קעניג האָט זיך געפּראווט רעדען, נאָר די טרענער האָבען געהאַל־
טען הויך די טראַגעס מיט די פּאַרבלוטיגטע הרונים, און דער המון
האָט געשריען: „אַראַפּ דעם הוט“. און דער קעניג איז געווען
געצוואונגען אַרונטערצונעהמען דעם הוט, ווען מען האָט פּאַרביי־
געטראָגען איטליכען פון די הרונים.

אין פּריליגראַטיס גרויסער פּאַעמע, וועלכע איז געשריבען גע־
וואָרען דעם קומענדיגן יאָהר, דעם יאָהר פון ענטווישונגען, לייענען
מיר:

„מיט דורכגעשאַסענע ברוסטען און געשפּאַלטענע שטערענס האָט איהר אונז געהאַלטען הויך אויף די בלוטיגע ברעסער; יע, הויך, הויך איבער'ן עולם האָט איהר אונז געהאַלטען, כדי דער, וואָס האָט אונז געבראַכט דעם טויט, זאָל קענען זעהן די בלוטיגע פּנימער און זיי זאָלען ווערען פאַר איהם אַ קללה אויף אייביג! סיי אויפ'ן וואָהר און סיי אין הלום, בייטאָג און ביינאַכט זאָל ער זיי זעהן — סיי אין דער ביבעל וואָס ער עפענט, סיי אין שאַמפּאַניער שוים וואָס ער טרינקט. און זאָל דאָס ברענען ווי אַ בראַנד אין זיין זעל און ער זאָל פון דעם אין ערגעץ און קיינמאָל נישט קאָנען אַנטלויפען. — אַזוי אַז יעדע אָפּגען וואונד און יעדער דרויסענדער פנים זאָל איהם מאַכען צימערן ביזן טויט אַרױן און ביז זיין לעצטער שעה!...“

דעם 21טען מערץ איז דער קעניג אַרױסגעפאַהרען פון שלאָם מיט אַ נעל־שוואַרץ־רויטען באַנד אויף זיין אַרים און האָט אַליין געטיילט אַזױנע באַנד־שלייפען. ער איז געווען באַגלייט פון די פרינצען און די מיניסטאַרען, וועלכע זיינען געווען פאַרצווייפּעלט דורך אַזאַ ערנידערונג. ביי זיין זייט איז געפאַהרען אַן אַלטער דאַקטאָר, מיט'ן נאָמען אורבאַן. איינער פון זיינע גענעראַלען האָט געפרוּווט אַפּצוריידען איהם פון צו געהען אַזױנע שריט. ער האָט איהם אָפּגעענטפּערט אויף פּראַנצויזיש: „ניין, ניין, סײַז באַשלאָסען, מיר געהען אַרויף אויפ'ן פּערד“. דער קעניג האָט אָנגעמור מען דעם פּערד'ס צױם און האָט אַזױ געזאָגט: „איך געהם נישט צו קיינעם רעכט, ווען איך ערקלעה, אַז איך האַלט, דאָס איך בין באַשטימט צו זיין דער, וואָס זאָל ראַטעווען די אייניגקייט און פרייהייט פון דױטשלאַנד, די דאָזיגע אייניגקייט און פרייהייט, וואָס איז באַזירט אויף אַ פרייער קאַנסטיטוציע, און איך וועל זי פאַר־טיידיגען מיט דער הילף פון דױטשער לאַיאַליטעט“. ביים אור־ניווערסיטעט האָט ער אַרױסגערופּען די פּראַפּעסאָרען און די סטודענטען און ער האָט צו זיי געזאָגט:

„פאַרשרייבט זיך דאָס, מײנע העררען! פאַרשרייבט מײנע ווער־סער, ווייל זיי וועלען בלױבען פאַר דער צוקונפּט. איך שמעל זיך אַזױס אַן דער שפּיץ פון דער דױטשער נאַציע. פון הינט אַן איז די עקזיס־טענץ פון פרייסען פאַרבונדען מיט דױטשלאַנדיש אייניגקייט און פריי־

חיים און קאָן פון איהר נים אָפּגעטוילט ווערען. פאַרשריבט דאָס!"
 אין דעם אַרסענאַל, ווען ער האָט ווידער איבערגעזיכורט די
 דערמאָנטע הבטחות, האָט מיט אַמאַל אַ שאַרפּער קול אויסגע-
 שריען:

"גלויבט איהם נים! ער לייגט! ער האָט שמענדיג געלויגט און
 ער טוט דאָס איצט אויך. איהר מעגט מיך צורייסען אויף שטיקער —
 איך זאָג אָבער, אַז ער לייגט, און איהר זאָלט איהם נים גלויבען!"
 אין אַ פאַר טעג אַרום איז אין וויען ערשינען אזאָ לייער:
 "פרייסישע מיספאַרשטענדניםע."

"וואונדער פאַסירען איצט אינים גרויסען, אַלטען בערלין. צוויי
 טעג אַהן אַן אויפהער האָט מען דאָרטען געשטורעמט, געשאַסען און גע-
 ברענט; טוויזנדע לייגען אין בלוטיגען שטויב. דער קעניג איז שטאַרק
 באַטריבט פון די פאַסירונגען און ער זאָגט: די ביקסען האָבען געשאַסען
 פון זיך אַליין, עס איז געווען נים מעהר ווי אַ מיספאַרשטענדנים.
 "אינים גרויסען אונגלויביגען אַלט-בערלין קומען פאַר מאַדנע ווי-
 צען. דער קעניג טוט זיך אַן אין שוואַרץ-רויט-געל און ערקלערט זיך
 אַן שפיץ פון גאַנץ דייטשלאַנד, פאַרשטעלט זיך פאַר אַ הויפט-דעמאָגאָג,
 וועלכער איז אָנגעשיקט פון הימעל. גאַנץ דייטשלאַנד אָבער לאַכט און
 שרייט הויך אויס: דאָס איז נים מעהר ווי אַ מיספאַרשטענדנים!..
 אַן אַנדער לייער מיט סימנים פון דעם אויפגערענטען סאַר
 קאַסטישען געפיהל פון יענע טעג, הייסט "וואַלד-קעניג", און הויבט
 זיך אַז:

"ווער שיסט דאָס אַזוי שפעט אויפן אומבאַוואַפּענטען פּאַלק?
 דאָס איז אַ קעניג מיט זיין חיל. ער האַלט פעסט דאָס פּאַלק מיט זיינע
 אַרעמס און צאמט זיי זיכער מיט זיינע זשאַנדאַרען.
 "בירגער, בירגער! הערש איהר דען נים אַלע, וואָס דער קעניג
 פאַרשפּרייט אין די צייטונגען? א. א. א. וו."

די מעריר-עוואַלוציע אין די דייטשע הויפט-שטעדט האָט נים
 אַרויסגעבראַכט קיין באַזונדערס גוטע פּאַעטישע שאַפּונגען. עס
 זיינען דער עיקר געווען ענטוויאַסטישע גאַסענלידער. דערפאַר האָט
 די קאַנטרי-עוואַלוציע, ווען וויען איז צוריק פאַרנומען געוואָרען
 אין אַקטאָבער און בערלין — אין נאָוועמבער 1848 — אַרויסגע-
 בראַכט אַ סך שעהנע פּאַעמען.

די פּאָעטען האָבען שטאַרק באַזונגען דעם מאַרטינער טויט פון רעוואָלוציאַנערען, וועלכע זיינען אָדער געפּאָלען אין קאַמף, אָדער זיינען דערנאָך געריכטליך ערמאַרדעט געוואָרען, ווען די רעוואָלוציע אז אונטערדריקט געוואָרען. דער אונגאַרישער אויפֿ-שטאַנד, וועלכער איז אונטערגעדריקט געוואָרען דורך דער רוסישער אַרמיי האָט אויך געפונען אַן אויסדרוק אין אַ סך ריהרענדע לידער. לאַנג האָט דער ענטוויאַזם אין וויען ניט געדויערט. די דע-מאָקראַטען האָבען די פרייע קאָנסטיטוציע ניט געהאַלטען פאַר גענוג פריי. אַ צענטראַלער פּאָליטישער קאָמיטעט איז געגרינדעט געוואָרען, כדי אויסצואַיבען אַ דראַנג אויף דער רעגירונג. די דע-נירונג האָט דערקלערט די עקזיסטענץ פון אַזאַ קערפּערשאַפט פאַר אונגעזעצליך, נאָר אונטער'ן דרוק פון פּאָלק האָט די רעגירונג שפּעטער געמוזט צוריקציהען איהר דעקלאַראַציע און סוספּענדירן די קאָנסטיטוציע. אין אָנהויב מאַי איז דער קייזער אַנטלאָפּען קיין אינסברוק. די רעגירונג האָט געפרוּווט פּאַנאַנדערטרייבען די סטודענטען-כריגאַדע, נאָר וויל דאָס האָט געפיהרט צו דער באַנייאונג פון באַריקאדען-געשלעג האָט די רעגירונג געמוזט נאָכ-געבען. דער קייזער האָט זיך צוריק אומגעקעהרט אין אויגוסט. דורך דער גאַנצער צייט איז די הויפטשטאָרט געווען אין אַ זעהר אויפגערגמען צושטאַנד. די רעוואָלוציע האָט אָפּגעשטעלט יעדען סאָרט האַנדעל און אינדוסטריע און די אַרבייטסלאָזיגקייט האָט פאַרגרעסערט די אַלגעמיינע אונצופרידענקייט. אַ טיפּען אַיינדרוק האָט אויך געמאַכט די נייעס וועגען די יוני-פּאַסירונגען אין פּאַריז. קאָוויניאַקס נצחון האָט מען באַטראַכט ווי די אַוטערדריקונג פון דער רעוואָלוציע אין פּראַנקרייך. אין דערזעלכער צייט איז אויך אָנגעקומען די נייעס, אַז יעלאַטשיטש, דער באַן פון קראַאַציע, האָט זיך געגרייט צו באַפּאלען אונגאַרן. בריעה, וועלכע מען האָט איבערגעכאַפט, האָבען געוויווען, אַז ער ווערט געשטיצט דורך דעם וויענער הויף און אויך דורך לאַטור, דעם קריעגס-מיניסטער. עס האָט זיך אויסגעלאָזען, אַז לאַטור'ס שליה, גראַף לאַמבערג, איז זריסען געוואָרען אויף שטיקער דורך דעם בודאַפּעשטער המון, און לאַטור אַליוו, ווען ער האָט דערקלערט, דאָס ער האָט בדעה אַריבערצושיקען חיל קיין אונגאַרן. איז דורך דעם אויפגערעג-

טען עולם פון וויען דערהרגיעט געוואָרען (דעם 7טען אָקטאָבער). איבער לאַטוריס טוידט, באַנוצט זיך רינגעלשטעדט מיט דער געדלעגנהייט זיך אָפּצוטיילען פון דער רעוואַלוציע מיט איהרע אויפמאָונגען.

א צווייטען מאָל איז שוין דער קייזער אַנטלאָפּען פון וויען. אין דער צייט ווען ראַדעצקי האָט אונטערדריקט דעם אויפשטאַנד אין לאַמבערד, האָט ווינדישניעץ, וועלכער איז געוואָרען באַשטימט אַלס הויפּט־קאָמאַנדיר, אַרומגערינגעלט די הויפּטשטאָדט מיט זיין חייל. נאָך אַ קאַמף, וואָס האָט געדויערט פון דעם 24טען ביז דעם 29טען אָקטאָבער, זיינען גענומען געוואָרען די געגענד און די פּאַרשטעדט אַרום וויען, און די שטאָדט אַליין איז, צוליב דעם דוחק אין אַמוניציע און לעבענסמיטעל, געטריבען געוואָרען צו קאַפיטולירען לויט ווידעשגריצ'ס פּאָדערונג, — ווען מען האָט פּלוצ־לינג אויפּגעהויבען אין די גאַסען אַ געשרי, אַז „די אונגאַרען קור מען אַז!" מען האָט די אונגאַרען געזעהן אַנקומענדיג, קוקענדיג פּונים טורעם פון דער קירכע פון הייליגען סטעפּאַן. די שמחת איז געווען אומגעוויינלעך גרויס און מען האָט גלייך פּאַרוואָרפּען דעם פּאַרשלאַג וועגען אונטערגעבען זיך. מען האָט זיך צוריקגע־נומען צום געוועהר, וואָס איז שוין צונויפּגעפיהרט געווען אין די אַרסענאַלען און זיך אויך געקליבען דורכצורייסען די באַלאַגערונג כדי אַרויסצוהעלפּען דעם אונגאַרישען חייל, וועמעס קאָמאַנדיר מען האָט שוין געהערט אין וויען. יעלאַטשיטש אָבער האָט די אונגאַרען צעשלאָגען. ווינדישניעץ איז דעם 31טען אָקטאָבער אַריין אין וויען, און יעלאַטשיטש — דעם 2טען נאָוועמבער. באַלאַגע־רונגס־צושטאַנד איז ערקלערט געוואָרען און קריגס־געריכטען, טויט־שטראַף זיינען געוואָרען אַ טאַג־טעגליכע ערשיינונג.

גלייכצייטיג מיט די וואַהלען צו דעם ערשטען דייטשען פּאַר־לאַמענט אין פּראַנקפורט־אָם־מאַין, זיינען אויך אַנגעגאַנגען וואַהלען צו דער פּרייסישער קאָנסטיטוציאָנעלער פּאַרלאַמענט, וועלכע דער קעניג האָט ערעפענט אין מאַי. די לעצטע האָט פּאַרמאַגט וועניג באַדייטענדע פיהרער, ווייל די בעסטע מענשען זיינען געווען אין פּראַנקפורט. בערלין איז געווען אין אַן אַנאַרכישען צושטאַנד: דער אַרסענאַל געשטורעמט און צופלינדערט, די פּאָליטישע קלר

בען — טערארזירט און די קאנסטיטוציאָנעלע פאַרזאַמלונג איז בערגערשאַקען. די לעצטע האָט אָפּגעוואָרפּען די קאנסטיטוציע, וועלכע די רעגירונג האָט פאַרגעבראַכט, ווייל זי איז ניט געווען גענוג דעמאָקראַטיש. דער רעזולטאַט איז געווען — די ערשטע דעמיסיע פון מיניסטערען־קאבינעט. די פאַרשלאַגע, וואָס דער נייער קאבינעט האָט געמאַכט האָבען שוין געהענטער געשטימט מיט די פאַרשלאַגען פון די פּאַלקס־פאַרטערער, — האָט זי אָבער ניט געקענט נאַכגעבען דעם פאַרשלאַג, אַז די אַרמיי־אָפיצערען, וועלכע זיינען ניט מסכים מיט דער קאנסטיטוציע, זאָלען פאַרלאָז זען די אַרמיי. עס האָט זיך דאָן פאַרמירט אַ דריטער קאבינעט, אונטער דער פיהרערשאַפט פון פּפיל. דעם לעצטען טאָג פון אָקט טאַבער, ווען איז דער פאַרזאַמלונג איז דעבאַטירט געוואָרען אַן אויפרוה צו דער רעגירונג, זי זאָל „מיט אַלע מיטלען, וואָס זי פאַר־מאַגט, אונטערשטיצען די פּאַלקס פּרויהייט, וואָס שטעהט איצט איז געפּאַהר אין וויען“ — איז אַ המון באַפּאַלען די פאַרזאַמלונג, האָט געפּראַווט זיי בעאַיינפלוסען מיט גוואַלד און האָט געזידעלט דעם פּפיל־קאבינעט. דער נייער קאבינעט האָט אויך רעזיגנירט און דעם 2טען נאָוועמבער האָט דער קעניג איבערגעגעבען די רעד גירונג אין די הענט פון אַ קריעגס־מיניסטעריום אונטער זיין שטיף־אַנקעל גראַף בראַדענבערג. די נייע רעגירונג האָט, דורך אַ דעק רעט, די קאנסטיטוציאָנעלע פאַרזאַמלונג איבערגעפיהרט קיין בראַנדענבורג און האָט קיין בערלין אַריבערגעבראַכט דעם דייטשען היל, וואָס האָט זיך, אונטער גענעראַל ווראַנגעל, נאָר וואָס אומד געקעהרט פון דענמאַרק. די בירגער האָט מען ענטוואַפּענט און באַלאַנגערונגס־צושטאַנד איז דערקלערט געוואָרען.

די רעוואַלוציעס אין וויען און אין בערלין האָבען געבראַכט צו גאַרנישט. דאָס זעלבע האָט אויך פּאַסירט מיט דעם ערשטען דייטשען רייכסטאָג, וועלכער איז זיך צונויפגעקומען אין פּראַנק־פורט, דעם 18טען מאַי 1848, און איז צעטרעבען געוואָרען אין שטוטגאַרט דעם 18טען יוני 1849.

ערצהערצאָג יאָהאַן, וועלכער איז געווען אויסגעקליבען אַלס פּרעזידענט פון דעם רייכסטאָג, האָט געטאָן אַלץ איהם אונטערצו־וואַרפּען אונטער עסטרייך. אומזיסט האָט דער רייכסטאָג, איז

אפריל 1849, פאַרנעלעגט די קרוין פון דייטשלאַנד צו פרידריך ווילהעלם דעם פערטען. די סאווערניטעט פונים פאַרלאַמענט איז צושטערט געוואָרען שוין אין נאָוועמבער 1848, ווען ווידרישגרעץ האָט באַפוילען די עקזעקוציע פון איהרען אַ מיטגליעד — ראָבערט בלום. די קאָנסערוואַטיווע מיטגליעדער האָבען דעם פאַרלאַמענט פאַרלאָזען און ער האָט פאַרלוירען אַ סך פון זיין באַדייטונג. ווען מען האָט איהם פאַנאָדערנעמטריבען אין שטוטגאַרט האָט די רעאַקציע ווידער טריאומפירט אין גאַנץ איראָפּאַ.

„דאָן זיינען די לעצטע צווישען די, וועלכע זיינען געבליבען געטריי צו זייער רעטער, פאַרשריבען געוואָרען אין אַלע זייטען צו פאַרשפּרייטען דאָס וואָרט פון דער ישועה, וויסענדיג צו דער זעלבער צייט, אַז די איינציגע זאַך וואָס ערוואָרט זיי איז נאָר גלות, נויט, חונגער, אַרעמקייט, פּיון, תּפּיסה און טויט. „דאָס וואָרט פון ישועה וועט זיי אַריבערלעבען“ — געדענקט דאָס, איהר בלוטיגע האַרדעס, איהר קנעכט — דאָס דאָזיגע וואָרט האָט זיך באַקלוימט מיט פּלוש און איז געוואָרען גלויב צו גאָט!“

אזוי האָט געוונגען מאַריטז האַרטמאַן, איינער פון די לעצטע פון די געטרייע.

צום סוף פון יאָהר 1848, איז פאַר די רעוואָלוציאַנערע פּאַעטען מעהר ניט איבערגעבליבען ווי צו באַזינגען די געפּאַלענע העלדען און די אויסגעלאַשענע האַפּנונגען. צווישען די דאָזיגע פּאַעטען זיינען די גרעסטע — פּריילינגראַט און האַרטמאַן. אַלס טיפּיש פאַר אַלע עלעגיעס, וועלכע זיינען געשריבען געוואָרען אויפּין טויט פון געפּאַלענע העלדען, קאָנען מיר געהמען די ליעדער, וואָס די דערמאָהנטע צוויי פּאַעטען האָבען געשריבען וועגען ראָבערט בלום, וואָס זיין איידעלער און שטאַרקער כאַראַקטער, זיין איינפּאַכקייט און חכמה האָט איהם אין די אויגען פון זיינע צייטמענשען אַוועק־געשטעלט אַלס אידעאַל פון אַ פּאַלקס־העלד.

אין זיין „ריימכראַניק“ קלאַגט האַרטמאַן אזוי:

„רוה שטיל און אין פּרידען, מיין ראַבערט! מיר דאַרפען גאָר נישט ווינשען אַז די, אין בלוט אויסגעוויקשע, וויענער ערד, וועלכע דו האַסט אַיינגענומען זאָל דיר זיין גרינג. דו ביסט נישט טויט, נישט קוקענדיג אויף אַלע קלאַגען פון דייטשען פּאַלק... אַ לעגענדע געהט

אָרום: ראָבערט אונזערער, ראָבעט בלום, וועמען די מיראַנען האָבען דערשאַסען, לעבט. — אַזוי שלאָגט יעדע דױטשע האַרץ. דאָס מױערע בלום איז ניט פאַרגאַסען געוואָרען — אַזוי קלינגט די האַפּנונג אין יעדען אויער. דעם דרויפאַרביגען פּלאַץ לאָז אַרונטער — דױטשלאַנד אָבער איז נאָך ניט פאַרלאָרען.... אומעטום איז ער פאַראַן — ער שמעהט מיט דער אָפענער ברוסט און ווענדט אַזוי אָפּ די קױלען פון אונז, די קױלען, וואָס די „פּאַטערס פון לאַנד“ מאַכען האַגלען אויף אונז... און ער מוז אַרומוואַנדערן ביז דער דױטשער פּאָלק ווערט באַפּרייט פון די פאַררעטער און ווערט פּריי פון זײַנע פּרינצען און גלחים“.

אַ וואָך נאָך בלוּמיס טױט שרײַבט פּרייליגראַט אַן אַ שעחנע פּאַעמע לכּבוד דעם אַנדענקונגס גאַטעס־דיענסט אין דעם קאַטעדראַל פון קעלן, וואו עס האָט געשאַלט נייקאַמוס רעקווויס־מוזיק פון דעם מעכטיגען אַרנאַן:

„הײַנט, אין דעמזעלבען קעלן, אינאױנעם מיטן ברומען פּוּנץ קאַלמען וײַנט, וײַנען די אַרגאַן־מענער און דאָס קבורה־ליעד פון אונז זער שטאַרם זױן. ניט די מוטער, וועלכע איז איבערגעבליבען צו שרױערן, זינגט דאָס איבער איהר זון — נאָר גאַנץ קעלן באַװײַנט זײַן טױט. און זי זאָגט: דו, וואָס האָסט איהם אויסגעהאַדעוועט, בלייב שטיל און בױג פאַר גאָט דײַן גראַהען קאַפּ און גײט דײַן האַרץ אויס פאַר איהם. וואָרים איך בין אויך זײַן מוטער, און אַ שטאַר־קערע נאָך איז אויך די רעוואָלוציע, פאַר וועלכער ער האָט זיך מקריב געווען. בלייב דאָ איבער מיט דײַן וועהטאַג — בלייב דאָ פון אונזער כּבוד וועגען, און די רעוואָלוציאַנערע קעלן וועט וואַכען איבער איהם און זינגען איהרע רעקוויעס....“

„פאַרוואָס געהמט איהר ניט אַן, אין אַײער צאָרן, די שווערדען, איהר, זינגער, און איהר, גאַטבעטער? און איהר, אַרגאַן־רעהרען — פאַרוואָס ווערט איהר בעסער ניט קײן טרומײַטען, כּדי צו לאָזען הערען וועגען דעם נײַעם טאַג אין די אויערען פון די תּלױנים, וואָס האָבען איהם אומגעבראַכט, ווען ער איז, אַקוראַט מיט אַכט מעג צוריק, שטיל אַנדערגעפּאַלען אויף די קנייה, מיט צװײ קױלען אין ברוסט און אײַנע אין זײַן קאַפּ?“

אויב מיר ווילען וויסען וועגען אַלע פּאַסירונגען און איבער לעבונגען פון יאָהר 1848, ווי זיי ווערען אָפּגעשפּיגעלט אין דער

דיכטונג, מוזען מיר וועגען דעם זוכען אין האַרטמאַנים „רייכ
בראַניק דעם פּאַפּפּעס מאוריציוס“. אַ סך פון די איינצעלהייטען
פון דער דערמאָנטער פּאַעמע זיינען געוואָרען אונפאַרשטענדליך.
דער מאָדערנער לעזער שטויסט זיך דאָרטען אָן אויף נעמען, וועלכע
זיינען היינטיגע טאַג שוין פאַרגעסען, — געוויסע מיטגלידער פון
דעם לאַנדטאַג אין פּראַנקפורט, וואָס דעמאָלט זיינען זיי געווען
באַריהמט. פון געוויסע טהיילען אָבער קאַנען מיר אַרויסקריגען
אַ זעהר לעבעדיגען אויסדרוק פון די געפיהלען פון יענער צייט
פון רעוואָלוציע. זעהר ריהרענד איז דער פּלאַץ, וואו דער פּאַעט
ברעכט אויס און באַקלאַגט דעם מאַנגעל אין וויכטיגע מענער:

„איך זעה וויסענשאַפטס לויט, פּראַפעסאָרען, אַסעסאָרס, פּרעזי-
דענטען, וויינהענדלער, רעדאַקטאָרען, דירעקטאָרען מיט אַקוּשאָרען; איך
זעה פינאַנסירען מיט זשורנאַליסטען; איך זעה אַסטראָנאָמען און צינד-
אויפּמאַהנער, לומפּען-סוחרים מיט אַנטיקווערען; איך זעהר בידער-
מענער, האַנסלינגמענער, באַסערמענער — וואו אָבער זיינען די גרויסע
מענער, די אמתיע מענער?“

ווען האַרטמאַן האָט דאָס דאָזיגע געשריבען איז ער געווען אַן
אַנטלאַפּענער פון דייטשלאַנד און האָט געלעבט ביים גענפּער
זעע, אין דער שווייץ. אַלע בעסטע מענער פון דייטשלאַנד און פון
עסטרייך, וועלכע האָבען איבערגעלעבט די פּאַרווירטע צייט זיינען
אָדער געווען אין טורמעס אָדער, ווי ער, פּאַרטריבען פון זיין לאַנד.
דער יאָהר 1848 איז ניט געווען קיין יאָהר פון ענטשיידענדער
פּאָליטישער ענדערונג, ניט קוקענדיג דאָהויף וואָס, גלייכצייטיג
כמעט אין יעדער לאַנד אין אייראָפּא, איז די אַלטע אָרדנונג צום
ערשטען מאל געריהרט געוואָרען פּונם אָרט. די לאַקאלע רעוואַ-
לוציעס אין יאָהר 1789 און אין יאָהר 1830, וואָס זייערע רעוואַלוציאָ-
טען זאלען ניט געווען זיין, זיינען אָבער געווען ערפּאָלגרייכע. די
אַלגעמיינע אייראָפּיאישע רעוואָלוציע פון יאָהר 1848, איז אין קיין
לאַנד ניט געווען מעהר ווי אַ פּאַרווד, וואָס איז דורכגעפּאַלען.

און פּאַרט בלייבט דער יאָהר 1848 אַ יאָהר פון גרויסער גייסט-
טיגער באַדייטונג. זינט דאָן קלעהרען מענשען און שרייבען אַני-
דערש ווי פּריהער. אין דער ליטעראַטור שטעלט ער מיט זיך
פּאַר די רויטע ליניע וואָס טיילט אָפּ אונזער יאָהרהונדערט און

הויבט אָן אַ נייע עראָ. עס איז געווען אַ יובל־יאָהר, ווי יענער יובל, וואָס דער אַלטהעברעאישער געזעץ האָט אַיינגעפיהרט; יענער יאָהר פֿלעגט געהאַלטען ווערען הייליג און מען פֿלעגט אין גאַנצען לאַנד בלאָזען מיט שופרות און פרייהייט איז פראַקלאַמירט געוואָרען „אין גאַנצען לאַנד אונטער אַלע איהרע אַיינוואוינער“ (ויקרא כ"ה, 8). דער יאָהר 1848, מיט זיין גאַנצען יונגען פייער, מיט זיין ניכען טעמפא, איז געווען גלייך צו דעם ביבלישען יובל־באַפרייאונג, ווען אַלץ, „וואָס איז פריהער פאַרקויפט געוואָרען ווערט אומגעקעהרט צוריק“. מיר זויגען זיך אָן מיט יונגען ענטור זיאָם אָן די טעג פון מערץ און לערנען אָפּ וויכטיגע לעקציעס פון איהרע נאָוועמבער־טעג.

עס איז דער יאָהר פון יובל, דער יאָהר פון קלאַגע, און דער יאָהר, וואָס שטעלט מיט זיך פאַר אַ נייע גרענעץ.

20

דער סך-הכל.

א מעכטיגע פאנאראמע עפענט זיך פאר אונזער אויג ווען מיר שטודירען די געדאנקען און די געפיהלען פון דייטשלאנד, וויילכע איז געווען פריהער אפאזיציאנעל, דערנאך רעוואָלוציאנער, צווישען 1815 און 1848. מיר זעהען דעם גייסט פון מעטערניד, דעם גייסט פון אויבערפלעכליכקייט, ווי ער לויערט איבער עסטרייך און איבער גאנץ דייטשלאנד. מיר פאלגען נאך די נייע אינטעלעקטועלע באַ-וועגונג, וועלכע האָט געפונען איהר ערשטען אויסדרוק אין דער וואַרטבורג פייערונג, אין 1817. מיר זעהען ווי דער אַטענטאַט אויף קאַטצעבו ברענגט די געלעגענהייט צום אָפּענעם פאַרפאַלגען פון ליבעראַליזם און פיהרט צו אַלענגערען פּעריאָד פון רעאַקציע און אונטערדריקונג. אין דער דאָזיגער צייט ווערט געטע באַטראַכט אַלס אַ קוויעסטעטישער שונא פון פרייהייט, און ווערט, אַלס אַזעל-כער, געלויבט אָדער געשענדט, און די דייטשע פּילאָסאָפּיע, אונ-טער דעם שוץ פון הענעליץ ווערט — כאַטש אין אַן אָפּגעפרענטען זינען — קאַנסערוואַטיוו. די אַפּאָזיציאַנעלע טענדענץ געפינט אַן אויסדרוק אין די שריפטען פון אַזוינע פּאַעטען ווי שאַמיסאָ, פּלאַטען און היינע, אָבער דער אַלגעמיינער אינטעלעקטועלער צו-שטאַנד איז אַ געדריקטער, וועלכער ווערט נאָר פון צייט צו צייט פאַרגרינגערט דורך אַן אויסברוך פון חוּק מאַכען פון זיך אַלויין. די נייעס וועגען דער רעוואָלוציע פון 1830 מאַכט אַ סוף צו דעם דאָזיגען צושטאַנד און גיט סיי דיכטער סיי פּראָזע שרייבער נייעס קוראָזש און התלהבות. דער אַנדענקען פון ביראַנים לעבען און זיין טויט, און דער פּוילישער אויפשטאַנד — ניט קוקענדיג

אויף דער ראַל, וואָס דייטשלאַנד שפּיעלט, מיט העלפּענדיג צו פּאַרטיליגען פּוילען — דערוועקען ענטוויאַזם און סימפּאַטיע. בערנע ווערט דער גרעסטער פּאַרטיידיכטער פון ליבעראַליזם אין דער פּאַליטיק, האַלט הויך די פּאַן פון פּרייהייט און גערעכטיגקייט, ווייזט אַ נאַבעלען ביישפּיעל פון זיין שטאַרקען כאַראַקטער און איבערצייגונג, אין דערוועלבער צייט ווייזט ער אַבער אַרויס אַ נאַאיווען, פּאַנאַטישען אַפּטימיזם, וועלכער באַווייזט, אַז ער פאַר מאַנט ניט דעם טעמפּעראַמענט, וועלכער פּאַדערט זיך פאַר אַן אַמת'ן שטאַטסמאַן. אין היינע, וועלכער איז דער גרעסטער פּאַעט פון דער עפּאָכע, פּיהלען מיר די וויבראַציע פון יעדען נערוו פון דער עפּאָכע. אין איהם וואַרפט די מאַדערנע פּאַעזיע אַראָפּ די ווי קעלאַד פון דעם ראַמאַנטיזם. אין דער אַפּשאַצונג פון דער נאַטור, אין דער ליבע, אין זיינע פּאַליטישע, סאָציאַלע און רעליגיעזע אַנשוואַונגען, אין זיין שילדערענדען, סאַטירישען סטיל איז ער דער מענש פון אונזער צייט — פּאַסיגער ווי ווער ני טאזן אַנדערש זיך צו פאַרמעסטען מיט'ן מאַדערנעם לעבען מיט זיין גאַנצער שווערקייט און מאַס, זיין הו, זיין אונרוהיגקייט און זיין רייכקייט אין שאַרפע קאָנטראַסטען. אומגעפּעהר אין דערוועלבער צייט, כאַטש אויף אַן אַנדער אופּן, ווייזט אימערמאַן, אין זיין בעסטען בוך, אויך אַרויס דעם איבערגאַנג צו דעם רעאַליסטישען סטיל אין דער קונסט.

די יולירעוואָלוציע האַט ניט נאָר געענדערט דעם טאָן פון דער ליטעראַטור, נאָר זי האַט אויך געענדערט דעם כאַראַקטער פון דער העגעליאַנער פּילאָסאָפּיע, וועלכע ווערט פון דער צייט אַן אויך ווייטער פאַררעכענט ווי איינע פון די שטאַרקסטע אַיינ-פּלוסען אינים רעוואָלוציאַניזירען דעם מענשענעם קאַנצעפּציע וועגען לעבען; פון די לעהרעס פון דעם רבי'ן, וועלכער איז געשטאַר-בען אַזאָ שטאַרקער רעאַקציאָנער, האַבען זיינע תּלמידים געצויגען דעפּאַרמאַטאַרישע אַדער רעוואָלוציאַנערע שלוסען און פּרינציפּען. איצט, אינאיינעם מיט די עכאַס פון דער יולירעוואָלוציע אין זייערע אויערען, ערשיינט אַ גרופּע יונגע שרייבער; אַלע באַ-אַינפּלוסט דורך דער העגעליאַנישער פּילאָסאָפּיע און דער פּאַעזיע פון געטע, וועלכער ווערט איצט אויסגעטייטשט ווי אַן אַנטי-קריסט;

היינע און בערנע זיינען זייערע מייסטערס, זשאָרש זאנר און ראָהעל — זייערע מוועס; זיי ווערען אַלע באַקאַנט אונטערין נאָמען יונגדייטשלאַנד; זייער שטרעבען צו אַסימילירען ליטע-ראַטור מיט לעבען; איבערצושאַצען עקזיסטירענדע רעליגיעזע און מאַראַלע ווערטען; אַיינצופיהרען אַ פרייערע מאַראַליטעט בנוגע צו חתונה און גט; און זיי טראַגען אַרײַן אַ נייעסאַרט פאַנטהעאיסטישע פיעטעט.

מענצעלים פאַרקלאַגען די דאָזיגע מענשען. אין יאָהר 1885, האָט געדיענט אַלס אַ סינגאַל פאַר אַ נייער סעריע פון פאַרפאַל-גונגען קעגען אַלע און אַלץ וואָס איז אין יענער צייט געגאַנגען אונטערין נאָמען פון „באַוועגונגס-ליטעראַטור“. זעהר וועניג פון די פאַרשטעהער פון דעם יונגען דור ווייזען אַרויס אַ שטאַרקען כאַראַקטער, ווען זיי ווערען אויסגעפרוואוט, אָבער די הויכבאַר-גאַכטע פון זיי (גוצקאָוו) און די מיטעלמעסיגע (לאָובע און אַנד.) ענטוויקלען זייערע טאַלאַנטען אונטער די דערמאַנטע פאַרפאַל-גונגען און זיי שאַפען ווערק, וועלכע שפיגלען אָפּ גענוי די האַפּט-גונגען אין דעם קאַמף פון דער צייט, די געדאַנקען, געפיהלען, טעותים און נצחונות פון דעם אינדיווידואום.

צווישען די יאָהרען 1880 און 1840, האָט עפעס פאַסירט טיעף אין דעם מענשליכען גייסט — געטעם פאַעזיע און זיין וועלט-אַנשוואונג, וועלכע איז לכתחילה פאַרטיידיגט געוואָרען אויסשליס-ליך דורך ענטוויאָסטישע פרויען, — ווי זיי האָבען שטופענווייז אַלץ מעהר בעאַיינפלוסט די אינטעליגענץ, און זי געמאַכט זיכער געגען טהעאָלאָגישע אַיינפלוסען און פעהיג אַנצונעהמען יעדע גרויסע מענשליכע אידעע. דער געטעקולט ברענגט, אפילו ביי די פרויען, פאַמעליך צו דעם קולט פון פאַליטישער פרייהייט און סאַ-ציאַלע רעפאָרמען.

אין 1840 הויבט די דייטשע פילאָסאָפיע זיך אָן צו ענטוויקלען אופין וועג פון ראַדיקאַליזמוס און די פאַעטען הויבען אָן אַפען צו פאַרטיידיגען פאַליטישע פרייהייט. די מענשען פון דער צייט האָבען אויך צו פאַרדאַנקען זייערע פילאָסאָפישע אַנשוואונגען צו העגעל'ן, וועמעס לעהרע זיי האָבען איצט אויסגעטייטשט ווי אַן אַטעאיסטישע, אַנטי-מאַנאַרכיסטישע דאָקטרינע. זיי באַטראַכט-

טען מיט פאַראַכטונג דעם שטאַנדפונקט פון יונגדייטשלאַנד ווי אַ ריין בעלעטריסטישע, און אַליין באַשעפטיגען זיי זיך מיט דעם שטודיום פון דער נאַטור פון קריסטענטום און מיט דער אידעע פון שטאַט.

אויפֿן פריישישען טראַן איז אין דער איבערגאַנגס צייט גע- זעסען אַ קעניג מיט אַ מאַדנעם קאַמפּליצירטען כאַראַקטער, מיט פיעל פעהיגקייטען, און דאָך איז ער ניט מעהר ווי אַ טיפישער איבערגאַנגס־טיפּ. אין דרום־דייטשלאַנד איז דאָס מעטערניד און אין צפון־דייטשלאַנד איז דאָס געווען פרידריך ווילהעלם דער פערטער, וועלכער רעגולירט אויסערליך דעם גאַנג פון די פאַסירונגען. מיר זעהען ליטעראַרישע און פּאָליטישע באַריהמטהייטען, וועלכע ווערען צוגעצויגען דורך איהם, קומען מיט איהם אין צוזאַמען־שטויס און קעהרען זיך אָפּ פון איהם. די אינוואַלידען אין דער ליטעראַטור, מענשען ווי טיעק און שעלינג, לעבען אָפּ זייערע לעצטע טע טעג אונטער זיין שוץ. הערוועג און פרייליגראַט ווערען פון אַנהויב צו איהם צוגעצויגען, דערנאָך — אַפּגעוואַרפען צוריק; יאַקאָבי פּאַלט אָן אויף איהם און דינגעלשטערט לאַכט איהם אויס. איצט פּאַלגען מיר נאָך די ענטוויקלונג פון פּאָליטישער פּאַעזיע, פון איהר נרינדער אַנאַסטיוס גרין ביז הערוויג און דינגעלשטערט. דערביי באַמערקענדיג וואָס פאַר אַ מיעפען אַיינדרוק עס לאָזט איבער אויף דעם אונטעלעקטועלען לעבען פון זיינע צייט־מענשען אַזאָ דענקער ווי לודוויג פיייערבאַך. מענשען ווי פרייליגראַט און פרוזיק, סאַללעט און האַרטמאַן זיינען די שטורמפּויגלען וואָס זאָגן פאַר דעם שטורם. אין 1848 הערען מיר דאָס ליעד פון געט וויסע טאַלאַנטירטע פּאַעטען העכער איבער דעם טומעל פּונם פּאָליטישען אוראַגאַן, און מיר באַמערקען אויך, ווי אַזוי גוואַלדיגע פאַסירונגען מאַכען מענשען פון קליינעם אָדער אונענטוויקעלטען טאַלאַנט פאַר אויסדריקער פון גרויסע צייטבאַוועגונגען.

אין דער צייט פון אונזער שטודירען דעם דאָזיגען טייל פון ליטעראַטור־געשיכטע האָבען מיר געזעהן אַ גאַנצע גאַלערעיע פון אינטערעסאַנטע פיגורען, דערביי אַפּגעבענדיג די גרעסטע אויפֿ־ מערקזאַמקייט צו דאָס, וואָס איז דאָס סאַמע וויכטיגסטע און סאַמע טיפישע.

מיר האָבען געזעהן, ווי נאַפּאַלעאַנים גרויסע פּערזענליכקייט אין איהר לעגענדאַרישער פּאַרם, האָט אויסגעאיבט איבער מענר שענסדיגע מיטער כמעט אזא שטאַרקען אַיינפלוס ווי ביי ראַגיס. פון די גרויסע אינטעלעקטועלע כוחות פון דעם אַכצעהנטען יאָהר הונדערט, זיינען געטע, זשאַן פּאַול, היינע און העגעל די יעניגע, דורך וועלכע אונזער פּעריאָד איז הויפטזעכליך באַאיינפלוסט. אַ טייל פון די ראַמאַנטיקער בעאַיינפלוסען אַלס לערערס און מייסטערס ווילהעלם שלעגעל, ברענטאַנאַ, שאַמיסאָ, אַנדערע — אַלס אַנטאַגאָניסטען (טייעק). בערנע און היינע, געניען פון די סאַמע אונגלייכסטע טיפּען, ווירקען אויף דעם גאַנצען פּעריאָד צוליב דער פּאַלעמישער קוואַליטעט וואָס איז אזוי כאַראַקטער ריסטיש צו זיי בידען.

וואָס פאַר אַ רייכקייט פון וואונדערבאַרע אַריגינעלע כאַראַקטערען! קוק דורך אונזער פּרזיעדנאַלעריי: ראַהעל און בעמינאַ, געטעס פּריינד; בערנעס פּריינד — הענריעטאַ הערץ און זשאַ נעט וואַהל; היינעס — לאַ מוש; אימערמאַנס — עליזאַ און פּרינצעסיין פּיקלער און שאַרלאַטע שטייענליץ — טאַלאַנטירטע פּרזיען און געטרייע ווייבער! אַדער לאַז דינע אויגען וואַנדערן איבער אונזער קאַלעקציע פון מענער-פאַרטרעטען — שרייבער און וועלט־מענשען, ווי וואַרנהאַגען און פּיקלער; שטייפּע פיגורען ווי פּלאַטען און אימערמאַן; אַנדערע ווי היינע און בערנע, וועלכע באַשטעהען פון הוילען לעבען און פייער; שטאַרקע עקסצענטרי קער ווי יאַקאָבי; קעניגליכע פיגורען ווי פייערבאַד; פּאַנאַטיקער ווי מענצעל; אונאַבהענגיגע פּאַעטען, סיי גרויסע, סיי קליינע, ווי ריקערט, העבעל, לודוויג און שערענבערג; אַגיטאַטאָרס, ווי ווינרבאַרג און גוצקאָוו; מענשען פון בוינזאַמען טאַלאַנט, ווי לאַובע און מונדט; שוואַכע פּערצווייפלערס ווי שטייענליץ; מיר טיגע באַזינגערס פון פּרייהייט, ווי האַפּמאַן און פּרייליגראַט; אומ־צייטיגע כאַראַקטערען, וו הערוועג; פּראַבלעמאַטישע כאַראַקטערען, ווי דינגעלשטערט און מייסנער; בראַווע מענשען ווי סאַללעט, האַרטמאַן און פּרוטץ. אַפילו ווען זייערע שאַפונגען זיינען ניט פון דער העכסטער קוואַליטעט, שטודירען מיר זיי דאָך מיט אינטערעס.

און פֿאַרט קאָן אַלץ, וואָס ווערט פֿאַרגעלעגט דאָ אין דעם דאָזיגען באַנד, פֿאַרשטאַנען ווערען בלויז דורך יענע, וועלכע לייער נען עס אין פֿאַרבינדונג מיט די פֿריהערדיגע בענד פֿון דער אַרבייט, פֿון וועלכער דער דאָזיגער באַנד אין בלויז אַ טייל; פֿון די יעניגע, וועלכע באַטראַכטען עס אינעם ליכט פֿון דעם לעצטען אַקט פֿון אַ גרויסער היסטאָרישער דראַמע. דער פֿלאַן פֿון דער גאַנצער אַרבייט איז ערקלערט. אין דעם פֿאַרוואָרט צו דעם ערשטען באַנד, און דער פֿלאַן ווערט נאָכגעפֿאַלגט דורך אַלע בענד.

ווי עס איז אָנגעוויזען אין אָנהויב בוך, איז דעם מחברים כּונת געווען, דורך דעם שטודירען די הויפט שטרעמונגען אין דער אַרבייט ראַפּיאַישער ליטעראַטור, אַרויסצובריינגען די פּסיכאָלאָגיע פֿון דעם ערשטען העלפט פֿון דעם ניינצעהנטען יאָהרהונדערט. דער יאָהר 1848, וועלכער שניידט אָפּ די געגעבענע שטיק צייט — איז אָנגעגעבען געוואָרען אַלס דער גרענעץ ביז וועלכען ער וויל דער פֿיהרען זיין אַרבייט. די זעקס גרוזעס, וועלכע זיינען, לויט דעם אַריגינעלען פֿלאַן, פֿאַרטערטירט געוואָרען, זיינען — די פֿראַנצויזישע רעאַקציע, דער ענגלישער נאַטוראַליזם, דער פֿראַנצויזישער ראַמאַנטיזם, און יונגדייטשלאַנד. יעדער איינער פֿון די זעקס בענד איז אין פֿאַרלוף פֿון יאָהרען איבערגעאַרבייט און פֿאַרריכט געוואָרען.

דעם מחברים ערשטע אויפגאַבע איז געווען אָפּצוטיילען די ערשטע העלפט פֿון דעם 19טען יאָהרהונדערט; די צווייטע — אויסצוגעפינען זייער אַלגעמיינע ווענדונג אָדער געזעץ פֿון פֿאַר אויסגעהן — דאָס הייסט: אַן אויסגאַנגס־פּונקט און אַ צענטראַל־פּונקט.

די דאָזיגע ווענדונג האָט ער אויסגעפונען אין אַ גרויסער ריט מישער אָפּפּלוס און צופּלוס — דאָס שטופּענווייזע אָפּשטאַרבען און פֿאַרשווינדען פֿון די אידעען און געפּיהלען פֿון דעם אַכצעהנטען יאָהרהונדערט ביז אויטאָריטעט, דער ירושה־פּרינציפּ און אַלטער מנהג האָט ווידער רעגירט, דאָן דאָס צוריקערשיינען פֿון די אידעען פֿון פֿרייהייט אין אַלץ העכערשטיגענדע כּוואַליעס. דער אויסגאַנגס־פּונקט איז איצט קלאַר פֿון זיך אַליין, נעמליך, די

גרופע פון פראנצויזישע ליטערארישע ווערק וואס האט דאמינירט די עמיגרנטישע ליטעראטור, פון וועלכער די ערשטע, עפאכעמאָד כענדע איז געווען פון יאהר 1800. דער צענטראלער ווערונגס פונקט איז אויך געווען פונקט אזוי קלאָר. פון דעם ליטערארישען שטאַנדפונקט איז דאָס געווען ביראָנים טויט, פון דעם פאָליטי־שען — די גריכישע באַפרייאונגס־מלחמה, אין וועלכער ביראָן איז געפאלען טויט. די דאָזיגע דאָפּעלע פאַסירונג איז אַן עפאָכע־מאַכענדע אין דעם אינטעלעקטועלען לעבען און אין דער ליטע־ראַטור פון איראָפּאַ. דער ענדע־פונקט איז אויך קלאָר אָנגעוויזען געוואָרען — די איראָפּעאישע רעוואָלוציע פון 1848. אזוי ווי ביראָנים טויט פאַרמירט דעם צענטראַלען פונקט פון דער אַרבייט, איז די ענגלישע שולע אין דער ליטעראַטור, צו וועלכער ער געהערט, געוואָרען אזוי ווי דער אַקס. אַרום וועלכען אַלץ האָט זיך געדריעהט. די הויפט שטריכען שטעהען איצט קלאָר גענוג: די ערשטע רע־אַקציע, וואָס עס האָבען געבראַכט די פאָליטישע עמיגרנאַטען, וועלכע איז געצאַמט געוואָרען דורך די רעוואָלוציאַנערע אידעען, וועלכע זיינען נאָך געווען אין מאַדע; דאָס וואַקסען פון דער רע־אַקציע אין דער דייטשלאַנד פון ראַמאַנטיזם; זיין העכסטען אויס־וואַקסען און טריאומף פאַר'ן ערשטען יאהר פון דער פראַנצויזישער רעסאַוואַרציע; די פּוֹלע ענדערונג, וואָס איז מערקבאַר אין דעם, וואָס ווערט אָנגערופען דער ענגלישער נאַטוראַליזם; דער שנוי, וועלכער קומט פאַר ביי אַלע גרויסע פראַנצויזישע שרייבער גלייך נאָך דער יול־רעוואָלוציע, אַ שנוי וועלכער ברענגט צו דער באַשאַפונג פון דער פראַנצויזישער ראַמאַנטישער שוהלע; און, צום סוף, די ענטוויקלונג אין דער דייטשער ליטעראַטור, קול־מינירט אין די פאַסירונגען פון מערץ 1848.

עס איז קלאָר, אַז דער אָנגענומענער שטאַנדפונקט איז אַ ריין פּערזענליכער. עס איז שטענדיג פּערזענליכער שטאַנדפונקט, פּערזענליכע באַהאַנדלונג, וואָס ברענגט אַרויס ליטעראַרישע ווערק, קלאַסיפּיצירט זיי אין גרופען און אזוי אַנטקעגענעשטעלט ברענגט זי איין טייל אַרויס שטאַרק בולט און דעם צווייטען טייל לאַזט זי איבער אין שאַטען. פון אַן אונפּערזענליכען קוק איז די ליטע־ראַטור פון אַ האַלבען יאהרהונדערט ניט מעהר ווי אַ כאַאָס פון

הונדערטע טויזענדע ביכער אין פערשיידענע שפראכען.
 דער פערזענליכער שטאנדפונקט איז אבער ניט קיין הפקד־
 דיגער. עס איז געווען דעם מחברים צוועק צו זיין גערעכט, ווי נאָר
 מעגליך, צו יעדער פערזאָן און יעדער ערשיינונג, וועלכע ער האָט
 באַשריבען. קיין שום פאַרווך איז ניט געמאַכט געוואָרען זיי צו
 פאַרגרעסערן אָדער צו פאַרקלענערן, און זיי צו געבען אַן אַנדער
 פּלאַץ, ווי דעם, וועלכען זיי האָבען אַקטועל פאַרנומען. עס איז
 ניט געווען קיין אַיינפאַל אָדער אַ פאַראויסבאַקלערטע כונה פונם
 מחבר, וואָס דאָס ווערק איז לויט דעם געשטאַלטעט געוואָרען. די
 קראַפט, וועלכע האָט גרופּירט, פאַרגליכען, אַרויפגעהויבען צי
 אַרונטערגעדריקט, פאַרגרעסערט צי פאַרקלענערט, אַוועקגעשטעלט
 איז פולער צי אין האַלבער באַלויכטונג, צי גאָר אין דער פינסטער—
 איז ניט געווען קיין אַנדער זאַך, ווי יענער פאַלשטענדיג אומבאַ־
 וואַסטזיניגער כת, וועלכען מיר רופען געוועהנליך אַן קונסט.

